

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

KEMAL DERVİŞ

Bir "Kurtarıcı" Öyküsü

Sefa Kaplan

Sefa Kaplan 1 Şubat 1956'da doğdu. Bir süre edebiyat ve Türkçe öğretmenliği, ardından, aralarında *Nokta* ve *Aktüel* dergilerinin bulunduğu muhtelif yerlerde gazetecilik yaptı. 1995-2000 yılları arasında Londra'da yaşadı.

Şiir kitapları: *Sürgün Sevdâları*, Birlik, Ankara, 1984; *İnsan Bir Yalnızlıktır*, Bebekus'un Kitapları, İstanbul, 1990 (Behçet Necatigil Şiir Ödülü); *Seferberlik Şiirleri*, Anadolu Sanat Yayınları, İstanbul, 1994; *"disconnectus erectus" 2+1*, Altıkırkbeş Yayınları, İstanbul, 1995. *Londra Şiirleri*, YKY, İstanbul, 2001.

Düzyazı kitapları: *Terörün Soldurduğu Yıllar*, Beyan, İstanbul, 1988; *Tarih Tereddütten İbarettir*, Endülüs, İstanbul, 1990; *Yahya Kemal Beyatlı – Seçmeler*, YKY, 1995.

Siyahbeyaz Dizisi, özerk, bağımsız ve araştırmacı gazeteciliği teşvik etmeyi, medyanın genelinde haber olamayan ya da medyaya eksik, yanlış veya çarpıtılmış bir şekilde yansıyan kişi, olay ve temalara, kendilerini kamu önünde ifade olanağı yaratmayı, ve bu yolla toplumun haber alma hakkını ve olanaklarını geliştirecek katkılarda bulunmayı amaçlamaktadır. Kelimenin gerçek anlamıyla hayatın her alanına el atmayı hedeflemektedir. Kitaplar geleceğe taşınan belge ve başvuru kaynaklarıdır aynı zamanda; bugünün güncelliğine bakış biçimimiz, yarının yakın tarih bilinci olacaktır.

Metis Yayınları
İpek Sokak 9, 80060 Beyoğlu, İstanbul

Siyahbeyaz Dizisi 20
KEMAL DERVİŞ
Bir "Kurtarıcı" Öyküsü
Sefa Kaplan

© Sefa Kaplan, 2001
© Metis Yayınları, 2001
İlk Basım: Haziran 2001

Dizi Yayın Yönetmeni:
Ruşen Çakır
Yayına Hazırlayan:
Haldun Bayrı
Kapak Fotoğrafı:
Ali Ekeyılmaz

Kapak ve Grafik Tasarım:
Emine Bora, Semih Sökmen

Dizgi ve Baskı Öncesi Hazırlık: Metis Yayıncılık Ltd.
Kapak ve İç Baskı: Yaylacık Matbaacılık Ltd.
Cilt: Sistem Mücellithanesi

ISBN 975-342-318-7

KEMAL DERVİŞ

BİR "KURTARICI" ÖYKÜSÜ

Sefa Kaplan

siyahbeyaz
METİS GÜNCEL

İçindekiler

Kitap Hakkında 7

- 1 KRİZLE GELEN DERVİŞ 10**
Kemal Derviş: "Ben daha gerçek politikacı değilim" 53
- 2 "DAR ALANDA KISA PASLAŞMALAR" 58**
Cengiz Çandar: "Kemal fazla 'Beyaz Türk' kalıyor..." 70
- 3 BAŞKAN'IN BÜTÜN ADAMLARI 82**
Asaf Savaş Akat: "Kemal, 'Gelmem' Diyebilecek
Bir İnsan Değil" 110
- 4 ANKARA, ANKARA GÜZEL ANKARA... 118**
Şerif Mardin: "Kemal İyi Niyetini Asla Kaybetmez..." 148
- 5 ANKARA OYUNLARI 154**
Ali Bayramoğlu: "Kemal Özenli Birisidir..." 183
- 6 SAKİNDİ ORANIN ŞAFAKLARI 188**
Cem Boyner: "Kemal, Türkiye İçin Önemli Bir Kazanımdır" 216
- 7 DÜZEN DEĞİŞİRKEN... 218**
Nilüfer Göle: "Krizin Komutanı Mustafa Kemal Derviş" 261

KEMAL DERVİŞ'İN KONUŞMALARINDAN SEÇMELER 270

Türkiye ve Uluslararası Perspektif Açısından
Küreselleşme ve Bölgeselleşme 271

Yeni Bir Yüzyılın Eşiğinde Kalkınma Politikaları:
Dersler ve Beklentiler 283

21. Yüzyılda Fas'ı Bekleyen Sorunlar 290

Birlikte Büyüme 302

Kitap Hakkında

Kemal Derviş'in Washington'dan Türkiye'ye gelişinden bugüne yaşanan süreç, Oğuz Atay'ın ifadesiyle, "çocuk kalmış bir toplum" olduğumuzu bir kez daha serdi gözler önüne. Beklentilerle tesellilerin, ithamlarla temennilerin birbirine karıştığı bu süreçte, şizofren bilinçaltımız kadar, paranoya ile beslenen zihniyet kalıplarımız da yeterince sergileme fırsatı buldu kendisini. Kabul veya itiraf etmek gerekir ki, bütün bu olgular en somut biçimde medyaya yansıdı ve medya tarafından yansıtıldı. İletişim bilimcilerin savunageldiği gibi, medya bir toplumun aynasıysa şayet, yaşanan süreçte, "ayna"ya yansıyan görüntünün sağlıklı olduğunu söylemek mümkün değil ne yazık ki.

7

Medya kadar dikkat çekici olan bir başka olgu da, kurumlaşıp kurumlaşmadığına dair tartışmaları beslemekten usanmayan "siyaset kurumu"nun tavrıydı. Sadece kendi içinden değil, dışından kaynaklanan ivmelerle de giderek köşeye sıkışan, sıkıştırılan bu kurum; mevcut konumunu koruyabilmek için, neredeyse gelenekselletirdiği "karanlıkta kanat avlama" sendromunu kesintisiz bir biçimde sürdürmeyi tercih etti. Bu da, gerek medyanın, gerekse siyasetin neden "en güvenilmaz kurumlar" arasında yer aldığını yeniden test etme imkânı verdi konunun meraklılarına.

Bu anlamda, Kemal Derviş'in isim olarak değil ama "kavram" olarak bir turnusol kâğıdı işlevi gördüğü söylenebilir rahatlıkla. Bu kitabın amacı da, "Kemal Derviş tarihçesi"nin sınırları dahilinde ve

öncelikle medya özelinde, yaşanan süreci anlamlandırma çabasından ibarettir.

Sözü edilen anlamlandırma yapılmaya çalışılırken, doğal olarak Kemal Derviş'in medyaya yansıyan veya medyanın yansıttığı "görüntü"lerinden hareket edildi. Çelişki çeşitliliği şaşırtıcı değildi bu nedenle. Şaşırtıcı olan, bu çelişkilerin, yine medya tarafından içselleştirilme ve benimsenme biçimiydi.

Bu nedenle, gazete haberlerinden, köşe yazarlarından ve internet sitelerinden yapılan alıntıların dil ve üslûbuna herhangi bir biçimde müdahale edilmedi. Bunun sadece teşhiri değil, teşekkürü de amaçladığı rahatlıkla fark edilecektir zaten.

Fark edilmesi umulan bir başka şey de, Kemal Derviş'in geliş süreciyle birlikte memleket mensuplarının zihin haritalarına yansıyan rehavet olgusudur. Bu olgu, tek başına bir zihniyet analizi yapmaya imkân verdiği gibi, toplumsal şizofreniyi beslemesi açısından ayrı bir değerlendirmeyi de hak etmektedir. Şiyaset, iletişim ve ruh bilimciler, bu imkânı bir laboratuvar çalışmasına tabi tuttukları zaman, "çocuk kalmış bir toplum"un anlam ve anlamlandırma haritaları, bütün sancılarıyla birlikte belirlenebilecektir.

Kitap hazırlanırken, tuhaf ve ilginç bir "tesadüf" eseri, *Radikal* gazetesini genel yayın yönetmeni İsmet Berkan, şöyle bir yazı yazdı köşesinde:

"Üniversitede lisans ya da lisansüstü çalışması yapan biri olsaydım, sadece şu Kemal Derviş meselesinden geniş bir tez konusu çıkarta-

bilirdim herhalde. Türk basını Kemal Derviş'i nasıl tanıdı, nasıl tanıttı, nasıl karşıladı, onunla nasıl ilgilendi ve Kemal Derviş çevresinde gelişen olayları nasıl değerlendirdi?

Türk basını ne yaptı etti Kemal Derviş'i bir magazin objesi haline getirdi. Burcundan hareketle yapılan değerlendirmeler mi istersiniz, ağızından tek kelime laf çıkmadığı halde onu geleceğin siyasi lideri haline getirmek istemeler mi, berberde tıraş olurken yapılan mülakatlar mı, uçakta 'bussiness class' perdesinin açık ya da kapalı kalmasından hareketle yapılan derin tahliller mi, neler neler..." (Radikal, 26 Mart 2001)

"Üniversitede lisans ya da lisansüstü" çalışması olmasa da, kitabın İsmet Berkan'ın beklentilerinin en azından bir kısmına cevap verebileceğini umuyoruz...

Kitabın hazırlanmasındaki önemli katkıları için Nuray ve Hıdır Göktaş'a çok teşekkür ederim.

Bu kitabı Ayşegül, Elif, Leylâ ve Nuray'a armağan ediyorum. Güç günlerde, güçlü yürekleriyle hayatı katlanılır kıldıkları için...

Sefa Kaplan
Kozyatağı, Mayıs 2001

1

Krizle Gelen Derviş

"Doğdun, Üç Gün Yanlış Meme Verdik Sana..."

Doğum tarihi konusunda küçük bir problem vardı. Problem değil de küçük bir kafa karışıklığı sadece. *Aktüel*'e, konuyla ilgili geniş bir yazı yazan Metin Münir'e göre, 1947 doğumluydu Kemal Derviş.¹

Metin Münir'in de yazarları arasında bulunduğu *Sabah* gazetesi ise 1949 yılında ısrar etmekle kalmıyor, bu tarihe uygun yıldız falına bile bakıyordu veya baktırıyordu, "Kemal Derviş'in falında para gözüktüyor" başlığıyla.² Üstelik gününü bile veriyordu: 10 Ocak.

Doğrusu bu ya, *Sabah* gazetesi hayli tutarlıydı bu konuda. 1995 yılında Kemal Derviş'in "Gelişmekte Olan Ülkeler İçin Ekonomik Politika Seçenekleri" başlıklı makalesini tefrika ederken de, küçük bir "Kemal Derviş kimdir?" kutusu açıp doğum tarihini 1949 olarak vermişti.³

"Araştırmacı-gazeteciliğin" beşiği olarak bilinen *Hürriyet* ise Kemal Derviş'in 54 yaşında olduğunu ilan ederek Metin Münir'in yanında yer almıştı ne yazık ki.

Halbuki, doğru cevap "52" olacaktı. İnanmayanlar, *Finans Dünyası*'na da bakabilirdi. Orada da gayet net bir biçimde şöyle deniliyordu: "10 Ocak 1949 İstanbul doğumlu."⁴

11

"Ada Sâhillerinde Bekliyorum..."

İkinci küçük problem, Derviş'in "Ada yılları" konusunda göstermekte gecikmedi kendisini. *Milliyet*'te yer alan "Adalılar'ın Kemal Abisi"⁵ başlıklı haberde, Derviş'in Büyükkada'da doğduğu ve ilkokulu da orada okuduğu belirtiliyordu. Ne var ki, aynı sıraları veya okulu paylaştığı herhangi bir kimse bulunamamıştı. Bu nedenle de, Derviş'i uzaktan görenlerle yetinmek zorunda kalınmıştı.

Bunlardan birisi Cafer Şakar'dı ve Derviş'i 12 yaşındayken tanıdığını söylüyordu. Haberin üslûbundan Derviş'in mi, yoksa Şakar'ın mı 12 yaşında olduğunu anlamak mümkün değildi maalesef.

Şakar'ın anlattıklarına bakılırsa, "Kemal Bey Amerika'ya dönmenden önce maddi zorlukları olanları etrafına toplar, içinde çocuk-

1. Metin Münir, *Aktüel*, 22-28 Mart 2001.

2. *Sabah*, 23 Mart 2001.

3. *Sabah*, 3 Ağustos 1995.

4. *Finans Dünyası*, Nisan 2001.

5. *Milliyet*, 4 Mart 2001.

ların eğitim masraflarını karşılamaya yetecek kadar para dolu zarflar verirdi."⁶

Şakar'dan alınan bilgi bu kadardı. Ama tuhaf bir çelişki vardı yine. *Milliyet* muhabiri, Şakar'ın ardından "Büyükada sakinleri" ile konuşmuş, onlar da Derviş'in tenisi çok sevdiğini "belirttikten" sonra, baba evine uğramadığını, boşandıktan sonra da doğduğu evi eski eşine ve İsviçre'de yaşayan kızkardeşi Zeynep'e bıraktığını "belirtmişlerdi."

Ev de evdi hani! Heybeliada manzaralı ve 15 odalı olan evin bugünkü değerinin 3 milyon dolar civarında olduğu da "belirtilmişti." Bir başka kaynakta yer alan bilgiye göre ise o yıllarda bile evde marangozdan bahçıvana kadar pek çok personel bulunuyordu.⁷

Ancak ya "Ada sakinleri"nin ya da Cafer Şakar'ın samimiyetinden şüphe duymak gerekecekti. Evin büyüklüğü veya çalışan personelin sayısı konusunda değil elbette...

Çünkü Kemal Derviş, şayet "Ada sakinleri"nin iddia ettiği gibi baba evine uğramıyorsa Cafer Şakar'ın sözünü ettiği içi para dolu zarfları nasıl dağıtıyordu Adalı çocuklara?

Yok eğer baba evine de uğruyorsa, "Ada sakinleri"nin amacı ne olabilirdi çiçeği burnunda bakanı "Hain Evlat Ökkeş" gibi göstermekten?

Kim bilir, belki de Derviş, Bostancı'dan bir vapurla Büyüakada iskelesine geliyor, çevresine toplanan çocuklara zarflarını dağıttıktan sonra yine aynı vapurla ve her seferinde "Ada sakinlerine" hissettirmemeyi başararak geri dönüyordu...

"Çocuktum Ufacıktım..."

Ne var ki, Kemal Derviş'in ömrünün "Ada yılları" konusunda "araştırmacı-gazeteci"liğin tozunu attıran aslında *Sabah*'tı. 13 Mart 2001 tarihinde yayımlanan Emre Kulcanay imzalı haberde, Kemal Derviş'in "hayatının çok kısa bir dönemini" Büyüakada'da geçirdiği belirtiliyordu.⁸

Arkasından bu "çok kısa dönem"in ilkokul dördüncü sınıfla sınırlı olduğu vurgulanıyordu. Bu nedenle, okul arkadaşlarının hepsi

unutmuştu onu. Ancak Derviş'in ekonominin başına geçmesiyle birlikte canlanmıştı anılar.

Haberde yer alan ifadeye göre, bu gelişme en çok onları sevin-dirmişti. "Özellikle de antikacı arkadaş Mustafa Kuriş'i." Artık ne-dense!

Gerçi antikacı Kuriş de önce hatırlayamamıştı artık ön ismiyle hitap etmeyi tercih ettiği "Kemal"i. Ama daha sonra "arkadaş soh-betlerinde onunla ilgili anıları canlanmıştı". Herkes geçmişe ilişkin bir şeyler anlatınca da tablo tamamlanmıştı yavaş yavaş...

Tablonun en belirgin figürü, Kemal Derviş değil, babası Rıza Bey'di harcanan bunca emeğe rağmen. Şunları söylüyordu Kemal Derviş'in Büyüka'da İlkokulu'ndan dördüncü sınıf arkadaşı Antika-cı Kuriş: "Babası Rıza Derviş saygın biriydi. Çok da güzel bir sürat teknesi vardı. Hafta sonları onları bu tekne ile dolaştırırdı. Bunun dışında maddi durumları iyi olduğu için bazen okula faytonla gidip gelirdi."⁹

"Kemal"i hatırlayamaması boşuna değil elbette. Çünkü çizdiği Kemal Derviş portresi, bugüne kadar bildiklerimizin hiçbirine ben-zemiyordu: "Adadaki arkadaşlarla Değirmen kumsalına takılırdık. Kemal geldikten sonra bizle tanıştı. İlk başlarda o da bizimle geldi. Denize girdik, dolaştık, eğlendik. Ancak atılgan biri olmadığı için içimize tam anlamıyla giremedi. Genelde dışarıda kalıp bizi izle-meyi tercih etti."¹⁰

Antikacı arkadaş Kuriş'in anlattıkları, "çocukluğu kötü geç-miş," bu nedenle de, silik, muhtemelen ailesi tarafından ezilmiş, üstüne üstlük, arada sırada da olsa okuluna faytonla gidip geldiği için yaşlılarının hoyratlığını celbetmiş bir Derviş portresi çıkartı-yor karşımıza.

Bu topraklarda yetişmek zorunda bırakılan herkes gibi ve ka-dar, Kemal Derviş de payını almış anlaşılan düş kırıklıklarından, örselenmiş çocukluk yıllarından. Yoksa ne diye, Washington'da, TÜSİAD'ın düzenlediği bir yemekte durup dururken, kuvvetle muhtemeldir ki Büyüka'da yıllarından hatırladığı Arzu'dan söz et-sin ki?

"Ben ilkokuldayken çok çalışıp hafta sonundaki törende Türk bayrağını taşımak için elimden geleni yapardım. En büyük hırsım

Türk bayrağını taşımaktı. Ancak şunu da itiraf edeyim ki, benimle beraber bayrağı taşıyacak diğer kız öğrenciye de hayranlık duydım. İsmi Arzu idi. Hâlâ onu hatırlıyorum. İkimizin birden bayrağı taşınması benim için unutulmaz heyecanlardan biriydi."¹¹

Üstelik hafta sonu törenlerinde bayrağı taşıyacak kadar sivrilmiş, kendini öğretmenlerine ve arkadaşlarına kabul ettirmiş, gizli hayranlık duygularını ayaklandıran bir figürdür Arzu. Arkadaş gruplarından, en azından sonradan antikacı olacak Mustafa Kuriş'in temsil ettiği "Değirmen kumsalı ekibi"nden dışlanan "Küçük Kemal" in, Arzu'ya hayran, gazetenin ifadesiyle "âşık" olmasından daha doğal ne olabilirdi ki! Kemal Derviş'in, her anlamda "içimizden biri" olduğunun somut göstergesi bu da değilse neydi?

"Neydi O Akşam Adalar..."

Kemal Derviş'in, "içimizden biri" olduğu tespitinde o kadar acele etmesek iyi olacaktı galiba. Çünkü güvenilmesinde bir sakınca olmayan başka birtakım kaynaklar hiç de doğrulamıyordu antikacı Mustafa Kuriş'i. Doğrulamak şöyle dursun, tam tersi iddialarda bulunuyorlardı.

"Güvenilmesinde bir sakınca bulunmayan" kaynağın ismi Niko Kefela'ydı ve tıpkı antikacı Kuriş gibi, o da Ada yıllarından arkadaşydı Kemal Derviş'in. Kefela'ya göre, Derviş, antikacı Kuriş'in çizdiği portrenin tam tersine, son derece sosyal bir insandı. "Evinin bahçesinde sık sık partiler düzenlerdi. Düzenlediği partilerin merkezinde yer alırdı."¹²

Derginin yorumuna göre, "bu durum da onun bir takım adamı olduğunu gösteriyordu" zaten.

"Gerçekten de," diyordu Niko Kefela, "Derviş grup halinde aktivite yapmaktan hoşlanırdı ve Ada gençliği arasında son derece popülerdi."¹³

Aslında antikacı Kuriş de, Niko Kefela da haklıydı. Çünkü ilki, Derviş'in "ev dışı" hayatına ilişkin gözlemlerinden söz ediyordu, ikincisi ise "ev içi" gözlemlerinden.

Bu durumda da, aradaki sınıfsal farklılık hemen dikkat çekiyordu. Sokağın diline göre, diğerlerinin arasına karışamayan birisiydi

Derviş. Sınıfın diline göreyse, "Ada gençliği arasında popülerliğiyle sivrilmiş bir tip."

Benzer bir yaklaşımı, sürat motoru konusundaki kavram kargaşasında da görmek mümkündür. Kavram kargaşası demeyelim de, mülkiyet kargaşası diyelim isterseniz. Antikacı Kuriş'e göre, sürat teknesi Rıza Bey'e aitti. Halbuki başka çocukluk arkadaşları hiç de antikacı Kuriş gibi düşünmüyordu. "O dönemde Ada'da sadece Kemal Derviş'in sürat motoru vardı ve Derviş su kayağında oldukça başarılıydı."¹⁴

Öyle anlaşıyordu ki, antikacı Kuriş'i yanıltan "tekne" ile "motor" arasındaki teknik ayrıntılardı. Biraz da, "sokak-sermaye" ilişkisi!

Sokağın diline göre, böylesine pahalı ve gösterişli bir şey sadece babaya ait olabilirdi çünkü. Sınıfın diline göreyse, babalarının çocuklarına verdiği "küçük" bir armağandan başka bir şey değildi. Böyle bir durumda, aşağıdaki haberin dili ve ihtiva ettiği teknik detay şaşırtmayacaktır herhalde hiç kimseyi: "İstanbul'un sayılı zenginlerinden Rıza Derviş'in oğlu olan Kemal Derviş, gençlik yıllarında o günlerde kimsenin denemeye cesaret edemediği su kayağında hız rekorları kırıyordu."¹⁵

"Ben Rıza Bey, Nasılım?"

Derviş'in babası Rıza Bey'in-ne iş yaptığı konusunda da, doğrusunu söylemek gerekirse, kafalar biraz karıştıktı... Zengin bir işadamı olduğundan, hatta devrinin sayılı zenginlerinden biri olduğundan kimsenin şüphesi yoktu. Peki ama ne iş yapıyordu?

Finansal Forum, daha ilk günden aynı şeyi söylüyordu: "Rıza Derviş, ilaç fabrikatörüydü."

Dolayısıyla, "Derviş, geçmişte Türkiye'ye önemli yatırımlar yapmış Birleşik Alman İlaç Fabrikaları'nın Türk ortağının oğlu"ydü.¹⁶

CHP bünyesinde bir dönem aktif politika da yapan *Cumhuriyet* yazarı Orhan Birgit ise "Tarım koruma ilaçlarını içine alan bir dizi sanayi kuruluşunun sahibi"¹⁷ olduğunu belirtiyordu Rıza Derviş'in.

14. a. g. y. 15. *Hürriyet*, 3 Mart 2001.

16. *Finansal Forum*, 1 Mart 2001. 17. *Cumhuriyet*, 2 Mart 2001.

Ayrıca gazeteciliğe de bulaşmış ve 1962 yılında kurulan *Hür Vatan* gazetesinin "sermaye sahipliği"ni yapmıştı Birgit'in ifadesiyle.

Farklı düşünen, yahut hafızasına fazla güvendiği için yanılan bildik bir isimdi yine: Metin Münir! *Aktüel*'de yazdığı yazıda, Rıza Derviş'in "Siemens'in temsilcisi"¹⁸ olduğunu savunuyordu. Siemens de Alman firmasıydı Alman firması olmasına, ama ilaç işine bulaştığını duyan olmamıştı bugüne kadar. Muhtemelen Metin Münir yanılıyordu yine.

Ancak Rıza Derviş'in Almanlarla olan münasebeti, yanılığa yer bırakmayacak bir netlikteydi. *Milliyet* gazetesinde yer alan "ekonomi" mahrepli, "tarih" muhtevalı bir habere göre, "Anne Derviş, Papen'in sekreteriydi."¹⁹

"Anne"nin Kemal Derviş'in annesi olduğunu anlamıştık da, Von Papen kimdi peki?

Milliyet Ekonomi Servisi, tarih konusunda hiç de fena değildi doğrusu. Arşive gidip önlerine ilk çıkan ansiklopediden, biraz kısaltarak da olsa sayfalarına taşımışlardı Von Papen maddesini:

"1879'da Almanya'da doğdu. Katolik bir ailenin oğlu. 1921-1932 yılları arasında Weimar Cumhuriyeti devrinde Katolik Partisi'nden Prusya meclisine milletvekili olarak girdi. 1932 yılında Reich şansölyeliğine getirildi ve muhafazakâr baronlar kabinesini kurdu. Hitler ile yaptığı gizli görüşme sonrasında 1933 yılında şansölye vekili oldu. 1933 yılında Prusya yönetimini Göring'e bıraktı ve Hitler ile anlaşmazlığa düşerek 1934'teki temizlik harekâtı sonunda tutuklandı. Bir süre sonra yeniden Avusturya büyükelçisi tayin edildi ve Avusturya'nın Almanya'ya ilhakını hazırladı. 1939 yılından Ağustos 1944 yılına kadar Türkiye büyükelçisi olarak görev yapan Papen, 1945'te savaş suçlusu olarak Nürnberg mahkemesinde yargılandı ve beraat etti."²⁰

Von Papen, 1939 yılında Almanya Büyükelçisi olarak atanmıştı Türkiye'ye. İşte Derviş'in annesi Gerti Hanım, bu Von Papen'in sekreteriydi.

Rıza Bey'le tanışmaları da hayli ilginçti doğrusu. Köklerinin içeride mi yoksa dışarıda mı olduğu tesbit edilemeyen bazı mihrakların Von Papen'e suikast hazırlığı içinde oldukları öğrenilmişti.

Gazetede verilen bilgiye göre, Rıza Bey de, suikasti önlemek

üzere tedbir alan ve muhtemelen, o zamanki adıyla Milli Emniyet'e bağlı çalışan güvenlik güçlerine yardımcı oluyordu. Bu işbirliği sayesinde suikast önlenmiş, Alman büyükelçi ile Rıza Bey arasında da kendiliğinden bir samimiyet doğmuştu.

Samimiyet, sadece Von Papen'le Rıza Bey arasında kalmamıştı. *Milliyet*'in ifadesiyle, "Von Papen'in en yakın sırdaşlarından biri olan sekreteri"²¹ de dahil olmuştu bu samimiyete. Rıza Derviş'in Almanya ile olan ticari münasebetlerinin, bu samimiyetin evlilikle noktalanmasından önce mi, yoksa sonra mı başladığı ise "sırdaş sekreter" in kimliği gibi meçhul kalacaktı ne yazık ki...

Büyük Büyük Dedeler Karmaşası

Kavgayı değilse de, kargaşayı başlatan *Yeni Şafak* gazetesiydi. Manşete taşınan habere göre, "*Yeni Şafak* ekonominin yeni patronunun soy ağacını" ortaya çıkarmıştı.²²

"Asi Paşa'nın torunu Derviş" başlığının altında da "Yeni Devlet Bakanı Kemal Derviş'in, Yanya Valisi Tepedelenli Ali Paşa'nın torunlarından olduğu belirlendi," spotu yer alıyordu.

İç sayfalardaki haber ise aynen şöyleydi:

"Devlet Bakanı Kemal Derviş'in, Tepedelenli Ali Paşa'nın torunu olduğu belirlendi. Bakan Derviş'in babası Rıza Derviş'in 'büyük ata'larından Tepedelenli Ali Paşa, Osmanlı İmparatorluğu'nun Yanya Valisi idi. Arnavutluk'ta Tepedelen köyünde doğan Ali Paşa, Yanya Valiliği'ne kadar yükseldi. Bir süre sonra, Yanya'da bağımsızlığını ilan etti ve Payitaht'ın politikalarına karşı çıktı. Bölgede sert uygulamalarıyla tanındı. Yunanistan'ın bağımsızlığıyla sonuçlanan Mora Ayaklanması'na da neden olan Tepedelenli Ali Paşa, 1822'de Padişah 2. Mahmut'un emriyle bölgeye giden Hurşit Paşa tarafından idam edildi. Baş kesilen Ali Paşa'nın gövdesi 25 Ocak 1822'de Yanya'da ilk karısı Emine'nin yanına gömüldü. Üç gün Yanya'da teşhir olunan kesik başı da İstanbul'a yollanarak, Silivri-kapı Mezarlığı'nda gömüldü. Ali Paşa'nın torunlarından ünlü gazeteci Nizamettin Nazif Tepedelenlioğlu da 'Ordu ve Politika' ile 'Komitacılar' adlı kitaplarıyla tanınıyor."²³

"Haber Merkezi" mahreçli haber ertesi gün de sürdürülecek,

hatta "İşte Derviş'in Soyağacı"²⁴ denilerek, "belirlenen" iddialar "kanıtlanmaya" çalışılacaktı. Gerçi Kemal Derviş'in soyağacını Tepedelenli Ali Paşa'ya bağlama çabalarından vazgeçilmemişti, ama bu kez, bir önceki yazıda adı bile anılmayan Halil Hamid Paşa'dan söz etme gereği duyulmuştu. Anlaşılan bir miktar kar suyu kaçmıştı kulağına *Yeni Şafak* Haber Merkezi'nin veya bir miktar kulakları çekilmişti işi bilenler tarafından.

Bütün bunlara rağmen, aradan onca zaman geçtikten sonra, Cengiz Çandar'ın Derviş'ten söz ederken, "Ne de olsa, Tepedelenli Ali Paşa'nın birkaç göbek öteden torunudur,"²⁵ diye yazabilmesindeki esrar ise bugüne kadar çözülememişti...

Taşlar ve Dervişler Yerli Yerine

Derken, önce *Hürriyet* yazarı Murat Bardakçı ele alacaktı konuyu ve "Büyük dede reform uğruna kelle vermişti,"²⁶ diye yazacaktı.

Arkasından *Zaman*'da Beşir Ayvazoglu gündeme getirecekti "Derviş'in büyük büyük dedesi"²⁷ başlıklı yazısında.

Daha sonra da *Radikal İki*'de Pakize Barışta, "Derviş'in dedesini neden öldürdüler?"²⁸ diye soracaktı.

Her üç yazarın da sözünü ettiği "büyük büyük dede," Halil Hamid Paşa'ydı.

Murat Bardakçı'nın dediği gibi, "Tesadüfün bu kadarına da pes"ti doğrusu... Çünkü tıpkı 2001 yılında "küçük küçük torun" Kemal Derviş'e yaptığımız gibi, 200 küsur sene önce, onun "büyük büyük dedesi" olan Halil Hamid Paşa'yı da benzer ümitlerle devletin başına geçirmiştik. Üstelik kendisini "küçük küçük torunu"na layık gördüğümüz üze "vezâret" yani bakanlık değil, "sadâret" yani başbakanlık koltuğuna buyur etmiştik.

"Büyük büyük dede" Halil Hamid Paşa'dan istenilenler, "küçük küçük torun" Kemal Derviş'ten istenilenlerden pek de farklı değildi doğrusunu söylemek gerekirse: Ekonomik ve mali reform! *

Peki ne ölçüde başarılı olmuştu Halil Hamid Paşa, olduysa şayet, karşılığında ne bulmuştu? Murat Bardakçı'dan takip ediyoruz

24. *Yeni Şafak*, 11 Mart 2001.

26. *Hürriyet*, 11 Mart 2001.

28. *Radikal İki*, 18 Mart 2001.

25. *Habertürk*, 24 Mart 2001.

27. *Zaman*, 13 Mart 2001.

bu heyecanlı hikâyeyi:

"Kemal Derviş'e karşı duyulan mcrakı ve gösterilen bu ilgiyi görünce onun kimlerden olduğunu bir de ben anlatayım ve 'gerçek' büyük dedelerinden biriyle kendisi arasında varolan, eşine ender rastlanabilecek mesleki bir tesadüfö yazayım dedim: Kemal Derviş'in büyük dedesi Halil Hamid Paşa'yı bundan 200 küsur sene önce yine büyük ümitlerle devletin başına geçirip 'sadaret' yani başbakanlık koltuğuna oturtmamızın, ekonomik ve mali reformlar yapıp devleti kurtarmasını istememizin ama Paşa'nın bu reformları sayesinde tam rahat bir nefes almaya başladığımız sırada adamcağızı cellâda teslim edip kafasını kestirmemizin öyküsünü...

Kemal Derviş, İstanbul'un eski ve asil ailelerinden birine mensuptur: 18. yüzyıl sadrazamlarından Halil Hamid Paşa'nın soyundan gelir.

Hükümetteki Paşazade

Babası rahmetli Rıza Derviş, Sadrazam Halil Hamid Paşa'nın torunu olan ve 1907'de ölen Yozgat kumandanı 'Mirliya' yani Tuğgeneral Derviş Paşa'nın oğlunun oğludur. Dolayısıyla 1782 Aralık'ının son günü ekonomik reformlar yapması, çökmüş olan idareyi canlandırması ve imparatorluğa hayat vermesi için büyük ümitlerle devletin başına getirilen ama iki sene sonra cellâda teslim edilip kellesi kestirilen Sadrazam Halil Hamid Paşa, şimdi bütün Türkiye'nin ümit bağladığı Kemal Derviş'in altıncı göbekten dedesi olur.

Türkiye'nin ekonomisinin başında şimdi bir sadrazam torunu var. 'Büyük büyük dede' Halil Hamid Paşa'nın siyasi hayatının ve bundan 219 yıl önce hazırladığı ekonomik reform programının ayrıntıları aşağıdaki sütunda yer alıyor. Ama dedeyle torunun meslek hayatlarındaki bu şaşırtıcı benzerlikleri görünce, bana söyleyecek tek bir söz kalıyor: 'Allah âkıbetini benzetmesin!'..

Halil Hamid Paşa, Osmanlı Devleti'nin hemen her kurumunun çatırdamakta olduğu bir dönemde iktidara gelmişti ve devletin ancak köklü reformlar sayesinde canlanabileceğine inanıyordu. Ayrıntılarını açıklamadığı bir reform programı hazırladı ve programı aşama aşama yürürlüğe koymaya çalıştı. Önceliği yönetimdeki bozuklukların tamirine ve devlet maliyesini güçlendirmeye verdi.

- Çökmüş durumda bulunan ekonomiyi ayağa kaldırabilmek

için bir tedbirler paketi yaptı. Lüks tüketimin azalması, buna karşılık yerli üretimin güçlenmesi ve tarım üretiminin artması için çaba gösterdi.

- Hiçbir iş görmeyen ama kâğıt üzerinde kadrolu görünen, dolaşısıyla da hiç çalışmadıkları halde devletten aylık alanlara yapılan ödemeleri kesmeye çalıştı. Özellikle yeniçeriler arasında bulunan bu gibi kişileri tasfiyeye kalkması ve aylıkların önceden kısırılması yasaklaması üzerine askerle karşı karşıya geldi.

- Teknik eğitimi canlandırmaya uğraştı ve bugünkü İstanbul Teknik Üniversitesi'nin temeli olan Mühendishane'yi yeniden yaptılandırdı.

- Teknolojik güçlenme çabalarını başlangıçta ordu üzerinde yoğunlaştırdı. Gücünü asker sayısının fazlalığından alan bir ordu yerine o günlerin profesyonellik kavramına uygun, teknik donanımlı birlikler kurmaya çalıştı ve önceliği seri atış yapabilecek bir topçu sınıfının oluşturulmasına verdi.

- Türkiye'yi savaşlardan uzak tutmaya uğraştı ve bunun için Rusya'nın Kırım'ı ilhakını bile kabullendi. Dış politikada Fransa ile yakınlık kurmaya çalıştı, teknik ve askeri eğitimde Fransız modelini benimsedi, deniz kuvvetlerinin modernizasyonu konusunda ise İsveç ile işbirliğine gitmeyi denedi.

- Rusya'nın Karadeniz'e giderek hâkim olmaya başladığının ve Türkiye'nin buna karşılık hiçbir şey yapamayacağını farkındaydı. Rusya'nın Karadeniz'de büyümesini önlemenin tek yolunun Karadeniz'in açık bir deniz haline getirilmesi olduğuna inanıyordu ve dış politikasının önemli bir ayağını bu temel üzerine kurdu.

Reformlar Sonunu Hazırladı

Kemal Derviş'in altıncı göbekten büyük büyük dedesi olan Sadrazam Halil Hamid Paşa, 18. yüzyıl Türkiye'si'nin paradan, puldan, hesaptan, kitaptan ve ekonomiden anlayan birkaç devlet adamından biriydi ve işte bu ekonomi ve maliye bilgisi yüzünden 49 yaşında canından edildi.

Paşa, 1736'da Isparta'da doğdu. Çocuk yaşındayken babası Hacı Mustafa Ağa ile beraber İstanbul'a geldi. Babalı'ye girdi, zamanla yükseldi, bir ara tersaneyi de idare etti ve 43 yaşındayken "Reisülküttâb" yani dışişleri bakanı oldu.

Türkiye o günlerde tarihinin en karanlık dönemlerinden birini yaşamaktaydı: Ekonomi tükenmiş, ardarda girilen savaşlar ve gelen yenilgiler maliyeyi tamamen çöktürmüştü, ordu başıbozuk bir hale gelmiş, idari sistem her yönüyle çürümüştü ve devleti kurtarabilecek güçlü bir sadrazama ihtiyaç vardı.

Zamanın hükümdarı Birinci Abdülhamid, Halil Hamid Paşa'nın bu iş için biçilmiş kaftan olduğunu düşündü. Paşa gençti, Türkiye'nin sıkıntılarının farkındaydı, dünyayı biliyordu, dışarıyla teması vardı ve özellikle Fransa'nın önde gelen isimleriyle iyi ilişkiler içindeydi. Birinci Abdülhamid, 1782'nin 31 Aralık'ında Halil Hamid Paşa'yı sadrazamlığa, yani o zamanın başbakanlığına getirdi ve Paşa, 2 yıl 3 ay süren sadrazamlığı sırasında bütün mesaisini mali ve idari bir reformu hayata geçirmeye sarf etti. öncelikle devleti savaştan uzak tutmaya ve ekonomiyi güçlendirmeye çalıştı.

Ardarda aldığı tedbirlerle devlet rahatlamaya başladı ama bu reformlar bazı çevreleri, özellikle de idarecileri ve saray görevlilerini huzursuz eder gibi olunca İstanbul'u bir anda Paşa'nın aleyhinde dedikodular sardı: İhtilâl yapıp Sultan Abdülhamid'i tahtından indireceği ve yerine genç veliaht Selim'i, yani sonraların Üçüncü Selim'ini çıkartacağı söyleniyordu.

Başı Bal İçinde Geldi

Dedikodular hükümdarın kulağına kadar gitti ve bunlara inanıp iktidarın elinden alınabileceğinden ürken Birinci Abdülhamid, her türlü yetkiyle donatmış olduğu Halil Hamid Paşa'yı 1785'in 31 Mart günü sabaha karşı azlediverdi. Paşa sadece koltuğundan olmakla kalmadı; malına-mülküne de el kondu ve Osmanlı tarihinin önde gelen reformcularından olan sabık sadrazam güneş doğmadan bir gemiye bindirilip Gelibolu'ya sürüldü. Cidde Valiliği'ne tayin edildiği ve Gelibolu'dan Arabistan'a yollanacağı söyleniyordu ama bu tayinin onu İstanbul'dan uzaklaştırmak için bahane olduğu bir hafta sonra anlaşıldı: Gelibolu'dan Bozcaada'ya götürüldü, orada idam edildi ve kesik başı bal dolu bir tuluma konup İstanbul'a, saraya yollandı."²⁹

Murat Bardakçı, Halil Hamid Paşa'nın vücudunun Bozcaada'

da, başının ise Karacaahmet Mezarlığı'nda gömülü olduğunu söyleyerek yazısını bitiriyordu.

Pakize Barışta ise *Radikal İki*'deki "Derviş'in dedesini neden öldürdüler?"³⁰ başlıklı yazısında, Halid Hamid Paşa'nın öldürülme gerekçesinin hiç de Murat Bardakçı'nın anlattığı gibi olmadığını ifade edecekti.

Gerçi isim vermiyordu, ama Barışta'nın kimi kastettiğini anlamak için arif olmaya gerek yoktu. Barışta'ya göre, "Çoktandır kaybettığımız umutlarımız ve hayallerimiz Kemal Derviş'in suretinde yeniden belirmeye başlamıştı."

Doğruydu, "Çok acı çekmiştik ama, galiba acının en faydalı 'etkinliği' kolayca umuda kapılmamızı sağlamaktı."

Sonunda bir "halâşkâr" yani "kurtarıcı" ihtiyacı doğmuş ve Kemal Derviş çıkmıştı karşımıza.

Üstelik, böyle bir konumda bulunmak ya da böyle bir konuma itilmek, bir insan için inanılmaz ölçüde ağır bir yükü.

Ama anlaşılan tehlikeyi seviyordu Derviş, "Sadece dürüst ve bilgili olmak bu topraklarda insanı korumaya yetmezdi çünkü. Bu özellikleri taşıyan birine sahip çıkmamak, destek olmamak gibi de tuhaf bir gelenek vardı bu topraklarda çünkü. Yenilikçi zihniyet taşıyanların ve reform yapmak isteyenlerin başına bu topraklarda türlü belalar gelir ve iki yüz yıl sonra bile, hikâyeleri hâlâ yanlış anlatılırdı çünkü."³¹

Şöyle devam ediyordu Pakize Barışta: "Tıpkı Kemal Derviş'in büyük büyük dedesinin başına gelenlerin hikâyesi gibi. Ünlü hukukçu Ord. Prof. Ebül'ulâ Mardin'in üç ciltlik 'Huzur Dersleri' adlı çalışmasına göre, Kemal Derviş'in altıncı kuşaktan büyük büyük dedesi olan Sadrazam Halil Hamid Paşa, aslında iddia edildiği gibi, padişaha karşı ayaklanma çıkaracağı yolundaki dedikodular yüzünden değil, yazmadığı bir tezkere yüzünden idam edilmişti. Prof. Ebül'ulâ Mardin, Osmanlı İmparatorluğu'nda devlet teşkilatına alınmış ve 150 yıl devam etmiş olan, adeta bir din akademisi niteliğindeki 'huzur dersleri'yle (her ramazan ayında padişahın huzurunda, seçilmiş hocalar tarafından yapılan Kuran-ı Kerim tefsiri) ilgili araştırmaları sırasında Halil Hamid Paşa'nın idamını aydınlatan belgeleri Topkapı Sarayı'nda bulmuştu. Orijinallerini ve tercü-

melerini, (Mardin'in ölümünden sonra, 2. ve 3. ciltlerini, onun planına uygun olarak Prof. İsmet Sungurbey'in hazırladığı) 'Huzur Dersleri'nin birinci cildinde yayınlamıştı.

Prof. Mardin, kitabında, azledilmiş Şeyhülislam İvazpaşazade İbrahim Bey'in yeniden aynı mevkii ele geçirebilmek için o zamanki Şeyhülislam Dürriade Ataullah Efendi'yi devirmek gayesiyle hazırladığı komplonun neticesinde, Halil Hamid Paşa'nın idam edilerek, Dürriade Ataullah Efendi'nin de zehirlenmek suretiyle öldürüldüklerini belgelerle kanıtlıyor. Eski şeyhülislam İvazpaşazade İbrahim Bey, yandaşı olan padişahın sır kâtibi Bekir Efendi'yle birlikte, güya Halil Hamid Paşa'nın ağzından yazılmış düzmece bir tezkere hazırlayarak, Şeyhülislam Dürriade Ataullah Efendi'ye gönderirler. Sultan I. Abdülhamid'in cehaletini ima eden sözlerin yer aldığı düzmece tezkerenin amacı, padişahı gazaba getirerek, hem Halil Hamid Paşa'dan, hem de Şeyhülislam Dürriade Efendi'den kurtulmak ve eski şeyhülislamın yeniden aynı mertebeyi kazanmasını sağlamaktır.

Şeyhülislam'ın Zaptedilemeyen Hırsı

Düzmece tezkere amacına ulaşır. Gazaba gelen I. Abdülhamid, Halil Hamid Paşa ve Şeyhülislam Dürriade Ataullah Efendi için ölüm fermanı çıkartır. İftiracı İvazpaşazade İbrahim Bey, yeniden şeyhülislam olur.

18. yüzyılda, I. Abdülhamid zamanında iki yıldan fazla sadrazamlık yapan Paşa, Osmanlı'nın yenilikçi, reformist ve ekonomide uzman bir devlet adamıydı. Sadrazam olduktan sonra, askeri düzensizliği ve mali işleri yoluna koymak için gayret gösteren Halil Hamid Paşa'nın, yeniçerilere ait tahsisattan tasarruf etmeye kalkması ve başka bazı reform programları, birtakım nüfuzlu kimseleri kızdırmıştı belki ama, ölümüne, sadece eski bir şeyhülislamın zaptedilemeyen mevki hırsı sebebiyet vermişti.

Kitabında, iftira tezkeresinin klişe fotoğrafına da yer veren ünlü hukukçu Ebül'ulâ Mardin, tezkeredeki yazının ve üslubun çok aydın bir kişi olan Halil Hamid Paşa'ya ait olmadığını, aksine çok sıradan bir cami hocasının üslubunu taşıdığını ileri sürüyor.

Prof. Mardin, Halil Hamid Paşa'nın idamıyla, Dürriade Ataullah Efendi'nin zehirlenerek öldürülmelerinden hemen sonra, Sır

Kâtibi Bekir Efendi'nin görevinden uzaklaştırılmasının, padişahın, iftirayı geç de olsa fark ettiğini gösterdiğini belirtiyor.

'İhtiyar padişah, yazının şekli üzerinde fazla tevakkuf etmese bile, ctrafında bulunanlar, merak saikasıyla, tasni edilmiş bulunduğuna kani olduğum şu tezkereyi mütalea ederken, yazıyı tanıyıp keyfiyeti padişaha aksettirmiş bulunmaları pek muhtemeldir. Nitekim müverrihlerin de Halil Hamid Paşa'nın kendisine isnat olunan efalden beraatinin az müddet sonra anlaşıldığı yolunda mütalealar serdettikleri görülmektedir,' diyen, Prof. Ebül'ulâ Mardin'e göre 'gerçek hiç durmadan yürür'.

İkinci defa şeyhülislam olan İvazpaşazade İbrahim Bey de yürüyen hakikati durduramaz ve uğruna kan dökülen yeni mevkiinde üç ayı bile dolduramadan, bazı hal ve tavırlarının padişahın mizacına aykırı bulunduğu gerekçesiyle görevinden azledilerek, ev hapsiyle cezalandırılır. Yani Kemal Derviş'in büyük büyük dedesi, yazmadığı bir tezkerede, padişaha cehalet isnat etmesi yüzünden idam edildi. Akı daha ziyade, 'Bu gece gel, niyazımdır. Ayağın altına yüzüm gözüm sürerek rica ederim, kendimi zaptedemiyorum' kabilinden mektuplar yazacak kadar cariyelerinde ve haremde olan, bu yüzden de kendisinin cehaletiyle ilgili çıkarılan dedikodulara karşı fazlasıyla hassas davranan bir padişahın gazabına uğramıştı. Reformist olup da padişahın yüreğine korku saldığı için değil.

Halil Hamid Paşa reform istekleriyle daha ziyade padişahın çevresini kızdırmış ve onların komplosuna kurban gitmişti.

Şimdi onun torunu, yine reformlarla bizi kurtarmaya geliyor. Onun dedesine sahip çıkmayan halk, bu sefer sanırız toruna sahip çıkacak. Çünkü, elini tutacak ondan başka 'halaskâr' yok gibi gözüküyor."³²

Arnavutsa Kime Ne?

Zaman gazetesi yazarı Beşir Ayvazoğlu'nun, kronolojik olarak Bardakçı ile Barışta arasında yer alması gereken yazısı, meseleyi sosyolojik olarak da toparladığı için dikkat çekiciydi. Ayvazoğlu, önce Türkiye'de giderek yaygınlık kazanan bir uygulamadan şikâyet ediyor ve "Kemal Derviş ekonomiden sorumlu 'süper bakan' olduktan sonra yazılıp çizilenleri okudukça hayretten hayrete düşü-

yorum. Bu gidişle adamcağızın didiklenmedik tarafını bırakmayacaklar,"³³ diyordu.

Sonra da asıl meseleye geliyordu:

"Yok Arnavutmuş, yok annesi Almanmış ve ünlü Von Papen'in sekreterliğini yapmışmış. Soyuna gelince rivayet muhtelif: Kimi âsî Yanya Valisi Tepedelenli Ali Paşa'dan geldiğini söylüyor, kimi Ispartalı Halil Hamid Paşa'dan. Sabetaycı olduğunu iddia edenler bile varmış. En çarpıcı ifşaatı ise önceki gün *Yeni Şafak* gazetesi yaptı. Tepedelenli Ali Paşa ile Halil Hamid Paşa'yı aynı şecerede bir araya getirdi; tabii Halil Hamid Paşa'yı I. Abdülhamid devrinden II. Abdülhamid devrine uçurarak...

Soya sopa önem verenlerden olmadığımı peşinen belirtmek isterim. Adam iyi insan mıdır, dürüst müdür, ülkesi için doğru işler yapmakta mıdır, önce ona bakarım ben. Hangi soydan gelirse gelsin, Kemal Derviş'in iyi niyetine ve aksi vârit olmadıkça 'ajan' ma-jan olmadığına inanıyorum ve inanacağım. İmparatorluk bakiyesi bir ülkede soy aramak yanlıştır. Kaldı ki, mevcut bilgiler Kemal Derviş'in Arnavut Tepedelenli'nin değil, Halil Hamid Paşa'nın torunu olduğunu gösteriyor. Babası Rıza Derviş, Derviş Paşa'nın oğlu imiş. Derviş Paşa ise, İsmail Hakkı Uzunçarşılı tarafından hazırlanan soyağacına göre Halil Hamid Paşa'nın torunudur: Halil Hamid Paşa—Mehmed Ârif Bey—Râşit Bey—Atâ Bey—Derviş Paşa.

Bazı Osmanlı kaynaklarında Halil Hamid Paşa'nın babası Mustafa Ağa'nın aslen Gürcü yahut İranlı olduğu ileri sürülmüştür. Uzunçarşılı, özellikle Gürcülük iddiasının 'Gözcü' kelimesini yanlış okumaktan kaynaklandığını belirtir (Gözcü'deki ze'nin noktası düşerse Gürcü okunur; 'Kalem olsun eli ol kâtib—i bed—tahrîrin'). Osmanlı devlet adamlarının mensup oldukları 'ırk'lar konusunda aşırı bir hassasiyete sahip olan İsmail Hami Danişmend ise Halil Hamid Paşa'nın Türk olduğunu ısrarla vurgulamıştır (Bk. İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi; V, s. 66). Buna göre, Kemal Derviş'in Arnavut olduğu iddiasının doğru olmadığı ortaya çıkıyor. Peki olsa ne çıkar? Hiç! İstiklâl Marşı'mızın şairi Mehmed Âkif de aslen Arnavut değil mi? Benim asıl söz etmek istediğim, Kemal Derviş'in soyu değil; büyük dedesi Halil Hamid Paşa'nın sadaret kethüdalığına tavin edilişidir. Sadaret kethüdalığı, Osmanlı bürokrasisinde,

bugünkü Başbakanlık Müsteşarlığı'nın muadili olan çok önemli bir makamdı.

Dedeye de Aynı Görev

1782 yılının 22 Ağustos günü, perşembeyi cumaya bağlayan gece Cibali'de başlayan ve üç gün süren büyük yangın, tarihî yarımada-nın aşağı yukarı üçte ikisini yakıp kül eder. Bu büyük felâket yaşa-nırken üst bürokraside önemli değişiklikler yapılmıştır. O sırada Tersane Emini olan Halil Hamid Efendi, Pasakapısı'ndan bir davet alır ve Sadrazam İzzet Mehmed Paşa'nın huzuruna çıkar. Sadra-zam, sadaret kethüdalığını yeniden kabul etmesini, bunun bizzat padişah tarafından arzu edildiğini söyler. Tam o sırada Kapıcılar Kethüdası Hamdullah Bey gelir, sadrazama azledildiğini bildirip mühr-ü hümayunu ister ve birlikte çıkarlar. Halil Hamid Efendi, muhtemelen yangın yerlerinden geçerken yaşadığı dehşetin bir benzerini o anda yaşamış ve sadrazam odasında tek başına kalakal-mıştır. Sadrazamı saraya götüren Kapıcılar kethüdası bir süre sonra Paşakapısı'na döner ve şaşkınlığı üzerinden atamamış olan Halil Hamid Efendi'ye bizzat padişah tarafından kethüda tayin edildiğini müjdeleyerek o rütbeye has hil'atı giydirir (Kemal Derviş'in ekono-mik yangında süper bakan yapılması gibi).

Halil Hamid Efendi'nin sadaret kethüdalığı uzun sürmemiş, Mehmed İzzet Paşa'nın yerine geçen Yeğen Mehmed Paşa'dan dört ay sonra alınan mühr-ü hümayun ona verilmiştir. Zeki ve dünyada neler olup bittiğini iyi bilen bir devlet adamı olarak hemen işe ko-yulan ve öteden beri planladığı reformları hayata geçirmek için ça-lışmaya başlayan genç sadrazam, yazık ki, Sultan I. Abdülhamid'i hal'edip tahta Veliahd Şehzade Selim'i geçirmek üzere düzenlenen bir darbe teşebbüsüne karıştığı (yahut karıştırıldığı için) önce azl, ardından idam edilmiştir.

Halil Hamid Paşa sadrazam olunca devrin şairlerinden Sâ-mî'nin yazdığı tarih manzumesinin tarih mısraı şöyledir: 'Umûrun-da muvaffak ola sadrında Halil Paşa.'

Biz de Sayın Kemal Derviş için 'umûrunda muvaffak ola' diyo-ruz."³⁴

Derviş ki Yetişmekte

Dedelerini rahat bırakıp yeniden Kemal Derviş'in kendimenin zamanıdır artık. Kolej öğrencisi büyümüş, liseyi bitirdikten sonra iktisat tahsili için, İngiltere kadar dünyalı okullarından biri olan 'London School of Economics' Peki ama neden London School of Economics'e (LSE) gmal Derviş?

Neden olacak, babasının tavsiye ve yönlendirme Londra'da bulmuştu kendisini. Babası, "İyi bir iktisatçı yorsan bu okula git. Mükemmel bir iktisatçı olmak istiyseğini Amerika'da okumalısın," demişti.³⁵

Doğrusu bu ya, "beklediklerinin çoğunu bulamasa okumaktan pek pişmanlık duymamıştı: "Öncelikle şur yim, beklediklerimin çoğunu bulamadım. Yaşlandıkça, 41 yaşındayım, dünyanın sandığımdan daha karmaşık her gün biraz daha çok anlıyorum. Birçok insanın çok g sit olarak gördüğü veya çok kesin, beyaz ya da siyah ol gü birtakım sorunları, insan bence okudukça ve yaşadıl ha zor, karmaşık ve bulanık görüyor. Gerçek nedir, ne birtakım sorulara doyurucu yanıt nedir? Bunları görme ğu gibi, bunlar çoğu zaman soru işaretleri getiriyor. söylemek isterim ki, on kere dünyaya gelmek mümkün re iktisatçı olurum."³⁶

Genç Derviş'in LSE'deki arkadaşlarından biri de, s kın dostu olan Asaf Savaş Akat'tı: "Kemal Derviş'le 1 zında tanıştım. Ben bir yıl önce İstanbul İktisat Fakül miş, hemen ardından İktisat Fakültesi'nde asistanlığa b Kemal de London School of Economics'teki ilk yılını y lamıştı. İlk görüşte her ikimiz de birbirimizdeki iktis: fark etmiştik. Ben 12 ay sonra bir OECD bursu ile İng dince sık sık görüşme imkânı bulmaya başladık. Böyle kalıcı bir dostluğun temeli atılmış oldu."³⁷

LSE'de zekâsı kadar güzelliğiyle de dikkat çeken t renci daha vardı: Ünlü tiyatrocu Turgut Borali'nin kı

35. *Platin*, 4 Nisan 2001.

36. Ercan Uygur, *İktisat Söyleşileri*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1991, s. :

37. *Private View*dan aktaran *Radikal*, 5 Mart 2001.

Boralı... Aslına bakılırsa, Neslihan Boralı da, tıpkı Kemal Derviş gibi Büyükkada kökenliydi. Büyükkada'dan, muhtemelen de Kemal Derviş'in evlerinin bahçesinde verdiği "garden party"lerden tanışıyorlardı, ama işte sadece "bir göz aşinalığı" düzeyinde...

Oysa Londra'da yeniden karşılaştıklarında, biraz gençliğin, biraz da yurtdışında olmanın verdiği halet-i ruhiye içinde kısa sürede ısınvermişlerdi birbirlerine. Hafta sonlarında Derviş, Akat ve kendi aralarında "Nesli" dedikleri Boralı bir araya geliyor, Akat'ın tarif ettiği, Boralı'nın üşenmeyip pişirdiği yemekleri yiyerek Londra günlerinde memleket hasreti gideriyorlardı. Derviş'le Boralı arasında kısa bir süre sonra nikâh masasında noktalanacak olan aşk da filizleniyordu böylece.

Besim Üstünel'den Ecevit'e Uzanan Köprü

Hepsi son derece başarılı öğrencilerdi hiç şüphe yok ki. Ancak LSE'nin tarihine bakıldığı zaman, Derviş'in başarısının, zaman zaman diğerlerini kışkandıracak seviyede olduğu apaçık görülüyordu...

Bütün sınıfları birincilikle geçtiği yetmiyormuş gibi, 1969-70 öğrenim döneminin, yani mezuniyet yılının da birincisiydi Derviş. Gerçi mezuniyet birinciliğini bir başka öğrenciyle paylaşmıştı, ama o kadar da olacaktı! Derviş'in başarısı, dersleriyle sınırlı değildi ayrıca. Bir ara Londra Türk Öğrenci Federasyonu başkanlığı bile yapmıştı.³⁸

Doktora çalışması için de önde gelen üç Amerikan üniversitesinden Harvard, Stanford ve Princeton'dan burs önerisi almış ve babasının telkin ve tavsiyesine bir kez daha uyarak Princeton'ı tercih etmişti. Bu tercihinin, yıllar sonra Türk siyasi hayatını yakından ilgilendireceğini bilemezdi elbette.

Yıl 1972'ydi ve Derviş'in Princeton'daki ikinci senesiydi. Bu arada Neslihan Boralı ile evlenmiş, hatta ilk çocukları Erdal da merhaba demişti yeryüzüne. Türk siyasi hayatını yakından ilgilendiren, Erdal'ın yeryüzüne merhaba demesi değildi hiç kuşku yok ki.

Kemal Derviş'in, Yale Üniversitesi'nde "Büyüme Modelleri" üzerine bir konferans vermek üzere gelen Prof. Dr. Besim Üstünel'e merhaba demesiydi! Türkiye'nin siyasal ve sosyal açıdan fırtınalı yıllarıydı o yıllar. Bülent Ecevit, Tek Parti'li dönemde "Ebedi

Şef," çok partili dönemde "değişmez genel başkan" olarak nitelenen İsmet İnönü'yü ağır bir yenilgiye uğratarak CHP'nin yeni lideri olmuştu. Türkiye'nin dört bir yanında "Karaoğlan" rüzgârları esiyordu bu nedenle.

"Karaoğlan"ın genel başkanı olduğu CHP'nin ekonomi politikalarını belirleyen en önemli isimlerden biri de Prof. Dr. Besim Üstünel'di. Türkiye'yi çok yakından takip eden Kemal Derviş şüphesiz farkındaydı yaşanan bütün bu gelişmelerin ve şüphesiz Prof. Üstünel'in konferansına gitmesi tesadüfle izah edilemezdi. Konferans bitiminde, Prof. Üstünel, kendisini evine davet eden bu genç iktisatçıyı kırmayacak ve konuğu olacaktı o akşam.

LSE çıkışlı Neslihan-Kemal Derviş çifti ile İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi çıkışlı Prof. Besim Üstünel'in, henüz bir yaşında bile olmayan Erdal'ın huysuzlukları arasında, Amerika'da, 1972 yılının o bahar akşamında neler konuştuğu, Türkiye'nin hangi sorunlarını büyük bir heyecanla tartıştığı meçhuldü meçhul olmasına ama meçhul olmayan bir şey vardı: Prof. Üstünel, Derviş'ten çok etkilenmişti ve ayrılırken onu aktif siyasetle tanıştıracak ilk teklifi yapmıştı bile: "Doktoran eylülde bitiyor. Bitir bitmez seni Ankara'ya bekliyorum."³⁹

Siyasete İlk Adım

Kemal Derviş, Prof. Üstünel'in teklifini yabana atmayacak ve doktorasını bitirir bitirmez Ankara'nın bitmez tükenmez kaosunda bulacaktır kendisini. Mesleki adresi ODTÜ, siyasi adresi ise Bülent Ecevit'in özel çalışma ofisinin bulunduğu Göreme Sokak olacaktır tam üç yıl boyunca.

Prof. Besim Üstünel, "Türkiye için heyecan duyan, müthiş dinamik, sosyal demokrat ama her şeyden önce pırıl pırıl zekâya sahip bir Türk genci"⁴⁰ olarak tanımladığı Kemal Derviş'e verdiği sözü tutmuş, kendisini Ecevit'le tanıştırmakla kalmamış, ekonomi alanında danışmanı olmasını bile sağlamıştı.

"Bülent Ecevit'in Karaoğlan ve Kıbrıs Fatihi olduğu dönemdi. 1974'ün sonuna doğru koalisyon ortağı Erbakan Hoca'yla anlaşamayıp başbakanlıktan istifa etmişti. 1975'in ilk aylarıydı.

Liderliğini yaptığı CHP'ye Sosyalist Enternasyonal kapısını aralamak için Almanya'ya önemli bir ziyaret yapmıştı. Bonn'da Alman Sosyal Demokrat Partisi SDP iktidardaydı. Parti lideri Willy Brandt, Başbakan ise Helmut Schmidt'ti.

CHP liderinin bu ünlü ikiliyle yaptığı görüşmelerde bulunan ve Ecevit'in yanından hiç ayrılmayan genç bir adam gazeteci milletin dikkatini çekmişti. Sorunca, 'Kemal Derviş' dediler, 'ODTÜ'de hoca. Bir süredir Ecevit'in danışmanlığını yapıyor.'"41

Milliyet gazetesi yazarı Hasan Cemal'in aktardığı bu anekdotun kimi bölümleri doğru olmakla birlikte, kimi bölümlerinde ciddi hatalar vardı. Muhtemelen ya hafızası yanıltıyordu Hasan Cemal'i veya bir başka Almanya ziyaretiyle karıştırıyordu.

CHP-MSP koalisyonu henüz bozulmamıştı ve koalisyon hükümetinin ekonomi alanında üzerinde en çok durduğu projelerden biri, İsveç-Almanya-Japonya üçlüsünün desteğiyle yürütülecek olan büyüme modeliydi. Almanya Başbakanı Helmut Schmidt'le Türkiye Başbakanı Bülent Ecevit arasında yürütülen ikili görüşmelerde "ekonomik danışman" sıfatıyla Kemal Derviş de yer alıyordu.

Derviş'in yaşıyla pek de mütenasip olmayan performansı Almanya Başbakanı Schmidt'i de bir hayli etkilemiş ve Derviş'e, "Bu genç yaşta hem ekonomiye, hem Almanca'ya, hem de İngilizce'ye nasıl bu kadar hâkim olabiliyorsunuz?"42 demekten kendini alamamıştı.

Kemal Derviş ise bu seyahati anlatırken şöyle diyecekti: "Sayın Bülent Ecevit ile yakın çalıştık bir süre. *Özgür İnsan*'da yazı yazardım sık sık, özellikle ekonomik konularda. Böyle bir çalışma dönemim oldu. Bir yandan ODTÜ'de akademik çalışma, diğer yandan da CHP'ye yakın olarak, daha az ağırlıklı olsa da, politik çalışma. O zaman savunduğum çizgi veya ana fikir sosyal demokrasi idi. Yani Halk Partisi'nin Batı Avrupa anlamında sosyal demokrat olmasını istiyordum. Ümidim o yöndeydi. Bu çerçevede çalışmalar yapıp yazılar yazıyordum. Sayın Bülent Ecevit'in Sosyal Demokrat Parti'nin davetlisi olarak yaptığı Batı Almanya seyahatine katılmıştım örneğin. Çok şey öğrendim o dönemde, üniversitede öğrenemeyeceğim birçok şey."43

41. *Milliyet*, 1 Mart 2001.

42. *Platin*, 4 Nisan 2001.

43. Ercan Uygur, *İktisat Söyleşileri*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1991, s. 20-21.

Kemal Derviş ilk siyaset stajına, gönülden bağlı olduğunu her fırsatta dile getireceği Bülent Ecevit'in yanında başlamıştı. Galip ihtimalle, o dönemin ifadesiyle, Batı Avrupa türü sosyal demokrasilere "meftûn" olduğundan, Türkiye'nin böyle bir yola 70'li yılların Ecevit'iyle girebileceğine inanmıştı.

70'li yılların Ecevit'i, bugünküyle kıyaslandığında, elbette, bu umudu besleyecek pek çok unsur barındırıyordu zihinsel haritasının hemen her yöresinde. "Ortanın solu" projesi, sadece İsmet İnönü'nün ayaklarının altındaki zemini kaydırmakla yetinmemiş, "Asya Tipi Üretim Tarzı"ndan (ATÜT), "Osmanlı iktisadiyatı"na pek çok yeni kavramı sokmuştu Türkiye'nin puslu tartışma gündemine.

Kemal Tahir'den İdris Küçükömer'e, Selahattin Hilav'dan Sencer Divitçioğlu'na uzanan med-cezir ortamında yeni kavramlarla tanışıyordu memleket münevverleri. Hilmi Yavuz *Doğu Şiirleri*'ni, Oğuz Atay *Tehlikeli Oyunlar*'ı, Cemil Meriç *Bu Ülke*'yi yazmıştı ya da yazmaktaydı.

Bütün bunlar olup biterken, Derviş'in Ecevit'e bağlılığı dikkat çekiciydi gerçekten de. Prof. Besim Üstünel'in söyledikleri her ne kadar aksini iddia etse de, Derviş'i gayet iyi tanıyan *Milliyet* gazetesinin Washington temsilcisi Yasemin Çongar'ın yazdığına göre, "Derviş'in anne-babası, Rahşan Ecevit'in ailesiyle yakın ahbap"⁴⁴ olduğu için başlamıştı bu duygusal münasebet. *Finansal Forum* ise farklı bir şeyi, farklı bir dille söylemeyi tercih ediyordu nedense: "Gençliğinde tam bir 'Ecevit fanatigi' idi. Evine Ecevit'in resmini asacak kadar..."⁴⁵

Cumhuriyet gazetesi yazarı Orhan Birgit ise kısmen de olsa Prof. Besim Üstünel'i doğrulayarak, Ecevit'le Kemal Derviş'in tanışıklığının çok daha eskilere dayandığını, "70'li yıllarda o dönemin CHP genel başkanının, Göreme Sokak'taki özel çalışma bürosunda başladığını"⁴⁶ söylüyordu. İlginç bir de anekdot anlatıyordu o yıllara dair:

"Rıza Bey, genç bir kolej öğrencisi olan Kemal Derviş'in politika atılmasını içtenlikle isterdi. Kaç kez bana, 'oğluna politika mikrobu aşılamam için' ağabeylik yapmamı söylemişti. Ülkesini

44. *Milliyet*, 3 Mart 2001.

45. *Finansal Forum*, 1 Mart 2001.

46. *Cumhuriyet*, 2 Mart 2001.

yakından tanınması için bir Karadeniz gezisine çıkarttığını anımsıyorum. CHP'de Ecevit'in önderliğinde başlattığımız orta-sol hareketini yakından izledi ve bir gün Kemal'i de eylemli politikada görmek istediğini, Turizm ve Tanıtma Bakanlığı'na beni kutlama amacıyla geldiği zaman söyledi."⁴⁷

Ne var ki 1973 ile 1976 yılları arasında Ecevit'in en yakınında bulunan ve en güvendiği isimlerden biri olan Kemal Derviş, ondan gelen politikanın içinde yer alma önerisini geri çevirecek ve çok geçmeden de Amerika'nın yolunu tutacaktı.⁴⁸

Derviş Dönüşü

Ankara'nın zaten puslu olan ve giderek daha fazla puslanan ortamında geçirdiği üç yıl yetmişti Kemal Derviş'e. Oysa ODTÜ ve Hacettepe üniversitelerindeki öğrencileri de, öğretim üyesi arkadaşları da heyecanla hatırlıyorlardı hâlâ o günleri:

"Akademisyenler, 'Ders verdiği dönem içinde öğrenciler tarafından esprili kişiliği ile oldukça sevilen bir hocaydı' diyorlar. Eski öğrencileri ise, 'Derslerinde rahat tavırlarıyla, bugün medyada izlediğimiz tarzda herkesin anlayabileceği ve sürükleyici bir üslupla ders anlatırdı; öğrencilere takılmayı severdi,' diye ekliyorlar."⁴⁹

Hadi, başarılı öğretim üyeliği bir yana, hemen her arzusunu gerçekleştirmeye büyük özen gösterdiği babasının istediği, Orhan Birgit'in ifadesiyle, "eylemli politika"nın tam da kıyısında-yken vazgeçip yeniden Amerika yollarına düşmesinin sebebi neydi acaba?

"Derviş'in heyecanı önce Erbakan'la Ecevit arasındaki sürtüşme, hemen ardından da Kıbrıs Barış Harekâtı'nın patlak vermesiyle söndü. Oysa Türkiye'ye geçici bir süre için değil, yerleşmek üzere gelmişti. Böyle olmasa Ankara'da bir ev kiralamaz, eşini ve çocuğunu Türkiye'ye getirmezdi."⁵⁰

Orhan Birgit ise biraz mahcup bir ifadeyle şöyle yorumlayacaktı bu dönüşü: "Hangi koşullar yüzünden ayrıldığını ve yerinde bir seçim ile Dünya Bankası'na gittiğini şimdi hatırlamıyorum."⁵¹

Birgit hatırlamıyordu belki, ama gayet iyi hatırlayanlar da vardı

47. a. g. y. 48. *Sabah*, 1 Mart 2001. 49. *Power*, Nisan 2001.

50. *Platin*, 4 Nisan 2001. 51. *Cumhuriyet*, 2 Mart 2001.

Kemal Derviş'in nasıl küstürölüp apar topar Amerika yollarına düşürölölölölölöl. Önce Hasan Cemal'den dinliyoruz: "Kemal Derviş o yıllarda çağdaş sosyal demokrasiyi savunuyor ve bu anlayışını pazar ekonomisi üstüne oturtuyordu. Ama bu sıkıntı yaratmıştı. CHP içindeki ve dışındaki bazı devletçi sol çevreler, Kemal Derviş'i pazar ekonomisine dayalı sosyal demokrat görüşlerinden dolayı, hatırlıyorum, 1974 ve 1975 yıllarında eleştirmişler ve bu tutumlarını o zamanki sol basına da yansıtmışlardı."⁵²

"Hatırlayan" bir başka isim de Metin Münir'di: "Derviş belki de Ecevit'in çevresindeki en parlak adamdı, ama tek kişilik bir azınlıkta idi. O zamanlar romantik bir sosyalizm rüyası gören 'Karaoğlan'ın etrafı Deniz Baykal, Bilsay Kuruç, Ahmet Yücekök, Ziya Müezzinoğlu, Gündüz Ökçün gibi devletçi ve üçüncü dünyacı politikacılarla çevriliydi. Bunlar özel mülkiyet alanının daraltılmasını, piyasa sisteminin yerine merkezi planlamanın getirilmesini, dış dünyadan kopulmasını savunuyorlardı. Toprak ekenin, su kullananın olacaktı. Felsefe özelleştirme değil devletleştirme idi (...) O zamanlar çok prestijli olan *Cumhuriyet* gazetesi üçüncü dünyacıları destekliyordu. Derviş ise, şimdi olduğu gibi, sosyal boyutu olan bir liberalizmi savunuyordu."⁵³

Derviş'in nasıl ve neden her şeyden soğutulduğunu hatırlayan bir başka isim daha vardı. Yakın dostu Asaf Savaş Akat'tı bu isim: "Zorlu yıllardı, Türk solu ideolojik olarak ekonomik milliyetçilik, devletçilik ve tipik Üçüncü Dünyacılık teorilerinin gölgesindeydi. Ekonomi teorisine ilişkin sağlam donanımı sayesinde Kemal popülist sloganların tuzağına düşmedi. Böyle olunca da doğal olarak ekonomik sorunlara popülizme batmış yaklaşımlar önerenlerin gözüne battı. Ancak bir-iki yıl dayanabildi Kemal. 'Sol siyaset'ten uğradığı hayal kırıklığı nedeniyle sonunda Dünya Bankası'ndan gelen teklifi kabul etti. Solu mantık ve bilgiden temizleyen 'Üçüncü Dünyacı'lar göbek atıyordu. Oysa bence Kemal'in gidişiyile Türkiye'nin kaybettiğini, Dünya Bankası kazanmıştı."⁵⁴

Kemal Derviş'in gidişinin ardından *Cumhuriyet* gazetesinin attığı başlık özetliyordu aslında her şeyi: "Emperyalizmin ajanı geri döndü."

52. *Milliyet*, 1 Mart 2001. 53. *Aktüel*, 22-28 Mart 2001.

54. *Private View*'dan aktaran *Radikal*, 5 Mart 2001.

Orhan Birgit'in, "Hangi koşullar yüzünden ayrıldığını şimdi hatırlamıyorum," sözleri, "hatırlamak istemediği" bu tür ayrıntıları ihtiva ediyordu muhtemelen...

Dünya Bankası Yılları

"Türkiye'nin kaybettiğini, Dünya Bankası kazanmıştı." Asaf Savaş'ın tesbiti, yabana atılacak gibi değildi elbette.

Sene 1976'ydı. Büyük kentlerin sokaklarında kan gövdeyi götürüyor, bugünkülerle kıyaslanması mümkün olmayan gazeteler, "günlük ölü sayısı" raporları yayınlıyordu. Ölenlerin büyük çoğunluğu üniversite öğrencisiydi. Türkiye'nin kayıplarına her gün bir yenisi ekleniyordu.

Metin Münir'in ifadesiyle, "Derviş'in 24 sene sürecek olan Washington 'sürgünü' bu koşullarda başlamıştı (...) O Ankara'yı seçmişti. Ama, Türkiye'yi emin adımlarla ekonomik çöküntüye götürecektir olan kadroların elinde bulunan Ankara onu seçmemişti."⁵⁵

Kendisi ise yıllar sonra, pek fazla detaya girmeden şöyle anlatacaktı neden Amerika'ya döndüğünü: "Hem bazı kişisel ve ailevi nedenlerle, hem de Türkiye'nin 1977-79'daki giderek kötüye giden durumu yüzünden, özellikle üniversitedeki olayların hakikaten üzücü boyutlara ulaştığı bir ortamda yurttan ayrıldım. Doğrusu şimdi aşırı olarak gördüğüm bir karamsarlığa kapıldım o sırada ve bazı kişisel nedenler de eklenince, doktora yaptığım Princeton'a dönüp öğretim üyeliği görevine başladım. Üç sene Princeton'da hocalık yaptıktan sonra Dünya Bankası'na geçtim."⁵⁶

Dünya Bankası'na geçmeden önce, Princeton'da "Dış Ticaret ve Planlama" teziyle, 1978 yılında doçentlik unvanını almayı da ihmal etmeyecektir elbette.

Amerika, Türkiye kadar zor bir ülke değildi Kemal Derviş için. Akademik geçmişi son derece parlaktı. İsterse Princeton dışındaki bir üniversitede de sürdürebilirdi kariyerini. Veya herhangi bir Amerikan bankasında çalışmaya başlar, kısa sürede yükselir ve dönüp arkasına bile bakmayabilirdi bir daha. Ama o Dünya Bankası'nda çalışmayı tercih etmişti.

55. *Aktüel*, 22-28 Mart 2001.

56. Ercan Uygur, *İktisat Söyleşileri*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1991, s.21.

Bunun aslında "politik bir tercih" olduğunu fark etmek için çok fazla beklemek gerekmeyecekti. Kendisi de apaçık olmasa da, üstü kapalı bir biçimde itiraf edecekti bunu zaten:

"Dünya Bankası'nın ilginç tarafı; pratik, ekonomik-politik olaylarla uğraşıyor olması. Yani bir üniversitedeki ekonomi çalışması değil, hakikaten gelişmekte olan ülkelerin pratik sorunlarıyla uğraşan bir kuruluş ve hem proje düzeyinde hem ekonomi-politika düzeyinde çok ilginç bir çalışma tarzı vardı. Dünya Bankası uluslararası bir kuruluş, kalkınma ile görevli bir kuruluş. Bu açıdan, zevkli yıllar oldu buradaki çalışma yıllarım."⁵⁷

Tercih ettiği bir başka şey daha vardı: Türkiye'yle olan bağıni kopartmamak!

Kemal Derviş, Dünya Bankası'nın araştırma bölümünde başladığı görevinde hızla yükselirken, Türkiye'nin "kan kaybı" da gidererek artan bir hızda devam ediyordu. İnsanlar sokağa çıkmaya korkuyor, öğrenciler ve öğretmenler okullarına, işçiler çalıştıkları fabrikalara, memurlar iş yerlerine giderken geride kalanlarla helalleşmeden adım atmıyorlardı dışarıya.

Ahmet Erhan'ın yıllar sonra bir kitabına koyacağı isimle *Alacakaranlıktaki Ülke* görünümündeydi bütünüyle Türkiye.

Yine Ahmet Erhan'ın o kitapta yer alan çarpıcı mısraıyla söylemek gerekirse, akşamları evlerine dönebilenler, "Bugün de ölmedim anne!"⁵⁸ tesellilerinin kıyısına sığmıyorlardı. Ecevit'in başkanlığını yaptığı hükümet, tıpkı bugün olduğu gibi yine duvara toslamıştı...

Derviş'in İlk Türkiye Raporu

En vahimi de dış borçlardı. 1978'deki ikinci petrol krizini atlatmak için kullanılan kısa vadeli borçların vadesi gelmişti, ama döviz rezervlerinin yerinde yeller esiyordu uzunca bir süredir. Bu nedenle hükümet, borçların ertelenmesi için başta ABD olmak üzere, "dost ve müttefik" Batılı ülkelerin eşiklerini aşındırmaya başlamıştı umutsuz bir çabayla. Eşiği aşındırılan kurumlar arasında Dünya Bankası ve IMF de vardı doğal olarak.

Eşiği aşındırılan Dünya Bankası'nda tanıdık bir isim bulunuyordu: Kemal Derviş!

57. a. g. e., s. 21.

58. Ahmet Erhan, *Alacakaranlıktaki Ülke*, İstanbul, 1981.

Salma Robinson ve De Melo'nun da katılımıyla "duygusal bağlarla bağlı olduğu" Ecevit'i ve Türkiye'yi "kurtaracak" bir rapor hazırlamıştı.

"Bildik" şeyleri ihtiva ediyordu rapor: "Türkiye'nin sanayileşme stratejisinde değişiklik yapmak gerekmektedir. Bu ölçüde büyük bir dış ticaret açığı ile sanayileşme sorununu çözmek olanaksızdır. Onun için Kimya, Temel Makine ve İmalat, Maden İşleme gibi ağır sanayilerde gelişme beklemek gerçekçi değildir. Kaynaklar ihracata yönelik hafif sanayi dallarına kaydırılmalıdır, ağır sanayiden gelişme beklenmemelidir (...) Türkiye, bugün ancak büyük teknoloji gerektirmeyen, hafif sanayi alanında rekabet edebilecek durumdadır. Bunu da devalüasyon sağlayabilir."⁵⁹

"Küçük" ama önemli bir ayrıntı daha yer alıyordu raporda: "Türkiye, ithal ikamesi uygulamalarından vazgeçmeli."

Ekonomist Nazif Ekzen'in, Emek Platformu tarafından düzenlenen "Emek Politikaları" sempozyumunda verdiği bilgiler de teyit ediyordu bütün bu detayları.⁶⁰

Ekzen'in aktardığına göre, Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), Derviş-Robinson-De Melo tarafından hazırlanan rapora sert tepki gösterecek ve bildiğini okumaya devam edecekti. Bildiğini okumaya devam eden sadece DPT çevresi değildi. Adını vere vere, Kemal Derviş ve arkadaşları tarafından hazırlanan "program"ı yerden yere vuranlar da vardı:

"Ben sizi Kemal Derviş'le tanıştırmıştım değil mi? Tabii, canım; Ecevit hükümet olmaya hazırlanırken, hani Dünya Bankası'nın habercisi olarak gelip onunla görüşmüştü de; 'az gelişmiş ülkelere ilişkin bir kalkınma programı' getirmişti, evet o zat. 'Mumaleyleh' Dünya Bankası adına Türkiye ile ilgili son bir rapor hazırlamış, basına bu raporun belli başlı önerileri sızdı, ya da sızdırıldı, bilmem görebildiniz mi? Dehşet yahu, aylardır (ne ayı be, yıllardır) söyleye söyleye usandığımız bazı gerçekleri, fikri neyse elbette zikri de o olan Derviş, raporunda trak diye kanıtlayıveriyor (...) Allah aşkına söyleyin, Dünya Bankası, Türkiye'nin 'ağır sanayileşmesi'ne yani 'kalkınması'na karşı olduğunu, daha nasıl söylesin?"⁶¹

Attilâ İlhan, yazısının sonunda "Bre insafsız, bunları yazarken

59. *Dünya*, 28 Ağustos 1978'tan aktaran Attilâ İlhan, *Cumhuriyet*, 5 Nisan 2001.

60. *Akşam*, 25 Mart 2001.

61. Attilâ İlhan, *Dünya*, 28 Ağustos, 1978.

hiç mi elin titremez!.." diye soruyordu Derviş'e ama Dünya Bankası tarafından önerilen programın değil, Ecevit hükümetinin sonuydu bu.

1979 yılında Ecevit hükümeti yerine kurulan AP azınlık hükümeti, hazır bir program bulmuştu önünde. "24 Ocak 1980 Kararları" olarak Türk siyasi tarihine geçecek olan program buydu işte ve altındaki Kemal Derviş imzası da bir hayli okunaklıydı...

Dönemin Başbakanlık ve DPT Müsteşarı Turgut Özal'ın, programı tam anlamıyla uygulamaya koyabilmesi için 12 Eylül darbesinin "huzur ve güven ortamı"nı beklemesi gerekecekti sadece...

Dünya Bankası Merdivenleri

Derviş, Dünya Bankası'ndaki işine devam ediyordu doğal olarak. Bir değişiklik yapmıştı hayatında sadece. Altı yıldır evli, Erdal ve Erol isminde iki çocuk sahibi olduğu Neslihan Boralı'dan ayrılmıştı "dostlarını hayrete düşüren ani bir kararla."⁶²

Halen biri Florida'da avukatlık yapan, diğeri ise eğitimini sürdüren iki çocuk, anneleri Neslihan Hanım'la birlikte İstanbul'a dönmek yerine Amerika'da babalarıyla kalacaklardı. Ancak Derviş, Neslihan Hanım'la olan ilişkisini de kopartmayacak, yıllar sonra, eski eşinin yeni kocası Mete Taki'nin yaşadığı ciddi sağlık problemine çare bulmak için Washington'ın altını üstüne getirmekten de çekinmeyecekti.

"Dostlarını hayrete düşüren ani bir kararla" boşanmalarının sebebi, Metin Münir'in anlattığına göre, "Kongre kitaplığında çalışan, kendinden 15 yaş kadar küçük Amerikalı bir bayan"⁶³ idi belki de.

Çok geçmeden "Derviş" soyadını da alacak olan Catherine, yeni yol arkadaşıydı Derviş'in. Kısaca "Cathy" diyeceklerdi bir süre sonra kendisine eş-dost arasında...

Bu arada, Dünya Bankası'nın basamaklarını hızla tırmanan Derviş, 1982 yılında Dünya Bankası Küresel Sanayi Departmanı, Sanayi Stratejisi ve Politikası bölüm başkanı olmuştu. 1986 yılında ise Avrupa, Ortadoğu ve Kuzey Afrika Bölgeleri'nden sorumlu baş ekonomist...

Bütün bunlar olup biterken Türkiye'ye olan ilgisini de hiç ko-partmayacaktı Kemal Derviş. Bu öyle romantik, "seni uzaktan sevmek aşkların en güzeli" türünden bir ilgi değildi. Türkiye'deki bütün siyasi ve ekonomik gelişmeleri yakından takip etmekte, her fırsatta bulunduğu yakın arkadaşlarıyla ülke sorunlarını tartışmaktaydı.

Aslında Dünya Bankası'ndaki işinin bir parçasıydı bu, ama onun ilgisinin gerisinde birtakım siyasi nedenler de vardı.

Her fırsatta koştuğu Türkiye'de, o yıllarda iktidardan ve itibardan hayli düşmüş bulunan Bülent Ecevit'i ziyaret etmeyi aksatmaması, bunun somut bir göstergesiydi söz gelişi. Bir başka gösterge de, yakın dostu Asaf Savaş Akat'ın şu sözleriydi:

"Akademik çalışmaları açıkça gösteriyordu ki Kemal'e göre teori, sırf soyut modellerle yetinemezdi, pratik yararlar da ortaya koymalıydı. Onca reel aktivitenin sürüp gittiği bir kurumda yalnızca akademik mesaiyle yetinemeyecek kadar coşkuluymuştu Kemal. Fikirlerini pratiğe dökebilme şansını yakalamak amacıyla araştırma bölümünden icra bölümüne geçti. Zorlu bir değişiklikti bu, ama Kemal her zamanki gibi yaratıcı enerjisiyle hakkından gelmeyi ve keyfini çıkarmayı bildi. İlk bakışta aşılmaz gibi görünen engelleri geride bırakıp hedeflerine ulaşmayı başardı. Çalışma şevki, işine bağlılığı, entelektüel kapasitesi, iflah olmaz iyimserliği, tutarlılığı ve zarif kişiliği, Kemal'in artıları arasındaydı."⁶⁴

Herkesin 80'li Yılları Kendine!

Kemal Derviş'in Dünya Bankası'ndaki yükselişi sürüyordu. Türkiye'de ise Turgut Özal ve ANAP fırtınası esiyordu önüne çıkan hemen her şeyi silip süpürerek...

Pek çok şey, siyasetbilimciler kadar sosyologları da şaşırtan bir hızla değişiyordu. İslamcılar, kapandıkları veya kapatıldıkları "ev"lerinden çıkıp kamusal alanda yer ve söz sahibi olmak istiyorlardı. Güneydoğu Anadolu'da silahlı bir mücadele başlatan PKK, federasyondan başlayıp otonomiye uzanan bir yelpazede çeşitlenen siyasi haklar istiyordu. Silahlı mücadeleyi tasvip etmeyen ve kendilerini "devletin kurucu unsuru" olarak gören Kürtler, etnik kimliklerinin ve kültürel haklarının tanınmasını istiyorlardı.

Herkese ve her kesimi ezip geçen 12 Eylül sonrası dönemi, yani 80'li yılları, şu sözlerle değerlendiriyordu Murat Belge: "Türkiye, seksenli yıllarda upuzun tarihini sanki sıkıştırılıp yoğunlaştırılmış olarak yeniden yaşadı. Önce 12 Eylül'le klasik devlet geldi. Dövdü, azarladı, horladı ve kendi altın çağını restore etmek için elinden geleni yaptı. Daha önce bir 'serbestleşme' evresi geçirir gibi olduğu için, zaten vicdan azabı çeken toplum, ('bugün güldük, yarın ağlayacağız') hovardalıktan baba ocağına dönüşün o son derece aşına tekrarını yaşadı. Bunu da yeni 'köşe dönme' vaatleriyle, Özal dönemi izledi."⁶⁵

"Özallı yıllar" bir fırtına gibi esiyordu "köşe dönme" vaatleri ve sosyolog Nilüfer Göle'nin kültür dünyasına armağan ettiği kavramla söylemek gerekirse, "yükselen değerleri" ile.⁶⁶

"Farklı siyasal akımlar," diyordu Göle, "80 sonrasında, yüzlerini devlete muhalefetten birbirlerine çevirmişler ve aralarındaki ideolojik duvarları yer yer yıkarak birbirlerinin varlığını keşfettiklerine, kabul ettiklerine dair işaretler vermişlerdir. Örneğin, ortodoks olmayan sivil solun öncülüğünü yapan *Yeni Gündem* dergisi, 80 sonrasında liberal kanadın temsilcilerinden Nazlı Ilıcak'la yaptığı röportajı kapaktan vermiştir. Sol sadece liberallerle değil, İslami hareketlerle de ilişkiye girmiş, hatta Murat Belge'nin Batılı-ilerici/İslamcı-gerici ikilemleri üzerine eleştirileri, İslamcı camiada referans kaynağı bile olmuştur. 1980 sonrasına özgü ifade biçimlerinden biri olan panel, forum ve konferanslar izleyici kazanmıştır. İslami hareketler de bu tür platformların organizasyonundan geri kalmamışlar, paneller düzenleyerek sol ve liberal kanadın temsilcilerine masalarında yer vermişlerdir."⁶⁷

Ekonomik anlamda, muhtemelen Kemal Derviş'in de altına imza atmaktan çekinmeyeceği kararlar birbirini kovalıyordu. Derviş ise 1987 yılında Dünya Bankası'nın Orta Avrupa Direktörü olmuş, eski Doğu Bloku ülkelerinin Türkiye benzeri bir ekonomik sürece katılabilmeleri için kolları sıvamıştı bile.

Dolayısıyla Turgut Özal'la yollarının kesişmesi için çok fazla beklemek gerekmeyecekti...

65. Murat Belge, "2000 Yılına Doğru Türkiye ve Türk Ulusal Kimliği," *Birikim*, Ocak, 1990.

66. Nilüfer Göle, *Melez Desenler*, Metis, İstanbul, 2000, s. 37.

67. a. g. e., s. 38.

Aslında, Derviş'le Özal'ın, birbirlerine benzetilmek dışında ilişkileri de vardı. Özal da, kariyerinin önemli bir kısmını Dünya Bankası koridorlarında tamamlamıştı. Aynı yıllarda olmasa bile, aynı kurumda çalışmışlar, muhtemelen Washington sokaklarındaki benzer mekânlara yollarını düşürmüşlerdi sık sık.

Hatta, "Özal'ın prensleri" arasında Kemal Derviş'in de adı geçmişti bir süre. Çünkü Ahmet Özal, Rüşdü Saraçoğlu'nun, Rüşdü Saraçoğlu da Kemal Derviş'in yakın arkadaşıydı.⁶⁸ Ahmet Özal'la Derviş arasında da sağlam bir dostluk değilse bile, yabana atılamayacak bir arkadaşlık vardı. Ama anlatılanlar doğruysa şayet, "Özal'ın prensi" olmayı yedirememişti kendisine Derviş:

"Ankara'ya telefonla çağırıldı. Özal ekonomi heyetini toplamış, Amerika'dan çağırdığı gençleri ekibine tanıtmak istiyordu. Derviş, Başbakanlık Konutu'na gitti ve daha içeri girmeden, konutun genişçe holünde Özal'a vereceği yanıt kafasında belirdi: Kapının önü ayakkabılar, botlar ve postalarla doluydu. Yerde, bir sedirin üzerinde bağdaş kurup oturan insanlar dikkatle Özal'ı dinliyordu. Derviş ise Büyükkada'ya döndüğünde bir çay içimi için uğradığı dostlarına, 'Hayır, böyle bir siyasi düşünceyle ortak çalışmam mümkün değil,' diyordu."⁶⁹

Buna rağmen, muhtemelen, Özal'ın başbakanlığından sonra sıklaşan Washington ziyaretleri sırasında, en azından Türkiye Büyükelçiliği'nin konutunda karşılaşılıyor, selamlaşıyor, ama farklı yönlerle doğru uzaklaşıyorlardı.

Dünya görüşleri, sorunları kavrayışları ve doğal olarak kişilikleri arasında büyük farklar vardı. Biri İstanbul çocuğuydu, Büyükkada'da hayli elit bir çevrede açmıştı dünyaya gözlerini. Diğeri ise Malatya'da, elit kelimesinin sözlüklerde bile yer almadığı bir başka dünyada... Bu nedenle, aralarında öyle sağlam bir dostluk kurulmadığını, hatta buna ihtiyaç duymadıklarını söylemek pek de yanlış olmazdı.

Ancak 1988 yılı, her ikisi açısından da başka bir öneme sahipti. Türkiye'nin kaderinde söz sahibi olan ve Türkiye'nin kaderinde söz sahibi olacağı yıllar sonra anlaşılacak olan ikili, bir kez daha gele-

ceklerdi karşı karşıya.

1988 yılında Özal Başbakan iken, Kemal Derviş de Dünya Bankası'nın Kuzey Afrika ve Ortadoğu Bölümü Başkan Yardımcısı idi. O yıl, Türkiye ile IMF arasında sürdürülen görüşmelere Dünya Bankası adına Kemal Derviş katılmıştı. Türkiye'yi temsilen de Başbakan Turgut Özal!

Büyükelçilik konutundaki "resmi" karşılaşmalardan hayli farklı bir muhtevaya sahipti Özal-Türk heyeti ve Derviş-Dünya Bankası-IMF heyeti görüşmeleri.

Derviş, bu görüşmeler esnasında söz alarak Türkiye'deki ekonomi yönetimini ağır biçimde eleştirmişti. Üzerinde durduğu en önemli nokta, uygulanan ekonomik politikalarındaki sosyal boyut eksikliği idi.

O dönemde Özal'ın Özel Kalem Müdürlüğü'nü yapan Fevzi İşbaşaran'ın anlattığına göre, en küçük bir eleştiriye bile tahammül edemeyen Başbakan Özal da hayran hayran dinlemişti Derviş'i. Muhtemelen aynı dili, farklı cepheleriyle konuşuyorlardı.

Özal, konuşmasını bitiren Derviş'e "Sizi çok takdir ettim," demiş ve o bilinen pervasızlığıyla ANAP'a davet etmişti. Derviş ise reddetmişti bu öneriyi. Bunun üzerine Özal, büyük ihtimalle elini omzuna koyarak ve koluna dokunarak, Türkiye'ye gelip siyasete girmesini teklif etmişti Derviş'e. Üstelik bunu hayli senli-benli bir üslûpla yapmıştı:

"Türkiye'ye gel, siyaseti öğrenirsin, solun da başına geçersin. Senin karşında seçim kaybetmeye bile razıyım."

Anlaşılan Özal, ciddi rakip yokluğundan duyduğu sıkıntıyı, Kemal Derviş'i karşısına alarak giderme arzusundaydı. Kim bilir, belki de aralarındaki ayrılıklardan ziyade benzerlikleri sezmışti.

Belki CHP tecrübesinden dili yandığı için, belki de tamamen başka nedenlerle Özal'ın önerisini ciddiye bile almamıştı Kemal Derviş. Çok değil, birkaç yıl sonra yine benzer bir teklif alacağına dair somut bir ipucu da yoktu üstelik...

Derviş'in Sosyal Yönü

Dünya Bankası'nda üst düzey bir teknokrat olan Kemal Derviş, doğul olarak "küreselleşme"den yanaydı. Sorumluluk bölgesinde bulunan ülkelerin "dünya ekonomik sistemi"ne entegre olabilmeleri

için çalışıyordu. Bu sürecin, toplumların hayatına olumlu katkılar yapacağına da yürekten inanıyordu.

Ancak bu sürecin beraberinde getirdiği eşitsizliklerin, gelir dağılımı adaletsizliklerinin giderilmesine yönelik sosyal politikalar üretilmesi gerektiğine de inanıyordu. Yasemin Çongar, "ABD'deki anlamıyla liberal, Avrupa'daki anlamıyla sosyal demokrat" diye nitelendirdiği Derviş'in kendisine ait olan şu sözleri aktarıyordu bu yönüne dikkat çekerken: "Kalkınmadan bizim anladığımız toplumun dönüşümüdür. Adil ve eşit bir dünyanın kurulması umudu, savaşın ve etnik çatışmanın en azından iktisadi temellerini ortadan kaldıracabileceğimiz, yoksulluğu aşmanın slogan olmaktan çıkacağı bir düzendir."⁷⁰

Bu nedenle, Tunus'un 1996'daki ekonomik reformunun altında Kemal Derviş imzası bulunmasında ve Tunus halkı tarafından bir kahraman gibi kabul edilmesinde şaşırtıcı bir taraf yoktu.

Ancak, Derviş'in gerçek bir "kurtarıcı" olarak görüldüğü ülke Arnavutluk'tu.

1996 yılında bankerlere 3 milyar dolar kaptıran Arnavutluk'a Dünya Bankası'nın imkânlarını sunmuş ve iki yıl içinde yüzde 10'un üzerinde büyüme sağlanmasında en büyük paya sahip olmuştu. Şüphesiz bunda, ABD tarafından da desteklenen dönemin Devlet Başkanı Sali Berişa ile arasındaki derin dostluğun da payı vardı.

Bu ülkeyi baştan başa sarsan, insanların, ailelerin, bir süre sonra da bütün bir toplumun umutlarını söndüren, intihar oranlarını inanılmaz rakamlara ulaştıran "banker faciası," şöyle özetlenebilirdi:

1995'te başlayan ve etnik çatışmalarla da alevlenen ekonomik kriz, 1996'da patlak veren Banker skandalı ile Arnavutluk ekonomisini çökme noktasına getirmişti. Faiz kavramı ile yeni tanışan Arnavutlar, 50 yıl boyunca biriktirdikleri tüm parayı aylık faizi yüzde 60'a yükselten bankerlere akıtmış, bankerler de paraları alarak kaçmışlardı. Bunun üzerine sosyal patlamalar baş göstermiş, Arnavutlar kitleler halinde ve kaçak yollardan ülkeyi terk etmeye başlamışlardı. Siyasi otoritenin yerinde yeller esiyor, soygunların ve cinayetlerin önü alınamıyordu.

Çökme noktasına gelen Arnavutluk ekonomisi, Derviş'in girişimleri ve Dünya Bankası'nın desteği ile uçurumun eşiğinden dönecekti. İçeride serbest piyasa ekonomisini, dışarıda milli politikaları savunan Sali Berişa, sosyal çalkantılar da patlak verince, eski dostu Kemal Derviş'ten yardım istemişti.

Dünya Bankası Başkan Yardımcısı sıfatı ile Arnavutluk'a giden Derviş, tıpkı Ankara'da olduğu gibi, Tiran Havaalanı'nda bir "kur-tarıcı" gibi karşılanmış, Tiran ile Washington arasında mekik doku-yarak krizin aşılmasını sağlamıştı.

"Dünya Bankası, ABD ve Türkiye'nin desteğini alan 'kriz prog-ramı' sonucunda, Arnavutluk ekonomisi 1996 krizini izleyen iki yıl içinde, Doğu Bloku ülkelerinin pek çoğunu geride bırakarak yüzde 10'un üstünde bir ekonomik büyüme yakalamıştı."⁷¹

Arnavutluk'ta Derviş'e yardımcı olan bir başka isim daha vardı: İlhan Nebioğlu. Nebioğlu ile Derviş, Büyükkada yıllarından çocuk-luk arkadaşıydı. Derviş Arnavutluk'a geldiğinde, 20 yıldır Londra'da yaşayan Nebioğlu'nu da karşısında bulmuştu.

Yapı Kredi ve Garanti bankalarının Londra temsilciliğinden sonra Dresdner Grubu'na transfer olmuştu Nebioğlu ve artık Dün-ya Bankası'nın ortaklığıyla kurulan Avrupa Kalkınma ve İmar Ban-kası'nın Yönetim Kurulu Başkanı'ydı.⁷²

Yeni Şafak yazarı Cengiz Çandar ise *Habertürk*'te şöyle anlata-caktı Kemal Derviş'in Arnavutluk için taşıdığı önemi: "1995 yılı-nın Ekim sonunda, her ikimiz, o dönem Arnavutluk Cumhurbaşkanı Sali Berişa'nın davetlisi olarak Tiran'daydık. Ben, biraz da Ke-mal'in Sali Berişa'nın nezdindeki 'forsu' sayesinde, Kemal'in Ti-ran'a gideceği günlerde Berişa tarafından davet edilmişim. Orada-ki itibarını gözlerimle görünce, Sali Berişa'ya 'Anlaşılan, Arnavut-luk'un eş Cumhurbaşkanı var. Biri siz, biri Kemal,' demiştim de, 'Hayır. Bir buçuk. Kemal ve buçuk olarak ben,' cevabını almıştım. Kemal Derviş, Arnavutluk'u ayağa kaldırmak için verilen cömert Dünya Bankası projelerinin ardındaki isimdi. Onun Dünya Banka-sı nezdindeki prestiji olmasa, Arnavutluk, Rusya'dan daha fazla proje kredisi elde edemezdi."⁷³

71. *Sabah*, 3 Mart 2001. 72. *Milliyet*, 14 Mart 2001.

73. Cengiz Çandar, *Habertürk*, 17 Mart 2001.

1994 yılı, sadece Türkiye açısından değil, Kemal Derviş açısından da önemli bir yıldır. Türkiye açısından önemliydi, çünkü, ülke yeni bir krizin içine daha yuvarlanmıştı. Kemal Derviş açısından da önemliydi. Her kriz döneminde olduğu gibi, yeniden hatırlanacak ve "görev"e çağrılacaktı çünkü.

Bu kez söz konusu olan "5 Nisan 1994 Krizi" idi.

Bir önceki teklifin sahibi olan Turgut Özal artık Cumhurbaşkanı'nıydı. Yeni teklifin sahibi Tansu Çiller ise Başbakan. Derviş'e teklif edilen görev ise tarihin garip bir cilvesi olarak yine Merkez Bankası Başkanlığı'ydı!

Cengiz Çandar'ın verdiği bilgiye göre, "Emre Gönensay üzerinden kendisine iletilen ve Bülent Gültekin'le halef-selef olmasını sağlayacak bu öneriyi" kabul etmemişti Derviş. Çandar'ın ifadesiyle, "Merkez Bankası Başkanlığı, o dönemde yani Tansu Çiller hükümetinin 'siyasi çıkmazda' bulunmadığı dönemde bile Kemal Derviş için, 'küçük gelen bir ayakkabı' idi."⁷⁴

Ama bir süre sonra, mevcut siyasi partilerin dışında gelişen ve toplumun geniş kesimi için değilse bile, bir grup aydın için hayli dinamik bir karakter taşıyan yeni bir hareketin içinde bulacaktı kendisini Kemal Derviş. Cem Boyner'in öncülüğünde başlatılan Yeni Demokrasi Hareketi'ydı bu.

Siyasal sistemden de, siyasi partilerden de umudunu kesen bazı insanlar, ev toplantılarında bir araya gelerek, bir şeyler yapılması gerektiğini konuşmaya başlamışlardı. Cem Boyner'in dışında Cengiz Çandar, Mehmet Altan, Asaf Savaş Akat, İbrahim Betil, Memduh Hacıoğlu, Ali Bayramoğlu, Can Paker, Necla Zarakol, Hüseyin Baş gibi hayli farklı çevrelerden insanlar katılıyorlardı bu toplantılara.

Amerika cephesinden de iki önemli isim dahil olacaktı bir süre sonra sözü edilen ekibe: Şerif Mardin ve Kemal Derviş...

Cengiz Çandar, "Kemal Derviş'in YDH'liliğini da fazla abartmak gereksiz," diyordu ve ekliyordu: "Kemal, YDH daha YDH olmadan önce, ciddi kurul çalışmaları yaparken, YDH'nın ekonomiy-le ilgili görüşlerinin belirlenmesi sırasındaki birkaç toplantıya ka-

tılmıştı ve YDH kuruluşu sırasında, adının 'kurucular' arasında yer almasına 'okey' vermişti. Faal bir YDH'lı değildi. Dünya Bankası'ndaki görevinin yoğunluğundan ötürü zaten olamazdı da."⁷⁵

YDH'nın kurucularından olan ve partileşme sürecinden sonra bir dönem genel başkanlığını da yapan Cem Boyner ise, CNN Türk'te Taha Akyol'un, "Kemal Derviş'in YDH'daki görevi neydi?" sorusunu şöyle cevaplandıracaktı:

"YDH'nın üç fazı vardı. Bir tanesi, aşağı-yukarı sekiz-dokuz ay süren ev toplantıları yani değişim projesini ortaya atıp tartıştığımız dönem. Kimisinin köşe yazılarında yazdığı, kimisinin konferanslarda anlattığı bir dönem vardı. Kemal Derviş bu dönemde çok etkiliydi. İkinci dönem, bizim Çeliktepe dönemi adını verdiğimiz dönemdir ve partileşmeye kadar devam etmiştir. Partileşme döneminin başlangıcına kadar Kemal Derviş bize çok yakındı. Fakat Dünya Bankası'ndaki görevi, aktif siyaset yapmasına izin vermediği için, bizim dostluğumuz akıl danışma çerçevesinde devam etti. Gerçekten de çok önemli katkıları oldu. Geçenlerde bir gazetede YDH'nın programı ile Derviş'in programı yan yana konmuş. Çok benziyor ama fark etmiyor. TÜSİAD'ın 'Demokrasi Raporu'nu alıp koyduğunuz zaman da çok fark etmez. Dolayısıyla, ben Kemal Derviş'ten Türkiye'nin bilmediği müthiş formüller getirmesini beklemiyorum. Yedi sene önce bizim söylediklerimiz çok sivri şeylerdi, şimdi onlar son derece standart hale geldi."⁷⁶

"Kabinedeki Jöntürk"⁷⁷

Deyim, Yasemin Çongar'a aitti. Derviş'in Türkiye'ye dönüşünün arkasından, Washington'dan gayet iyi tanıdığı Derviş'le ilgili olarak yazdığı yazıya bu başlığı uygun görmüştü.

Kemal Derviş, 1996'dan bu yana Dünya Bankası Başkan Yardımcılığı görevini sürdürüyordu.

Başkan yardımcısı olarak ikinci döneminde görev alanı, Ortadoğu ve Kuzey Afrika olmuştu. Bilhassa, İsrail ve Filistin yoğun olarak faaliyet gösterdiği bir alandı.

"Birtakım hassas dengelerin gözetilmesini gerektiren bu bir

75. a. g. y. 76. CNN Türk, 16 Mart 2001.

77. Yasemin Çongar, *Milliyet*, 3 Mart 2001.

hayli çetin görevi, hem Barak'la hem Arafat'la iyi ilişkiler yürüterek yapmıştı."⁷⁸

Emekli olmasına da pek fazla kalmamıştı üstelik. Son zamanlarda yakın çevresine, "Dünya Bankası'nda geleceğim yere kadar geldim. Bundan sonra ilerlemem mümkün değil. Çünkü buradan daha üst makamlar ABD ve AB arasında paylaştırılıyor. Türkiye'ye de dönebilirim,' şeklinde konuştuğu belirtiliyor"⁷⁹

Bir telefon, yapılan bütün planların mahiyetini değiştirmese de, gerçekleştirilmesine ilişkin olarak tasarlanan vakti öne kaydırmıştı sadece.

"Kendisine 'Mesih' sıfatı yakıştırıldığından habersiz, hem Başbakan Bülent Ecevit'in çağrısını, hem de Dünya Bankası ve IMF'de yönetici olan arkadaşlarının Ankara'da yapabilecekleri konusundaki telkinlerini değerlendirirken, 'Çok zor da olsa, yardım etmek için yapabileceğim bir şey varsa, elimden gelen çabayı gösteririm,' demişti."⁸⁰

Nisan 1987'den beri evli olduğu Amerikalı eşi Catherine de benzer şeyler söyleyecekti Çongar'a, son 72 saat içinde yaşanan gelişmelerden başı dönmüş bir halde: "Türkiye'nin hep kendi ailesine çok iyi davrandığını söyler durur Kemal. 'Ailemin rahat bir hayatı oldu. Bunun karşılığını bu memlekete bir gün ödemeliyim,' derdi."⁸¹

Catherine Derviş'i rahatsız eden, eşinin "Mesih" sıfatıyla anılmasıydı: "Kemal çok birikimli, ülkesini çok seven ama çok da gerçekçi birisidir. Mesih yakıştırmaları ne kadar yanlış. Bir ülkenin sorunlarının üstesinden hiç kimsenin tek başına gelemeyeceğini, bu işlerin herkesin üzerine düşeni yapması ve ortak çözüme inanmasıyla halledileceğini en iyi Kemal bilir."⁸²

Sonra da bir temennisini dile getiriyordu: "Umarım sonu Türkiye için iyi olur."

Çongar ise yine aynı yazıda, biraz daha netleştiriyordu çizdiği

78. Hasan Cemal, *Milliyet*, 1 Mart 2001.

79. *Finansal Forum*, 1 Mart 2001. 80. a. g. y.

81. Yasemin Çongar, *Milliyet*, 3 Mart 2001. Catherine Derviş'in bu sözleri, Türkiye'ye gelmesinin hemen ardından, yine *Milliyet* tarafından, 22 Mayıs 2001'de, gazeteye "yeni" verilmiş "özel bir söyleşi" olarak manşetten yayınlandı. Bütün sözler aynı olmasına rağmen bu kez Çongar'ın imzası kullanılmadı.

82. a. g. y.

Kemal Derviş portresini: "Türkiye'de birçok iktisatçı, gazeteci, işadamları ve siyasetçinin yakından tanıdığı, tanımayanların ise şimdi yıldırım hızıyla keşfetmeye başladığı Derviş, gerçekten de 'ulusal kurtarıcı' havasına bürünmeyecek kadar samimi bir memleketsever, 'mucize' vaat etmeyecek kadar gerçekçi bir iktisatçı (...) Yaşamayı, insanları, doğayı, dostlukları tutkuyla seven, hayattan keyif almayı bilen, ama aynı zamanda soğukkanlı, eşinin deyimiyle 'çok kesif bir sakinliği olan', çalışkan bir adam. Derviş-Robinson kuramlarıyla iktisat literatürüne geçmiş, çok iyi derecede Almanca, İngilizce ve Fransızca bilen, dünyanın dört yanındaki mali yöneticileri yakından tanıyan, dostluk kurduğu kişiler arasında krallar, devlet başkanları, başbakanlar olan birisi (...)

Onun iş ortamındaki halini iyi bilenler, Dünya Bankası içindeki bürokratik engelleri ve küçük hesapları nasıl hep gülyüzle aştığını, ' çatışmacı değil uzlaşmacı' olduğunu ve bu nedenle de siyaset sanatının inceliklerine vâkıf sayılabileceğini anlatıyorlar. Ona 'dostum' diyenler ise, her zaman herkesin yardımına koşan, hassas, nazik ve ince bir insan olduğunu gayet iyi biliyorlar."⁸³

İyi ama bütün bunlar Türkiye'de iş ve siyaset yapmayı kolaylaştıracak özellikler miydi acaba?

Yoksa, giderek yaygınlaşan ifadesiyle, siyaset esnafının "zamanı geldiğinde biz onu yemesini biliriz" yaklaşımını kolaylaştıracak nitelikler mi?

"Ama," diyordu Metin Münir, "zamanı geldiğinde" onlar onu yiyeceklerine Derviş onları yiyebilir. Çünkü onu tanıyanlar, Derviş'in gülyüzüne bakıp yumuşak ve kolay vazgeçen bir adam olduğu hatasına düşülmemesini öneriyorlar.

Peki, siyasi destek sağlanırsa Derviş başarılı olabilir mi?

Derviş'in işi yapabilmek için gerekli özelliklere sahip olduğu kesin. Onu iyi tanıyanlar bu kritik dönemde Türkiye'nin aradığı ideal adam olduğu konusunda birleşiyorlar. İşte bir arkadaşının değerlendirmesi: 'Kemal'den daha iyi bir adam bulamazlardı. Bir defa iktisadın hem teorisini hem de uygulamasını biliyor. Hem Türkiye'yi tanıyor hem de dünya deneyimi var. Türkiye'nin konuşmak zorunda olduğu Batı dünyasındaki muhataplarını tanıyor ve onlarla aynı dili konuşuyor. Beraber başka ülkelerin problemlerini hal-

letmek için çalışmışlar. Sonuncusu: 'Dünya Bankası'nda tepeye çıkabilmek için ayakta durmayı bilmek lazım. Ben olsam, bırakıp gideceğine değil kalıp mücadele edeceğine para basarım.'

Bir diğeri ise şöyle diyor: 'Önemli avantajlarla geliyor ama burası Türkiye.'"⁸⁴

Fallar Ne Diyor Acaba?

Uluslararası gazetecilik piyasasına birbirinden ilginç buluşlarıyla katkıda bulunan Türk basını, Kemal Derviş'in gelişiyile birlikte bu türden faaliyetlerine yenilerini eklemekte gecikmemişti.

Önce "dudaklarını," sonra da "yüzünü" okumuşlardı ve "okutmuşlardı" Derviş'in.

Sabah gazetesi Haber Merkezi'nden Alper Uruş'un verdiği bilgiye göre, "Yüzdeki anatomik oluşumlarla kişinin karakter ve davranış profili arasında bağlantı kurmayı sağlayan 'yüz okuma' uzmanı Mehmet Auf, Ekonomiden Sorumlu Devlet Bakanı Kemal Derviş'in yüz hatlarından kişiliğini çıkarmıştı."⁸⁵

Okuyucunun haberi ciddiye alması için de küçük bir ayrıntı eklemişti haberine muhabir: "Mehmet Auf'un tahminleri ne kadar 'isabetli' bilinmez ama yöntemleri, dünyaca ünlü şirketler tarafından iş başvurularında kullanılıyor."⁸⁶

Mehmet Auf, önce kaşlarını incelemişti Kemal Derviş'in.

Daha önce *Hürriyet* de öyle yapmıştı. (*Hürriyet*, 11 Mart 2001)

Daha sonra *Radikal* de öyle yapacaktı. (*Radikal*, 29 Nisan 2001)

Demek ki "kaşlar"da önemli bir şey vardı.

Sabah'ın haberine "yüz okuma" uzmanı, *Radikal*'in haberine "iletişim uzmanı" olarak kaynaklık ettiğine göre Mehmet Auf'ta da önemli bir şeyler vardı.

Peki kaşlarda ne vardı?

"Kemal Derviş'in en dikkat çeken yönü kaşları. Bu tip kaş yapısına sahip kişinin zihinsel odaklanma noktası insan ağırlıklıdır. Çevresini daha iyi anlayabilmek için insan ilişkilerini doğru algılaması gerektiğini düşünür. Bir konuyu anlatır ya da dinlerken kişisel

84. *Aktüel*, 22-28 Mart 2001.

85. Alper Uruş, *Sabah*, 14 Mart 2001. 86. a. g. y.

deneyimlerle ilişkilendirir. İyi bir öngörü ve yaratıcı düşünceye sahiptir. Düşünce üretmekle birlikte planlama konusunda da başarılı bir kişiliğe sahiptir."⁸⁷

Radikal'de ise konu doğal olarak "daha radikal" bir biçimde ele alınmıştır.

Ancak, bu kez Mehmet Aufun "tespitleri"nin arasına yer yer "temenni" yönü ağır basan ayrıntılar eklenmiş gibiydi:

"En dikkat çeken yönü yay gibi kaşları. Zihinsel odaklanma noktası insan. İyi bir öngörü ve çok yaratıcı düşünceye sahip olduğu için yeni ve heyecan verici fikirler üretebilir, planlamada başarılı olur. İyi ekip kurabilirse planladıklarını izleme işini ekibe bırakır, böylece daha verimli çalışır. Kaşları arasından geçen derin tek çizgi kendisini belirli bir konuda aşırı zorlayacak kadar odaklandığını gösteriyor. Seçtiği yoldan geri dönmez. Ancak engellenmemesi lazım."⁸⁸

Ancak "Kaşlar arasından geçen derin tek çizgi" kadar olmasa bile, üzerinde uzmanlık kesbedilen bir başka konu da "yıldız falı"ydı elbet.

Olur olmaz konularda, hatta büyük maçlardan önce "astrolog"a başvurma oranının⁸⁹, doğum öncesinde jinekologa başvurma oranından daha yaygın olduğu bir ülkede, Derviş'in yıldız falına bakmak kaçınılmaz bir "habercilik hizmeti"ydi aynı zamanda.

Sabah gazetesi de bunu yerine getirecekti nitekim.

Önce tatlı bir "serinlik" vardı "haber"de: "10 Ocak 1949 doğumlu Devlet Bakanı Kemal Derviş'in 'Oğlak' burcu olduğu ortaya çıktı."⁹⁰

10 Ocak'ta doğan bir insanın başka bir burçtan olabilmesi mümkündü, ama Derviş ısrar edip Oğlak'ta karar kılmıştı demek ki!

İkinci tatlı "serinlik" ise sadece kamuoyunun değil, maaş ve tekliflerini alamayan gazete çalışanlarının yüreğini de hedefliyordu anlaşılın. Çünkü kim tarafından bilmiyoruz ama "Parasal konularla yeni fırsatların söz konusu olduğu,"⁹¹ belirtilmişti.

Üstelik bu, gazetenin ifadesiyle Derviş'in, "Dün ekonomik

87. a. g. y. 88. *Radikal*, 29 Nisan 2001.

89. "Boran büyük maç yorumladı", *Hürriyet*, 6 Mayıs 2001.

90. *Sabah*, 23 Mart 2001. 91. a. g. y.

programa dış kaynak bulmak amacıyla Almanya'ya, oradan da ABD'ye gitmek üzere Türkiye'den ayrıldığı"⁹² bir döneme tesadüf etmişti artık ne kadar güzel tesadüfse...

Haberi yazan muhabirin Derviş'i mi, yoksa "Oğlak" burcunu mu fazla takdir ettiği anlaşılmıyordu zaman zaman, ama artık o kadar da olacaktı:

"10 Ocak 1949 İstanbul doğumlu olan 52 yaşındaki Derviş, davranışlarında şimdiye kadar burcunun belirgin özelliklerini sergiledi. Yönetici yıldızı Satürn'ün etkisi ile disiplin ve düzenlilik karakteri ağır basan Derviş'in ilk işi, ekonomiyle ilgili konularda her kafadan bir ses çıkmasını önlemek oldu. Derviş, ekonominin kaderini ilgilendiren açıklamaları tam bir disiplin içinde tek elden gerçekleştirilmeyi başardı."⁹³

Gazete, Çin falından da mahrum etmemişti okurlarını. Ve inanamayacaksınız belki ama yine güzel bir tesadüf eseri, Çin falı da aynı şeyleri söylüyordu:

"Devlet Bakanı Kemal Derviş 12 temel burçla temsil edilen ve hayvan isimleri ile sembolleştirilen Çin Astrolojisi'ne göre bir 'Toprak Faresi'. Çalışkan ve gayretli bir kişiliği temsil eden Toprak Fareleri geniş bir düş gücüne sahip oldukları için hiçbir zaman fikir sıkıntısına düşmüyor. Burcun en temel özellikleri dikkatlilik, temkinlilik, güven vericilik, sadakat ve iyi bir konuşmacı olmak. Çin Astrolojisi'nde toprak faresi 'kriz zamanlarının burcu' olarak tanımlanıyor."⁹⁴

"Kriz zamanlarının burcu" belirlemesinde en hafif ifadeyle burcu burcu kokan iyimserlik havası neyse neydi de, "fikir sıkıntısı" sözüyle ne kastedildiğini kimse çözememişti ne yazık ki!

Krizle Gelen Derviş

Takvimler 1 Mart 2001 tarihini gösteriyordu.

Mart'ın her anlamda puslu sabahlarından birinde inmişti Kemal Derviş Ankara'ya.

Arkasında başarılı bir kariyer, önünde ise belirsizlik, medya ordusu ve kime umut bağlayacağını şaşırılmış koca bir ülke vardı.

Küçük yaşlardan itibaren tarihe meraklıydı. Tarihi açıklayabil-

mek içinse iktisat gerekiyordu doğal olarak: "İktisata girişim, tarihe duyduğum özel bir ilgiden doğdu diyebilirim. Gençken, hatta çocukken en merak ettiğim konu, en zevkle okuduğum kitaplar tarihle ilgili idi. Türk tarihi ve genel olarak tarih. İktisatla ilgim oradan doğdu. Tarihi açıklayan, tarihteki olaylara ışık tutabilecek bilim dalı nedir? Birçok bilim dalı vardır tabii, sadece iktisat değil, ama çocukken benim aklımda şu fikir kök saldı: İktisadi kurallar, iktisadi mekanizmalar tarihle çok yakından ilgili, tarihteki olayları anlamak için iktisat bilmek gerekiyor."⁹⁵

Bunun Marksist bir görüş olduğunun farkındaydı elbette.

Başka bir şeyin daha farkındaydı: "Açıkçası, benim için en başta tarih geliyordu, tarihi çok seviyordum ve tarihi anlamak için iktisatçı olmak istedim. Ondan sonra da ekonomi politığe ve ekonomik politikalara merak, hükümet işlerine merak başladı. Türkiye'nin kalkınmasına karşı, tüm gençlerin duyduğu gibi, ilgi duydum ve tabii bu yönde nasıl katkıda bulunurum diye düşündüm."⁹⁶

Kemal Derviş, yaklaşık üç aydır "hükümet işlerine" yönelik "merak" duygusunu giderebilecek bir konumda artık. Üstelik bir hayli de avantajlı bir konumda.

Henüz siyasetçi olmadığı için siyaseten yıpranmış, itibarını yitirmiş bir kişi değil söz gelişi.

Teknokratlığın gerektirdiği bilgi birikimi konusundaki müktesebatına dünya iktisat çevreleri tanıklık edebilir rahatlıkla.

Entelektüel donanımı ise kimi zaman çıplak gözle görülebilecek kadar kristalize olmuş durumda zaten.

Geriye bir tek siyasi başarı kalıyor.

Bu siyasi başarının ipuçlarını ise kendisinin, bugünlerde bir "taahhüt" anlamı taşıyan şu sözlerinde görmek mümkün olabilir belki de:

"Dışarıda çalışırken gözlediğim bazı konular var. Çoğu zaman bir ülkenin insanları o ülkeye karşı bazen en kötümser görüş ve eleştiriyi yapıyor. Birçok ülkede arkadaşlarım var, Fas'ta, Cezayir'de, Meksika'da. Kendi ülkeleri konusunda en sert eleştiriyi yapan ve kendi ülkeleri konusunda çok üzülen insanlar bu arkadaşlar. Ben onlara diyorum ki, o kadar da kötü değil, birtakım şeyleri

95. Ercan Uygur, *İktisat Söyleşileri*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1991, s.19-20.

96. a. g. e., s. 20.

iyi yaptınız, birçok şeyde de ileriye gideceksiniz. Türkiye'de de ve Türkiye için de durum bazen böyle olabiliyor. Yani Türkiye'de yaşayan Türkler Türkiye'nin eksik ve aksayan taraflarını her gün yaşıyor ve kendi toplumumuzun eksik taraflarını, yanlış taraflarını o kadar fazla hissediyor ki, karamsarlık ve kötümserlik hâkim olabiliyor. Evet çok eksiklerimiz var, fakat çok da yol katettik Türkiye'de ve Türkiye'yi birçok ülke ile kıyasladığımız zaman, ister Doğu Avrupa ülkeleri olsun, ister Akdeniz ülkeleri olsun, Asya'daki Latin Amerika'daki birçok ülke olsun, kıyasladığımız zaman her şeye rağmen çıkan tablo böyle aşırı karamsarlığa yol açacak bir tablo değil. Çok dinamik bir toplum, çok olanakları olan bir toplum, coğrafi konum bakımından çok elverişli yerde bir toplum. Biraz kavgacılığımızı azaltabilirsek ve kendi aramızda görüş farkları olsa da birlikte çalışmayı, takım olarak çalışmayı öğrenirsek, sanıyorum gelecek çok parlak olabilir. Genel olarak iyimserim."⁹⁷

Kuşkusuz kendisi de biliyordu Washington'dan ayrılırken, son derece zor bir yolculuğun başında olduğunu...

Ve bu yolculuğun, birçok meçhulün perdesini aralayacağını, buna mukabil aralanmış birçok perdeyi de zaman zaman usulca, zaman zaman oldukça gürültülü biçimde kapatacağını da gayet iyi biliyordu...

Kemal Derviş:

"Ben Daha Gerçek Politikacı Değilim"*

Sayın Bakan, şu anda Türkiye'nin en sevilen politikacısısınız, çok kişi sizde geleceğin başbakanını görüyor. Sizin başarınızın sırrı yozlaşmış diye aşağılanan partilerden hiçbirine ait olmamak mı?

KEMAL DERVİŞ: Ben daha gerçek politikacı değilim. Her ne kadar Başbakan Ecevit'e 70'li yıllardan beri danışmanlık yapmış olsam ve şimdi onun hükümetinde yer almış olsam da öncelikle Türkiye'deki ekonomik krizin üstesinden gelmek için geri döndüm.

Birçok Türk sizde daha fazlasını görüyor: Bir kurtarıcı, yeni modern bir Türkiye'nin temsilcisi. Bu sizin için bir ikilem değil mi: Siz politik sistemi reforme etmek istiyorsunuz ve aynı zamanda onun bir parçasısınız?

Bu gerçekten bir ikilem. İnsanlar beni ekonomik krizi belki aşabilecek bir kişi olarak görüyor, çünkü krizle hiç ilgim yok – malum Washington'daydım. Bu benim şansım. Türkiye'de açık konuşmaya karşı bir açlık var. Ve inanıyorum ki benim son haftalarda yaptığım en iyi işlerden birisi bu: Durumu olduğu gibi ortaya koydum.

Peki durum nasıl?

Türkiye çok derin bir kriz yaşıyor, ama bu aynı zamanda çok ani geldi. Beklenmiyordu. Bu toplumda krizden sorumlu görülenlere karşı beklenmedik sertlikte bir tepki uyandırdı. Parti sistemi Türkiye'de çoktandır parçalanmış durumda. Hiçbir parti yüzde 22'yi geçemiyor, bu şimdi tabii daha da düştü.

* Jochen Buchsteiner, *Die Zeit*, 18-26 Nisan 2001, Çeviri: *NTVMSNBC*.

Anketlere göre şimdi seçim olsa parlamentodaki partilerin hiçbirisi yeni-den parlamentoya giremiyormuş.

Bu yüzden partiler sisteminin reforme edilmesi, yani sosyal demokrat ve liberal partilerin birleşmeleri ve orta sağı birleşmesi kaçınılmaz.

Siz hangi partiye ya da kampa katılacaksınız?

Bu soru gelecek haftalar ya da aylarda benim üstüme gelecek. O zaman bunu düşünmem gerekiyor.

Nasıl?

Tabii ki Başbakan Ecevit'e bir bağlılık hissediyorum, bu dostluk ve saygıyla ilgili. Ben liberal bir sosyal demokratım, bu yüzden Ecevit'in partisi dünya görüşü olarak da bana en yakın olan. Ama umudum yeni bir orta-sol ittifakta yatıyor.

KEMAL DERVİŞ

54 Türkiye'deki sistem krizi yalnızca yeni partilerin oluşumu ile çözülmü mü?

Bu sayfayı kapamak birinci iş; diğeri ise: Türkiye'de siyaset ve ekonomi birbirinden ayrılmalı. Yalnızca politikacılar ekonominin günlük işleyişine karışmakla kalmıyorlar, ekonomi de politikadan sürekli yeni sübvansiyonlar istiyor. Her iki alanın da kendi alan sınırları var, buna karşılıklı saygı gösterilmeli.

Türkiye Batılı anlamda demokrasi mi?

Türk demokrasisi kusursuz değil, ama işliyor. Türkiye'deki politik sistemin tamamen iflas ettiğini söyleyemem. Bu abartma olur. Bizim yenilenmesi gereken bir sistemimiz var, her şeyden önce genç politikacılara duyulan bir açlık var. Çünkü birçoğu uzun yıllardır orada.

Türkiye uzun yıllardır AB adaylığı statüsü için mücadele etti. Ama bu statüyü elde edince, şimdi Avrupa'dan uzaklaşmak için herşeyi yapar gibi görünüyor. Bunun nedenini açıklayabilir misiniz?

Gerçekten altı kötü hafta geçirdik. Kriz bizi fena yakaladı ve politik reformları zorlaştırdı. Ama temel ilke değişmedi: Türkiye – muhalefeti dahil – Avrupa ailesinin bir üyesi olmak istiyor. Bu mutlaka 5 ya da 8 yıl içinde AB’de olacağımız anlamına gelmiyor, ama Avrupa’nın parçası olmak istiyoruz – tarihsel olarak bakılınca çok kez zaten böyleydik.

Siz Alman annesi ve Amerikalı karısı olan bir Türk’sünüz.

Ve Türkiye’de bu, kimseyi rahatsız etmiyor!

Seyrek de olsa, şöyle sesler duyuluyor: O başbakan olacak kadar Türk değil.

Böyle sesler olabilir. Ama çoğunluk onları dinlemiyor bile. Annem Almanya’dan, ama ailem, baba tarafından Osmanlı ordusunda hizmet etmiş bir kökene sahip. Türk halkı, benim her zaman Türkiye’nin en yüksek menfaatlerini kafamda taşıdığımı – ve bundan taviz vermediğimi görüyor.

Türkiye kültürel olarak Batı’ya mı ait?

Altı yıl önce Ankara’da bir ders veriyordum, benim seminerimi dinlemeye gelen iki kız yan yana oturuyordu, birisi türbanlıydı, diğeri ise mini etek giymişti. Çok iyi arkadaşılar – ve böyle de olmalı. Türkiye Ortadoğu’ya ait olan derinlemesine İslami bir ülkedir ve aynı zamanda Avrupa’nın ve Batı’nın bir parçasıdır. Gücümüz tam da burada yatıyor. Yeni dünyada global kültür bölgesel kültürden daha güçlü hale gelecek. Ben Amerika’da bir ülkenin ne kadar global olabileceğini ve bunda nasıl bir güç kaynağı yattığını gördüm. Türkiye iki kültürel boyutu ile ve aynı zamanda Osmanlı İmparatorluğu’nun çok kültürlü geleneği ile aynı şekilde global olma ve bu anlamda çok modern olma şansına sahip. Türkiye bir Avrupa ülkesi olarak İslam dünyasına köprü oluşturabilir, tıpkı İspanya’nın Latin Amerika’ya köprü oluşturduğu ya da Almanya’nın Doğu Avrupa hatta Rusya’ya köprü olduğu gibi.

Bunlar vizyon; AB olguları görmek istiyor: Türkiye şimdiye kadar ne politik ne de ekonomik olarak AB'ye girecek durumda değil.

Halk reform istiyor, gençlik istiyor. Ve yeniden düzlüğe çıkarsak her şey çok hızlanabilir.

Bu ne demek? Başbakan Ecevit 2004 yılını üyelik görüşmelerine başlama tarihi ilan etti. Sizce ikibuçuk yılda gereken bütün reformlar hayata geçirilebilir mi?

Eğer yokuşu tırmanırsak mümkün. Bazı alanlarda, örneğin pazar entegrasyonunda biz Macaristan ve Polonya'dan daha ilerideyiz. Politik sorunlara gelince: Türkiye için kendine güven önemli. Biz yine kendimize güvenmeye başlayınca, problemlerin birden çok küçüldüğünü göreceğiz.

Brüksel yeni bir özgüven değil, yeni yasalar bekliyor: Kültürel azınlıklar için otonomi, ordunun demokratik rolü, adalet sisteminde Batılı standartlar ve daha birçok yasa. Bunlar ne zaman olacak?

Bütün bu yasalar, Türkiye kendini yeniden güçlü hissettiği zaman gelecek. Bizim bu reformları kendimizin istediği bir atmosfere ihtiyacımız var – yoksa dış dünya istediği için değil. Biz Türkler yeniden kendimize güvenmeliyiz, kendi istikrarımıza, kendi dilimize, Orta Asya ile olan ilişkilerimize, ekonomimize – bu nedenle de ekonomi ve politika bu anlamda birbirine çok yakın duruyor.

Batı'dan para gelmeden ekonomi kendi ayakları üzerinde duramayacak. Türkiye finans desteğine politik tavizlerle yanıt vermeye hazır mı?

Türkiye çok acil olarak ekonomik destek bekliyor, ama eğer Batı bu yardımı politik şartlara bağlamaya kalkarsa bu çok çok büyük bir hata olur. Bu konuda uyarlamak istiyorum.

Ama Berlin'de ve diğer AB başkentlerinde bu beklenti var, Türkiye'nin en azından bazı konularda iyi niyet göstermesi bekleniyor; örneğin Kıb-

rıs konusunda veya Avrupa ordusuna karşı Türk blokajının kaldırılması konusunda.

Bunlar üzerine konuşulabilecek haklı politik sorunlar olabilir, ama bizim ekonomik krizimizin bunlarla bir ilgisi yok. Biz ekonomik yardımın etkili olması için bütün ekonomik şartları yerine getiriyoruz. Parayı verenler bunu istedikleri gibi kontrol edebilirler. Ama politik şartları ekonomik yardıma bağlamak şantajdır. Ayrıca böyle yapılırsa Türkiye'de istenenin tam tersi bir etki yaratılabilir.

2

Dar Alanda Kısa Paslaşmalar

Aslında tıpkı diğerleri gibi, sıradan bir gündü. Kırmızı plakalı otomobiller birbiri peşinden Çankaya Köşkü'nün kapısından içeri giriyor, gazete ve televizyon muhabirleri rutin bir Milli Güvenlik Kurulu toplantısı daha izlemenin sıkıntısı içinde fotoğraf çekip görüntü alıyorlardı.

Saat 09.30'da toplanan MGK'nın gündeminde de herhangi bir olağanüstü konu yoktu. Avrupa Birliği'ne uyum kriterleri tartışılacak, "Ulusal Program"ın kimi maddeleri üzerinde yoğunlaşan görüş ayrılıkları giderilmeye çalışılacaktı.

Fakat hiç de öyle olmadı. MGK toplantısı başladıktan on-onbeş dakika sonra, Başbakan Bülent Ecevit'in, Başbakan Yardımcısı Mesut Yılmaz'la birlikte apart topar Çankaya Köşkü'nü terk ettiğini gören medya mensupları neye uğradıklarını şaşırdılar.

Şaşıran sadece onlar değildi kuşkusuz. Başbakan Ecevit'in saat 11.00'de Başbakan Yardımcıları Mesut Yılmaz ve Hüsamettin Özkan ile MHP'yi temsilen Milli Savunma Bakanı Sabahattin Çakmakoglu'nu da yanına alarak kameraların karşısına geçmesiyle durum aydınlandı. Ecevit, gazetelerin ifadesiyle "son derece sinirli bir biçimde" ve "titrek bir sesle", sadece Türk siyasi tarihinde değil, körtopal yürümeye çalışan Türk ekonomisinde de bir dönüm noktası olduğu sonradan anlaşılabacak olan tarihi açıklamasını yaptı: "MGK toplantısının açılışında gündeme geçilmeden önce kamu görevlileri önünde Cumhurbaşkanı söz olarak son derece terbiye dışı bir üslûpla bana ağır ithamlarda bulundu. Devlet geleneklerimizde yeri olmayan eşi görülmedik bir davranışta bulundu."¹

Ve ekledi Ecevit: "Ciddi bir krizdir bu."

O zamanlar henüz kimsenin adını bilmediği, yahut daha makul bir ifadeyle, çok az kişinin bildiği Kemal Derviş'in önünü açacak ilk işaret işte bu cümlede gizliydi...

"Vadim O Kadar Yeşildi ki..."

Doğal olarak, Başbakan Ecevit bu önemli açıklamayı yaparken kimsenin aklına Kemal Derviş filan gelmemiştir.

Gelecek gibi de değildi. Çünkü Ecevit'in açıklaması, zaten pa-

muk ipliğine bağı olan bütün politik ve ekonomik dengeleri altüst etmiş, repo faizleri yüzde 760'a, bono faizi yüzde 100'e çıkmıştı.

İnen şeyler de vardı elbette. Söz gelişi, dünyanın en hassas borsaları arasında yer alan Türk borsası yüzde 14 oranında değer kaybetmiş ve endeks 8663'e inmişti.

Ancak en vahim haber, çok geçmeden Merkez Bankası cephesinden gelecekti. Panik içinde dövize yüklenenler tam beş milyar dolar çekmişlerdi Merkez Bankası'ndan. Çekilen dolarların neredese tamamının yurtdışına transfer edildiğini fark etmek için illa da iktisat tahsili gerekmiyordu üstelik. Gazetelerin manşetleri, yaşanan olaylarının vahametini ortaya koyacak nitelikteydi. *Radikal*, "Türkiye sizinle gurur duyuyor" başlığını çekmişti çift satıra. *Yeni Şafak*, "Hortum patladı," diyor; *Sabah* ise "Basiretsizler," diye bağıyordu hayli iri puntolarla.

Sokaktaki vatandaş henüz neler olup bittiğinin farkında değildi, ama daha önceki deneyimleri dolayısıyla, içgüdüsel olarak, kabağın kendi başında patlayacağını da seziyordu. Seziyordu ama kendi çapında işin keyfini çıkartmaktan da geri kalmıyordu. Belediye otobüslerinde, sürekli açık bir veya iki televizyon bulunan kahvelerde, İstanbul Şehir Hatları'nın emektar vapurlarında, evlerin oturma odalarında, meyhane masalarında, cami çıkışlarında, gazetele-
rin yazı işleri ve televizyonların haber merkezi toplantılarında konuşulan konu, "teknik detaylar" biraz farklı olsa bile özü itibariyle aynıydı. Halk, Cumhurbaşkanı Sezer'in haklı olduğuna inanıyordu kesinlikle ve kamuoyu yoklamalarına bakılırsa, bu inancından taviz verecek gibi de görünmüyordu.

Ne var ki giderek gündelik hayatımızın bir parçası haline gelen "piyasa," öyle "geyik muhabbetleri" ile paçayı kurtarabilecek gibi görünmüyordu. Üstelik ne Başbakan Ecevit, ne de hükümetin diğer üyeleri Kemal Derviş ismini telaffuz bile etmemişti henüz...

İçeride Neler Oldu?

MGK, 09.30'da toplanmış, dakikliğiyle ünlü Başbakan Ecevit, on dakikalık bir gecikmeyle de olsa, yerini almıştı. Ecevit'in koltuğu, Cumhurbaşkanı'nın sol tarafındaki masanın hemen başında bulunuyordu. Ecevit'in yanında Başbakan Yardımcıları Hüsamettin Özkan ile Mesut Yılmaz oturuyordu. Diğer yardımcısı, MHP Lideri

Devlet Bahçeli ise resmi bir ziyaret için Türkmenistan'da bulunduğu için Milli Savunma Bakanı Sabahattin Çakmakoglu tarafından temsil ediliyordu. Onları müteakiben de ilgili bakanlar ve bürokratlar sıralanmıştı.

Sağ taraftaki masa ise MGK'nın asker kanadına ayrılmıştı. Başta Genelkurmay Başkanı Orgeneral Hüseyin Kıvrıkoğlu olmak üzere kuvvet komutanları ve MGK Genel Sekreteri, bu cenahta yer alıyordu. Masaların üzerine belirli aralıklarda yerleştirilmiş kristal sürahiler vardı bir de, içlerinde ne olduğunu henüz kimsenin merak etmediği.

Bir süre önce, "Türkiye'de sanki askeri bir yönetim mevcutmuş gibi bir hava veriyor," gerekçesiyle MGK toplantılarından görüntü ve fotoğraf alınması yasaklandığı için, bu "yerleştirme planı" da önceki MGK'lardan akılda ve arşivlerde kalan fotoğraflara uydurulmuştu doğal olarak, tıpkı herkesin yaptığı gibi.

Gazetelerin ve bilhassa Başbakan Ecevit'e yakın köşe yazarlarının belirttiğine göre, Ecevit geldikten sonra MGK toplantısına geçilmiş, Cumhurbaşkanı Sezer ev sahibi sıfatıyla birer birer konuklarının elini sıkıp "Hoşgeldiniz!" demişti. Zaten ne olduysa bu tokalaşma sırasında olmuştu. *Hürriyet* gazetesi yazarı Bekir Coşkun'un ifadesiyle, "Ne gereği vardı sanki tokalaşmanın?"

Ecevit, kimi "iyi haber alan kaynaklara göre" Sezer'in kulağına eğilerek, kimilerine göre ise kaş-göz işaretiyle, "Yönetmel yetkilerimizi kullanmamızı engelliyorsunuz. BDDK'dan (Bankalar Denetleme ve Düzenleme Kurulu) elinizi çekiniz," demişti.²

Aslında Sezer'in bir şeye el attığı yoktu. Sadece Cumhurbaşkanlığı'na bağlı bulunan DDK'yı harekete geçirmeye karar vermiş, bu da nedense gözle görülür bir rahatsızlık yaratmıştı hükümet çevrelerinde. Ecevit, bu rahatsızlığı dile getirmişti bir bakıma.

Ancak küçük bir ayrıntıyı unutmuştu Başbakan veya DDK'nın taşıdığı "potansiyel tehlike" konusunda kendisini uyarıların aklına gelmemişti böyle bir ayrıntı: Cumhurbaşkanı Sezer de Çankaya Köşkü'nün arka bahçesinde armut toplamıyordu elbette. Bunun böyle olmadığının anlaşılması için çok fazla beklemek gerekmecekti ayrıca.

Saatler 09.45'i gösteriyordu.

Gündeme geçilmeden önce, hükümeti ve kamuoyunu yakından ilgilendirdiğini düşündüğü bazı konular hakkında konuşmak istediğini belirtmişti Sezer. Arkasından da, sakın bir sesle ve tane tane, muhataplarının gözlerinin içine bakarak şunları söylemişti: "Siz Başbakan olarak yaşamayı elinizin altına aldınız. Milletvekillerini oy makinası haline getirdiniz. Yargıya da müdahale ediyorsunuz. DGM Savcısı Talat Şalk hakkında tahkikat açtırıyorsunuz. Yaptığınız işler doğru değil. DDK'nın bankaları denetlemesine, 'Denetimin denetlenmesi mi olur?' diye karşılık veriyorsunuz. Bu denetimden neden korkuyorsunuz?"³

Romancıların veya hikâyecilerin tam da böyle durumlarda kullanılmaktan derin bir haz duyduğu ifadeyle, "Bu sözler üzerine salonda buz gibi bir hava esmişti."

"Akla Ziyan Konuşmalar"

Radikal gazetesi, "salonda esen buz gibi hava"ya aldırmandan devam eden konuşmalar için bu başlığı uygun görmüştü.⁴ Konuşmaların mühim bir bölümünün "akla ziyan" olduğu apaçıktı. Sadece sarf edilen sözlerle sınırlı kalmayan, jest ve mimiklere kadar uzanan bilgileri basına kim sızdırdıysa artık, hiçbir "teknik" ayrıntıyı ihmal etmeyecek kadar bu işlerde mahir biri (ya da birileri) idi anlaşılan. Çünkü, sarf ettiği sözler üzerine Başbakan Ecevit'in "yüzünün gerildiğini" gören Cumhurbaşkanı Sezer, "kaşlarını çatarak" "Ters ters bakmayın lütfen," demiş ve arkasından da şöyle sürdürmüştü, "salonda esen buz gibi hava"yı besleyen sözlerini: "Anayasa'daki yetkilerimi kullanarak Devlet Denetleme Kurulu'nu görevlendirdim."⁵

Bu aşamada gazeteciler, içeride neler olup bittiğini bütün detaylarıyla aktarmayı bir "yurttaşlık görevi" kabul eden "gizli kaynak"ın tiyatro kültürüne başvurmak zorunda kalacaklardı yine. Çünkü Ecevit, "gözlerini bile kırpmadan sinirli bir şekilde" Sezer'e bakmayı sürdürmüş, cümlelerin noktalananmasıyla ortaya çıkan kısa, ama "anamlı" boşluğu fırsat bilerek girmişti araya: "Bitti mi?"

Bu kez sinirlenme sırası Sezer'deydi. O da "kaşlarını çatmış," MGK'daki oturuş şekli itibarıyla "teknik" açıdan imkânsız olmakla

birlikte, "önünde bulunan dosyaları Ecevit'in önüne doğru" itmişti.

"Güvenilir kaynak" böyle söylüyordu. "Güvenilir kaynak" bir başka önemli şey daha söylüyordu, kendisine güvenmekle hata etmedikleri apaçık belli olan kişilerin kulaklarına: Cumhurbaşkanı ile Başbakan karşılıklı "jest ve mimikler"le memleket meselelerini tartışmayı sürdürürken, Kayseri kabadayısı edasıyla Başbakan Yardımcısı Hüsamettin Özkan girmişti birden araya.

"Jest ve mimik"le yetinmeyeceği de apaçık belliydi üstelik. Haftan Kayseri ağzına çalan konuşmasıyla yuvarlamıştı kelimeleri masanın ortasına: "Şu anayasadan gönderin de biz de okuyalım!"⁶

Bu davete icabet eden Sezer, önündeki anayasa kitapçığını kapıldığı gibi fırlatmıştı Özkan'a doğru. Bazı "güvenilir kaynaklar"a göre, "fırlatılan kitapçık Başbakan Ecevit'in burnunu sıyrarak Özkan'ın önüne düşmüştü". Diğer bazı "güvenilir kaynaklar"a göre ise fırlatılma filan yoktu.

Hadisenin üzerinden birkaç gün geçtikten sonra "güvenilir kaynaklar"ın verdiği bilgilerle yetinmek istemeyen *Hürriyet* gazetesi, basın tarihindeki bir ilki daha gerçekleştirerek hem "olay mahalli"ni, hem de "suç unsuru"nu krokiler aracılığıyla daha "görünür" hale getirmişti.⁷

Konunun mana ve ehemmiyeti doğrultusunda fizikçilerden ve matematikçilerden de görüş alınmış ve bir anayasa kitapçığının iki metrelik mesafeyi aşabilmesi için hangi hızla fırlatılması gerektiği hesaplatılmıştı.

Ortaya çıkan gerekli hız aradaki mesafeyle çarpılmış, "yaş faktörü"ne bölünerek elde edilen rakama göre de şu önemli sorunun cevabı aranmıştı: "İcra edilen 'eylem,' 'atma' olarak mı yoksa 'itme' olarak mı değerlendirilmelidir?" Nedense benzer bir hesaplamayı Hüsamettin Özkan için de yapmak veya yaptırmak gelmemişti kimsenin aklına.

"Güvenilir kaynaklar"ın verdiği bilgiye göre, "itilen" ya da "atılan" anayasa kitapçığını, "itildiyse masadan alan," "atıldıysa havada kapan" Özkan, eylemi aynen iade etmişti. Besbelli ki, kamuoyundan değilse bile Ecevit'ten takdir bekliyordu. Çünkü birkaç gün sonra gazetelerde yer alan demecine bakılacak olursa, babasına küfredilmiş gibi hissetmiş, babasına küfredilen bir çocuk ne ya-

parşa o da aynısını yapmıştı.⁸

"Baba"sının birkaç gün sonra Kemal Derviş adını telaffuz ederek güvendiği dağlara kar yağdıracağını ve kendisini "üvey evlat" konumuna düşüreceğini bilse, aynı şekilde davranır mıydı acaba?

Pişmanlığın Faydaları

"Milli gelenek ve görenekler" bir yana, "devlet ciddiyeti" ile de bağdaşmadığı apaçık belli olan bu sevimsiz bahsi kapatmadan önce, hadiseyi bizzat "yerinde" yaşayan birinin tanıklığına başvurayım isterseniz.

Ecevit, "Bu bir devlet krizidir," dedikten sonra yüzünden tebesüm eksilmeyen Başbakan Yardımcısı Mesut Yılmaz, uzun bayram tatilini fırsat bilerek, *Hürriyet*'ten Muharrem Sarıkaya'ya o gün yaşanan ve yaklaşık on milyar dolara mal olan "on dakika"nın ayrıntılarını anlatmıştı.

Sarıkaya, "MGK'da 19 Şubat'ta yaşanan kriz ânının bütün konuşmaları kamuoyuna yansıdı,"⁹ dedikten sonra ekliyordu: "Ama bugüne kadar yansımayan tek bir ayrıntı vardı."

Neydi o peki?

"Başbakan Bülent Ecevit'in, salonu terk ettikten sonra geçtiği yandaki odada yaşanan on dakikalık süreçti."¹⁰

Sarıkaya şöyle devam ediyordu: "Bu sürece ilişkin detaylar, dünden itibaren kulislere yansımaya başladı. Anlatıldığına göre, Ecevit sinirli bir şekilde salonu terk ettikten sonra Başbakan Yardımcısı Mesut Yılmaz da arkasından kendisini takip ediyor. Ecevit bir an duraksıyor. Önce Çankaya Köşkü'nü terk etme yönünde bir tavır sergilemiyor. MGK toplantısının yapıldığı salonun yanında bulunan odaya geçiyor. Bu oda, hükümet kanadınca MGK toplantıları devam ederken geçmişte de zaman zaman kullanılan bir yer olarak biliniyor. Ecevit odaya girdiğinde sinirden elleri titriyor. Bu sırada MGK toplantısının bitmesini salonun önünde bekleyen bürokratlar ve Çankaya görevlileri gelişmeyi hayretle izliyorlar. Kimse içeride ne olduğunu bilmiyor. Herkes ayakta donmuş bir şekilde neler olduğunu anlamak için beklerken Mesut Yılmaz'ın sesi duyul-

8. *Milliyet*, 24 Şubat 2001.

9. Muharrem Sarıkaya, *Hürriyet*, 11 Mart 2001. 10. a. g. y.

luyor: 'Bir bardak su getirin...' Bir garson odaya su getiriyor. Yılmaz, sinirden elleri titreyen, yüzü bembeyaz olmuş Ecevit'e suyu bizzat kendisi uzatıyor. Ecevit suyu içtikten sonra titreyen bir ses tonuyla Sezer'in tavrını içine sindiremediğini belirtiyor. Olayı bir kez daha yaşıyor. Sezer'in ayağa kalkmasını, Anayasa kitapçığını önüne doğru atmasını, sarf ettiği sözleri kabul edilir bir davranış olarak görmediğini söylüyor. Cumhurbaşkanı'nı, bu davranışa iten bir tavrının söz konusu olmadığını vurguluyor."¹¹

Sarıkaya, hikâyenin bundan sonraki kısmını da aynı ciddiyette anlatıyor anlatmasına, ama hikâyenin kendisi, mahiyeti itibariyle bir parodiyi andırdığı için ister istemez gülümsüyorsunuz. Çünkü Başbakan Ecevit birdenbire ve hiç gereği yokken, toplumsal sorumluluklarını, kamuoyunu, ilkel demokratik sol tavrını, belki de geçmiş güzel günleri filan hatırlıyor. Gerçi yeniden unutulması çok sürmeyecektir ama...

Okumaya devam ediyoruz: "Yılmaz bu sırada bir sigara yakıyor. Ecevit, 'Kamuoyuna söz verdim ama, yasağı bu durumda kesiyorum,' diyerek Yılmaz'dan bir sigara alıp yakıyor. Derin bir nefes çekiyor, ardından bugüne kadar Ecevit'in kamuoyuna yansımayan şu cümlesi odada yankılanıyor: 'Sezer'i seçtirmekle hayatımın en büyük yanlışını yaptım.' Birden kapı açılıyor, içeri İçişleri Bakanı Sadettin Tantan giriyor. Onu Milli Savunma Bakanı Sabahattin Çakmakoglu izliyor. Son olarak odaya giren, Başbakan Yardımcısı Hüsamettin Özkan oluyor. Hepsinin sinirli ruh halleri yüzlerine yansıyor. Özkan, 'gereken cevabı aldı,' diyor."¹²

Aradan bir hayli zaman geçtikten sonra Sedat Ergin'in yazısından öğreniyoruz ki, toplantı salonunu terk edenlerden birisi de Genelkurmay Başkanı Hüseyin Kıvrıkoğlu'dur.¹³

Hayır, kimsenin kulağını çekmek, burnunu kıvırmak gibi bir niyeti yoktur. Amacı, Sedat Ergin'in ifadesiyle, Başbakan Ecevit'e, "Burada konuşulanlar burada kalsın," demekten ibarettir. O sırada sigarasını söndürüp söndürmediğini bilmediğimiz Ecevit, dikkate almayacaktır bu uyarıyı. Org. Kıvrıkoğlu dönüp toplantı odasının yolunu tutacaktır.

Öyle anlaşılıyor ki, her şeyin "intizam" altına alınıp "muntazam" yürütüldüğü devlet mekanizmasında, "MGK toplantılarına gi-

riş-çıkışları" düzenleyen ayrıntılar ihmal edilmiş. Canı isteyen terk ediyor salonu, canı isteyen yeniden giriyor. Yıllar içinde belli bir teamül de oluşmamış anlaşılan. "İhtiyaç molası" veya "Başbakan'ı göresim geldi!" diyen fırlıyor galiba dışarı. Mesut Yılmaz ise adına yakışır bir tebessümle izliyor olup biteni.

Birkaç gün içinde Kemal Derviş isminin gündeme geleceğinden habersiz olduğundan, "Ecevit'le kriz pişer, büyük lokma ANAP'a düşer," diye düşünüyor büyük ihtimalle.

Yanlış bir beklenti içinde bulunduğunu fark ettiğinde vakit çok geçtir artık. Kemal Derviş, kamuoyunun göz ve gönül hafızasına yerleşmiştir bile...

Bahçeli'nin Zamansız Orta Asya Seferi

Çankaya Köşkü'nde bütün bunlar yaşanırken durumu en sakin biçimde izleyenler koalisyonun MHP kanadıydı. Şans bu ya, Başbakan Yardımcısı ve MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli, ilk yurtdışı seyahati için MHP'nin arka bahçesi olmadığını kısa sürede fark edeceği Türkmenistan'daydı. Kendisini temsil eden İçişleri Bakanı Sabahattin Çakmakoglu ise eski bir vali olmasına rağmen bu tür krizler konusunda tecrübeli değildi.

Laf aramızda, MGK tarihinde başbakanların öfkelenip toplantıyı terk ettiği görülmediği için, salonda yer alanlardan hiçbiri tecrübeli değildi, ama MHP'nin tecrübesizliği daha bir dikkat çekiyordu. Yaşananları Türkmenistan'dan haber alan Bahçeli, Ecevit'i arayarak, "Geziyi yarıda kesip döneyim mi?"¹⁴ diye sormuştu söz gelişi.

Ecevit de, Bahçeli'nin "Adama ihtiyaç var mı?" tarzında anlaşılmaya hayli müsait olan sorusunu, "Biz hakkından geliriz evvelallah, Hüsam da burada zaten!" türünden bir cevapla geçiştirmişti muhtemelen. Diğer MHP'li bakanlar ise ne yapacaklarını bilmedikleri gibi, bu durumda gidip akıl danışabilecekleri bir adresten de yoksundular.

Gerçi, "İşgal ettiği makam ne olursa olsun, hiç kimsenin Sayın Başbakanımıza saygısızlık yapmaya hakkı yoktur. Bu saygısızlık Bakanlar Kurulumuza yapılmış demektir,"¹⁵ cümleleriyle dikkat çeken ve Sezer'i özür dilemeye davet eden bildirinin altına imza atmışlardı ama...

Nasıl demeli, ne Ecevit'i, ne de Hüsamettin Özkan'ı içlerine sindirebildikleri söylenemezdi pek... Bilhassa Hüsamettin Özkan, MHP kulislerinin temel hammaddesi niteliğindeydi. Espriler onun üzerine kuruluyor, "uysal evlat, ürkek vekil" tavrı kelimenin tam anlamıyla ti'ye alınıyordu.

Ama meselenin buralara kadar uzanacağına ihtimal vermiyordu hiç kimse. Dananın kuyruğunun neden Devlet Denetleme Kurulu gündeme getirilir getirilmez koptuğunu, DDK ile Hüsamettin Özkan arasında ne türden "romantik" münasebetler cereyan edebileceğini ya düşünmüyorlardı ya da düşündükleri halde dile getirmiyorlardı.

Üstelik akıllarının değilse bile gönüllerinin Sezer'den yana olduğu bile söylenebilirdi. Ecevit neyse de, Hüsamettin Özkan'ı kayıtsız-şartsız desteklemekle pek de iyi etmediklerini düşünenlerin sayısı hayli fazlaydı.

Kemal Derviş ismi gündeme geldiğinde, en azından başlangıçta tedirginlik duymamaları ve internette yaptıkları kısa bir araştırmayla yetinmeleri¹⁶ bu nedenle son derece doğaldı. MHP'ye göre, bu DSP'nin "iç meselesi" idi ve öyle de kalacaktı. Hiç de böyle olmadığını fark ettiklerinde, Kemal Derviş, itiraz edilemeyecek bir biçimde gündemdeydi artık...

Peki Ya Kamuoyu?

Bakmayın siz Ecevit'in sigaraya davranırken kamuoyuna verdiği sözü hatırlamasına. Kamuoyu konusunda bu kadar duyarlı olsa, MGK toplantısını terk etmezdi en azından; hadi terk etti diyelim, Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kıvrıkoğlu'nun uyarısına kulak verip Türkiye'yi altüst edecek kriz açıklamasını yapmazdı.

Bunu da yaptı diyelim, yarım kalan MGK toplantısı bir hafta sonra tamamlanabildiğinde, kapıda kendisinden açıklama bekleyen medya çalışanlarına dönüp büyük bir ciddiyet içerisinde, "Biliyorsunuz, MGK toplantıları gizlidir. Bu nedenle herhangi bir açıklama yapmam söz konusu olamaz,"¹⁷ demezdi, diyemezdi.

Ne var ki memleketimizin siyasi gelenekleri gereği, böyle durumlarda en son akla gelen unsurdur kamuoyu. Bütün sözler kendi

adı kullanılarak verildiği halde, bütün tehditler kendi adı kullanılarak yapıldığı halde, bütün gizli-kapaklı pazarlıklar kendi üzerinden yürütüldüğü halde, genellikle olup bitenlerden habersizdir kamuoyu. Çünkü, o sırada "Türk'ün yaratıcılığı"nı sadece Misak-ı Milli sınırları dahiline değil, yeryüzüne sergileyecek bir ustalıkla, sistemin açıklarını bulup yoksa oluşturup "azıcık aşım, ağrısız başım" türü sözlerle yenilerini eklemekle meşguldür büyük ihtimalle.

Öte yandan evde ana-babasından, okulda öğretmeninden, askerde komutanından, işyerinde amirinden, belediye otobüsünde şoförden, maçlarda amigolardan, sokaklarda polisten, kırlarda jandarmadan, gümrükte gümrükçüden, karakolda bekçiden sürekli dayak yediği için, tarihine ve coğrafyasına en küçük bir halk hareketi sığdıramayacak kadar uysaldır.

Bu ikisinden ayrı olarak mütevekkildir de. "Edep yahu!" ile "Bu da geçer!" kıyılarında gezinen bir sezgiyle bakar hayata ve insanlara. Arada geçen yıllar içinde, "bir lokma, bir hırka" zihniyetinden bir hayli geriye düşmüştür düşmesine, ama bıçağın kemiğe dayandığı durumlarda da adamakıllı kanaatkârdır.

Bülent Ecevit'in sözünü ettiği kamuoyu bu değildir ama. Öyle olsa, felsefelere meraklı Başbakan'ın aklına, hiç olmazsa "Bin kere tövbeni bozmuş olsan da yine gel," çağrısı düşer ve sigaraya yeneden başlamış veya bırakmış olmasının umursanmayacağını bilirdi.

Mevcut siyasi partilerden umut kesenlerin oranı, her kamuoyu yoklamasında biraz daha artıyordu. Sonuçlar, işin tabiatı icabı gazetelerde yayımlandığı için üstü örtülmeye çalışılsa da, umut kesilen bir başka kurum daha vardı: Medya!

"Güven" sıralamasında her iki kurum da yerlerde sürünüyordu deyim yerindeyse. Kamuoyu nezdinde itibarı her gün yükselen bir tek isim mevcuttu: Cumhurbaşkanı Sezer. Sezer, Çankaya'ya seçildikten sonra, önce sempatik tavırlarıyla dikkat çekmiş, arkasından da kırmızı ışıktaki durmak, Köşk'ün masraflarını kısmak gibi sembolik davranışlar bir yana; aile yapısı ve hukuku öne çıkartan kimliğiyle kısa sürede takdir ve güven kaynağı haline gelmişti.

Sosyolog Prof. Nilüfer Göle'ye göre, "modern muhafazakârlığı" temsil ettiği için bu kadar yaygın bir karşılık bulmuştu kamuoyunda.¹⁸

Bir önceki Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in temsil ettiği değerlerin tam tersini temsil ediyordu ve bunun için de güven veriyordu Sezer. Başbakan Ecevit'in, "Sezer'i seçtirmekle hayatımın en büyük yanlışını yaptım,"¹⁹ değişinin gerisinde, biraz da bu gizliydi besbelli ki.

Ne var ki, Ecevit aynı hatayı bir kez daha yapacak ve yeni bir isim daha sunacaktı kamuoyuna: Kemal Derviş!

19. Muharrem Sarıkaya, *Hürriyet*, 11 Mart 2001.

"Kemal, Fazla 'Beyaz Türk' kalıyor..."

Cengiz Çandar
Gazeteci, *Yeni Şafak*

Kemal Derviş'le ne zaman tanıştınız? YDH'dan önce mi, YDH sürecinde mi?

70

Önce, üstelik bir hayli önce. Tanışma anlamında ilk karşılaşma 1977 yılında gerçekleşti. Kemal daha Dünya Bankası Başkan Yardımcısı olmamıştı. CHP hükümetteydi ve Gündüz Ökçün Dışişleri Bakanı'ydı. Tarabya'da "Yeni Uluslararası Ekonomik Düzen" adı altında bir konferans düzenlenmişti. Bu başlık, üçüncü dünyacıların yani "Bağılantısızlar Hareketi"nin sloganıydı. Gerek Ecevit'in, gerekse Gündüz Ökçün'ün sempatisi vardı o akıma. O sırada henüz *Cumhuriyet*'te çalışmaya başlamamıştım, ama ben de üçüncü dünyacılığın en hararetli savunucularından biriydim. Konferansa gidişimin sebebi de, gazeteye dışarıdan bir yazı dizisi hazırlamaktı. Ben teklif etmiştim, onlar da kabul etmişti. Konferansta bir kadın dikkatimi çekti. Sürekli olarak, "Türkiye'nin ekonomik durumu çok kötü, bunun düzelmesi çok zor," gibisinden birtakım laflar ediyordu. Ayaküstü sohbet ederken, "Nereden bu kanaate vardınız?" diye sordum. O da bana, "Kemal öyle diyor," dedi. O kadın Neslihan Derviş'ti. Biz de doğal olarak, "Kimmiş ya bu Kemal?" dedik. "Kocam," diyecek değil ya, "Dünya Bankası'nda danışman," dedi. O zamanlar Dünya Bankası denilince akan sular duruyor. Biz Kenan Mortan'la birlikteydik ve bir hayli kızdık bu işe tabii. "Dünya Bankası'ndan gelmişler, burada ukalalık yapıyorlar," diye düşündük. Sonra da uzaktan gördük Kemal'i. Doğrusu bu ya, pek de hazretmedik kendisinden.

Yani bu ilk karşılaşmada herhangi bir konuşma geçmedi aranızda.

Hayır, yıllar sonra 1985 yılında ben Amerika'ya ilk kez gittim.

Neslihan'la yeniden karşılaştık. Birkaç yerde ayaküstü sohbetler yaptık. Kemal'le birbirimizi biliyorduk artık, ama törensel anlamda tanışmamıştık. Bu da 1990'ların hemen başında gerçekleşti. Kemal Türkiye'ye geldiği zaman, Asaf Savaş Akatlar'ın evinde kalırdı. Kemal gelince, bizi de arayıp davet ederlerdi ve beraberce yemeğe giderdik. Genellikle de Kireçburnu'ndaki Ali Baba'ya giderdik. Asaflar'daki trafik dolayısıyla ilerledi bizim arkadaşlığımız.

Neler konuşurdunuz daha çok, ortak konularınız nelerdi?

O arkadaş çevresi içinde Balkanlar'la ilgilenen bir tek ben vardım. Gidip geliyordum, kafa yoruyordum. Kemal de o sırada Balkanlar'la çok ilgiliydi. Hem Dünya Bankası'ndaki görevi nedeniyle ilgiliydi, hem de Osmanlılık bilinci nedeniyle ilgiliydi. Osmanlı coğrafyasına yönelik bir duyarlılığı, bir misyon duygusu vardı. Bu tür yemeklerde biz genellikle yan yana veya karşı karşıya düşmeye dikkat ederdik. Çünkü konuşacağımız ortak bir şeyler vardı ve bu dilden sadece ikimiz anlıyorduk. Uzunca bir dönem, sohbetlerimizin en önemli konusu Bosna oldu mesela. Rumelilik havası, bizi bir hayli yakınlaştırdı birbirimize.

Galiba o dönemde Dünya Bankası'nın Orta Avrupa sorumlusuydu Kemal Derviş?

Evet. Zaten bu nedenle, bir diğer ortak noktamız ve dostumuz Sali Berişa idi. Kemal, Berişa'yı gayet iyi tanıyordu. Ben de o sıralar Turgut Bey'e danışmanlık yapıyordum ve bu dönemde Berişa muhalefetteydi. Biz Sali Berişa ile temastaydık. Berişa Cumhurbaşkanı olduktan sonra, Karadeniz zirvesi için İstanbul'a geldi ve biz o zaman ilk kez karşılaştık. O beni giyaben tanıdığını söyledi. Bize karşı şükran duyguları içindeydi. O dönemde Kemal de sık sık Arnavutluk'a gidiyordu. Dünya Bankası'nın o bölgeye bakan direktörü olarak, bir hayli cömert projeler aktardı Arnavutluk'a.

Arnavut asıllı olması ile ilgisi var mı bunun?

Osmanlı olmasıyla ilgili bana sorarsanız. Kemal'in Amerika'daki evinin duvarları eski elyazmaları ile doludur. Değer verdiği bütün

dostlarını mutlaka o odalara sokar, bu elyazmalarını, fermanları gösterir ve bundan büyük gurur duyar. Arnavutluk'la ilgilenmesi de, onun Osmanlı tarafından kaynaklanan bir şeydir. Bir dönemde, Viyana'da bir zirvede Sali Berişa ile karşılaştık. Sarılıp öpüştükten sonra, "Ben," dedim, "Yarın İstanbul'a dönüyorum. Kemal'le de yemekte beraber olacağız." Bunun üzerine, "Yahu Kemal'e de söyle, birlikte atlayıp buraya gelin, birkaç gün misafirim olun," dedi. Ertesi akşam Kemal'e naklettim bunu, "Hakikaten, yapalım bu işi," dedi. İki gün sonra Kemal aradı beni, "Berişa telefon etti, haftaya bizi bekliyor," dedi. Kalktık, beraber Arnavutluk'a gittik biz. Bütün bunlar bizim dostluğumuzun ilerlemesini sağladı. Ben Amerika'ya gidişlerimde onu mutlaka arardım, mutlaka görüşürdük. O Türkiye'ye geldiğinde, bu yemekli toplantılarda sürekli birlikte olurduk. Arkasından, Nisan 1999'dan Ağustos 2000'e kadar bir buçuk yıla yakın süre Washington'da kaldım ben ve bu arada çok sık görüştük biz. Çok vefakâr bir dost olarak davrandı. Üç gün aramasak mutlaka telefon ederdi, "Yahu bir kuru fasulye pilav yapın da gelip yiyeelim," derdi.

Turgut Özal'la Kemal Derviş aynı yıllarda Washington'da bulunmuş olabilirler mi?

Hayır, Özal 12 Mart döneminde DPT Müsteşarlığı'nı bırakıp gitti ABD'ye. 73-74'lerde Washington'daydı. Kemal'in gidiş tarihi ise yanılıyorsam 1977'dir.

Birbirlerini tanımıyorlar mıydı?

Şöyle tanıyor olabilirler: Ahmet Özal IMF'de çalışıyordu. Washington'da, IMF ile Dünya Bankası'nın binaları 200 metre mesafededir birbirine. Hemen hemen herkes birbirini tanır yani. Rüşdü Saraçoğlu'nu filan Turgut Özal'la tanıştıran Ahmet Özal'dır. Rüşdü ile de Kemal çok yakın arkadaştı. Dolayısıyla, bu vasıta ile birbirlerini tanıyorlardır muhtemelen. Turgut Bey'in Amerika'ya gittiği zamanlarda verilen resepsiyonlarda karşılaşmış olabilirler. Zaten oraya giden devlet yetkilileri, IMF ve Dünya Bankası'nda çalışan Türkler'le özel toplantılar düzenlerlerdi mutlaka. Böyle toplantılarda karşılaşmış konuştuklarından eminim.

Turgut Özal başbakanken onu Türkiye'ye davet ediyor galiba. "Gel, solu toparla, başına geç," diyor...

Muhtemelen olmuştur, ama ben ne Turgut Özal'dan, ne de Kemal Derviş'ten böyle bir şey duymuş değilim. Ama Tansu Çiller'in Merkez Bankası başkanlığı için davet ettiği doğru. Emre Gönensay da, "Ben önerdim," diyor. Bülent Gültekin'in istifasıyla başkanlık boşalınca Kemal Derviş'e teklif ediyorlar. Kemal kabul etmeyince de Yaman Törüner getiriliyor başkanlığa.

Derviş'in siyasete her zaman ilgi duyduğu söyleniyor. Hatta babası Rıza Derviş'in onun siyasetçi olması için elinden tutup CHP'ye götürdüğü belirtiliyor. Sizin gözlemleriniz nelerdir?

Kemal'i bilenler bilir: Kemal sadece ekonomi ve siyaset konuşur. Türk siyasetine de her zaman ilgi duymuş ve ilgili olmuştur. Eh, biz de bir araya geldiğimizde kuşlardan, çiçeklerden, böceklerden söz etmiyorduk elbette. Hadi haksızlık etmeyeyim, onlardan da konuştuğumuz olurdu. Çünkü onun büyük oğlu ile bizim kız okul arkadaşımızdı Virginia'da. Kemal'in oğlu bir sınıf daha büyüktü. 99 Mayıs'ında onun oğlu 'master'dan, bizim kız 'lisans'tan mezun olurken, mezuniyet törenine hep beraber gitmiştik. Öyle bir ailevi yakınlığımız da vardır zaten. Ama aramızdaki sohbetlerin esas çerçevesini çizen, Türkiye siyaseti ve ekonominin genel meseleleriydi.

Biliyorsunuz "Ecevit'in Özal'ı" ya da "İkinci Özal" gibi de takdim edildi Kemal Derviş. Turgut Özal'la ilgili kanaatleri neydi? Özal'ın yaptıklarını onaylıyor muydu mesela, yoksa eleştiriyor muydu?

Özal'ın yaptığı reformların, kendi bulunduğu ekonomiye bakış noktasında, gerekli ve anlamlı olduğunu biliyordu. Fakat Özal, kendi ideolojik dayanakları itibarıyla, sosyal politikalar konusunda Kemal kadar duyarlı değildi. Kemal, Türkiye'ye geldiği ilk günden itibaren programın sosyal yönünden söz etti. Kemal'de bu taraf hep vardır, çünkü kafası öyle çalışır. Ama küresel ekonominin en önemli kurumlarından birinde görev almış bir adamın, Türkiye'yi o küresel ekonomiye entegre etmiş bir adama, "Bu adam ne yapıyor?" diyecek hali yok elbette. Ama sosyal politikalar ve Ecevit gibi konularda duygusal bagajları vardır her zaman Kemal'in.

Hatırlarsanız, Turgut Özal ölmeden önce Ankara'da bir açıkoturum yönetmişti. Cedit Grubu'nun düzenlediği bir açıkoturumdu bu. Ölümünden yaklaşık bir ay sonra, aynı ekiple açıkoturum tekrarlandı. Ama yer olarak İstanbul seçilmişti bu kez. Kemal de o sırada İstanbul'daydı ve Asaflar'da kalıyordu. Asafla Nilüfer de konuşmacı olduğu için biz dördümüz beraber çıkıp gittik açıkoturumun yapılacağı yere. Kemal de akşama kadar oturup büyük bir dikkatle dinledi bizim yaptığımız konuşmaları. Ben çok sivri bir laf etmiştim orada; "Turgut Özal'ın cenaze töreni, Kemalizm'in cenaze törenidir," demiştim. Toplantıdan sonra yemeğe giderken, Kemal, "Konuşmanı büyük bir keyifle dinledim ama 'Kemalizm'in cenaze töreni' sözüne hiç katılmıyorum," dedi. Zaten Atatürk konusunda çok hassastır.

Kavramın bugün kullanıldığı biçimiyle Kemalist midir Kemal Derviş?

Kendine özgü bir Kemalizm versiyonu vardır. Bilhassa Atatürk konusunda hassasiyetleri vardır. Bizim Kemalizm eleştirilerimize pek katılmazdı. Ecevit konusunda da benzer bir duygusallığa sahiptir. Bir süre sonra garip bir biçimde, üzerinde hemfikir olmadığımız konuları açmama eğilimi içine girdik. Buna rağmen, ben zaman zaman Ecevit konusunda filan takılırdım kendisine. Ama o Ecevit'le ilgili kanaatlerinde çok samimidir. Ben Kemal'in bu tarafını da çok saygıdeğer bulurum. Kendini gizleme gereğini duymuyor adam.

Ecevit'in Kemal Derviş'e ait duyguları da benzer nitelikler taşıyor olsa gerek...

Ondan emin değilim ama öyle olması icap eder. Çünkü Kemal Türkiye'ye her geldiğinde mutlaka Ecevit'i arar ve görüşürdü. Muhalefetteyken de böyleydi bu, iktidardayken de.

İlişkileri kopmamıştı yani...

Hayır canım, her sene bir-iki kez görürdü Ecevit'i.

Ecevit'ten teklif alma sürecine ilişkin ayrıntıları biliyor musunuz? Değişik söylentiler var bu konuda...

Geçen Şubat'ta Türk-Amerikan Derneği'nin toplantısı vardı Amerika'da. Ben birkaç gün önce gittim. Oradaki müşterek dost çevremizle doğal olarak Kemal'i konuştuk. "Ne diyorsunuz bu işe?" diye sordum. Kemal, Türkiye'ye gelmeden önce bu çevreden bazılarıyla görüşmüş ve fikirlerini sormuş zaten. Onlarla yaptığım sohbetlerden benim çıkarttığım şu: Dediğim gibi, Kemal'in Türkiye'ye yönelik bir niyeti her zaman vardı. Hatta geçen yıl bu zamanlar Türkiye'ye gitti geldi Kemal. Bir akşam yemeğinde beraberdik karısı ve kendisiyle birlikte. "Cathy'nin Türkçe öğrenmesine karar verdik," dedi. "Hayrola," dedim, "Birdenbire nereden çıktı bu Türkçe faslı?" diye sordum. Kemal, kendinden gayet emin, "Lâzım olabilir," dedi. "Ne oldu," dedim ben tekrar, "Ara seçim filan gibi bir koku veya teklif mi aldın? Koskoca Dünya Bankası Başkan Yardımcılığı'nı bırakıp Ecevit'e yardım etmeye mi gideceksin? Havalarda ha!" dedim. O da, "Dur bakalım, dur bakalım," diyerek geçiştirdi konuyu. Geçen yıl bu zamanlar olduğuna göre bu konuşma, kafasında bir yakın tarih, hatta ilk fırsatta bu işe dahil olma fikri vardı ve bir yol arayışı içindeydi, sanıyorum.

Yeri gelmişken, Amerikalı eşinin Yahudi olduğu iddialarına ne diyorsunuz?

Yanlış biliyorlar. Yahudi değil, Katolik. Ayrıca olsa ne olur ki...

Fikir sorduğu arkadaşları nasıl bir tavır göstermişler, ne önermişler Kemal Derviş'e?

Onların hepsi genel olarak zorluklara işaret etmişler tabii ki. Ama fikrinden caydırmak için herhangi bir çaba içine filan girmemişler. Çünkü hepsi, Kemal'in yıllardır bu konuyu düşündüğünü gayet iyi biliyorlardı. Yılların birikimi var bu fikrin arkasında.

Peki size danıştı mı bu konuda?

Hayır.

Siz Kemal Derviş Türkiye'ye geldikten sonra mı konuştunuz?

Evet, ama o bir tebrik konuşmasıydı. Ben Asaf'ı aradım, "Kemal'i arayıp bulamıyorum," dedim. "Dostlukta kuraldır bu, ararsın, 'hayırlı olsun' dersin ama ben Kemal'i bulamıyorum. Bu adam da arkadaşımız olacak, bir kez bile aramadı diye düşünmesin. Görünce söyle kendisine," dedim. Asaf da, "Bu gece bende kalacak, söyleyim. Ayrıca geceleyin haberleşiriz, ararız seni," dedi. Hakikaten de gece 11 filan gibi aradı Kemal. "Notunu aldım," dedi. Biraz konuştuk. Ama bırakın bana danışmasını, şu sıralarda benimle görüşmesi bile siyaseten yanlış olur Kemal için. Çünkü duygusal ilişkiler içinde olduğunu söylediği kişilere sürekli ağır eleştiriler yöneltiyorum ben.

Zaten siz Kemal Derviş'in açıkladığı "ekonomik program"ı, doğrudan doğruya "siyasi program" diye değerlendirdiniz.

Öyle değil mi zaten? Cumartesi günü açıklanmış olan, günlerdir merakla beklenen "yeni ekonomik program" mıydı? Kemal Derviş'in pazar günü gazetelerin Ankara temsilcileri ile brunch, pazartesi sabahı televizyonların Ankara temsilcileriyle kahvaltı buluşmalarındaki açıklamalarıyla birleştirildiğinde, yeni ekonomik programdan ziyade, Kemal Derviş imzalı bir siyasi projenin ilan edilmiş olduğunu görüyoruz. Bu siyasi proje, Türkiye'nin orta ve uzun vadede ekonomik olarak yeniden yapılanmasından geçiyor. "Program"ın ekonomik yönü işte bu ve dolayısıyla, içinde itiraz edilebilecek pek az husus var.

Siz genel olarak nasıl değerlendiriyorsunuz bu programı, tepkileri nasıl yorumluyorsunuz?

Değişim yanlıları, Derviş'in açıkladığı programı olumlu karşıladılar. Programa, birbiriyle ilişkisiz ve hatta çıkar ve pozisyon olarak zıt noktalarda bulunan üç cepheden sert eleştiriler geldi: Parlamento zeminindeki iki sağcı ve muhafazakâr muhalefet partisi; Emek Platformu adı altında birleşen pseudo-Marksist kuruluşlar ittifakı; finans uzmanları. Birinciler, Türkiye'nin en büyük belalarının başında gelen popülizm illetinden kendini kurtaramayan, başta Fazi-

let yöneticileri "Üçüncü Dünya siyasetçileri"nin zihniyetini yansıtırıyorlar. Kemal Derviş'in bugüne dek kendileriyle görüşmek için "zaman bulamaması"na haklı bir tepkileri elbette olabilir ve kendileriyle görüşülmeden hazırlanmış bir programa, kayıtsız-şartsız destek vermek zorunda elbette değiller. Ama karşı çıktıkları hususlara bakın; Recai Kutan, Türkiye'nin bir "uluslararası komplo" ile karşı karşıya olduğunu ileri sürüyor ve Merkez Bankası'nın özerkleştirilmesi yasasına bile karşı çıkıyor. Merkez Bankası'nın, siyasetçilerin elinde para basan bir mekanizma olarak kalması, ancak Türkiye gibi çapaçul yönetimi olan ülkelere mahsustur. Bunun değiştirilmesine karşı çıkıyor Fazilet lideri; ve şekerde tekeli kaldıran yasanın iptali için Anayasa Mahkemesi'ne gidecekler.

Kemal Derviş açısından baktığınızda, engelleyici bir yönü olabilir mi bu tepkilerin?

Kemal Derviş'in şansı, karşısında böylesine bir demode muhalefet bloku bulmuş olmasında. İkinci grup, "popülizm" konusunda, ideolojik karşıtları Fazilet-DYP ikilisinden pek farklı değiller. Ama onların bir de çözüm önerileri var ki, galiba dünyada bir tek Kuzey Kore'de uygulanıyor. Geçiniz... Üçüncü ve en ciddiye alınması gereken grup, finans uzmanları. Bunların bir kısmı, uluslararası yatırım bankalarının Türkiye raporlarını yazan uzmanları. Bunlar, açıklanan programda, para piyasalarını kısa vadede rahatlatacak, piyasaları çalıştırmaya başlayacak para ile ilgili önlemlerin ve enstrümanların ortaya konulmadığından sıkıntıdalar. Derviş'in açıklamalarından sonra, iyimserleşemediler. Nitekim, dünyanın en önemli iki kredi reyting kuruluşundan Standard&Poors, Türkiye'nin uzun vadeli dış kredi notunu B'den -B'ye düşürüverdi. Kuruş, umulan dış destekte bir titreşim halinde, bu notu daha da düşüreceğinin sinyalini verdi. Türkiye, Standard&Poors klasmanında, bu haliyle, Paraguay ve Moğolistan'ın bile altında kalmış durumda. Zaten, Avrupa Birliği'ne üye adayı bir ülkenin, kredi notu açısından Paraguay ve Moğolistan'la aynı ligde mütalaa edilmesi yeterince hazin. Derviş programının, ekonomik başarı garantisi daha kesin değil. Pazartesi günü, Türkiye'deki piyasaların haftaya bir "ihtiyatlı iyimserlik"le başlamaları aldatıcı. Çünkü, bu, Amerikanca deyişle başarılı bir "spinning"in sonucu. Derviş'e, derhal basınla bir

araya gelmesi öneriliyor; o, pazar günü akşam yemeğinde basınla buluşmayı benimsediğinde, "Hayır," deniyor; "baskılara yetişmez..." Oysa, pazar günü bir brunch buluşması, hem gün boyu televizyonlara imaj oluşturma, hem de pazartesi sabahı yazılı basına manşet malzemesi sağlıyor. Yani, piyasalar, "medya aracılığıyla manipülasyon"a uğramış vaziyetler. Piyasaların "ihtiyatlı iyimserliği"nde, pazar günü art arda IMF, Dünya Bankası, ABD Ankara Büyükelçiliği'nden yapılan lehte açıklamaların da rolü oldu. Ne var ki, Standard&Poors kredi notuyla pazartesine ilişkin iyimserlik bir nebze kemirildi.

Sizin için zor olmalı, hem Kemal Derviş'in arkadaşısınız hem de okuyucularınıza karşı belli bir sorumluluğunuz var. Sakal ve bıyık meselesi gibi...

Ben Kemal'le arkadaşım diye kendi esas fonksiyonlarımdan vazgeçecek değilim. Ben bir siyasi gözlemciyim ve bunun gereğini yapmaya devam edeceğim. Hayatımı bundan kazanıyorum ve neyi görüyorsam onu yazıyorum. Bu yazdıklarım, dengeler bakımından Kemal'in lehine mi olur, aleyhine mi olur gibi bir hesapla hareket etmiyorum. Ayrıca, Türkiye'de işler iyice oturmadan, Kemal'le Washington'dakine benzer bir dostluk kuracağıma da hiç inanmıyorum. En azından uzunca bir süre...

Sizce Kemal Derviş görevi kabul edip Türkiye'ye gelmekle iyi yaptı mı?

Yaptı tabii. Şu açıdan yaptı: Üç sene sonra emekli olacaktı Kemal Dünya Bankası'ndan. Sonra da, ya gelip Türkiye'de akademisyenlik yapacaktı veya emekli parasıyla keyifli bir hayat sürecekti. Veyahut, her zaman en büyük rüyası olan siyasete girecekti. Dünya Bankası yetkilisi olarak siyasete girmek başka, emekli olarak siyasete girmek başka. Bu nedenle, doğru bir zamanda, doğru bir tercih yaptı. Kendi siyasi projesi açısından düşündüğümüzde, bunu açıkça görmek mümkün zaten. Peki Kemal adı nereden çıktı dersiniz, bu biliniyordu. Kriz patladığı zaman IMF İkinci Başkanı Stanley Fischer'dı. Fischer, Kemal'in 20 yıllık samimi arkadaşı. Bir de Amerika'da ekonomi-finans ekolleri var. Kemal, Fischer ekolünden. Ayrıca unutmamak gerekir ki, Fischer da eski bir akademis-

yen. Diyeceğim şu: Kriz patladığında Fischer Ankara'daydı. Kemal Derviş adını onun ortaya attığı söyleniyor. Amerika'daki bir söylentiye göre de, "22 Kasım Krizi"nden sonra Kemal Derviş, Ecevit'e bir mektup gönderip her türlü göreve hazır olduğunu bildirmiş. Birkaç yerden bu lafı duydum ben. Ayrıca, IMF ve Dünya Bankası üst bürokrasisinin zımni onayını aldığı da kesin. Ama bu, Kemal'in her dediğine kayıtsız şartsız onay verecekleri anlamına gelmez. Kemal de bunu gayet iyi bilir zaten. Ancak, unutmamak gerekir ki, Kemal'in başarılı olması kurumun itibarını yükseltir.

Kemal Derviş Ankara'ya geldi, Ecevit'le ve koalisyon liderleriyle görüş-tü ve arkasından da kendisine yapılan teklifi kabul etti. Peki ama karı-sına bir şey sorma gereği hissetmedi mi? Sonuçta ikisinin müşterek ha-yatını ilgilendiren bir karar bu...

Catherine, Kemal'in Türkiye'ye ilişkin planlarını bilerek evlendi onunla. Ayrıca, Catherine her seferinde Kemal'le birlikte geldi Türkiye'ye. Sadece bu sefer gelmedi. Çünkü muazzam bir medya saldırısı var. Saklanıyor kadın, kimseyle görüşmüyor. Ben bile bula-madım kendisini. Cep telefonunu değiştirmiş. Teleobjektiflerle ka-pısına kamp kurmuş bizim gazeteciler. Birisi burada "çok güzel" diye yazmış, Amerika'daki muhabir onu "güzellik kraliçesi" olarak anlamış, kadın saklanıyor şimdi. Ama şu da var: Catherine, öyle kamuoyu önünde gözükmeye meraklı olan insanlardan değildir. Resepsiyonlara filan da pek katılmazdı doğrusu. Kemal, beş-altı yıldır evli Cathy ile. Bir de evlenmeden önceki beraberlikleri var. Dolayısıyla, Kemal'in Türkiye'ye yönelik siyasi hedeflerini bili-yordu mutlaka. Ama bu kadar çabuk ve bu kadar birdenbire olaca-ğını tahmin etmiyordu herhalde.

Kemal Derviş'i geleceğin başbakanı olarak görönlere dahil misiniz siz de?

Açıkçası, bunu çok net olarak göremiyorum. Kemal Derviş, bugün geldiği noktada benim ölçülerime göre belli zaafılar gösterdi. Ke-mal gelmeden, Mesut Yılmaz ortaya çıkıp "Merkez Bankası Ba-şkan olarak geliyor," diyerek resmen yalan söyledi. Ben şundan emindim: Kemal ancak bütün ekonominin kontrolünü eline alabi-

lecek bir koltuğu kabul edebilirdi. Ama bu olmadı. Koalisyondaki rant paylaşımının korunduğuna dair bir tablo çıktı ortaya.

Neredeyse, DSP'nin ekonomi bakanı gibi oldu...

Evet, aynen öyle oldu. O zaman, "Size hayatta başarılar diliyorum, bana müsaade," diyebilirdi. Hükümetin, Kemal'in bütün isteklerini kabul etmekten başka yapabileceği hiçbir şey yoktu. Ayrıca, Kemal bütün piyasalara ne kadar muktedir olduğunu gösterebilirdi böylece. Bu olmadı. Program konusunda da benzer şeyler yaşandı. Program açıklandıktan 48 saat sonra anlamsız bir hale geldi. Türkiye'deki büyük medya sanal bir görüntü yarattığı için görülüyor pek fazla, ama dünyanın ekonomi gazeteleri ve dergileri sürekli buna işaret ediyor, programın açıklanır açıklanmaz delindiğini söylüyor. Dolayısıyla, Türkiye'nin siyasi atmosferinde Kemal'in nereye, ne kadar gidebileceği konusunda kuşkuvarım var.

Geldiği andaki kadar güçlü değil galiba şu anda Kemal Derviş...

Bence değil. Her zaman, ilk zamanlar en güçlü olduğunuz zamanlardır. Gelecekte de Kemal önemli bir siyasi figür olarak siyaset sahnesinde yer alacaktır ama başbakan olabilir mi, bunu kestirmek zor. Ancak, Kemal'in kendisinden beklenebileceğinden daha ustaca bir siyasi oyun oynadığını da görmemek mümkün değil. Hem sosyal demokrat, hem de demokratik solcu olduğunu söylemesi tesaadüf değil elbette. Siyaset yeniden dizayn edilirken, CHP ve DSP'yi birleştirme görevi düşebilir Kemal Derviş'e.

Kemal Derviş yeni bir siyasi oluşum başlatır ve YDH dönemindeki arkadaşlarından da destek isterse ve söz gelişi size siyasete girmenizi teklif ederse ne dersiniz?

İlginç bir anekdot daha anlatayım isterseniz size. Turgut Bey'in ölümünden sonraydı ve Kemal de buradaydı o zaman. Asaflar bir yemek verdiler evlerinde. İşte biz varız, Kemal var, Asafla Nilüfer var, Rüşdü Saraçoğlu ve Güler Sabancı var. Laf, "Turgut Özal'dan sonra kim yerini alabilir?"e geldi doğal olarak. Kemal o sırada Dünya Bankası'nda direktör. Amerika'dan gelmiş ve kısa bir süre

sonra da dönecek oraya. Ama tartışmayı o başlattı. Öyle bir hava yaratıldı ki, bütün teveccüh Rüşdü'yü gösteriyor. Ben lafın nereye doğru varacağını sezince dedim ki, "Rüşdü'yü unutun, olmaz! Turgut Özal öyle bir ölçü koydu ki, bundan böyle Türkiye'nin kaderine hükmedecek adamın Cuma namazına gidiyor olması lazım." Rüşdü, "Biz de biliriz Cuma namazı kılmasını," diye atıldı. Bunun bilmekle, siyasete girdikten sonra Cuma namazına gitmekle alakası yok. Mesut Yılmaz hayatında cami mi görmüştü? Siyasete atıldıktan sonra gitmeye başladı Cuma'ya. Cem Boyner, keza öyle. Biz Anadolu'yu gezerken, hangi kentte Cuma'ya denk gelirsek, toplu halde giderdik namaza. Siyasete girmişsen bunu yapacaksın. Problem o değil. Cuma cemaatinden olmayı kastediyordum ben. Siyaseten Cuma kılanla, gerçekte 'Cumacı' olanı hemen ayırt eder bu millet zaten. Bu nedenle, "Cuma namazı kılmayan ekonomi dehalarıyla olmaz bu iş," dedim ben o akşamki yemekte.

Kemal Derviş de olsa olsa "siyaseten Cumacı" olur galiba sizin yaptığınız ayrıma göre konuşmak gerekirse....

Onun için diyorum ya zaten. Evet, "Biz YDH'yı çok sevmiştik," ama ikinci bir YDH denemesinin yürüyebileceği kanısında değilim. Türkiye'de daha zor bir siyaset platformu var bugün. Kemal'in lideri olacağı bir siyasi harekette benim bulunabilmem için Kemal'in siyaseten rüştünü ispat etmiş olması lazım. Onun için de çok erken. Değişimin dinamiklerini harekete geçirecek bir adam olarak desteklemek başka da, siyaset tamamen başka bir iş.

Çizdiğiniz çerçeve Kemal Derviş'in pek şansı olmayacağını gösteriyor zaten.

Fazla "Beyaz Türk" kalıyor Kemal.

3

Başkan'ın Bütün Adamları

Kemal Derviş ismini, yaşanan kriz sırasında "tesadüfen" Ankara'da bulunan IMF Birinci Başkan Yardımcısı Stanley Fischer mı fısıldamıştı acaba Başbakan Ecevit'in kulağına? Yoksa koalisyonun üç lideri 27 Şubat'ta yaptıkları zirve toplantısında sıkıntılı sıkıntılı dertleşirken mi akıl etmişlerdi? Bu konuda rivayetler muhtelif. Muhtelif olmayan, tarihin sık sık tekerrür ettiğini akla getiren benzerlik:

Kemal Derviş'in ismi, tıpkı Ahmet Necdet Sezer gibi birdenbire gelmişti gündeme. Derviş isminin, Cumhurbaşkanı Sezer'le hükümet arasında yaşanan kavgadan sonra gündeme gelmiş olması, bu nedenle hem daha düşündürücü, hem de daha heyecan vericiydi. Ayrıca komplo teorileri üretmeyi de kolaylaştırıyordu.

Komplo teorilerine olan düşkünlüğümüz ise başta Amerika olmak üzere, "yavru vatan Kıbrıs" ve diğer "dost ve müttefiklerimiz" tarafından yakından biliniyordu. Bununla birlikte, bazı teorilerin muhtevası, necip milletin en azından okuryazar kesiminin teori üretmekteki yaratıcı yeteneğini, neden başka alanlarda veya konularda kullanmadığı sorusunu ciddi ciddi sorduracak nitelikteydi:

Buna göre, Sezer'in konuşması, Ecevit'in öfkelenip yeniden siyaraya başlaması, Hüsamettin Özkan'ın toplantı salonunda kalıp "Kiraya yüzde 25 zam yapmasını biliyorsunuz ama..."²⁰ deyişi, her şey, ama her şey büyük bir senaryonun ayrıntılarından ibaretti. Hatta "atıldığı" mı, "itildiği" mi hâlâ belirlenememiş olan anayasa kitapçığı da bu büyük senaryoda yer almaktaydı.

Amaç tekti: Kemal Derviş'i Türkiye'ye getirip ekonominin başına oturtmak, arkasından da, ilk fırsatta –siz bunu "ilk seçimde" diye okuyabilirsiniz rahatlıkla– başbakanlık makamına "buyur" etmek!

Gerekçe de yabana atılamayacak kadar inandırıcıydı üstelik: ABD, haşarı ve uslanmaz müttefiki Türkiye'nin başını sık sık belaya sokmasından usanmıştı ve yönetime bizzat el koyuyordu. Böylece, hem IMF, Dünya Bankası gibi kurumlardan gelen dolarların çarçur edilmesi engellenecek, hem de bölgedeki istikrarın bozulması önlenecekti.

Zaten yeni Amerikan yönetimi Saddam'ı devirmeyi kafasına

koymuştu. Saddam'ı devirmek için de önce Türkiye'deki "Saddamcılar"ı devirmek gerekiyordu. Türkiye'deki Saddamcıların kim olduğu ise malumdu zaten. Amerikan değerlerine duyduğu hayranlığı her fırsatta dile getiren genç ve dinamik nüfus da, bu değerleri bilen ve evrenselliğine inanan bir yönetime kavuşmuş olacaktı böylece.

Eski Yugoslavya'ya askeri müdahale gerçekleştiren çokuluslu gücün, Türkiye'ye yönelik sivil bir müdahaleye soyunmasından daha doğal ne olabilirdi ki! Türkiye, Türkler'e bırakılmayacak kadar önemli bir ülkeydi çünkü. Ayrıca, globalizm bu anlama da gelmiyorsa, başka hangi anlama geliyordu acaba?..

Hürriyet gazetesi köşe yazarlarından Tufan Türenç, bir güzel toparlıyordu Misak-ı Milli sınırları dahilinde konuşulanları:

"Dünya Bankası'ndan çağırduğımız ve ekonomiyi emanet ettiğimiz Kemal Derviş dileriz uzun ömürlü olur. Bilgi ve becerisiyle ülkeyi düzlüğe çıkarır. Şuna emin olun ki milletçe ona dua ediyoruz. Ancak şeytan bu ya, insanın aklına olmadık fitneler sokuyor. Acaba Kemal Derviş'i gerçekten de biz mi çağırdık, yoksa yıllardan beri Dünya Bankası'nda çalışan bu değerli vatandaşımızı Amerika mı görevlendirdi? Eğer Ecevit çağırdıysa, Başbakanımızın aklına bu ad neden daha önce gelmedi dersiniz? Bu adı bir gece ansızın fısıldayan ilham perisi kim acaba? Neyse, fazla karıştırmayalım. Hepimiz iyimser olmak istiyoruz, zaten başka çaremiz de yok. Yalnız hiç kuşku duymayacağımız bir durum var. O da şu: Otomobilin direksiyonu bu kez de bizim elimizde değil. Her kimin elindeyse, bari şu mereti doğru yöne çevirse. Kafamızı yine duvara toslamasak."²¹

"Merwe and Derwish: Love Story"

Kuşkularla "keşke"lerin bu kadar iç içe girdiği ve kimi zaman "ideoloji," kimi zaman da "sosyoloji" niyetine kullanıldığı kaç ülke vardır acaba yeryüzünde? FP milletvekili Merve Kavakçı hadisesi, buna en son ve çarpıcı bir örnek olmuştu. Şimdi sırada Kemal Derviş vardı.

Kavakçı konusunda "muhalif" olanların "mutabık", "mutabık" olanların "muhalif" bir tavır alması, Türkiye'nin jeopolitiğinin do-

ğal bir gereği idi elbette... Bu itibarla, söylentileri sütununa taşıyan ilk ismin *Sabah* gazetesi yazarı Necati Doğru olması şaşırtıcı değildi.²² Kuşkusuz ilk kez Doğru'nun aklına gelmemiştir; ama meslektaşları "şark ufuklarında vuzûh" beklerken, o cesur davranmıştı işte. Soru basit ve bir o kadar da gereksizdi aslında:

Kemal Derviş Amerikan vatandaşı mıydı acaba?

Olsa ne olur, olmasa ne olur denilip geçilebilirdi elbette; ama ortada Merve Kavakçı örneği vardı. FP Milletvekili Kavakçı, bizzat Başbakan Ecevit'in öncülük ettiği bir eylemle TBMM'ye girdiğine gireceğine pişman edilmiş, arkasından da belki hukuka uygun ama siyasi ahlâka aykırı yöntemlerle milletvekilliğinden edilmişti. Kendisine yöneltilen suçlama da, ilk planda akla gelebileceği gibi "başını örtmesi" değil, "Amerikan vatandaşı" olmasıydı.

Durum böyle olunca, Necati Doğru soruyordu doğal olarak: "Erbakan'ın Merve'si kötü de, Ecevit'in Derviş'i neden cici?"²³

Ve devam ediyordu: "Ülke yeni durum yaşıyor. Adı konulmamış bir sıkıntı, iç bunalıtı, baş dönmesi, kulak uğuldaması... Amerika'dan Derviş çağırdılar. Amerikalı Merwe, go home! Amerikalı Derwish, welcome! Merve bir Amerikalı ile evlenmiş ABD vatandaşı olmuş, 'Amerikan çıkarlarını koruyacağıma and içerim,' diye yemin etmiş. Derviş ise bir Amerikalı ile evlenmiş fakat asla Amerikan vatandaşı olmayı aklından geçirmemiş, 'Hep Türkiye'yi ve fakirleri düşünmüş durmuş' ve birinci karısı, ilk aşkı Türk kızı hastalanınca da hastaneye onun yanına koşmuş... Erbakan'ın Merve'si öcü! Ecevit'in Derviş'i cici! Öcülerle ciciler arasına sıkıştık."²⁴

Aslında fazla endişe edilecek bir şey yoktu. Çünkü kamuoyunun merak ettiği soru, gündeme getirilmişti bile. Biraz utangaçtı, ama olacaktı artık o kadar!

Yanlış Anlamayın Ama...

Başbakan Ecevit, bütün cesaretini toplayıp ABD vatandaşı olup olmadığını sormuştu Derviş'e. Derviş de son derece net bir biçimde cevaplamıştı bu soruyu: "Aklımdan bile geçirmedim."²⁵

Muharrem Sarıkaya'nın haberi şöyleydi: "Başbakan Bülent Ece-

22. Necati Doğru, *Sabah*, 6 Mart 2001. 23. a. g. y. 24. a. g. y.

25. Muharrem Sarıkaya, *Hürriyet*, 4 Mart 2001.

vit, odasında sağ kolu Başbakan Yardımcısı Hüsamettin Özkan ile birlikte sohbet ediyor. Bu sırada, daveti üzerine ABD'den gelen Kemal Derviş'in Başbakanlığa ulaştığı haberi iletiliyor. Kısa bir 'hoş geldin' konuşmasından sonra Ecevit şu kritik soruyu kendisine yöneltiyor: 'ABD vatandaşlığına geçtiniz mi? Veya başvurunuz oldu mu?' Kemal Derviş, bu soruya hiç alınganlık göstermiyor. Ecevit gibi o da doğrudan yanıt veriyor: 'Bülent Bey, ABD vatandaşlığımla ilgili söylentiler uydurma. Bırakın geçmeyi, ABD vatandaşlığına müracaat etmeyi bile aklımdan geçirmedim. Ben Türkiye Cumhuriyeti vatandaşıyım.' Nitekim Derviş'in Washington'daki yakın arkadaşları da aynı yönde bilgi aktarıyorlar. Önceki gün Başbakanlık'tan, Ecevit ile Derviş arasında geçen bu diyalog yayılıyor. Peki Ecevit, Derviş'e, bu kritik soruyu neden yöneltiyor? Dünya Bankası Başkan Yardımcılığı görevi yapan Derviş, yaklaşık 24 yıldır ABD'de yaşıyor. Alman bir anne ve Arnavut-Gürcü kökenli bir babanın evladı olan Derviş'in ikinci eşi Catherine Derviş ise Amerikalı... Ecevit, 1973-76 yılları arasında danışmanlığını yapan Derviş'in, aradan geçen bu kadar uzun sürede nasıl bir yaşam içinde olduğunu bilmiyor. Bu arada çevreden gelen, 'Babası Arnavut, annesi Alman, kendisi Amerikalı,' yönündeki sözler Ecevit'i bu soruyu sormaya itiyor. Hatta siyasi kulislere, Derviş ile Merve Kavakçı ilişkilendiriliyor. 'Madem ABD vatandaşı birini Merkez Bankası gibi önemli bir mevkiye getiriyoruz, o zaman Merve Kavakçı'nın milletvekilliğinden atılması için niye uğraş verdik? Merve'yi ABD vatandaşı diye Türk vatandaşlığından çıkarmak için niye bu kadar çaba gösterdik? Merve ile Derviş'in farkı ne?' Derviş bakan olarak atandıktan sonra söylentiler daha da artıyor. Meclis'in açılacağı 13 Mart günü yemin ederek görevi resmileşecek olan Derviş ile Merve Kavakçı'nın yemininin bizzat Ecevit tarafından engellenmesi arasında bağlantı kuruluyor. Oysa Ecevit, gardını çok önceden alıyor."²⁶

Belki Ecevit gardını almıştı, ama bunun herkesi aynı oranda tatmin ettiğini söylemek mümkün değildi Türkiye'nin jeostratejik koşulları dolayısıyla. *Yeni Şafak* gazetesi yazarı ve internetteki *Medyakronik* sitesi yöneticilerinden Kürşat Bumin, söz konusu "jeostratejik" koşulların farkındaydı.

Bumin, *Yeni Şafak*'ın bir diğer yazarı Ahmet Taşgetiren'den

"Aslında Kemal Derviş'e ilişkin benim izlenimlerim-duygularım olumlu. Bu da, sadece Türkiye'ye geldikten sonraki medya önüne çıkışlarında izlediğim görüntülere dayalı bir duygu. Ama bu geliş tarzı ve bu siyasi arenada yapacağı şeyler çok sınırlı gibi geliyor bana,"²⁷ cümlelerini aktardıktan sonra eklemişti: "Derviş'e ilişkin benim izlenimlerim-duygularım da aşağı yukarı böyle... Amerika'nın 'Kemal Derviş'i Türkiye'ye postaladığını' (hiç değilse bu sözcüklerle) düşünmüyorum. Derviş'in Amerika'dan IMF ve Dünya Bankası'nın desteğini de alarak gelmesi başka, doğrudan 'postalanması' bambaşka bir şey..."²⁸

Daha sonra, işin tabiatı icabı Merve Kavakçı meselesine geliyordu Bumin ve eski "muhalif"lerle, eski "mutabık"lara önemli bir mesaj veriyordu: "Derviş, ABD vatandaşı olmadığını, hatta bugüne kadar bunu aklından geçirmediğini bile söylüyor. Ben bu açıklamaya (bu bilgi basında dolaylı yoldan yer aldı ve Derviş tarafından yalanlanmadı) inanıyorum; kendisini izleyenleri niçin yanıltın ki? Dolayısıyla, 'Derviş ABD vatandaşı mı?' gibi sorularla Merve Kavakçı'nın TBMM'de karşılaştığı 'Meclis darbesi'nin rövanşını alma'ya niyetlenen analizleri haklı bulmuyorum."²⁹

"Sömürge Valisi Gibi"

Derviş'e yöneltilen "Amerikancı" suçlamaları bununla sınırlı kalmadı kolayca tahmin edilebileceği gibi. ABD Büyükelçisi Robert Pearson'ın, diplomatik teamülleri bir kenara bırakarak Başbakan Ecevit, Başbakan Yardımcıları Mesut Yılmaz, Devlet Bahçeli ve Hüsamettin Özkan'la özel görüşmeler yapması, bir anda yerleşiverdi gündeme. Çünkü Pearson, koalisyon ortaklarına, Derviş'e gerçekten siyasi destek verip vermediklerini sormuş, bazı gazetelerde yer alan bilgilere göre ise "siyasi destek vermeleri"ni istemişti.³⁰

Milliyet de, Türk basınında böyle durumlarda genel olarak yapıldığı gibi, önünü arkasını düşünmeden, sağını-solunu araştırmadan dayanmıştı manşeti: "Sömürge valisi gibi."³¹

"ABD'nin Ankara Büyükelçisi Robert Pearson'ın, koalisyon partilerinin liderlerinden ani bir girişimle randevu alarak ekonomi-

27. Kürşat Bumin, *Yeni Şafak*, 6 Mart 2001. 28. a. g. y. 29. a. g. y.

30. *Radikal*, 16 Mart 2001. 31. *Milliyet*, 16 Mart 2001.

den sorumlu Devlet Bakanı Kemal Derviş'in arkasında siyasi destek olup olmadığını sorgulaması rahatsızlık yarattı. Pearson, dün sabah hükümet ortaklarından Mesut Yılmaz'la bir araya geldi. Pearson, bu arada Başbakan Yardımcısı Devlet Bahçeli ile programında olmamasına karşın yarım saat süren bir görüşme yaptı."³²

Milliyet'in Ankara mahreçli imzasız haberi, "Görülmemiş tavır" ara başlığıyla şöyle devam ediyordu: "Bu görüşmenin ardından da Başbakan Bülent Ecevit, acil randevu isteyen Pearson'ı makamında kabul etti. Yaklaşık 40 dakika süren bu görüşmenin ardından bir açıklama yapılmadı. Koalisyon liderlerinin hemen her gün siyasi destek açıklaması yapmalarına karşın Pearson'ın, Derviş'in gerekli güvencelere sahip olup olmadığını en üst düzeyde temaslarla araştırmasının 'şık olmayan ve eşine pek rastlanmayan bir tutum' olduğuna işaret edildi. Washington'ın istemi üzerine Büyükelçi düzeyinde yapılan girişimlerle önümüzdeki günlerde ABD'de temaslarda bulunacak Derviş için destek sorgulaması yapılmasının hükümeti de zor durumda bırakacağına dikkat çekildi."³³

Türkiye'de yaygın kabul gören gazetecilik ve yorumculuk anlayışı, bu türden edilgin cümlelerde belli ediyordu kendini zaten; tam da bu nedenle, edilgin cümlelerin aslında son derece "etkin" olduğunu söylemek yanlış olmazdı. "İşaret edildi, dikkat çekildi" gibi yüklemlemlerle biten cümlelerde, "fail meçhuldü" nedense, ama hemen herkes bilirdi kimin kastedildiğini. Muhtemelen, Türkiye'nin "jeopolitik" koşulları zorunlu kılıyordu bunu da!

"Medyanın kronikleşmiş hallerine eleştirel bir bakış" sloganıyla internet üzerinden yayın yapan *Medyakronik*, çarpıcı bir biçimde değerlendirecekti *Milliyet*'in yaklaşımını: "Bu nasıl kafa karışıklığı?"

"*Milliyet*, 16 Mart tarihli birinci sayfasıyla akıl almaz bir tutarsızlığa 'imza attı.' Gazete manşetten soruyor: 'Bu nasıl iş?' Konu, ABD Büyükelçisi Pearson'ın dün (15 Mart) düzenlediği 'liderler turu.' Fikret Bila imzalı haberde (daha doğrusu Fikret Bila'nın köşe-manşetinde) özellikle Ecevit-Pearson görüşmesi öne çıkarılmış. Spotlarda durum şöyle izah ediliyor: 'ABD'nin büyükelçisi, Türkiye'nin Başbakanı'nı ziyaret edip 'Derviş'e siyasî destek' sözü aldı... Herkes, Büyükelçi'nin, ABD malî yardımından sözedeceğini düşü-

nüyordu. Ancak Pearson şaşırtıcı bir soru sordu: 'Derviş'e siyasî desteğiniz tam mı?'

'Ecevit, ortaklarının Derviş'e tam destek verdiğini söyleyip Bush yönetimine mesaj gönderdi: 'Derviş'te sorun yok, acil destek bekliyoruz.' Pearson, Bahçeli ve Yılmaz'a da aynı soruyu yöneltti.'

Fikret Bila, köşesinde Pearson, ABD yönetimi ve Kemal Derviş'in tavrını üstü kapalı bir biçimde eleştirmekten geri kalmıyor. Şöyle diyor: 'Doğrusu hem Devlet Bakanı Derviş'in, hem de ABD Büyükelçisi'nin 'siyasî destek' üzerinde bu kadar durmaları düşündürücü. Derviş'in her fırsatta bu desteğe gereksinim olduğuna dikkat çekmesi, üç koalisyon liderinin birçok kez bu desteği verdiklerini açıklamalarına karşın, hâlâ bu konuda söz almaya çalışması Washington'ın 'ne aradığı' sorusunu gündeme getiriyor.

'Acaba Derviş'ten kaynaklanan bir sıkıntı mı var? Yeni Devlet Bakanı, Ankara'da yansıtmadığı bazı sıkıntıları Washington'a mı yansıtıyor? İsteyip de alamadığı bir şey mi var?'

'Birçok kez açıklanan 'siyasî desteğin' her gün istenir hale gelmesini koalisyon liderleri pek anlamış değiller.'

Milliyet, bu kadarcık eleştiriyi yetersiz bulduğu için, iç sayfada başka bir haberle konuya yeniden dönüyor. (Bu da bir başka tuhaf-lık: Konuyu ele alan köşe yazarının yorumunu manşet haber yap, haberi bir de haber sayfalarında ver.)

'Dış haberler' sayfasında yer alan haberin başlığı aynen şöyle: 'Sömürge valisi gibi.'

(...)

Bu son noktadan, *Milliyet*'in öbür haberine geçebiliriz...³⁴

"Bu Nasıl Politika?"

Milliyet'in manşetine diyecek lafımız olmayabilirdi – haberle yorumun böylesine içiçe geçmesinin sakıncaları konusunda defalarca tekrarladığımız noktalar hariç. Fakat işte hemen manşetin altında, bu kez sanki bir 'sömürge gazetecisinin' kaleminden çıkmış o tuhaf haberle karşılaşırız:

'ABD'den yardım beklerken, Saddam'a 178 kişilik ticarî heyet gönderdik... Bu nasıl politika? Türkiye'nin Irak ile ticarî ilişkileri Washington'ı çileden çıkartıyor. Bush yönetimi, *Milliyet* aracılığıy-

la verdiği mesajda, 'Irak'tan mazot almayın, Saddam'a nakit akışı sağlamayın. Ankara'nın tazminat talebini görüşmeye hazırız' dedi. Yani yardım için Saddam şartı koştu.'

Haberin birinci sayfa bölümü işte böyle. Oysa, Yasemin Çongar'ın Washington'dan gönderdiği haber, bu tür, gazetecinin üzerine vazife olmayan sorgulamalar içermiyor. Tahmin edeceğiniz gibi, bu bölüm bir 'yazışleri prodüksiyonu.'

Çongar, Washington'daki yetkililerle görüşmelerine dayandığı haberini yazarken normal bir gazetecinin normal haber dilini kullanıyor:

'Washington, Türkiye'nin Irak'tan 'mevcut yaptırımlar rejimini delerek' yaptığı mazot ithalatının Saddam Hüseyin'e 'nakit akışı' sağladığına inanıyor ve bu durumun değiştirilmesinde ısrarlı. Ancak ABD yetkilileri, 'teoride tümünden karşı' çıktıkları bu ticarete, 'pratikte' göz yummaya hazır olduklarını belirtiyorlar ve 'yeşil ışık' koşullarını 'nakit ödemelerinin durdurularak tümüyle mal değişimine (trampa) kayılması' ile 'sınırdaki sıkı denetim' diye açıklıyorlar.

'Bu sınır denetiminin yaratacağı gelir kaybına karşılık, Ankara'nın her türlü tazminat talebini görüşmeye açığız' diyen ABD'nin, Türkiye'nin Irak ile ticarete 'ayrıcılıkli resmî statü' arayışına muhalefeti ise sürüyor.'

Görüldüğü gibi ortada somut, önemli bir haber var: ABD, Irak'la yapılan mazot ticareti için yeni bir formül öne sürüyor. Ama bizim gazetecilik tarzımızda başlığa haberin kendisini değil, bizim o haberden türettiğimiz yorumu çıkarmak gibi kötü bir âdet olduğu için, birinci sayfa başlığında somut haberi göremiyoruz. ('ABD 'takas' istiyor' başlığını, ki herhalde Yasemin Çongar'ın haberi için uygun gördüğü başlık bu, ancak devam sayfasında görebiliyoruz.)

Haberin 'sömürge ruh halini' yansıtan birinci sayfa bölümü, uzun yıllar boyunca Türkiye'nin Washington büyükelçiliği görevinde bulunan ve bu görevini sürdürürken emekli olan Nüzhet Kandemir'in de dikkatini çekmiş. Kandemir, NTV'de, 'Pearson'ın ziyaretleri ve Türkiye'nin Irak'la ticareti'ne ayrılan *Yakın Plan* programında bir ara konuyu 'bir gazetenin bugünkü haberi'ne getirdi ve ad vermeden *Milliyet*'in haberini çok yadırgadığını söyledi.

Kandemir, açıkça, Türkiye'nin 'bağımsız bir ülke olarak bağımsız politikalar uygulamaya hakkının olduğunu' belirtti ve 'ABD yönetiminin resmî düzeyde dile getiremediği taleplerini bu tür *press*

management'larla ilgililere ilettiğini' söyledi.

Ama görüyorsunuz, ABD yönetimi, 'Mazot ticaretini sürdürün ama Iraklılara para vermeyin, siz de karşılığında onlara mal verin, resmî düzeyde bunu böyle ifade edemeyiz ama, göz yumarız' mesajını Türk yetkililere iletmek için '*press management*'a başvuruyor. Ne var ki karşısında 'kraldan fazla kralcı' bir basın buluyor.

Köşe yazısından manşet; haberle yorumun ayrılamaz bir bütün oluşturması; somut haberi unutup okurun bizim düşündüğümüz, hissettiğimiz gibi düşünmesini, hissetmesini sağlamaya yönelik başlık-spot tercihleri... Temel hastalıklarımızın tümü örneklerimizde mündemiç... İlâveten bir de bu doruk noktalarda tutarsızlık ve '*press management*' âleti olmak için böylesine heves..."³⁵

"Siyasi Komiserlik" Sorunu

Kemal Derviş'in ve ABD'nin "siyasi destek" merakına ilişkin değerlendirmeleri daha sonraya bırakarak, biraz daha duralım isterse-niz bu "Amerikancılık" meselesi üzerinde.

ABD Büyükelçisi Robert Pearson'ın biraz önce tafsilatı aktarılan ziyareti, genel olarak yadırgandı doğrusunu söylemek gerekirse. Hemen her gazete ve köşe yazarı, kendi meşrebine uygun bir biçimde yorumladı Pearson'ın liderlerle görüşmesini. "Sömürge valisi"nin yanı sıra, gazetelerde gezinen bir başka sıfat da "siyasi komiser"di artık.

Verso Araştırma Şirketi'nin sahibi olan ve uzun yıllar Mesut Yılmaz'ın siyasi danışmanlığını yürüten Erhan Göksel, haftalık *Tempo* dergisine yaptığı açıklamada farklı bir noktaya temas ediyordu. Göksel'e göre, sanılanın aksine Büyükelçi Pearson değil, "Kemal Derviş'in ta kendisiydi ABD'nin siyasi komiseri:"³⁶

"ABD, Türkiye'ye destek verecek, ama güveneceği bir isim olarak da Kemal Derviş'i düşündü. Kemal Derviş, kendi başarı ve yeteneklerinden dolayı önemli biri değil. Kendisine atfedilen rolden dolayı çok önemli biri. Kemal Derviş ismi bundan üç dört ay önce müesses nizamın içinde teknokrat hükümeti için geçiyordu. Başbakanın da aklına gelmiş değil. Ona öneren Stanley Fischer (...) Derviş'e ABD'de, Türkiye'deki düzenle ilgili çok kapsamlı bir rapor verildi.

Devletin iinin, gerek sermaye piyasasında *insider trading*'le, gerek borsada, gerek dvız piyasasında sürekli gelgitlerle boşaltıldığı ortaya kondu. Elinde Enerji Bakanlığı'nın Türkiye'ye önümüzdeki 10 yıl için 50 milyar dolarlık bir yük getireceği, ihtiyaçtan çok daha fazla enerji yatırımı olduğuyla ilgili ciddi bir rapor var. Zaten Türkiye'nin ekonomik yapısıyla ilgili ilk gelirirken de kendisine  tane dosya verilmiş. Bu üç dosyayı Başbakan'ın kendisine aktarmış."³⁷

Göksel, bu sözlerin ardından, Derviş'in mutlaka siyasete gireceğinin, daha şimdiden koalisyonun dördüncü ortağı olarak tek başına bir parti gibi algılandığının altını çiziyordu: "Amerikalılar'ın, Derviş'in dediğini Türk siyaseti yaparsa önünü açacaktır. Ben yapacağını düşünmüyorum. Çünkü Türk siyaseti önünü görmüyor. Devekuşu gibi hepsi kafalarını kuma sokmuş durumdalar. Türkiye'nin bir duvara toslamak üzere olduğunun farkında değiller. Ama dış sermaye, yabancı finans kuruluşları, uluslararası irade Türkiye'yi çok yakından takip ediyor ve duvara gittiğini görüyorlar. Bu noktada Kemal Derviş bir ay içinde mutlaka uyarılacaktır, bu işler yapılamıyorsa, Kemal Derviş zamanlamasını iyi yaparsa, bir ay sonra bir sabah kalkıp, 'Ben bazı şeyleri yapmak istedim ama başka türlü engeller ıktı. Başaramadım, zr diliyorum,' deyip istifa ettiği gün, bu siyasi sistemi yıkar. Bu olası bir senaryo. Bu noktada Kemal Derviş'i bir lider olarak grn. Siyasi lider olmasını ne engeller? Kemal Derviş bu saatten sonra Türk siyasetinde mutlaka bir siyasi figürdür. Hükümetin dördüncü ortağı gibi oldu. Tek başına bir partidir."³⁸

Amerika'dan Bakınca

Kemal Derviş-Amerika ilişkisi konusunda üretilen teorilerin bir kısmı "komplo teorisi" idi elbette ama... İşin bir de "ama"sı vardı işte!

Milliyet gazetesinin Washington temsilcisi Yasemin ongar, yazısının daha ilk paragrafında net bir biçimde ve üstelik adına "operasyon" diyerek özetliyordu durumu: "Kemal Derviş'in, Ankara'da ekonominin dümenine geçirilmesi operasyonu, pürüzsüz olmasa da, olağanüstü bir hızla ve büyük lde başarıyla tamamlandı. Bu operasyonda düğmeye basan kişi Başbakan Bülent Ecevit

idi, ama onu düğmeye basmaya asıl ikna edenin de Uluslararası Para Fonu (IMF) Başkan Yardımcısı Stanley Fischer olduğundan kuşku yok."³⁹

Deneyimli bir gazeteci olan Çongar, kullandığı kelimelerin ne-relere kadar uzanabileceği bilen bir isimdi. Dolayısıyla, "operasyon," "düğmeye basmak," "ikna etmek" gibi kelimeleri işte öylesine, rasgele kullandığını düşünmek için herhangi bir neden bulmak güçtü. Yazının devamı da, kelime seçiminin gayet bilinçli yapıldığını ortaya koyan ayrıntılar ihtiva ediyordu zaten:

"Bu operasyonun, hükümette ve üst bürokraside (Temizel'in istifası dışında) büyük bir çatlak yaratmaması, iş dünyası ve medya tarafından desteklenmesi, en önemlisi de kamuoyunda 'umutlu beklentiler' doğurması, Banka ve Fon'u memnun ediyor. (Zekeriya Temizel'in istifası ise, buralarda açıkçası 'bankacılık reformunu hızlandırabilecek bir gelişme' olarak algılandı.) IMF ve Dünya Bankası yetkilileri, bir yandan Türkiye'de Derviş'e gösterilen olağanüstü ilgiye ve 'tek bir adamın ekonomiyi kurtarabileceği' inancındaki naifliğe şaşırıyorlar, ama bir yandan da, ülke ekonomisi ile toplumsal psikolojinin birbirini ne kadar etkilediğini bildiklerinden, 'dibe vurmuş' bir haldeyken, milletçe üzerinde ruhsal sörf yapabileceğimiz yeni bir dalga yakalamamıza seviniyorlar."⁴⁰

Yasemin Çongar, Kemal Derviş'in kendi ismi telaffuz edilir edilmez sürekli olarak neden "siyasi destek"ten söz ettiğini de gayet net bir biçimde koyuyordu ortaya: "Bu dalgaların bizi korunaklı limana taşıyıp taşıyamayacağı ise, yine Fon ve Banka kaynaklarına göre, ekonominin ana meselelerinde kararlı adımlar atılıp atılamayacağına bağlı. Washington'daki yetkililer, Derviş ile bu öncelikler konusunda sağlam bir anlayış birliği içinde olacaklarına güveniyorlar. Bir türlü güvenemedikleri ise Türk siyaseti. Ankara'nın Derviş'in elini kolunu ne ölçüde serbest bırakacağından, önerdiklerini ne ölçüde uygulayacağından kimse emin değil."⁴¹

"Komplo teorileri"ni besleyip zenginleştirmeye son derece müsait küçük bir ayrıntı daha yer alıyordu Çongar'ın yazısında: "Derviş'in Ankara'ya gitmesinin Ecevit ile Fischer arasındaki telefon konuşmalarında ele alındığı sıralarda, Washington'da nabzını yokladığımız Fon çevreleri, 'Derviş'in, Merkez Bankası Başkanı olarak

yapacağı katkı sınırlı kalır. Biz kendisine bakanlık verileceğini umuyoruz. Özellikle bankacılık reformunda söz sahibi olması çok yarar getirir' diyorlardı."⁴²

"Mutemet Adam" Meselesi

İster kabul edilsin ister edilmesin yaygın olan ortak kanaat basitti: ABD, Türkiye'nin gidişatını beğenmediği için Kemal Derviş'i göndermiş ve kendisini geniş yetkilerle donatmıştı. Siyasetçilere ise aynı ölçüde net bir hedef göstermişti: Ya dediklerini yaparsınız ya da köşenize çekilerek tavuk besleyip sebze yetiştirirsiniz. Tıpkı "dokuzuncu" gibi! Benzer yaklaşım ve yorumları, birbirinden hayli farklı isimlerin kaleme aldığı yazılarda görmek de mümkündü.

Cumhuriyet gazetesi köşe yazarlarından Ümit Zileli, "Yeni Düyunu Umumiye Programı"⁴³ adını verdiği yazısında, ironik yönü ağır yeni bir sıfat kullanıyordu Kemal Derviş için: "Biyonik adam!"

Zileli'ye göre, tam bir trajediydi içinde yaşadığımız. Hazırlandığı söylenen program da "Kredisi ve yaptırımları ABD'den, denetimi IMF'den yeni bir bunalım programı"ydı zaten: "İpleri IMF'nin elinde, içerideki patronu ABD'nin dayatmasıyla dümene geçmiş, para kaynakları da ABD'nin ağır koşullu olurlarına bağlı, işçisinden sanayicisine kadar toplumun rantçılar dışındaki hemen tüm kesimlerince reddedilen bu 'çok yeni' programın adı da şöyle: Ulusal program!

İnsanda biraz utanma, sıkılma olur... Bu programın adı aslında, Kemal Derviş Türkiye topraklarına adım attığı anda belli olmuştu: Yeni Düyunu Umumiye Programı!..⁴⁴

Benzer bir görüşü, daha farklı bir yaklaşımla *Hürriyet* yazarı Enis Berberoğlu da getiriyordu gündeme. Berberoğlu'na göre, tepeden tırnağa radikal kararlar almak gerekiyordu. Ama bu tür kararların maliyeti, işin doğası ve mantığı gereği, "değil yüz milyonlarca dolar, on milyarlarca dolarla ölçülüyor"du.⁴⁵

Böyle bir operasyonun bedeli bu kadar yüksek olduğuna göre, kimse riske etmek istemezdi bunu. "Faturanın önemli bölümünü

42. -a. g. y. 43. Ümit Zileli, *Cumhuriyet*, 15 Mart 2001.

44. a. g. y. 45. Enis Berberoğlu, *Hürriyet*, 3 Mart 2001.

üstlenmesi beklenen IMF-Dünya Bankası'nın aktaracağı kaynağın denetimini güvendiği bir teknisyene (mutemete) bırakmak istemesi doğal sayılıyor"du bu nedenle.⁴⁶

İşin püf noktası da, ihmal edilen "teknik" ayrıntısı da burada gizliydi aslında. Gözden kaçırılmaması gereken, Kemal Derviş'in 30 yıllık bir aradan sonra TBMM dışından atanan ikinci ekonomi bakanı olduğu gerçeğiydi. 12 Mart muhtırasından sonra başa geçen Nihat Erim hükümeti sırasında da Atilla Karaosmanoğlu kalkıp gelmişti yine Dünya Bankası'ndan. Pek de başarılı olamamıştı doğrusunu söylemek gerekirse.

Ancak Derviş'in geliş koşulları da, Türkiye'nin içinde bulunduğu jeostratejik atmosfer de, 12 Mart'la kıyas kabul edecek gibi değildi. Bu nedenle, "Para hortumunun bir ucu Washington'a bağlanıyor, Türkiye'deki ucu Kemal Derviş'in saymanlığına bırakılıyor-
du."⁴⁷

Hiç kuşkusuz işlerin bu noktada biteceğini ve Derviş'in geldiğine benzer bir hız ve yöntemle sahneden çekileceğini düşünmek saflık olurdu. Bütün bunlardan sonra olup bitecekler, Türkiye'nin makus talihini kırıp çehresini değiştirmeye yönelik bir mahiyet arz edecekti ister istemez: "Züğürt kalan siyasetin vitrini tamamen değişecek. Düne kadar önünde ceket iliklenen zübüklerin kellesi uçacak, Ankara havasıyla gelen, İzmir –pardon Washington- havasıyla gidecek."⁴⁸

Enis Berberoğlu, yaklaşık iki hafta sonra yazdığı "Düşmanın eşkâli"⁴⁹ başlıklı bir başka köşe yazısında ise, bilinmez neden, biraz değiştirecekti görüşlerini. Deyim yerindeyse, flulaştıracaktı: "Kemal Derviş'in kimin adamı olduğu konusunda peşin ve erken fikir sahibi olmanın sakıncası ortadadır. Ama illa da aceleci davranılacaksa, IMF ve ABD'nin yeni yönetimi arasındaki kavgaya dikkat zorunludur. Arjantin ve Türkiye'deki fiyaskoların IMF'nin kıdemli Başkan Yardımcısı Stanley Fischer'in koltuğunu salladığı bellidir. Ve lütfen dikkat buyurun, Derviş'i Türkiye'ye öneren, hatta bu amaçla Başbakan Bülent Ecevit'i bizzat arayan yine Stanley Fischer'dir. Fischer'in, IMF'den gelecek kaynağın kullanımı için en uygun isim olarak Kemal Derviş'i seçtiği kesin gibidir. Dolayısıyla

46. a. g. y. 47. a. g. y. 48. a. g. y.

49. Enis Berberoğlu, *Hürriyet*, 14 Mart 2001.

Derviş'in uluslararası reytingi bir ölçüde Fischer ile yeni ABD yönetimi arasında süren güç kavgasının sonucuna bağlıdır. Milyarlarca dolar hesabı yapanların da, Derviş'i ajan ilan edenlerin de bu hassas denklemini göz önünde tutması gereklidir."⁵⁰

"Amerikan Sargısı"

Şüphesiz herkes böyle düşünmüyordu. İşin içinde "makul ölçülerde" Amerika vardı, ama öyle sanıldığı veya söylendiği gibi, Kemal Derviş'i Ankara'ya tayin etmemiştir. "Tayin" bir yana, "ima" ya da "empoze" gibi daha masum kelimelerle yanına yaklaşılabilecek "teknik detaylar" da söz konusu değildi.

Yeni Şafak gazetesi yazarlarından Cengiz Çandar mesela, gerek Yeni Demokrasi Hareketi (YDH) yıllarından, gerekse bir araştırma için bir buçuk yıl kaldığı Washington'dan gayet iyi tanıdığını belirttiği Derviş'le ilgili olarak ortaya atılan "Amerikancı" tezlerine şiddetle karşı çıkıyordu. Çandar'ın öncelikle altını çizdiği husus, Derviş'in yapılan tartışmalarla uzaktan yakından en küçük bir ilgisinin bulunmadığıydı. Buna rağmen, "Bu tartışma, her zaman olduğu gibi endazenin topuzu kaçırılarak yapılıyordu."⁵¹

Ayrıca Kemal Derviş'in ismi, tuhaf ittifakları, Çandar'ın deyişiyle, "garip yatak arkadaşlıkları"nı ortaya çıkartmıştı. "Örneğin," diyordu Çandar, "*Cumhuriyet* gazetesinin Kemalist-Komünist kırması yazarlarından Attila İlhan ile *Akit* gazetesinin ateşli İslamcı yazarları aynı saftalar. Hatta, Akitçiler, 'Kemal Derwish' diye karalamak istedikleri, ekonominin yeni 'başkomutanı'na karşı yürüttükleri kampanyada, Attila İlhan'ı referans olarak gösteriyorlar."⁵²

Çandar, daha sonra Derviş'e yöneltilen "Sabetaycı" ya da "Amerikancı" iddialarına getiriyordu sözü ve tavrını son derece net bir biçimde koyuyordu ortaya: "Bütün bunların tümü saçma. Kemal Derviş'in Türkiye'ye ayak basmasından bu yana, ortalığı 'yeldeğirmenleri'yle amansız bir savaş yürütenler kapladı. Bir kere, Kemal Derviş, baba tarafından Arnavut kökenlidir ve Sabetayistlik ile ilgisi yoktur –ayrıca olsa ne lazım gelir ki. İkincisi, Amerikan vatandaşı değildir –ayrıca olsa ne lazım gelir ki."⁵³

Ne var ki, aynı gazetenin yazarlarından Nazlı Ilıcak, hiç de

50. a. g. y. 51. Cengiz Çandar, *Yeni Şafak*, 6 Mart 2001.

52. a. g. y. 53. a. g. y.

Cengiz Çandar gibi düşünmüyordu. Aynı zamanda FP milletvekili olan Ilıcak, ilginç bir tesadüf eseri Çandar'la aynı gün yazdığı bir yazıda, Kemal Derviş meselesinin bir başka boyutuna dikkat çekiyordu. Ilıcak, Washington Institute'de Ortadoğu uzmanı sıfatıyla görev yapan ve bilhassa 28 Şubat sürecinde adından çok sık söz edilen Makovsky'yi hatırlatarak başlıyordu yazısına.⁵⁴

Makovsky, Musevi asıllıydı ve ABD'nin siyasi çevreleriyle yakın ilişki içindeydi. Sadece ABD'yle de sınırlı değildi nüfuz alanı üstelik, Türkiye'deki pek çok ünlü ve önemli isimle de dirsek teması vardı. Hatta Türkiye'den giden bazı askerler Washington Institute'de eğitimden geçiriliyordu.⁵⁵

Ancak Türkiye kamuoyu, asıl 28 Şubat sürecine giden yolda ta-kındığı etkin tutumla tanımıştı Makovsky'i. Hatta Ilıcak, "Bu anlamda 28 Şubat'ın ABD'deki kolu bile diyebiliriz," diyordu Makovsky için ve ekliyordu: "Dolayısıyla 28 Şubat taşeronu bir hükümetin iflası en çok onu üzmüş olmalıdır."⁵⁶

Bu ön bilgileri aktaran Ilıcak, arkadan asıl söylemek istediğine geçiyor ve Makovsky'nin hazırladığı 1 Mart 2001 tarihli bir rapordan söz ediyordu. Makovsky, bu raporda Bülent Ecevit başkanlığındaki hükümetin 2004 yılına kadar dayanmasının mümkün olmadığını belirterek, birkaç aylık bir ömür biçiyordu siyasi iktidara. Arkasından da çarpıcı önerisine getiriyordu sözü:

"Bush Türkiye'ye özel danışman atasın. Çünkü Türk milletinin IMF'ye de güveni kalmadı. Önce Bush'un, ardından da Hazine Bakanı Paul O'Neil'in telefonları bu ülkede olumlu bir hava yarattı. Türkiye'nin moralini Washington'un yakın ilgisi düzeltebilir. Ekonomik çöküntü ve kendisine güvenini kaybetmiş bir Türkiye'nin, zaten problemlili olan bölgede Amerikan çıkarlarını desteklemesi mümkün olmayabilir."⁵⁷

Ilıcak, Makovsky'nin raporundan bu satırları aktardıktan sonra, bir anlamda Cengiz Çandar'a cevap niteliği taşıyan şu sözlerle noktalıyordu yazısını: "Kemal Derviş'in müstesna özelliklerini kabul etsek dahi, bir de ortada, onun, Türkiye'nin çöken siyasetini ve ekonomisini düzeltmek üzere, dışardan tavsiye edildiği gerçeği duruyor."⁵⁸

54. Nazlı Ilıcak, *Yeni Şafak*, 6 Mart 2001.

55. a. g. y. 56. a. g. y. 57. a. g. y. 58. a. g. y.

Kimsenin aklından İsmet Özel'in bu mısraını⁵⁹ kullanmak geçmemişti gerçi, ama kullanılanlar da yabana atılacak gibi değildi. Kemal Derviş'in geleceğinin duyulmasıyla birlikte, Oğuz Atay'ın ifadesiyle "hep çocuk kalmış bir toplum"un hayalhanesi de renklenmeye başlamıştı.

Geldikten sonra da durum değişmedi aslında.

Toplumsal bilinçaltında yer etmiş masal kahramanlarından başlayıp Amerikan filmlerine uzanan bir dizi sıfat yakıştırıldı Kemal Derviş'e. Sıfatların niteliği, beklentilerin yönüne, büyüklüğüne ve muhtevasına uygundu doğrusu!

"Biyonik adam" bunlardan biriydi. İlk kez *Cumhuriyet*'ten Ümit Zileli mi kullanmıştı acaba? Yoksa *Hürriyet*'ten Bekir Coşkun mu? Kabul etmek gerekir ki, Bekir Coşkun'un üslubu çok daha renkliydi:

"Basında Derviş'i anlatan en son başlıktı: 'Biyonik adam...' Gerçi önceki yıllarda Tansu Çiller için 'Demir topuklu leydi' tanımı yapılmıştı... Ancak Derviş bunu daha çok hak ediyor... Çünkü sen kalk sabahın altısında toplantı yap... Şu saptama nasıl: 'Otel odasının ışıkları sabaha kadar yandı...' Yok eğer otel odasının ışıkları sönecek olsaydı, atılacak başlığı ben biliyorum: 'Karanlıkta bile okuyabiliyor...' Biyonik adam olmak kolay değil... Doğrusunu isterse-
niz cihet-i iktidara baktığınızda Derviş'in 'biyonik adam'lığı çok da yabana atılamaz... Başbakan yardımcılarında birisi moda girdiğinde dalıp gidiyor... Öbürü asla ağzını açmıyor... Başbakan yürüyemiyor... Tam bu sırada sabahın köründe toplantı yapan ve gece ışığı yanan Derviş gelince elbette 'biyonik adam' oluveriyor... Ve medyadan duyuyorsunuz: 'Derviş, bir zıplayışta Başbakan'ın yanına girip çıktı...' Belki Başbakan başını çevirip, elini uzatana dek, odasından geçen şeyin ne olduğunu korumalara sormuştur: 'Bir şey gördünüz mü?..' Tabii ki biyonik adam... Bir Başbakan, üç Başbakan Yardımcısı var bu memlekette... Üç düzine Bakan-Devlet Bakanı... 550 tane milletvekili... Binden fazla bürokrat... Beş bine yakın ekonomist... Onbinlerce siyasetçi... Yine de adam bulamayıp, Derviş'i yurtdışından getirdilerse, bir hikmeti olmalı, değil mi? Şu-

na bakın: 'Derviş Bakanlar Kurulu toplantısına katılmayınca konuşacak bir şey bulamadılar, hızlı tren işini konuştular...' Peki niye telefon açıp 'Sayın Derviş, acaba ne konuşalım?..' diye sormadılar?.. Ki o akıl versin: 'Treni bitirin, frene geçin...' ⁶⁰

Halâskârân-ı Zâbitân'dan Halâskârân-ı Amerikan'a

"Biyonik adam" gibi ulusal kültürümüze hayli uzak yakıştırmaların yanında; ulusal kültürümüzün ve onun ayrılmaz bir parçası olan siyasal kültürümüzün "mütemmim cüzü" olan benzetmeler de vardı doğal olarak. "Halâskâr" yani "kurtarıcı" bunlardan en dikkat çekici olanıydı. Üstelik, Harekât Ordusu'ndan bugüne uzanan sağlam bir mazisi de mevcuttu.

Hatta, 27 Mayıs darbesinden sonra periyodik bir alışkanlık haline geldiği bile söylenebilirdi halâskârlığının.

Belki kendisinin haberi bile yoktu ama Kemal Derviş, medyanın bir bölümünün, halkın ise önemli bir bölümünün gözünde "kurtarıcı" idi artık. "Kurtarıcı" denilince askeri darbeleri aklına getirenler bir hayli rahatsızlık duyuyorlardı bu yakıştırmadan, ama muhtemelen "postmodern ara rejim" söylentileri yüzünden elleri-kolları bağlı hissediyorlardı kendilerini.

Kolay da değildi, siyasi mi yoksa ekonomik mi olduğu tam olarak belirlenemeyen krizin göbeğinde burnundan soluyan memleket mensuplarına, "vazgeçin bu 'kurtarıcı' arayışlarından, o da bizim gibi bir insan!" diyebilmek...

Zaman gazetesinde yazan İlnur Çevik'in yazısının başlığı bile yetiyordu içinde bulunulan ruh halini açıklamaya: "Kurtarıcı".⁶¹ Bu nedenle, *Tempo* dergisinin Kemal Derviş'in bir fotoğrafını basıp üzerine de "Kurtarıcı" başlığını atması da anlaşılır bir durumdu.⁶²

Bekir Coşkun ise her zamanki gibi ironik bir perspektiften yaklaşıyordu bu "kurtarıcı" meselesine de: "Bu bir ulusun kurtuluşunun öyküsüdür. Derviş uçaktan indi. (...) Medya ordusu oradaydı. Kameralar, mikrofonlar, kordonlar, flaşlar ile inanılmaz bir hızla koştular. İlk soru: 'Ekonomiyi nasıl kurtaracaksınız? (...) Düşünün; ülkeyi yönetecekleri bulmak için trilyonlar harcayıp seçim yapı-

60. Bekir Coşkun, *Hürriyet*, 14 Mart 2001.

61. İlnur Çevik, *Zaman*, 3 Mart 2001. 62. *Tempo*, 8-14 Mart 2001.

yorsunuz, parlamento oluşuyor, kavga-kıyamet onun içinden bir iktidar çıkıyor, Başbakan ve bakanlar belirleniyor... Sonra ekonomiyi kurtarmak için ABD'den bir adam gelip otel odasına kapanıyor. Ve Türkiye, otel odasındaki adamdan, kurtarılmayı bekliyor. Yani size hiç Türkiye kurtulacakmış gibi geliyor mu? .."⁶³

Bekir Coşkun muhalefet rezervi yüklü itirazlarını sürdürdürsün, aynı günkü *Hürriyet*'in manşeti "kurtarıcı"nın kurtarma faaliyetine çoktan başladığını, hatta ilk "mucize"sini gerçekleştirdiğini koyuyordu ortaya: "Derviş'in adı bile yetti."⁶⁴

"Fundamental" Teoriler

Üretilen komplo teorileri, sorunun siyasi ve ideolojik boyutuyla sınırlı değildi sadece. İşin bir de "inanç" boyutu vardı. İlk kez kimin ortaya attığı bir türlü anlaşılamadı, ama kamuoyu da, kamuoyunu aydınlatmakla görevli medya da yürekten benimsedi Kemal Derviş'e atfedilen yeni sıfatı: O, yüzyıllardır beklenen "Mesih"⁶⁵ idi.

Gerçi Faruk Bildirici'nin kitabına koyduğu güzelim isimle, "Siluetini Sevdiğimin Türkiye'si"nde tam da bir "Mesih" enflasyonu yaşanıyordu o günlerde ama olsun...

Kemal Derviş, Hasan Mezarıcı veya Mehmet Ali Ağca ile kıyaslanacak değildi ya. İlk Almanya'da, ikincisi ise İtalya'da soyunmuştu "Mesih"liğe. Olacak şey miydi Allah aşkına, "Mesih" dediğin, hemen her şeyin anavatanı olan Amerika'dan başka bir yerde "zuhur eder" miydi hiç? Türkiye'ye Mesih lazımsa, hiç şüphesiz Amerikalı dostlarımız üretti.

Ne var ki, ne Amerikalılar'ın, ne de Kemal Derviş'in haberi yoktu 'Mesih'lik faslından.

Bunun da nedeni basitti aslında: "Diğer kıyıtırık 'Mesih'ler gibi 'Ben Mesih'im!' diye bağırır mıydı hiç gerçek bir Mesih? Kerameti de burada gizliydi zaten..."

63. Bekir Coşkun, *Hürriyet*, 3 Mart 2001. 64. *Hürriyet*, 3 Mart 2001.

65. Mesih: 1. Dinler tarihinde kusurlu ya da kötü olan yürürlükteki düzene son verip, bir adalet ve mutluluk kuracağına inanılan tanrısal kişi. 2. İbraniler'in kutsal kitabı Eski Ahit'te İsrailoğulları'nın kurtarıcısı ve Yehova'nın saltanatının kurucusu. 3. Yeni Ahit metinlerinde ve hristiyan inancında 'Tanrı'nın Oğlu', düşmüş insanlığın günahlarını bağışlayacak olan İsa. 4. Sabırsızlıkla beklenen ve özlenen tanrısal kişi. (*Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedi*, c. 15, s. 8047)

Arada "Mesih"le "Mehdi" birbirine karıştırılıyordu, ama o kadar da olacaktı.

Tempo dergisi, öyle tırnak içine alma gereği filan duymadan "Mesih geldi"⁶⁶ başlığını kullanmıştı söz gelişi: "Ekonomiye bir Mesih gerektiği hemen hemen bütün kesimlerin o ya da bu biçimde dillendirdiği bir gerçek. Peki bu Mesih, Kemal Derviş mi? *Hürriyet* yazarı Serdar Turgut'a bakılırsa hem evet, hem de hayır! Turgut, Kemal Derviş adını duyduğunda heyecanlandığını, çünkü Derviş'in uzmanlık alanının gelir dağılımı ve fakirliği önleyecek politikalar olduğunu söylüyor. Ancak, böyle bir uzmana Merkez Bankası Başkanlığı'nı önermek 'irrasyonel.' 'O makama televoleci ekonomistlerden herhangi biri atanabilir' diyen Turgut, bu görevin Derviş'e verilmesinin hata olacağını savunuyor. Peki 30 yıldır dünyanın önemli başkentlerinde yaşayan Kemal Derviş'in mucizeleri var mı? Arnavut kökenli olan Derviş, Arnavutluk'un 'banker krizi'nden sonra halk ayaklanmasıyla yıkılan lideri Sali Berişa'nın da yakın dostu. Yakın dostu Cengiz Çandar'a bakılırsa, cömert Dünya Bankası kredilerinin ardındaki isim olarak Vaclav Havel, Yaser Arafat gibi Ortadoğu ve Kuzey Afrika liderleriyle yakın ilişkileri olan, önemli uluslararası bürokratları tanıyan bir isim (...)

Bakalım, vizyonu geniş bir bürokrat olan Kemal Derviş, 'mucizelerini' Türkiye ekonomisinde gösterebilecek mi?"⁶⁷

Milliyet gazetesi yazarı Can Dündar ise "Bu ülke, Mesih olacağı bile yoksa insanı zorla Mesih yapar" türünden atasözü olmaya hayli müsait bir tesbiti doğrulamak istercesine keyifle yaklaşıyordu "Mesihlik" meselesine.⁶⁸

Dündar, muhayyel bir mektuplaşma ekseninde kurmuştu yazısını. Mektuplaşanlardan birisi doğal olarak Kemal Derviş'ti. Diğeri ise Dünya Bankası Başkanı! İşin başlangıcında, Derviş'in, aynı zamanda eski patronu olan Dünya Bankası Başkanı'na gönderdiği mektuplar son derece makûldür:

"Sayın Başkan,

Burada çok iyi karşılandım. Beni mesih sanıyorlar. Basın sayesinde soyağacımı öğrendim, eski karımı buldum; bu arada çoğunu tanımadığım bir sürü arkadaşım çıktı ortaya... Hiç yabancılık çek-

66. Cengiz Erdinç, *Tempo*, 8-14 Mart 2001. 67. a. g. y.

68. Can Dündar, *Milliyet*, 25 Mart 2001.

miyorum. Alışveriş, otel fiyatları, ev kiralari hep dolar üzerinden... Ekonomik durum da sanıldığı kadar kötü değil galiba; beni gören herkes parasını ne yapacağını soruyor."⁶⁹

Dünya Bankası Başkanı'nın Derviş'e gönderdiği muhayyel mektup ise küçük bir uyarıyla noktalanmaktadır:

"Sayın Derviş,

Başarılarınızı kıvançla izliyoruz. Programa destek için medya, bürokrasi ve hükümetle daha yakın ve yoğun bir ilişki içinde olmanızda yarar var. Küçük bir hatırlatma: Mesih sonunda çarmıha gerilmişti."⁷⁰

Bu uyarıya rağmen, Kemal Derviş'in Dünya Bankası Başkanı'na gönderdiği son mektubun altına attığı imza hüznün verecek bir muhtevaya sahip olacaktır: "Mesih!"

Cumhuriyet gazetesi yazarlarından Aydın Engin ise "Bir süper bakan"⁷¹ başlıklı yazısında, "Mesih"lik meselesini "fundamental" bir biçimde çözümleyerek kapatıyordu bahsi: "Türkiye ekonomisinin bugün geldiği noktada, bırakın bir 'ekonomik mesih'in, kitaplarda yazan sahici 'Mesih'in bile elinden bir şey gelmesi mümkün değil."⁷²

Godot'suz Olur mu Hiç?

Olmazdı elbette! Samuel Beckett'in ünlü oyunu *Godot'yu Bekleyen*, muhtevası itibariyle değilse bile, mantığı itibariyle Kemal Derviş'in Türkiye'ye gelişinden önceki atmosfere uygundu bir bakıma. *Milliyet* gazetesi başyazarı Güneri Cıvaoğlu'nun dikkatini de bu uygunluk çekmişti işte:

"Hep bekleyiş halindedir. Ancak 'Godot' gelirse, kurtuluş gerçekleşecektir. Ama... Godot, bir insan mıdır? Bir yarı tanrı mıdır? Bir mucize midir?.. Bilinmez. 'Sureti' ne olursa olsun 'umut'tur. Oyunda Godot hiçbir zaman gelmez. Son ekonomik krizden Türkiye'yi çekip çıkartacak bir Godot bekleniyordu. Bir umut... Bir psikoloji dopingi. Türkiye'yi kriz travmasından terapiye alıp sağlığa kavuşturacak bir ekonomi gurusu... Kemal Derviş'in Ekonomiden Sorumlu Koordinatör Bakan olması bağlamında kulislerde esen hava, işte bu mercekten görülmeli."⁷³

69. a. g. y. 70. a. g. y. 71. Aydın Engin, *Cumhuriyet*, 1 Mart 2001.

72. a. g. y. 73. Güneri Cıvaoğlu, *Milliyet*, 2 Mart 2001.

Godot'nun memleket mensuplarının hafızasına hemen her boyutta yerleştiğinin bir başka göstergesi de, neredeyse her anlamda Cıvaoglu'na taban tabana zıt bir başka ismin, *Yeni Şafak* başyazarı Ahmet Taşgetiren'in aklına gelmesiydi.

Taşgetiren, yaşananların tam anlamıyla bir "Godot'yu beklerken psikolojisi" sergilediğini düşünüyordu. Kemal Derviş'in gelişine bağlanan umutların beslediği "halet-i ruhiye" için bundan daha uygun bir benzetme bulunamazdı.⁷⁴

Üstelik, sadece Kemal Derviş'in ismi gündeme gelince içine girdiğimiz bir ruh hali de değildi bu. Neredeyse psikolojik kodlarımıza sinmişti. Bir süre önce de Cumhurbaşkanı Sezer'e aynı gözle bakıp aynı misyonu yüklemiştik. Ondan önce, DGM Savcısı Talat Şalk, İçişleri Bakanı Sadettin Tantan... Atilla Karaosmanoğlu'na kadar uzanıyordu Taşgetiren'in hazırladığı liste. Arada askeri darbeleri de atlamıyordu üstelik.

Ne var ki, "Godot"ya yönelik her bekleyiş, hüsrarla sonuçlanmıştı bu ülkede. Ülke bir türlü kurtulamamıştı krizlerden. Derviş'in beklenişi kadar, geliş de bunun somut bir örneği değil miydi zaten?

"Şimdi, tanıyanlarının kaleminden olağanüstü niteliklerini okuduğumuz Kemal Derviş ne yapacak? (...) Korkarım Ecevit, yaşadığı tükeniş psikolojisi ile, Hüsamettin Özkan'dan sonra Kemal Derviş'i bir payanda olarak görüyor. Ben Kemal Derviş'in, en azından böyle bir zaaf iklimine payanda olmayı düşünmeyeceğini sanıyorum. Düşünülen deneme, siyasi zaafı, bir güçlü adamla konsolide etme niyeti taşıyor. Oysa geçen 14 aylık dönem, bürokratik yeteneklerinden kimsenin şüphe etmediği iki üst bürokratla, IMF ve Dünya Bankasının akıldâneliği ile, gelip krize tosladı. Hem bu kadar umut yüklenen Kemal Derviş, kendisinden istenen görevi kabul etmeyiverirse ne yapacak Türkiye? Siyasetin ekonomiyi kavraması gerekiyor. Bu da Ecevit'in işi değil. Türkiye, Kemal Derviş'ten görev istemeden önce bu gerçekliği kavramalı. Ecevit 'Ben gidersem hükümet bunalımı çıkar, bunun hesabını tarihe ve ulusa veremem' diyor. Bu ifade, gitmesi gerektiğini idrak ettiği anlamına da okunabilir. Ama demek ki ötesini göremiyor."⁷⁵

Soruyu soran, *Sabah* gazetesinin ekonomi yazarlarından Necati Doğru'ydu.⁷⁶ Aslına bakılırsa Doğru, çoklarının zihninden geçirdiği, ama tuhaf bir yanlış anlaşılma korkusuyla dile getiremediği soruyu yüksek sesle telaffuz ediyordu sadece. Hemen her konuda olduğu gibi, Kemal Derviş konusunda da memleketin kanaat önderlerinin, hiç vakit yitirmeden iki karşı kampa ayrıldıklarının da somut bir göstergesiydi bu.

Birisinin "ak" dediğine diğerinin "kara" demesi, hem bir siyasi gelenektir bizde, hem de yeryüzünün başka yörelerinde pek fazla örneğine rastlanmayan bir muhalefet biçimi. Bu nedenle, sözünüsitemini pek de öyle fazla sakınmayan Necati Doğru'nun böyle bir başlığı kullanması ilginçti.

Yazı ise en az başlık kadar ilginç ayrıntılar taşıyordu doğrusunu söylemek gerekirse:

"Ülkeyi 82 yıl sonra, kurtarıcı Mustafa Kemal bekler duruma getiren utansın!

ABD'den gelmiş Kemal Derviş'ten 1919 yılında Samsun'a çıkan bir 'Mustafa Kemal kurtarıcılığı' bekleyenlerin yüzü kızarsın.

Mümkün olabilir mi?

Kemal Derviş...

Mustafa Kemal olabilir mi?

Yanlış anlamayın...

Bana da sinirlenmeyin...

Benzetmeyi yapan ben değilim. Kemal Derviş'in 'yangın söndürücü olarak çağırılmasından' hemen sonra ilk benzetmeyi Ankara'daki ABD Büyükelçisi Robert Pearson yaptı; 'Ekonomiyi kurtarma mücadeleniz Kurtuluş Savaşı'na benziyor. 1919 ruhunu ve o dönemdeki cesareti şimdi de görüyorum' dedi. Bu açıklamadan iki gün sonra da özel sektörün en büyük kuruluşu Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, bütün gazetelere tam sayfa renkli ilan verdi. Bu ilana; Mustafa Kemal ve arkadaşlarının 23 Nisan 1920'de Büyük Millet Meclisi'nin açılış töreninde çekilmiş fotoğrafını koydu ve fotoğrafın altına da 'Cumhuriyet tarihinin en ağır ekonomik krizini yaşayan Türk ulusu, yeni bir kurtuluş savaşı vermektedir' diye yazdı.

Ve üçüncü benzetmeyi...

Dün Başbakan Ecevit yaptı; 'Ekonomik kurtuluş savaşı veriyoruz, bütün ulus savaşı desteklemeli' dedi."⁷⁷

Bu ve benzeri bilgileri aktaran Necati Doğru, son derece haklı bir soru ile devam ediyordu yazısına:

"Bir kurtuluş savaşı varsa... Bunun Mustafa Kemal'i kim? Mustafa Kemal'i Anadolu'ya kurtuluş savaşı başlatması için padişah göndermişti. 82 yıl sonra Kemal Dervişi' de 'ekonomideki kurtuluş savaşını başlatması için' seçilmiş padişahlar diye tarif edilen Ecevit, Bahçeli, Mesut Yılmaz çağırdılar.

Mustafa Kemal... Kurtuluş Savaşı'nı başardı. Padişahı kovdu. Kemal Dervişi... Kurtuluş Savaşı'nı kazanırsa, hayat, Ecevit'i, Bahçeli'yi, Yılmaz'ı kovar mı? Seçilmiş padişahlık düzenine son verir mi? Bence verir... Hayat hakbilirdir. Ülkeyi bu kadar büyük krize sokanları hayat artık başta tutmaz. Kemal Dervişi, bu savaşı kazanamazsa, Mustafa Kemal olamaz, olsa olsa Çerkez Ethem olur."⁷⁸

Necati Doğru'nun aklına, Çerkez Ethem isminin birdenbire nereden geldiğini anlamak pek mümkün değildi, ama bir bildiği olmalıydı mutlaka. Çünkü "müthiş" bir finalle bitiriyordu yazısını:

"Özetle Kemal Dervişi... Gövdenin içini yarmış... Bakıyor. Dehşet verici görüntü: Bütün organlar çürümüş... Önünü kesmezlerse, çelme atmazlarsa, vücut çalımı yapıp başını döndürmezlerse, entrika kumpası kurmazlarsa, bel aşağıdan vurmazlarsa Dervişi, çürüyen organları yenileriyle değiştirecek. O zaman, Kemal Dervişi, Mustafa Kemal Dervişi olacak."⁷⁹

Hem Kemal, Hem Kemalist

İyi de, bir insanı "Mustafa Kemal Dervişi" ilan etmeden önce Kemalizm'le ilişkisini sorgulamak gerekmez miydi? Üstelik, Amerika'nın Kemalizm'e pek de o kadar sempatik bakmadığı biliniyordu. Kemal Dervişi de yaklaşık 30 yıldır Amerika'da yaşadığına göre, ucundan bucağından da olsa etkilenmiş olamaz mıydı bu tür düşüncelerden?

Zaten bir ara Cem Boyner, Asaf Savaş Akat, Cengiz Çandar, Mehmet Altan, İbrahim Betil, Şerif Mardin, Ali Bayramoğlu gibi

isimlerle Yeni Demokrasi Hareketi'ne de dahil olmuştu. En azından bir kısmı "İkinci Cumhuriyetçi" ilan edilen bu isimlerin, en iyimser ifadeyle, Kemalizm'le aralarına belirli bir mesafe koymaya çalıştıkları da sır değildi. Dolayısıyla "Mustafa Kemal" ilan edilen kişi, yani Kemal Derviş, Kemalist değilse ne olacaktı?

Hürriyet yazarlarından Sedat Ergin, tam da böyle bir dönemde giriverdi devreye. Yazısı, "Kemal Derviş ve Kemalizm"⁸⁰ başlığını taşıyordu ve bu türden soru işaretlerini ve kuşkularını dağıtmaya yönelikti sanki. Ergin, Kemal Derviş'in Dünya Bankası Başkan Yardımcısı iken yaptığı bir konuşmayı getiriyordu gündeme.⁸¹

"Atatürk devrimi, kurumsal yapıların ne şekilde değiştirileceği açısından tarihte eşi tekrarlanmamış ölçüde bir başarı öyküsüdür,"⁸² demişti Derviş sözü edilen konuşmasında. Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküş nedenleri üzerine görüşlerini açıklarken de, "Moderni kucaklayacak yeni bir yapıyla çağdaş dünyaya ayak uydurabilme yeteneğini kaybettiğini" vurgulamıştı.

Üstelik, Derviş bu görüşleri, Amerikalı ünlü tarihçi Samuel Huntington'ın Kemalizm'e dönük eleştirilerini cevaplandırırken dile getirmişti. Huntington'ın Kemalizm'e yönelttiği tenkitler Türkiye'nin yabancıları değildi. Uzun süre tartışılmıştı çeşitli görüşlere mensup kişiler tarafından. Huntington, Kemalizm'in "çağdaş uygarlık düzeyine ulaşma ve aşma" hedefini, "modern ve laik" devlet yaratma düşüncesinden ziyade, "başat uygarlık olarak kabul ettiği Avrupa ve Amerikan uygarlıklarının ruhunu ithal etmeye dönük bir ideoloji" olarak tanımlıyordu. Batı uygarlığını hedefleyen tek ülke de Türkiye Cumhuriyeti değildi ayrıca.

Ne var ki, Kemalizm'in hedeflediği Batı uygarlığı, Türkiye'yi birleştirmek yerine liflerine ayırmış, mevcut İslami duyarlılıkları değiştirmeye çalışmış, değiştiremediği yerde sarsmış ve sonuçta ortaya iki uygarlık arasında parçalanmış şizofren bir ülke çıkmıştı, Huntington'ın temel tezlerine göre.

Derviş ise katılmıyordu bu görüşlere ve "Ben Türkiye'ye baktığımda, Huntington'ın aksine, kuvvetli, kültürel açıdan zengin ve başka ülkeler için de emsal oluşturabilecek bir sentez süreci görüyorum," diyordu.⁸³

80. Sedat Ergin, *Hürriyet*, 1 Nisan 2001.

81. Konuşmanın tamamı için bkz. s. 275. 82. a. g. y. 83. a. g. y.

Derviş'e göre, Huntington, Kemalizm'i, sadece bir Batılılaşma hareketi veya çabası olarak gördüğü için yanıliyordu zaten: "Kemalist devrimin özünde yatan ruh ve gerçek fikir, Türkiye'yi Batılastırmak değil, modernleştirmek, çağdaş dünyanın bir parçası haline getirmektir. Çağdaş olmak, Batılı olmakla eşanlamlı değildir. Buna karşılık, hem çağdaş olup, hem de Batı'nın başarısına temel oluşturan değerleri reddetmek de mümkün değildir."⁸⁴

Peki ama Batı'nın başarılı olmasının sebebi neydi? Prof. Dr. Nilüfer Göle'nin ifadesiyle, "Batı dışı modernlikler" de mümkün müydü?⁸⁵

Derviş'in bu soruya verdiği cevap, entelektüel kapasitesiyle hayli kuşatıcı bir noktada bulunduğunu ve çok geçmeden yakın dostları olduğunu öğreneceğimiz Prof. Dr. Asaf Savaş Akat-Prof. Dr. Nilüfer Göle çiftiyle yaptığı tartışmaları gayet iyi özümlediğini gösterecek nitelikteydi:

"Modern olabilmek için Batılı olmak gerekmiyor. Ama, aydınlanma çağının, Fransız ve Amerikan devrimlerinin ve Batı'nın yönetişim, demokrasi ve bireysel insan hakları alanındaki başarılarının yarattığı değerli katkıları reddeden bir toplumun başarılı ve modern olabileceğinden şüphe ederim."⁸⁶

Sedat Ergin, Kemal Derviş'in daha sonra "Türkiye'nin sürecin içindeki bütün güçlüklerle rağmen, tarihi, coğrafyası ve gelenekleriyle uyumlu bir modernleşmeyi başarabilmek için büyük çaba gösterdiği" yolundaki sözlerini aktarıyor ve yazısını, yine Derviş'in konuşmasından yaptığı bir alıntıyla noktalıyordu:

"Bu sürecin sonucu, Kemalizm açısından, Huntington'ın yanlış yorumlamasının aksine, modernliği Türklükle bağdaştırmaya çalışanların hedefi doğrultusunda önemli bir zafer olacaktır."⁸⁷

"Kurtuluş Savaşı" Başlıyor

Bu görüşlerin bütün Kemalistler'i tatmin ettiği söylenemezdi elbette ama "Mustafa Kemal" bulunmuştu işte! Arkadan savaş ilan etmek kolaydı.

84. a. g. y.

85. Nilüfer Göle, *Melez Desenler*, Metis, İstanbul 2000, s. 159.

86. Sedat Ergin, *Hürriyet*, 1 Nisan 2001. 87 a. g. y.

Önce İzmir Ticaret Odası'nın boy boy duyuruları görüldü gazelerde. Kabul etmek gerekir ki, çarpıcı bir ilandı. Reklamcılar açısından az başarı sayılmazdı bu krizli günler göz önüne alındığında.

Mustafa Kemal ve arkadaşları, bir balkonda duruyor, muhtemelen balkonun altını dolduran yurttaşlara yapacakları işleri anlatıyorlardı. Yapılacak iş belliydi aslında: "Yeni bir kurtuluş savaşı ve ya yeniden milli mücadele..."

Her ne kadar "Mustafa"sı yoksa da, Kemal Derviş uçaktaydı ve Ankara'ya doğru yola çıkmıştı bile. Üstelik adı ve soyadı ile bir senteze işaret ediyor gibiydi. "Birlik ve beraberliğe en çok muhtaç olduğumuz günlerde" gökten zembille indiği bile düşünülebilirdi rahatlıkla...

Bu itibarla "kurtuluş savaşı" fikri fena fikir değildi. Bir hayli kullanım kolaylığı olduğu da gözünden kaçmıyordu hiç kimsenin. Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB), kendisine bağlı bir odanın akıl ettiği fikri sahiplenmekte gecikmedi. Yine tam sayfa ilanlar kapladı gazeteleri. "Yüce Türk ulusuna çağrı" başlığını taşıyan hayli pahalı ilanlardı bunlar. Bu tür durumlarda yapılageldiği gibi, "Yüce Türk ulusu"nun fikrine başvurulmamıştı ama işte onun adına konuşuluyordu:

"Cumhuriyet tarihinin en ağır ekonomik krizini yaşayan Türk ulusu yeni bir kurtuluş savaşı vermektedir."

Muhtemelen Türk ulusunun "kendi adına" girilmiş bu yeni savaştan da haberi yoktu. Üstelik tuhaf bir "kurtuluş savaşı"ydı bu. "Başkumandan" Washington üzerinden geliyordu söz gelişi. "Yüce Türk ulusu," yeni bir "kurtuluş savaşı"nın içinde olduğunu gazete ilanlarından öğreniyordu.

Böyle bir durumda, "Planlar ve Prensipler Dairesi" diye tanımlanması gereken hükümet ve TBMM, bütün herşeyi ihale etmiş görünüyordu "yap-işlet-devret" formülüne uygun bir biçimde.

Genelkurmay'ın sesi-soluğu pek çıkmıyordu belki, ama bir kişi yürekten destekliyordu bu "kurtuluş savaşı"nı: "Dost ve müttefik" ABD'nin Ankara büyükelçisi Robert Pearson. "19 Mayıs 1919 ruhu"ndan söz ediyordu üstelik.

Neresinden bakarsanız bakın, hangi türden bir reklamcılık mantığıyla yaklaşırsanız yaklaşın, ne tür bir "globalizasyon" sürecinden geçmiş olursanız olun bir tuhafılık vardı bu işte.

Söz konusu tuhaflığa işaret etme gereğini duyan ise *Yeni Şafak*

yazarı Fehmi Kuru'dan başkası değildi: "Tarih bilinci yüksek bir ulus olmadığımızı biliyorduk da, tarihi ideolojik yapılanmada kullanmanın dünyada bilinen en aşırı örneklerinden biri olan Kurtuluş Savaşı'nın bu denli 'ucuz' bir benzetmeye alet edilebileceğini aklımız –yine de– almıyor. İstiklâl Marşı şairine, 'Allah bir daha yazdırmazın' duasını ettirecek büyüklükte bir mücadelenin, dolar, faiz, IMF, Dünya Bankası gibi sözcüklerin uçtuğu bir ortama indirgenmesine söyleyecek söz bulmak gerçekten zor."⁸⁸

Kuru, yazısının daha sonraki bölümünde, bu türden bir çağrışımın, çağrışımdan medet umanlar başta olmak üzere, hemen herkesi bir hayli "sevimsiz" bir konuma sürükleyeceğine dikkat çekiyordu: "Benzetmeyi ciddiye aldığımızda, duyuru sahiplerinin bilinçaltında yatanlar kendilerini ele verdikleri için, durum, olağanüstü vahim bir hal alıyor. Kurtuluş Savaşı, ülkeyi işgal eden düşman güçlere karşı verildi. Resmi tarihe göre, 'düşman' Sultan ile anlaşmış, yurtseverlere kendi başarılarının çaresine bakmaları dışında bir yol kalmamıştı. 'Bahtı kara mâderini kurtaracak' cesur insanlarla yürütülmüştü Kurtuluş Savaşı...

Ülkeyi bir kalkışmaya sürükleyen şartların müsebbibi olan Sultan, bu benzetmeye göre, aldığı yanlış tedbirler yüzünden insanlarımızı fukaralaştırmış bugünkü hükümetin başı Bülent Ecevit mi oluyor? Yanındakiler de Damat Ferit Hükümeti'nin üyeleri mi? Peki 'kurtarıcılar' kim? Kemal Derviş ve onu Ankara'ya gönderenler mi? Benzetmeyi tek tek unsurlarına ayırdığımızda, ABD'nin ülkemizdeki temsilcisi Pearson'un '19 Mayıs ruhu' telmihi daha başka bir anlam taşımaya başlıyor (...)

Bugün yaşananlarla Kurtuluş Savaşı arasında benzerlikler kurmaya çalışmak, büyük bir talihsizlik. Resmi tarihin 'yedi düvele karşı' verildiğini yazdığı mücadele ile 'yedi düvelin eline bakılan' bugünkü ekonomik savaş arasında en ufak bir benzerlik yok.

Yoksa, kimseler itiraz etmediğine göre, aslında var da tarihi-mizle ilgili gerçekler gizlendiği için biz mi göremiyoruz?"⁸⁹

"Kemal 'Gelmem' Diyebilecek Bir İnsan Değil"

Prof. Asaf Savaş Akat
Bilgi Üniversitesi

Ne zamandan beri tanıyorsunuz Kemal Derviş'i?

1967 yazına kadar gidiyor Kemal'le tanışmamız. O zaman Kemal London School of Economics'de ikinci sınıfa geçmişti. Benim de bir arkadaşım okuyordu orada. Onlar Londra'da tanışmışlar. Ben de İktisat'ı 1966'da bitirip asistan olmuşum. O yaz İstanbul'da tanıştık. İlk görüşte, ikimiz de birbirimizin iktisat sevdasını fark etmiştik. Ertesi yaz biraz daha görüştük. Bu arada, bir yaz sonra evlendi Neslihan'la. Düğününe de gittim ben. O sonbaharda ben de İngiltere'ye gidiyordum zaten. Burs kazanmıştım çünkü OECD'den. Ben Norwich'e gittim, Kemal Londra'daydı. Hafta sonları Londra'ya inerdim ve Kemaller'de kalırdım; Nesli yemek yapardı bize, ben de yemek tarifi yapardım. 1969'da ben de LSE'ye geldim. Kemal o sene birincilikle bitirdi LSE'yi. Ben araştırma yapıyordum, Kemal de *master*'a başladı. Orayı da birincilikle bitirdi. O yıllara ilişkin anılarım hararetli "Vatan, millet, Sakarya"lı tartışmalarla dolu. Kemal görüşlerine sıkı sıkıya bağlıydı. Ben de öyleydim elbette. Başta ekonomi teorisi, az gelişmişlik ve Türkiye'de demokrasinin geleceği olmak üzere aklınıza gelebilecek her konuda girdiğimiz hararetli tartışmalar dostluğumuza renk katıyordu. Tabii ikimiz de sol eğilimliydik, ama ben Marksist olduğum için Türkiye İşçi Partisi'ne yakındım. Kemal ise ta o zamanlarda bile reformcuydu ve CHP'ye yakındı. Doğan Avcıoğlu'nun fikirlerine de sempatisi vardı.

Nasıl bir kişiliği vardı Kemal Derviş'in?

O televizyondan da görünüyor zaten. Bir kere son derece arkadaş canlısıdır. Tartışmayı çok sever. Milliyetçidir. Ülkesinin sorunlarıyla sürekli ve yakından ilgilenir. Çok cömert ve yardımseverdir. Yaratıcı enerjisiyle herşeyin hakkından gelmeyi ve keyfini çıkarmayı bilir. Çalışma şevki, işine bağlılığı, entelektüel kapasitesi, iflah olmaz iyimserliği, tutarlılığı ve zarif kişiliği, Kemal'in en büyük artılarıdır.

CHP'liliği bir hayli eski galiba...

CHP'liliğinden ziyade Ecevit sevgisi bir hayli eskidir. Ecevit'in genel başkan olduğu veya olacağı anlaşıncı, 1972'de kalkıp geldi ve aktif olarak CHP'de çalışmaya başladı. Ama bir-iki sene sürdü bu. O zaman CHP'de hâkim olan ekonomi anlayışı, dışa kapama, kendi kendine yeterlilik, her şeyin devletleştirilmesi yönündeydi. "Üçüncü Dünyacı" idi yani. İyi bir iktisatçının "Üçüncü Dünyacı" olması mümkün değildir. Kemal de partiye egemen olan bu kanat karşısında bunaldı. Baktı ki bu işler yürümüyor, çekip Dünya Bankası'na gitti. Zaten doktorasını yaparken de Dünya Bankası için birkaç proje hazırlamıştı.

Kendisi ABD'deyken de sürdü galiba ilişkiniz...

Elbette, buraya geldiğinde yazları görüyordum. Ben Washington'a gittiğimde onlarda kalıyordum. Demek ki, 32-33 senedir süren bir dostluğumuz var. Doğal olarak bazı dönemler daha az görüşülür, bazı dönemler daha sık görüşülür. Son on senedir epey sık görüşüyorduk. Beraber tatile çıkıyorduk.

Bizim iktisatçılardan kimleri okurdu mesela?

Çok okuduğunu sanmıyorum. LSE eğitimi alan bir insan, pek de ihtiyaç duymaz zaten. Bizde iktisat teorisine katkı yapmış bir iktisatçı halen olmadığına göre, o dönemde de olmadığına göre, okudukları daha ziyade Türkiye'nin politik analizi ile ilgili şeylerdi. İktisat teorisi ile Türklerin ne alakası vardır? İdris Hoca'nın (Küçükömer)

tabiriyle, Türkler'le iktisat bilimi arasında bazı genetik sorunlar da olabilir. Bunun için Türkiye'de iktisat dışındaki iktisat teorileri çok yaygın ve revaçtadır.

Osmanlı'ya bakışı nasıldı, tartışır mıydınız bu konuları?

Kemal daha pragmatiktir o konuda. Bizim ATÜT (Asya Tipi Üretim Tarzı) tartışmalarında yer almadığını biliyorum. Fazla ilgilenmedi bunlarla. Onun yerine, "az gelişmiş ülkelerde büyümeyi hızlandırmak için hangi planlama yöntemleri daha iyi olur" gibi bir konuyla ilgilenmeyi tercih etmiştir. Politik iktisadın uygulanabilir teorileriyle yakından ilgilenmiştir Kemal.

CHP deneyiminden bir kırılganlık sonucu mu ayrıldı?

Kemal politikayı sever, düşkündür. Doktorasını yaptıktan sonra Ankara'ya gelmesinin nedeni, Ankara'nın taşına toprağına âşık olması değildi hiç kuşku yok ki. Büyüka'da'nın çirkin bir yer, Ankara'nın daha güzel bir yer olduğunu düşündüğü için gitmedi Ankara'ya. Ankara'nın politikanın merkezi olduğunu bilerek gitti. Ama dediğim gibi, o deneyim öyle başarılı bir deneyim olmadı. Sol siyasette uğradığı hayal kırıklığı nedeniyle sonunda Dünya Bankası'ndan gelen teklifi kabul etti. Solu mantık ve bilgiden temizleyen Üçüncü Dünyacılar göbek atıyordu. Oysa bence, Kemal'in gidişiy-le Türkiye'nin kaybettiğini Dünya Bankası kazanmıştı. Ama Türkiye'deki siyasetle, siyasi değişimlerle hep yakından ilgilendi Kemal. Zaten öyle olduğu da şimdi görülüyor. Herhangi bir yabancılık çekmiyor, en azından çok fazla yabancılık çekmediğini söyleyebilirim. Zaten emekli olduğunda Türkiye'ye dönmeyi düşünmesinin en önemli sebeplerinden birisi de, Türkiye'de politika yapma arzudur.

CHP dışında herhangi bir siyasi parti ile ilişkisi oldu mu?

Hayır, benim bildiğim kadarıyla hiçbir siyasi partiyle ilişkisi olmadı.

Peki ya YDH?

YDH'nın söylediği şeylerin ne kadar doğru olduğu her gün daha iyi anlaşılıyor. Aklı başında bütün insanlar gibi Kemal de görüyordu bunu. 1990'ların başına gelindiğinde, Türkiye'nin yeni bir reform dalgasını açmak zorunda olduğunu, bunun da hem siyasi, hem ekonomik reform olduğunu, hem de önemli bir zihniyet değişikliği talep ettiğini, bunlar yapılmadığı takdirde Türkiye'nin derhal çökme-yeceğini ama önünde sonunda çok ağır bedeller ödeyeceğini, büyük sorunlarla karşı karşıya kalacağını görmek mümkündü. Biraz aklı başında olan her insanın bunu gördüğünü biliyoruz. Bir sürü aklı başında insan vardı ve biz de onlardan bir bölümüydük sadece. Netice itibariyle Yeni Demokrasi Hareketi neydi ve ne diyordu? Türkiye'nin acil reformlara ve büyük bir dönüşüme ihtiyacı vardır, diyordu. Türkiye'nin son 60-70 yılının atılımlarını, şimdi yeni bir atılımla konsolide etmeye ihtiyacı vardır, diyordu. Bu konsolidasyon zamanında yapmadığı takdirde, ekonomik, toplumsal ve siyasi bedeller ödeyerek, büyük sıkıntılar çekerek bunu yapmak zorunda kalacaktır, diyordu. Binaenaleyh, bir an evvel bunları yapalım, bir an evvel bu zihniyeti değiştirelim, bir an evvel siyasi sistemimizdeki tıkanıklığı aşalım, bir an evvel ekonomik sistemimizdeki irrasyonel işleyişi değiştirelim talebiydi YDH. Ne yazık ki bu, geleceği öngörebilen birkaç kişinin arzusundan ibaret kaldı. Vatandaşın büyük çoğunluğu işlerin fena gitmediği, fazla bir değişime ihtiyaç olmadığı kanaatindeydi. Bunun için de bize vize vermedi. Ama zaman içinde maalesef haklı olduğumuz çıktı ortaya. Şimdi zamanında yapmadıklarımızı fakirleşerek, işsiz kalarak, batarak, büyük sıkıntılara girerek, çok büyük fırsatları kaçırmak zorunda bırakıyoruz. Gerçi hâlâ yapacağımızın bir garantisi yok, ama yapmadığımız takdirde bugünleri de mumla arayacağız. YDH özel bir şey değildi. Biz arkadaş, dost çevresi olarak oradaydık. Benim orada olmam Kemal açısından önemliydi. O da destek olmaya çalıştı. Kendisi siyasi kariyer yapmak için değil, Türkiye açısından doğrusu bu olduğu için destek olmaya çalıştı.

Zaten başlangıçta entelektüel bir formasyonda YDH...

İlhetice, entelektüel bir faaliyet gibi başladı. Daha sonra biz onu siyasi bir harekete dönüştürmek istedik ama vatandaş bizimle aynı kanaatte değildi. Vatandaş, Türkiye'nin acil reformlara ihtiyacı ol-

madığını, Türkiye'yi bundan evvel yönetenlerin, bundan evvel yönettikleri üslûpla gitmelerinde bir sakınca olmadığı kanaatindeydi. Vatandaş yanılıyordu ama demokrasiye inandığımıza göre yapacak bir şey yoktu.

Kemal Derviş'in gündeme geliş süreci hakkında neler biliyorsunuz? Ecevit'e Derviş'i öneren Fischer mı gerçekten de?

Sanmıyorum, hiç sanmıyorum. Bülent Bey Kemal'i kaç yıldır tanıyor zaten. Ne zaman nerede ne işe yarayacağını biliyor. Ben Fischer'ın böyle bir teklifte bulunduğunu hiç sanmıyorum. Kemal'in burada bir sürü arkadaşı var. Ben varım, Hurşit Güneş var, şimdi asistanı olan Oya Ünlü var. Bir sürü kanaldan ve bence krizden de önce, eminim ki Kemal Derviş'in adı geçiyordu. Adam gibi bir adam gelse de şu durumları düzeltse temennileri akıllardan geçiyordu ama isimlendirilmiyordu büyük olasılıkla.

Peki sizin aranızda hiç böyle bir konuşma geçti mi? Söz gelişi, "Seni göreve çağırsalar, gelir misin?" diye sordunuz mu hiç Kemal Derviş'e?

Hayır, hiç geçmedi. Vatandaşın sadece yüzde yarımının benim Türkiye'nin aktif siyasi hayatında görev almamı oylarıyla desteklediği ve bu beyanatın yazılı olarak tarihe geçtiği bir durumda, siyaset üzerine spekülasyon yapmayı bir kenara bıraktım ben. Ama daha bu krizler başlamadan, söz gelişi Gazi Erçel'in görevinin biteceği biliniyordu. Ben de içimden, "Kemal'e Merkez Bankası guvernörlüğünü teklif etseler, Kemal de kabul edip gelse ne güzel Merkez Bankası guvernörü olur. Bunu Ankara'ya söyleyelim," diye geçirdim. Sağda-solda bunun konuşulduğunu da hatırlıyorum. Hatta, "Boşverin, çocuğun orada işi var. Deli misiniz? Adama niye kötülük yapıyorsunuz? Ankara'daki cadı kazanının içine atmak istiyorsunuz?" diye karşı çıkanlar da olmuştu. Böyle laflar edildi. Ama o sıralar adının ortalarda dolaştığından eminim.

Başbakan Ecevit'ten davet aldıktan sonra size fikrinizi sordu mu Kemal Derviş?

Pazartesi günü teklifi aldı, Çarşamba günü buradaydı. Frankfurt

Havaalanı'ndan üç dakika konuştuk ancak. Danışma dediğin o. Ben teklifi duyduğumda, bu teklifi kabul edeceğini düşündüm Kemal'in. Kemal'i tanıyan biri, ona böyle bir sorumluluk verildiğinde, "Benim emekliliğime iki sene var, şimdi gelemem," diyecek tipte bir adam olmadığını gayet iyi bilir. Zaten Kemal Türkiye'de olup bitenleri çok yakından izliyordu. Bunları da karşılıklı konuşuyorduk kendisiyle. Bence şu anda geldiği yer doğru yerdir. Türkiye ekonomisine katkı yapabileceği bir görev teklif edildiği takdirde, kendisine olan büyük kişisel maliyetine rağmen, kabul edeceğini biliyordum.

Frankfurt'tan telefon ettiğinde ne konuştunuz?

Dediği şeydi: "Çok düşündüm, Hazine Müsteşarlığı'nı veya Merkez Bankası Başkanlığı'nı kabul edemem. Çünkü bir tanesi muhakak kamu bürokratlığı kökeni gerektirir. İkincisi ise para teknisyenliği gerektirir. Ben ne para teknisyeniyim, ne kamu bürokratıyım. Dolayısıyla bu görevleri kabul edemem. Benim yapabileceğim iş, genel bir ekonomik politikalar koordinasyonudur. Orada katkım olursa kabul ederim," dedi. Ben de ona, Hazine'yi ve Merkez Bankası'nı kabul etmemesini söyledim. Bunları Ecevit'e anlattı. Ecevit de makul karşıladı ve onu krizin yönetimine ve ekonomik politikaların koordinasyonuna getirdi.

Sizin evinizi tercih etmesinin özel bir nedeni var mı kalmak için?

Kemal'in Türkiye'deki evi orası. Sürekli gelip kaldığı bir odası var, yatağı var, pijamaları var. Onun odasındaki yatağı aldığımız zaman, "Geldiğinde Kemal yatacak," diye almıştık zaten.

Şu âna kadar olan performansını nasıl değerlendiriyorsunuz?

Bence çok iyi. Bir koordinasyon, bir vizyon getirmiş vaziyette. Ne yaptığını gayet iyi biliyor. Türkiye sabırsız, vatandaş eskisi gibi gaz istiyor. Kemal tam tersini yapıyor, gaz vermiyor, iş yapıyor. Biz alışıktık değiliz böyle şeylere.

Kemal Derviş'e yöneltilen eleştirilere ne diyorsunuz?

Herkesi memnun edebilmesi mümkün değildir elbette. Türkiye garip bir ülke. Sekiz-dokuz yıl reform olmadığı zaman şikâyet etmiyor vatandaş ve sekiz yıldır statükoya oy veriyor. Kriz ortaya çıktıktan sonra, sekiz yıldır yapılmamış işlerin bir günde yapılmasını bekliyor. Sekiz yıldır aklın neredeydi kardeşim? Türkiye'nin başına gelenleri hak etmediğini söylemek zor. Bu hak edişin de sadece siyasilere kaynaklandığını, vatandaşın, iş âleminin, esnafın süttan çıkmış ak kaşık olduğunu söylemek çok zor.

Kemal Derviş'in Özal'a benzetilmesine ne diyorsunuz?

Bu benzetmeyle söylenmek istenen şuysa katılıyorum buna: "Eğer Kemal Derviş'in söyledikleri ve arzu ettikleri yapılabilirse, bunlar Özal'ın yaptıkları gibi Türkiye'nin önünü açar ve Türkiye'ye nefes aldırır." Bu anlamda Özal'a benzetiliyorsa evet, doğrudur. Bunun dışında benzeyen bir tarafı olduğunu sanmıyorum.

Kemal Derviş'in bir siyasi partinin başına geçmesi şaşırtır mı sizi?

Türkiye'de artık hiçbir şey şaşırtamaz beni diye cevaplamak zorundayım. Ama böyle bir şey için "inşallah" derim. Kemal Derviş'in Türkiye'de bir siyasi aktör olarak devreye girmesi ve ayakta kalması, Türkiye'nin lehinedir. Gönlüm, Kemal Derviş'in Türkiye'de önemli bir siyasi aktör olmasını temenni ediyor. Bir teknisyen olarak başladığı işin, Özal'ın vaktiyle yapmış olduğu gibi, adım adım hayata geçirilmesine katkıda bulunmaya da devam edecektir elbette. Bu durumda ben de emeklilik günlerimi daha güzel bir Türkiye'de geçirebilirim. Sadece vatan-millet sevgisiyle değil, şahsi çıkarlarımız itibariyle de Türkiye'nin kurtarılmasında fayda var. Kemal'in bunu yapabileceği konusunda hiçbir tereddütüm yok ama bu fırsatın kendisine tanınacağını garantisini veremem. Çünkü Türk siyasetinin ağır bir değirmen gibi olduğunu, çok parlak insanları çok hızlı öğütürken yok edebildiğini biliyoruz hepimiz. Ama büyük bir ihtimalle Kemal bunu başaracaktır. Çünkü Kemal, hobisi işi olan insandır.

Peki, diyelim ki böyle bir durumda size de yeniden politikaya girmenizi teklif etti Kemal Derviş. Ne derdiniz?

Ben "Doğu hizmetimi" yaptım! Şimdiki durumumdan memnunum. Öğrencilerim var, televizyon programım var, vatandaş beni tanıyor. Bir tane de başbakan arkadaşım olur. Siyasi sürecin içinde, şu anda en azından yer almaya niyetim yok. Ben Türkiye'nin iyi yönetilmesi için, uzun süre uğraş verdiğimi düşünüyorum.

4

Ankara, Ankara, Güzel Ankara

Bilindiği gibi *Nutuk*, "1919 senesi Mayısının 19'uncu günü Samsun'a çıktım. Vaziyet ve manzara-i umumiye..." diye başlar.⁹⁰ Necati Doğru'nun ifadesiyle, "Mustafa Kemal Derviş" 2001 senesi Mart ayının birinci günü Ankara'ya ayak bastığında ne gördü, varsa günlüğüne neler yazdı bilinmez, ama manzaranın pek parlak olmadığını anlamak için çok da fazla zeki olmak gerekmiyordu.

Şüphe yok ki, ilk gördüğü Esenboğa Havaalanı'nı dolduran medya ordusuydu. "Medya ordusu"nun ne anlama geldiğini, söz konusu ordunun hışmına uğramayan bilmez. Öyle ki Kemal Derviş, bir süre sonra yakın bir arkadaşına, "Sadece bir kez, o da Esenboğa'dan Hilton'a kadar peşimi bırakmayan 'medya ordusu'nu görünce, ilk uçağa atlayıp Washington'a dönmeyi düşündüm," diyecekti.

Hadi korku demeyelim ama ürkmüştü işte. Bunda haksız olmadığını fark etmesi için de çok fazla beklemesi gerekmeyecekti üstelik. Eskilerin deyimiyle "ismiyle müsemma" olduğu hemen fark edilen Kemal Derviş, "derviş-meşrep" adımlarla medya ordusuna doğru yürüdü. Elindeki küçük deri çanta sayılmazsa pek bir "silah"ı da yoktu.

Kamera, spot, fotoğraf makinası, teyp ve mikrofon gibi teknik unsurlarla donatılmış "tam teçhizatlı medya"nın uğradığı ilk hayal kırıklığıydı bu. "Çantasını bile kendisi taşıyan bu adam mı Mesih'ti? Neydi o önüne gelene gülümsemeler, 'kurtarıcı' dediğin asık suratlı, çatık kaşlı filan olurdu biraz. Neredeyse her gazetecinin elini sıkacaktı adam, bıraksalar belki, eğilip öpecekti bile? Hayır, gazetecileri değil elbette, Ankara'nın taşını toprağını..."

Yine Necati Doğru'nun ifadesiyle, "na-ni... na-ni..."⁹¹ diye yanğını söndürmeye gelen "İtfaiyeci Kemal"ın memleket mensuplarına duyurabildiği ilk "na-ni... na-ni..."ler, kendisine eşlik eden polis eskortlarının sirenleriydi. Bir de, "tam teçhizatlı medya"nın Derviş'i takip edebilmek için Ankara trafiğini altüst eden frenleri...

90. Kemal Atatürk, *Nutuk*, Cilt 1, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1970, s. 1.

91. Necati Doğru, *Sabah*.

Uzaktan uzağa Alfred Hitchcock çağrışımlarıyla yüklü bu ara başlığa fazla aldırmayın siz. Daha ilk günden, Ankara Hilton Oteli'ne gazeteciler tarafından konulan "yaratıcılık" yüklü bir isimdi bu. Polis eskortlarının sirenleri de, gazeteci araçlarının frenleri de gelip bu otelin önündeki dar alanda susmuştu. Muhtelif seviyede yerli ve yabancı konuk ağırlayan Hilton, böyle bir ilgiye ilk kez mazhar oluyordu.

Şüphesiz bunda hemen herkesin "kriz, piyasa ekonomisi, kur çıpası, dalgalı kur, döviz rezervi" gibi kelime ve kavramları ezbere bilmesinin de büyük rolü vardı. Ama herhalde çok daha önemli olan, ekonomiyi ve ekonomiyle birlikte yeni bir "kurtuluş savaşı"na girip Türkiye'yi kurtaracak olan "Mesih"in kalmak için Ankara Hilton'u seçmesiydi.

Ekonomik krizden en fazla etkilenen kesimlerden biri olan medyayı da kurtarırdı belki. Ne var ki, "araştırmacı-gazetecilik" konusunda kaydedilen ilerlemeler, Kemal Derviş'in odasında yalnız kaldığında neler düşündüğünü veya kimlere telefon ettiğini tesbit edecek bir aşamaya gelememişti henüz.

Başbakan Ecevit'i ve hükümeti kurtaracağına dair beklentiler ise beklenti olmaktan çıkıp bir tür gerçeklik kazanmaya başlamıştı. Derviş, Hilton'daki odasında, Okyanus aşanların bitmez-tükenmez derdi olan "jet-lag"den kurtulmaya çalışırken, kendisine yüklenen "kurtarıcı" sıfatından haberdar değildi muhtemelen. Kim bilir, belki haberdardı da bu kadarını ummuyordu.

Bu nedenle, otelden çıkıp Başbakanlığın yolunu tutarken, medya ordusu ile arasında havaalanındakine benzer küçük bir kıyamet yaşanmasına pek bir anlam verememişti yine. Gazeteciler, kamermanlar, foto muhabirleri birbirinin üzerine tırmanırken, uzaktan uzağa bir zamanların ünlü televizyon dizisi *Komiser Colombo*'yu hatırlatan buruşuk pardesüsü ile Başbakanlığın merdivenlerini tırmanıyordu Kemal Derviş.

Ertesi günkü gazetelerin manşetlerini görünce nerelere tırmandığını ise henüz kimse bilmiyordu...

"Derviş'ten İlk Mesaj"

Hürriyet, "Derviş'ten ilk mesaj" patlangacıyla birlikte dayamıştı "Türkiye ile iş yapan kazanır"⁹² manşetini sekiz sütuna. Asıl dikkat çekici olan manşetin altındaki altbaşlıktı: "Ekonomiyi krizden çıkaracak adam olarak çağrılan Kemal Derviş, dün Türkiye'ye geldi ve 'Ekonominin temeli sağlam' mesajı verdi."⁹³

Gazete, kalbi ve umutları kırık okuyucusuna iyimserlik aşılamaya çalışıyordu büyük ihtimalle. Ama işin mantığı konusunda küçük bir sorun vardı. Gazetenin mantığına göre, "Ekonomiyi krizden çıkartacak adam," ekonominin krizde olduğunun farkında değildi galiba.

"Ekonominin temeli" sağlamsa, bırakın bir kenara IMF'yle yapılan stand-by anlaşmalarını, Kemal Derviş'in ne işi vardı Ankara'da; Washington'da güzel güzel oturmak, M Street üzerindeki Sturbuck Café'de nefis Brezilya kahvesini yudumlamak varken?

Manşetin yanında ise bir başka dikkat çekici haber yer alıyordu: "Sosyetede tango hocası skandalı."⁹⁴

Oysa, asıl skandal "Derviş'e gözü kapalı 40 milyar dolar verirler"⁹⁵ haberinin satır aralarında yatıyordu. *Hürriyet*'te yayımlanan habere inanmak gerekirse, işadamı Cem Boyner söylemişti bu sözleri.

Dokuzuncu sayfada devam eden haberde imza da, mahreç de yoktu ne yazık ki. Ama şu sözler yer alıyordu: "Yeni Demokrasi Hareketi'nin (YDH) kurucusu ve eski Genel Başkanı, Boyner Holding Yönetim Kurulu Başkanı Cem Boyner, 'Zaman, vakit kaybetmeden Kemal Derviş'i en yüksek karar ve uygulama yetkileriyle donatarak, tam yetkili şekilde ekonominin başına geçirme zamanıdır' dedi. Dünya Bankası Başkan Yardımcısı Kemal Derviş'in, YDH'nın kuruluşundan önce ve kuruluş sonrası ekonomi ve siyaset alanında kendilerine ufuk açtığını belirten Boyner, şunları söyledi: 'Açıkçası, IMF ve Dünya Bankası'nın, bankaların rehabilitasyonu ve ekonominin düzlüğe çıkması için vereceği 25-40 milyar doları, Derviş'in liderliği ve kontrolünde bir ekonomi yönetimine gözü kapalı verir. Bunun Türkiye için büyük bir şans olduğunu düşünüyo-

92. *Hürriyet*, 2 Mart 2001.

93 a. g. y.

94. *Hürriyet*, 2 Mart 2001.

95. *Hürriyet*, 2 Mart 2001.

rum. Hükümet içindeki dengeler ve kişisel ajandalarla bu fırsatın ziyan edilmeyeceğine, parti içi ve koalisyon içi hesaplarla siyasilerin Kemal Derviş şansını tepmeyeceğine inanıyorum. Bu kararın hükümetimiz için çok hayırlı bir güç ve fırsat kazanımı olduğunu düşünüyorum."⁹⁶

Haberin Türkçe'sindeki bozukluk bir yana, Cem Boyner'e ait olduğunu kabul etmemiz istenen laflarda da bir tuhafılık vardı doğrusu. Boyner, bu sözleri bir basın toplantısı yaparak söylemişse, diğer gazetelerde neden yoktu bu haber?

Ayrıca nerede ve ne zaman yapılmıştı bu basın toplantısı? Yok eğer, kişisel ilişkiler sonucunda alınmış "özel bir haber" söz konusuysa, neden böyle önemli ve hem de özel bir haberi kotaran muhabir, imzasını kullanmamak gibi tuhaf bir yola tevessül etmişti?

Üstelik Cem Boyner'i biraz olsun tanıyanların hemen fark edebileceği gibi, "40 milyar doları gözü kapalı verirler," türünden iddialı bir lafı, "gözü kapalı" edecek birisi değildi eski YDH'nın eski genel başkanı.

Yani, neresinden bakarsanız bakın bir tuhafılık vardı "haber"de. Yoksa "haber," yazı işleri toplantısında gündeme getirilmiş bir temenniden mi ibaretti sadece?

Türk basının "amiral gemisi" olarak nitelenen *Hürriyet* böyle yapardı da, diğerleri boş durur muydu hiç? Durmadılar elbette. Aslında bu, bir süredir Türk basınına egemen olan "her şeyi toz pembe gösterme" stratejisinin veya ideolojisinin veya tercihinin somut bir yansımasından ibaretti.

"Kriz" koşa koşa geliyorum derken de benzer bir tavır sergilenmiş, hükümetin, işadamlarının ağzından "On yıl sonrasını görebiliyoruz," diye manşetler atılmıştı. "Kriz" gelip baş köşeye yerleştikten sonra da farklı değildi takınılan tutum. *Sabah*'a bakılırsa, Kemal Derviş "Krizi aşarız,"⁹⁷ demişti.

Radikal'e göre, "Kendisine gösterilen yoğun ilgiye şaşırılmıştı."⁹⁸ *Milliyet* ise "Liderler Derviş'i bakan yapıyor"⁹⁹ manşetini uygun görmüştü her nedense.

96. *Hürriyet*, 2 Mart 2001.

98. *Radikal*, 2 Mart 2001.

97. *Sabah*, 2 Mart 2001.

99. *Milliyet*, 2 Mart 2001.

"Liderler Derviş'i bakan yapıyor" manşetinin yanında durup dinlenmekte fayda var biraz. Sahi, Kemal Derviş ne diye çağırılmıştı Ankara'ya? Beş yıl önce bileğinin hakkıyla geldiği Dünya Bankası Başkan Yardımcılığı görevi beş satırla geçirilirken,¹⁰⁰ ne olmuştu da birdenbire böyle bir popülerite kazanmıştı?

Hürriyet gazetesi yazarı Muharrem Sarıkaya'ya göre, ilk kez 27 Şubat'taki liderler zirvesinde gelmişti Kemal Derviş ismi gündeme.¹⁰¹

Radikal'in Ankara temsilcisi Murat Yetkin ise "Dünya Bankası Başkan Yardımcısı Kemal Derviş'in ekonomide sorumlu bir yere getirileceği, Ankara'da krizin patlamasından önce konuşulmaya başlanmıştı. Üst düzey ekonomi bürokratlarının bu beklentiyi doğrulamamalarının gerçek nedeninin, 'Yazıları birileri engeller' türü bir sempati olduğu şimdi anlaşılıyor," diyordu.¹⁰²

Yetkin, çok değil, üç gün sonraki bir başka yazısında daha farklı bilgiler verecek ve önceki bilgilerin "hatalı" olduğunu belirtme gereği bile duymayacaktı: "Bundan 26 yıl önce Ecevit'e ekonomi danışmanlığı yapan Dünya Bankası yöneticisinin adı, iki hafta kadar önce, Hazine Müsteşarı Demiralp ve Merkez Bankası Başkanı Erçel'in açıklanması ertelenen istifalarını verdiklerinde, bu koltuklar için arayış başladığında ortaya atıldı. Bir anlatıma göre ANAP lideri Yılmaz bu ismi ortaya attı. Derviş ismi zaten güvendiği bir yakını tarafından kendisine tavsiye edilmiş olan Ecevit, 'tanırım, ORAN'da komşumdu. Birlikte çalışmıştık,' dedi ve süreç başladı. O sırada bir iş gezisinde olan Derviş'e ulaşılması iki günden fazla zaman aldı. Derviş Ankara'nın davetine 'siyasi yetki' koşuluyla 'ilkel olarak evet' yanıtı verdi. Kamuoyuna her ne kadar farklı yansıtılsa da, bu yanıt Merkez Bankası Başkanlığı seçeneğini baştan ortadan kaldırmıştı."¹⁰³

İlk yazısında Kemal Derviş isminin "krizin patlamadan önce,"

100. "Ekonomist Kemal Derviş, Dünya Bankası Başkan Yardımcılığı görevine getirildi. 1977 yılından bu yana Dünya Bankası'nda çalışan Derviş, yeni görevine 1 Ocak 1996'dan itibaren başlayacak." *Sabah*, 22 Aralık 1995.

101. Muharrem Sarıkaya, *Hürriyet*, 6 Mart 2001.

102. Murat Yetkin, *Radikal*, 1 Mart 2001.

103. Murat Yetkin, *Radikal*, 4 Mart 2001.

diğerinde ise "kriz patladıktan sonra" gündeme geldiğini söylüyordu Murat Yetkin, ama bu kadarla kalacak gibi değildi, beterin beteri vardı.

Radikal gazetesi yayın yönetmeni İsmet Berkan, Murat Yetkin'e inat, 27 Şubat'taki liderler toplantısından bir gün önce gündeme geldiğini yazacaktı Kemal Derviş isminin: "(26 Şubat) günü akşam saatlerinde yapılan bir toplantıda Kemal Derviş ismi ortaya atılıyor. Böyle bir krizden ancak Kemal Derviş gibi uluslararası üne sahip, kendi kredibilitesi ülke kredibilitesinden yüksek insanlarla çıkılabileceği fikri taraftar topluyor. İlginçtir, Kemal Derviş adını en çok destekleyenlerin başında, Derviş'in yakın arkadaşı Stanley Fischer geliyor."¹⁰⁴

Anlaşılan oydu ki, *Radikal* gazetesinin yayın yönetmeni de, Ankara temsilcisi de pek dikkatli okumuyorlardı çıkardıkları gazete-yi. Okusalar dı şayet, Kemal Derviş isminin gündeme gelmesiyle ilgili en ilginç bilginin yine kendi gazetelerinde yayımlandığını çoktan fark edeceklerdi. "Hükümet Derviş'e danışacak"¹⁰⁵ başlıklı Ankara mahreçli haberde şu bilgi yer alıyordu çünkü:

"Edinilen bilgiye göre, Dünya Bankası Başkan Yardımcısı Kemal Derviş'in ismi ilk kez MGK krizinin yaşandığı 19 Şubat akşamı, Başbakan Ecevit'in de katıldığı zirvede gündeme geldi. Toplantıya katılan teknokratlar, Derviş'in ekonomiden sorumlu devlet bakanı olarak iyi bir isim olduğunu vurguladılar. G-20 zirvesi için Türkiye'de olan ve toplantıda yer alan IMF 1. Başkan Yardımcısı Stanley Fischer de bu öneriyi çok olumlu karşıladı. Bir haftadır bu konuda karar alamayan hükümet dün (27 Şubat) Kemal Derviş'i Washington'dan arayarak Merkez Bankası Başkanlığı teklifi götürdü. Ancak Derviş, 'Ben teknisyen değilim. Gelirsem ekonomiden sorumlu bakan olarak gelirim' dedi. Hükümet ortakları Kemal Derviş'i Ankara'ya çağırırken, ekonomi yönetimini verip vermeme konusunda herhangi bir karar almadı. Bu kararın Kemal Derviş'le yapılacak görüşmenin sonrasına bırakıldığı öğrenildi."¹⁰⁶

104. İsmet Berkan, *Radikal* 1 Mart 2001.

105. *Radikal*, 28 Şubat 2001. 106. a. g. y.

Doğruydu, Kemal Derviş'in ismi Merkez Bankası Başkanlığı'ndan istifa eden Gazi Erçel'in yerine uygun görülmüştü başlangıçta. En azından kamuoyuna aktarılan bilgiler bu yöneydi. Uygun gören hükümet miydi yoksa İsmet Berkan'ın belirttiği gibi IMF miydi şimdilik meçhul, ama meçhul olmayan, Çankaya'da yaşanan krizden sonra yüzünden tebessüm eksik olmayan Mesut Yılmaz'ın tavrıydı.

Önce, ekonomi yönetiminin yeniden ANAP'a verileceğine dair söylentilerin kuvvetlenmesini sağlamış, gensoru ile düşürülen dönemin ekonomiden sorumlu Devlet Bakanı Güneş Taner'in ortaya çıkıp hiçbir şey olmamış gibi ahkâm kesmesi üzerine ise söylentilerin eksenini değiştirivermişti. Zaten koalisyonun DSP ve MHP kanatları da sıcak bakmıyordu ekonomi yönetiminin ANAP'a terk edilmesine.

Yılmaz ise bu iddiasından vazgeçmek yerine, Kemal Derviş üzerinde çalışmayı tercih edecekti hemen. ANAP TBMM Grubu toplantısında, Derviş'in Merkez Bankası Başkanlığı görevini kabul ettiğini bile açıklamış ve eklemişti: "Fischer de iyi seçim diye telefon etti."¹⁰⁷

Dünya gazetesinde yer alan bir haberde de, "Derviş'in Merkez Bankası Başkanlığı görevine sıcak baktığı" belirtilmişti.¹⁰⁸

Deneyimli gazeteciler ve siyasetçiler ise bütün bunların Derviş'in önünü kesmeye yönelik siyasi manevralar olduğunu söylüyorlardı. Başbakan Ecevit de, "Derviş'in bakanlık talebi yok," diye bir açıklama yapmıştı durup dururken. *Hürriyet* gazetesinde yer alan habere göre, "Başbakan Bülent Ecevit, Dünya Bankası Başkan Yardımcısı Kemal Derviş'in, ekonomiden sorumlu devlet bakanı olmak gibi bir talebi olmadığını," söylemişti.¹⁰⁹

Aynı haberde, Mesut Yılmaz'ın yaptığı bir açıklama da yer alıyordu. ANAP Başkanlık Divanı öncesinde gazetecilerin sorularını cevaplandırırken, Derviş'in adının kulislerde ekonomiden sorumlu devlet bakanı olarak geçtiğinin hatırlatılması üzerine, "Böyle bir şeyin söz konusu olmadığını" bildirmişti.¹¹⁰

107. Erdal Sağlam, *Hürriyet*, 1 Mart 2001. 108. *Dünya*, 1 Mart 2001.

109. *Hürriyet*, 28 Şubat 2001. 110. a. g. y.

Derviş'in Merkez Bankası Başkanlığı'na atanmasına "şiddetle" karşı çıkmasıyla dikkat çeken isim ise Türk basın, siyaset ve iktisat tarihine "Öteki Türkiye" kavramını armağan eden *Hürriyet* gazetesi yazarı Serdar Turgut'tu. Turgut, Washington'da uzunca bir süre *Hürriyet* gazetesinin temsilciliğini yaptığı için muhtemelen tanındığı Kemal Derviş hakkında ilginç şeyler söylüyordu:

"Kemal Derviş'in adının bu koşullarda ortaya çıkması beni ve benim gibi gelir dağılımı ve üretim meseleleri üzerinde düşünmenin önemli olduğunu kabul eden insanları heyecanlandırdı. Sayın Derviş'e hükümet ilk önce Merkez Bankası Başkanlığı'nı teklif etmeyi düşünmüş. O makama televoleci ekonomistlerden herhangi biri atanabilir. Bunu da espri olsun diye söylemiyorum, teknik işlerden onlar anlar. Kemal Derviş'in uzmanlık alanı gelir dağılımıdır. Sosyal politikalarıdır. Fakirliğin nasıl yenileceği konusundaki programlardır. Diyorum ki, eğer hükümetin aklına onun ismi geliyorsa belki sonunda onlar bile Türkiye'nin en önemli sorununun fakirlik olduğunu anlamaya başlamışlardır. Buna pek ihtimal vermiyorum ama umudum bu. Eğer bu yöne gidilmeye, bu meselenin üzerine gidilmeye başlanırsa bu büyük krizin Türkiye'ye büyük faydası dokunduğu bile söylenecektir, ilerde tarihi yazanlar tarafından."¹¹¹

Uyarılar Başlıyor

Serdar Turgut'un yazdıklarını "temenni" kabul etsek bile, Kemal Derviş'in Başbakan Ecevit'le görüştüğü gün yayımlanan gazetelerde apaçık uyarılar da yer alıyordu. *Milliyet* gazetesi yazarı Hasan Cemal, "Kemal Derviş'i Ankara'ya kazandırmak..." başlıklı yazısında şunları söylüyordu söz gelişi:

"Kemal Derviş ismini gündeme Bülent Ecevit getirdi. Washington'daki evinden bizzat aradı. Amerikalı olan ikinci eşiyile konuşarak Derviş'le ilk teması kurdu. Ve ikili bir öneride bulundu: Ya Hazine ya Merkez Bankası... Benim edindiğim bazı duyumlara göre, Kemal Derviş'in kafasında bazı soru işaretleri yok değil. Hazine Müsteşarlığı ya da Merkez Bankası Başkanlığı yerine ekonomiden sorumlu devlet bakanı olarak siyasal nitelik taşıyan bir görevin gönlünde daha çok yattığı söylenebilir. Dıştan bakan olmak kolay

mı? Kolay gözükmüyor. Örneğin, Başbakan Yardımcısı Yılmaz dün bunun olamayacağını ilk sinyali verdi (...) Olabilir mi? Bilemiyorum. Ancak, Kemal Derviş çapında bir iktisatçının Ankara'ya kazandırılması çok müspet bir gelişme olur. 1975'teki danışmanını yeniden anımsamış olması Ecevit açısından olumlu bir puan... Hele Derviş siyasi bir göreve getirilebilirse, bu hem Ecevit'in ekonomik program konusundaki kararlılığı, hem de yeni ekonomik paketin dışarıdaki inandırıcılığı açısından iyi bir işaret olur."¹¹²

Hürriyet gazetesinden Enis Berberoğlu ise Derviş'in Başbakan Ecevit'le görüştüğü sırada kaleme alındığı anlaşılan yazısında şunları söylüyordu: "Görüyoruz ki, hükümet ekonomiyi taşeron emanet mantığını sürdürüyor. Kişisel kalitesinden ve profesyonel kalitesinden kimsenin kuşku duymadığı Kemal Derviş hükümet tarafından 'Mesih' sıfatıyla kamuoyuna takdim ediliyor (...) Oysa halka, iş dünyasına ve dış âleme yeni vitrin kurmakla iş bitmiyor. Geçen program bürokrasinin beceriksizliği yüzünden batmadı... Siyasi otoriteden gerekli/yeterli desteği bulamayan bürokrasinin IMF'nin devalüasyon baskısına direnememesi nedeniyle çöpe gitti. Siyasi önderliği bilerek eksik bırakılan yeni ekonomik program ancak Kemal Derviş'in iç ve dış kredisi tükenene kadar uygulamada kalabilir."¹¹³

Yine *Hürriyet*'ten Erdal Sağlam'ın uyarıları ise daha sonra olabileceklerin tuhaf bir yansıması gibiydi: "Derviş'in, eskiden birlikte çalıştığı Ecevit'i kırmayıp Ankara'ya gelmesini, bayramda belki hazırlanacak program için çalışmasını bekliyoruz. Derviş'i tanıyan hiç kimse Merkez Bankası Başkanlığı'nı kabul edeceğini tahmin etmiyor. Modelin ancak Derviş'in Bakan olup, belirleyeceği bir bürokrat ekibiyle iç ve dış piyasalara güven vermesi halinde işleyebileceği, aksi halde bu çıkmazın aşılamayacağını, hemen herkes söylüyor. Eğer doğru değilse, insanın aklına, 'Birileri, Derviş Merkez Bankası'nı kabul etti' diyerek, acaba Derviş'in önü kesilip, kendi bildik modellerinin altyapısını mı kurmaya çalışıyor' sorusu geliyor. Bizce, bu sorunun aklımıza gelmesi bile, Hükümet ortaklarının bildik oyunlara devam edip, tehlikeyi göremediğini ortaya koyuyor. Umarım, yanılıyoruzdur..."¹¹⁴

112. Hasan Cernel, *Milliyet*, 1 Mart 2001.

113. Enis Berberoğlu, *Hürriyet*, 2 Mart 2001.

114. Erdal Sağlam, *Hürriyet*, 1 Mart 2001.

Gerçekten de yanılmıyordu Erdal Sağlam ve bunun ortaya çıkması için de çok fazla beklemek gerekmeyecekti. Ankara ve İstanbul cangılının rantla beslenen timsahları, Derviş'i yemek için kolları sıvamışlardı bile...

Bir diğer uyarı ise *Yeni Şafak* gazetesi yazarı Cengiz Çandar'dan geliyordu: "Bu satırlar yazılırken, ekonomisi batan ve batıklıkta çırpınmaya devam eden ve çırpındıkça daha da batmasından korkulan Türkiye için 'tasarlanan kurtarıcı' Ankara'da Başbakan Bülent Ecevit'le görüşmeye oturmuştu: Kemal Derviş. (...) Kemal Derviş'le yapılacak görüşmelerin ne şekilde sonuçlanacağını bilemem. Ama bildiğim bir şey varsa, bu 'siyasi konfigürasyon'un hükümet ettiği yeni ekonomi yönetiminin üç parti arasında dağıldığı ve dağınık bulunduğu bir dönemde, 'mevcut statüsündeki' bir Merkez Bankası Başkanlığı'nı kabul etmesinin son derece uzak bir ihtimal olduğudur. Buna karşılık Bülend Ulusu hükümetinde Ekonomiden sorumlu Başbakan Yardımcısı olarak Turgut Özal'ın ekonominin 'chef supremo'su olduğu benzer bir 'rol'ü kabullenebilir. (...) Eğer Kemal Derviş, ekonominin 'chef supremo'su olmayı sağlayacak bir 'formül'ü kabul edecekse, bu hükümetin 'mukadder gidişi'nden sonra da, 'rol' üzerinde kalacak demektir. Zira Kemal Derviş'in Ankara'ya gelmesi, Türkiye'nin geldiği noktada 'seçmen iradesi'ni değil, uluslararası para kuruluşlarının 'iradesi'ni yansıtmaktadır. Türkiye'nin sırtı duvara yaslanmış ve bundan çıkış için, uluslararası para kuruluşları ve bunların ardındaki 'Amerikan iradesi'nin Türkiye'ye desteği zorunlu hale gelmiştir. Kemal Derviş, bu durumda bu desteğin 'güvencesi'ni simgeliyor."¹¹⁵

Ecevit'in Özal'ı

Çandar'ın yazısında dikkat çeken husus, Kemal Derviş'i Turgut Özal'a benzetmesiydi. Cumhurbaşkanlığı döneminde bir süre Özal'ın danışmanlığını da yapan ve bu uğurda pek çok sert eleştiriyi göğüsleyen Çandar, "Rahmetli"yi iyi bilen isimlerden biriydi. Bu nedenle, Derviş'i Özal'a benzetmesi ilginçti. Ancak daha da ilginç olan hususlar, Çandar'ın Özal'la Derviş'i mukayese ettiği satırlarda gizliydi:

"Turgut Özal'ın 'credential'ları yani 'kozları' Kemal Derviş'de yok. Turgut Özal, Türk devlet bürokrasisinin içinden gelmişti. Ayrıca tarikat-aşiret-çıkar grupları gibi Türkiye'nin 'içsel gelişmeleri'yle pek haşır neşirdi. 'Beyazlar' aleminde 'esmer' bir Türk'tü. Kemal Derviş, bu anlamda fazla 'Beyaz Türk'tür.'"116

Sabah gazetesinin 3 Mart tarihli manşeti, Turgut Özal-Kemal Derviş benzerliğinin başkalarının da dikkatini çektiğini gösteriyordu: "Ecevit'in Özal'ı."117

Artık "Ekonomiden Sorumlu Devlet Bakanı" olan Kemal Derviş, Özal'la kıyaslanıyor ve gerçekten de çarpıcı noktalara dikkat çekiliyordu. Şu satırlar yer alıyordu Demirel'le Özal'ın tokalaştığını gösteren fotoğrafın altında: "Türkiye'nin 70 cente muhtaç olduğu 1979 sonunda dönemin Başbakanı Demirel, Özal'ı büyük yetkilerle Başbakanlık ve DPT Müsteşarlığına getirmişti."118

Ecevit ve Kemal Derviş fotoğrafının altında ise "Ecevit, Derviş'i ekonominin tek patronu ilan etti. Ekibini kurmak için hemen kolları sıvayan Derviş, bayram tatili boyunca yeni programı hazırlayacak,"119 deniliyordu.

"Süper Bakan" sıfatıyla anılan Kemal Derviş'le ilgili haber ve yorumlar, iç sayfalarda da sürdürülüyordu doğal olarak. Gazetenin iç sayfalarından birine uygun görülen başlık ise bir başka kıyaslamının ürünüydü: "Özal'dan daha derin."

Spotta ise şu sözler yer alıyordu: "28 yıla parlak bir kariyer sıdıran Kemal Derviş'i tanıyanlar, onun için 'Özal'dan daha derin bir ekonomisttir' diyorlar."120

Ancak, asıl Özal-Derviş mukayesesini, gazetenin köşe yazarlarından Necati Doğru yapıyordu:

"Özal. Nakşibendi tarikatındandı, bunun adı Derviş... Özal'ın papatyaları vardı, bunun yok. Özal'ın prensleri vardı, bunun yok. Özal'ın Semra'sı, Ahmet'i, Efe'si, Zeynep'i, yiyeceğini, yedireceğini vardı. Bunun yok. Derviş'in birinci eşi Türk kıza, ikinci eşi Amerikalı... İki oğlu var, biri Türkiye'de diğeri Amerika'da..."

Özal takunyalıydı... Bu mokesenli. Özal da Amerika görmüşü. Derviş de Amerika'dan geliyor. Özal, kariyerini Türkiye bürokrasi-

116. Cengiz Çandar, *Habertürk*, 24 Mart 2001.

117. *Sabah*, 3 Mart 2001. 118. a. g. y. 119. a. g. y.

120. *Sabah*, 3 Mart 2001.

si üzerine yapmış, özel sektörde çalışmış, Dünya Bankası'nda 2 yıl görev almıştı. Derviş ise asıl kariyerini uluslararası düzeyde yapmış. Derviş'in özel şirket geçmişi yok. Derviş'e de şimdi Özal'a verilen bütün yetkiler veriliyor.

Hayırlısı... Başarabilir mi? Şartları benziyor. Özal'ın 1980 öncesi girilen ekonomik krizden çıkmak için yetkilerle donatılarak görevlendirildiğinde devraldığı koşullar, bugünkülerle aşağı yukarı aynıydı."¹²¹

Özal-Derviş benzerliğini kalemine dolayan bir başka isim de *Hürriyet* gazetesi yazarı Bekir Coşkun'du. Ama bir başka açıdan:

"Bu geliş de bizlere yabancı değilmiş gibi. Özal böyle gelmişti. ABD'den, Dünya Bankası'ndan, uçakla, Esenboğa'ya, ekonomiyi kurtarmak için. Derviş'in bilek güreşi merakını dünkü gazeteler yazdı. Rahmetli de severdi, önüne geleni bilek güreşine davet ederdi. Ki daha gelirken yolda kaptan pilotun, yolcuların bileğini yatırıp, havaalanı karakolundaki başkomiseri yenip, uçağa yanaşan kargo kamyonunun şoförünün bileğini büküp, oradan milletin bileğine yapışmıştı. Bu da keza... Bakın ilk demeci bile aynı: 'Türkiye'ye gelen yabancı sermaye kazanır...' Onu biliyoruz. Tabii ki kazanıyorlar. Kazanamayan Türkiye..."¹²²

Derviş'in Turgut Özal'la kıyaslanmasına karşı çıkan nadir isimlerden birisi ise *Yeni Şafak* gazetesi yazarı Kürşat Bumin'di: "Kemal Derviş için yapılan 'II. Özal yakıştırmaları' insanda gerçekten 'bir tulûat etkisi' yapıyor. Gerçekten ne ilgisi var; her ikisinin de ABD-Dünya Bankası üzerinden gelmesi böyle bir karşılaştırma için hiç yeterli olur mu? Ancak yanlış anlaşılmasın; bu benzemezlik Özal'ın 'bu toprağın ve tarihin çocuğu' olması, diğlerinin ise Alman bir anneden olup ikinci evliliğini bir 'Musevi ABD'li' ile gerçekleştirip 25 yıldır yurtdışında yaşamasından kaynaklanmıyor. İllâki birer nişan vermek gerekiyorsa, hiç şüphe yok ki, Özal kadar Derviş de 'bu toprağın ve tarihin çocuğu'dur... Hem şu da var: Bakın günlerdir ekranda izliyoruz; 25 yıldır yurtdışında yaşayan Derviş'in Türkçesi rahmetli Özal'inkinden çok daha düzgün değil mi? Derviş'in ağzından bir tek İngilizce sözcük çıktığına da şahit olmadık!"¹²³

121. Necati Doğru, *Sabah*, 3 Mart 2001.

122. Bekir Coşkun, *Hürriyet*, 3 Mart 2001.

123. Kürşat Bumin, *Yeni Şafak*, 6 Mart 2001.

Deyim Güngör Uras'a ait.¹²⁴ Hani haksız da sayılmaz. Kemal Derviş ismi duyulur duyulmaz başlayan sürecin en belirgin vasfını ifade ediyordu "Bizim Kemal Sendromu" başlığı. Artık hangi psikolojik beklentilere cevap veriyorsa, birileri Kemal Derviş'i ne kadar iyi tanıdıklarını, yemekte karşılaştıklarında nasıl selamlaştıklarını, tenis kortlarında Dünya Bankası'nın meselelerini nasıl tartıştıklarını, Washington'da Potamac Nehri'nin bulanık sularına bakarak "Ne olacak bu Türkiye'nin hali?" diye nasıl efkârlandıklarını anlatıyorlardı...

Güngör Uras ise kendisiyle benzer bir şaşkınlığı paylaşan Yılmaz Çetiner'in sözleriyle başlıyordu yazısına: "Yılmaz Çetiner Ağabeyim, 'Şaşırdım kaldım... Kemal Derviş'in bu ülkede ne kadar çok yakını varmış da haberimiz yokmuş... Ağzını açan, eline kalemi alan 'Bizim Kemal' diyerek başlıyor anlatmaya, yazmaya' diyor.

Bizim Kemal, 40 milyar doları havada kapar...

Bizim Kemal'i Amerikalılar yollarken dediler ki... Sen git... Biz senin arkadayız... İstedğin kadar parayı yollarız...

Bizim Kemal gelmeden bana, 'n'apıyım abicim?' diye sordu. Ben ona kısaca durumu anlattım.

Kemal Derviş adı ortaya atılır atılmaz başlayan ve Türkiye'ye gelişi ile hızlanan bu söylemler, Kemal Derviş'i yüceltir gibi yaparak çürütme operasyonudur. Bizim sistemimizde insanları şişirir, şişirir sonra bir iğne batırıp posasını çıkarırlar. Bizde insan yeme makineleri böyle çalışır. Bizim politikacımız, kendini dinlemeyecek, politikacıyı ezecek güçte teknisyenden hoşlanmaz. Mecbur kalır ise o teknisyenleri göreve çağırır gibi yapar ama, daha çağırır-ken, 'poposuna teneke bağlama operasyonunun da düğmesine basar...'.

Hatırlayınız, bundan önce yurtdışından davet edilen gençler n'oldu? Onların hepsi de mi 'balon' idi? Hem Kemal Derviş harcıyor, hem olayın ciddiyeti gözden saklanıyor, hem de bundan sonra halkın başına gelecekler unutturuluyor."¹²⁵

Güngör Uras'ın sözünü ettiği "Bizim Kemal Sendromu"nun piyasayı kaplamasından rahatsız olanlardan birisi de *Yeni Şafak* yaza-

rı Cengiz Çandar'dı. Apaçık da dile getiriyordu rahatsızlığını: "Bazı kalemler, Kemal Derviş'le bir kez yemek yemiş veya ayaküstü sohbet etme fırsatı bulmuş olmalarını bir 'imtiyaz' haline getirerek, uzun açıklamalar ve yorumlar yapma gücünü kendilerinde bulmuşlar. Bu durumda 'sessizlik'ten sıyrılmalı mıyım? Ne de olsa Kemal Derviş, benim hem en eski ve hem de yakın bir arkadaşım. 2000 yaz sonuna kadar bir buçuk yılımı geçirdiğim Washington'daki 'en hakikatli' dostlarımın başındaydı ve bir buçuk yıl boyunca sık sık bir araya geldik. Biz açmazsak, Kemal açardı ve gözlemlerini söylediler. En son konuşmalarımızın birini hatırlıyorum; tam da bu içinde bulunduğumuz aylara ilişkin bir öngöründe bulunmuş ve 'ekonomide gidiş iyi gözükmese de rağmen, 2000 sonları, 2001 başları itibarıyla Türkiye'yi çok tehlikeli bir durumun beklediğini' söylemişti. Dediklerinin aynen çıktığına, 22 Kasım 2000 ve 23 Şubat 2001 krizini yaşadıkten sonra 'şefa'at' de bulunabilirim."¹²⁶

Ancak asıl espriyi genellikle olduğu gibi *Hürriyet* yazarı Serdar Turgut yapacak ve Kemal Derviş'in tercih ettiği türden kahvaltılı toplantıların krizden çıkmak için ne kadar faydalı olabileceğine dikkat çekecekti. "Krizin olumlu yanları" başlıklı yazısında, şunları söylüyordu Turgut:

"Tanıdığım kime sorsam ya kendisi ya da onun bir tanıdığını mutlaka Kemal Derviş ile kahvaltı etmiş oluyor. Hayatımda bu kadar fazla kahvaltı eden insan ne gördüm ne tanıdım (...) Dolayısıyla Derviş'in sadece burada var oluşu bile bir sektörümüzü canlandırmaya yetip de artmaktadır."¹²⁷

"Derviş'in Adı Bile Yetti!"

Kemal Derviş'in Ekonomiden Sorumlu Devlet Bakanı olması, medya tarafından olumlu karşılanmıştı genel olarak. Herkes bir ucundan tutup kaldırmaya çalışıyor gibiydi tabutu. Bazı başlıklar daha iddialı, bazı başlıklar utangaçtı. Doğal olarak karşı çıkanlar da vardı. Ama genel ruh halini ve beklentiyi, *Hürriyet*'in 3 Mart tarihli manşeti net bir biçimde özetliyordu: "Derviş'in adı bile yetti."¹²⁸

126. Cengiz Çandar, *Yeni Şafak*, 2 Mart 2001.

127. Serdar Turgut, *Hürriyet*, 9 Nisan 2001.

128. *Hürriyet*, 3 Mart 2001.

Gerisi önemli değildi aslında, önemli olan bu atmosferin sürdü-rülebilmesi, bu umudun diri tutulabilmesiydi. *Hürriyet*'in haberine göre, "Süper bakan Kemal Derviş'in kabineye girişiyle" dolar 800'lü rakamlar sınırına inmiş. Borsa yükselmiş, faizler 10 puan düşmüştü bile.¹²⁹ Önemli olan da buydu.

Doğrusunu söylemek gerekirse, medya, Kemal Derviş ismi or-taya atılır atılmaz olumlu bir hava takınmıştı. Bu olumlu havanın asıl anlamını ise yine aynı gazetenin yazarı Cüneyt Ülsever'in kale-minden aktaralım isterseniz:

"Kemal Derviş'in gelişine hepimiz seviniyoruz. Üç gün evvel adını dahi bilmediğimiz bir kişiyi yanık kalplere serpilen serin su-lar gibi görüyoruz. Basında öne çıkarılan Derviş'in özgeçmişi haki-katen göğüs kabartıcı. Ülkesini sevdiğine de hiç şüphe yok. Bülent Ecevit'in eski dava arkadaşı olması da ayrı bir avantaj. Ancak biz başka bir şeye seviniyoruz. Kemal Derviş'i ABD Hazinesi'nin, IMF'nin ve dahi Dünya Bankası'nın izdüşümü olarak görüyoruz ve 'Ohh! Allah'a şükür. Müttefik bizi yine yüzüstü bırakmadı' diye se-viniyoruz. Derviş'e olan sempatimiz, âşığın bizzat aşkın kendisine âşık olması gibi bir şey. Maşuk bahane. Seslendirilmese bile, hepi-miz biliyoruz ki Kemal Derviş'i akıl eden, hatta tatlı dili ile dayatan birileri var. Biz o birilerini seviyoruz."¹³⁰

Ülsever'in şu sözleri ise "Biz Derviş'i Çok Sevmiştik" türünden aşinalıkları bulunanların, nereye gittiğini ve gideceğini gayet iyi bildikleri bir mesajdı: "Kendisine de; derviş uçurmakta büyük hü-ner sahibi müritlerimizin, dervişleri yarı yolda bırakmakta da üstad olduklarını hatırlatmak isterim."¹³¹

Milliyet ise "Güç Derviş'te artık!"¹³² başlığını tercih etmiş ve il-ginç bir fotoğrafla tamamlamıştı tabloyu. Başbakan Ecevit'le Der-viş'i aynı karede gösteren fotoğrafın resimaltı şöyleydi çünkü: "Göz göze bakıştlar... Ecevit'le basının karşısına çıkan Derviş, 'Al-lah'ın izniyle ülkeme yararlı olabileceğim için çok mutluyum' de-di."¹³³

Yeni Şafak yazarı Cengiz Çandar ise söz konusu desteğin arka-sında başka şeyler arayacaktı: "Kemal Derviş'i 'içerde' destekle-yenler de var elbette. 'Büyük medya'nın birçok kalemi onun arka-

129. a. g. y. 130. Cüneyt Ülsever, *Hürriyet*, 3 Mart 2001.

131. a. g. y. 132. *Milliyet*, 3 Mart 2001. 133. a. g. y.

sında gözüktüyor. İlk bakışta 'mide bulandırıcı' bir şey. Anlaşılmaz bir şey değil ama. Bunlar, kim iktidardaysa derhal desteklemeye hazırdırlar. Her kim ki, bugüne kadar devletten nemalanarak halkı soymuştur -bunda büyük medya patronları ön sıralardadır- onlar ve emirlerindeki 'kalemler,' 'devlet otoritesinin başında' veya 'yakınında' kim varsa; hinoğluhin hesaplarla hemen 'biat' etme alışkanlığındadır."¹³⁴

Radikal ise daha temkinli bir başlığı tercih etmişti Derviş'in başkanlığını duyururken: "Derviş'e zor görev."¹³⁵

Gazetenin yayın yönetmeni İsmet Berkan da bir kuşkusunu dile getiriyordu daha ilk günden: "Adı kim tarafından kulaklara fısıldanmış ya da kim tarafından destek görmüş olursa olsun, ekonomi yönetimi için Kemal Derviş'in doğru seçim olduğuna kuşku yok. Yok ama Kemal Derviş'e verilen görev ve yetkiler Derviş'in yeteneklerini, bilgisini, tecrübesini gösterebileceği nitelikte olmalıydı. Bana öyle geliyor ki bu olmadı (...) O yüzden Kemal Derviş'in işinin çok zor olduğunu, Derviş'in beklenen 'Mehdi' ya da 'Mesih' olacağını ummamak gerektiğini şimdiden bir yere yazalım. Hem kararlar yeterince hızlı alınamayacak hem de içeriden Kemal Derviş'i yıpratmaya yönelik davranışlar yapılacaktır."¹³⁶

Berkan'ın ne ölçüde haklı olduğunu anlamak için çok fazla beklemek gerekmeyecekti...

Derviş ve Yeni Demokrasi Hareketi

Bütün bunlar olup biterken, Kemal Derviş'in sadece Bülent Ecevit'in CHP'si değil, Cem Boyner'in Yeni Demokrasi Hareketi (YDH) saflarında da aktif politikaya meylettiği çıkmıştı ortaya. Hatta meyletmekle kalmamış, ta Washington'lardan gelerek YDH toplantılarına da katılmıştı. *Hürriyet* gazetesi, bu haberi manşetine taşımış ve "Boyner kadrosundan para koltuğuna"¹³⁷ başlığını uygun görmüştü. İçeride ise "Kurtarıcı Derviş YDH'lı çıktı" başlığı kullanılmıştı.

134. Cengiz Çandar, *Yeni Şafak*, 6 Mart 2001.

135. *Radikal*, 3 Mart 2001.

136. İsmet Berkan, *Radikal*, 3 Mart 2001.

137. *Hürriyet*, 1 Mart 2001.

Habertürk Yayın Yönetmeni Ufuk Güldemir'in eline geçse, muhtemelen "Bu bir çıktı haberi, " patlangacı da taşıyabilecek olan haber Cüneyt Uzunoğulları imzalıydı. Şöyle diyordu Uzunoğulları:

"Bugün hükümetle görüşmek üzere ABD'den Türkiye'ye gelecek olan Dünya Bankası Başkan Yardımcısı Kemal Derviş, 1994 yılında Cem Boyner başkanlığında oluşturulan Yeni Demokrasi Hareketi'nin (YDH) kurucu üyesi olduğu belirlendi. Başbakan Bülent Ecevit'in Türkiye'ye görüşmek üzere çağırdığı Dünya Bankası Başkan Yardımcısı Kemal Derviş, 1994 yılında Cem Boyner başkanlığında oluşturulan Yeni Demokrasi Hareketi'nin (YDH) kurucu üyesi çıktı. Hakkında Merkez Bankası Başkanlığı veya ekonomiden sorumlu bakanlığa getirileceği spekülasyonları yapılan Kemal Derviş, 1995 yılında yapılan genel seçimlerde binde 8 oy aldıktan sonra kendini fesheden YDH'da Zülfü Dicleli, Prof. Asaf Savaş Akat, Memduh Hacıoğlu, Cengiz Çandar ve Mehmet Altan gibi isimlerle birlikte görev almıştı."¹³⁸

Ancak Kemal Derviş'in partileşme sürecine girmeden önceki YDH'da aktif görev alması, farklı yorumlara da sebep olacaktı. 21 Mart'ta *Sabah* gazetesinde yayımlanan "Derviş rüzgârı YDH'ya umut oldu"¹³⁹ başlıklı haber bunun somut bir örneğiydi bir bakıma. Haberde, YDH'lıların Derviş'e "kendilerinden biri" gözüyle baktıkları belirtiliyor ve "umutlandıkları" vurgulanıyordu. Ancak ne yönde "umutlandıkları" veya ne umdukları belirsizdi. Bununla birlikte, haberin vurucu tarafı, "yorum" kısmında gizliydi:

"YDH'lıların kendilerinden biri gibi kabul ettikleri Kemal Derviş'in ekonominin başına geçmesi, partide yer almış isimler arasında yeni bir siyasi hareket başlatma düşüncesinin doğmasına yol açtı. Özellikle son dönemde yapılan kamuoyu araştırmalarında tüm partilerin oy oranının düşük çıkması, kararsız kitlenin son seçimden bu yana daha da büyümüş olması, siyasi yelpazenin her kanadında yeni bir siyasi oluşum arayışının hız kazanması gibi faktörlere ek olarak, Derviş'in kamuoyunda yarattığı sempati de YDH'lılar üzerinde etkili oldu. Söz konusu değerlendirmeler, geçmişte YDH'nın kurucusu, üyesi, yöneticisi ya da sempatzanı olmuş isimleri dün akşam yemekli bir toplantıda bir araya getirdi. Partiden ayrıl-

dıktan sonra bu tür toplantılara pek katılmayan Cem Boyner, dün akşamki toplantıya da katılmamayı tercih etti."¹⁴⁰

Bu yorumlar, söz konusu yemeğe katılanlardan *Yeni Şafak* gazetesi yazarı Cengiz Çandar'ı çileden çıkartacaktı. Çandar'ın 22 Mart'ta *Habertürk* sitesinde yayımlanan yazısına göre, öncelikle yapılan kötü gazetecilik ve özensizlik hemen her satırdan dökülüyordu. 35 kişilik yemeğe katılanlardan sadece dokuz isim sayılmıştı ve onların ikisi yani Asaf Savaş Akat'la Hüseyin Ergün yemeğe zaten katılmamıştı. Ayrıca, *Sabah*'ın köşe yazarlarından Ali Bayramoğlu da yemeğe katılmıştı ve Sabahçıların aklına, Bayramoğlu'na sorup da haberi doğrulamak gelmemişti nedense.

Şöyle açıklıyordu bu "özensizlik"in sebebinin Cengiz Çandar: "Haber, Kemal Derviş'e mesaj niteliğinde. Zira, Kemal Derviş sadece bir 'ekonomik tamir hareketi'nin adı değil. Kemal Derviş, Türkiye'nin geldiği noktada bir 'siyasi değişim projesi'nin taşıyıcısı olabilir (...) Mevcut ve köhne ve statükocu 'siyasi sistem'den nemalananlar, Derviş'in başarısından ve bu, mevcut- köhne-statükocu siyasi sistemin –hem de uluslararası dinamiklerden de alınacak güçle– tasfiye edilmesinden korkuyorlar (...) Bu sözde haber çizgisi, 'büyük medya' veya '3'lü koalisyon'un Kemal Derviş'e gönderdiği, 'YDH'lılardan ve benzerlerinden uzak dur' mesajıdır. Ayrıca, Kemal Derviş-YDH sözcükleri bir arada tutularak, Derviş'in imajının 'yüzde 1'in altında oy alıp kaybolup giden parti'yle zımparalanması gibi bir hinlik de elbette söz konusu."¹⁴¹

Aslında Çandar'a göre, Kemal Derviş'in YDH'liliğinde öyle fazla abartacak bir taraf yoktu. Kemal Derviş YDH'ya YDH olmadan önce, kurul çalışmaları esnasında dahil olmuş ve birkaç toplantıya katılmıştı sadece. Ancak, YDH'nın kuruluşu sırasında adının kurucular arasında yer almasına itiraz etmemişti. Bugüne kadar kamuoyuna fazla yansımamış bir de sır fısıldıyordu Çandar meraklı kulaklara: "Emekliliğine altı ay kalmamış olsaydı Zekeriya Temizel bile YDH kurucusu olacaktı."¹⁴²

Daha önce de belirtildiği gibi, Derviş'i en çok şaşırtan şeylerden biri, basının kendisine gösterdiği yoğun ilgi olmuştu. Gösterilen ilgi-den duyduğu rahatsızlığı da dile getirmişti üstelik. "Gidin biraz dinlenin, önümüz bayram, bu kadar sıkı takip edilecek bir şey yok," demiş ama doğal olarak dinletememişti.

Zaten Esenboğa Havaalanı'ndaki kalabalığı görünce de ürkü ile korku arasında bir şeyler hissetmiş ama "Nasıl olsa daha ilk gün, yarın unutulur beni," diye umutlanarak, ilk uçakla geri dönme fikrini silip atmıştı zihninden. Ne var ki, çok kısa bir süre içinde anlamıştı yanıldığını. Basının baskısından rahatsız olduğu için arka kapıdan çıkmak isterken kısıtılıyor, peşine düşen araçların fazla sürat yapması karşısında otomobilini durdurup gazetecilere bütün iyi niyetiyle, "Kaza yapmaktan korkuyorum, lütfen..." diyordu mesela.

Ertesi gün gazetelerin manşetleri hazır: "Derviş, Prenses Diana gibi kaza yapıp ölmekten korkuyor."

Arada yine iyi niyetle, "Arkadaşlar bunu bir düzene koyalım, bu iş böyle olmaz," diyorsa da dinletemiyordu. Ama berber koltuğunda veya tuvalette de rahatsız edilebileceğini aklının ucundan geçirmiyordu herhalde. Ne var ki olmuştu.

Sabah gazetesinden Murat Birsnel, Ankara Hilton Oteli'nde Kemal Derviş'in berbere girdiğini görünce veya duyunca, soluğu yanındaki koltukta almıştı. Ertesi günkü gazetenin manşetine göre, bu bir "özel röportaj"dı.¹⁴³

Üstelik artık bakan da olan Kemal Derviş, Murat Birsnel'e "özel bir demeç" vererek, "Yaza kadar dişinizi sıkın," demişti.

Spotlarda ise bu "özel haber"ın serüveni yer alıyordu: "Murat Birsnel, uzun takipten sonra Kemal Derviş'i Ankara Hilton'un berber salonunda yakalamış, yanındaki koltuğa oturmuş ve sohbete başlamıştı."¹⁴⁴

Peki ne konuşmuşlardı ve Murat Birsnel, bu "berber muhabbeti" esnasında, Kemal Derviş'e "gazeteci" kimliğiyle orada bulunduğu nu açıklamış mıydı acaba? Bunlar meçhul. Meçhul olmayan kısmı da gazetede yer alıyordu zaten:

"Ankara Hilton'un berber salonuna girdim... Mutlu bir tesa-

düf(!) yan koltukta Kemal Derviş! Sohbeti başlattım...

– Efendim yeni göreviniz hayırlı uğurlu olsun. Bütün Türkiye, size büyük ümit bağladık.

– Çok teşekkür ederim, ben de çok mesaj alıyorum. Odaya mesaj yağıyor, hiç tanımadığım insanlardan... 'Size güveniyoruz, siz yaparsınız' diyorlar. Güzel bir his, o mesajların yanında devletin dosyaları da var dizi dizi. Bazen masanın üstüne yan yana oluyorlar. Bu destek güç veriyor. Ben de sürekli çalışıyorum.

– Bayram sonrası nasıl bir Türkiye'ye uyanacağız dersiniz?

– Çok çalışmam gerekiyor, bayramda da bayram sonrası da... Bütün ekiple çalışmamız lazım. Çok yoğun bir tempoda çalışmamız lazım. Yapılacak çok iş var.

– Ne zaman düze çıkar gibi oluruz? Bir tarih verebiliyor musunuz?

– Yaz başı biz de düzelmeye başlarız diye düşünüyorum. Ama önümüzde çok zorlu iki üç ay var. Bayram sonrası iki ay zor geçecek. Biliyorum işten çıkartmalar var, biliyorum ortalama maaşlar düşük ama hep birlikte milletçe destek verip beraber omuzlamamız gerekecek. Yaz aylarıyla birlikte düzelmeler başlayacak.

– Göreve atandığınızı televizyondan izlerken gördüm, elinizi Başbakan Ecevit'in omzuna koydunuz...

– Ya öyle oldu, inşallah yanlış anlaşılmamıştır. Sevgimi engelleyemedim.

– Bütün basın peşinizde...

– Evet. Basın çok önemli bir rol oynuyor. İcraatla vatandaş arasındaki köprü görevinde. Beni de sürekli izliyorlar, bari bir tıraş olayım dedim.

– Zor bir dönemde güç şartlarda son derece ağır bir sorumluluk aldınız, kendinizi nasıl hissediyorsunuz?

– Yapmak istiyorum, başarmak istiyorum ve olacağına inanıyorum. His deyince, dün akşam babamı düşündüm. Onu çok özlediğimi düşündüm. Keşke bu günleri, beni görseydi. Onlar da 1963'lerde 'Nerede hareket orada bereket' diye bir akım başlatmışlardı.

Otelde de hareket çok, oda servisi yapan garsonlar bile ekonomi konuşuyor, bir tanesi bana 'Brezilya krizden çıktıysa biz de çıkarız' diye anlattı.

(Gülüyor, ardından berbere...)

– Böyle iyi oldu, toplantım var, gideyim artık. (Bana dönüyor)

Size de iyi günler dilerim...

– Tekrar hayırlı olsun, kolay gelsin efendim.

Berber(imiz) Göksel Ayrancı bana dönüyor...

– Bir çay?

– Yok sağol. Bana kâğıt kalem!"¹⁴⁵

Bütün bunları gören Bekir Coşkun'un yazdığı yazı, tam da bu nedenlerle yabana atılacak gibi değildi: "Bizim medyanın, ekonomimizi kurtaracak kişi Kemal Derviş'i nasıl amansız kovaladığını izliyorsunuzdur. Lokantadan hamama, berbere kadar. Misal, medyayı atlattığını sanıp, huzur içinde tıraş olmaya gittiğinde, berberin tüm koltukları gazetecilerle doluydu. Berber müşterisi sanıp yaptığı sohbet, ikinci gün manşetlerde 'Derviş'ten gazetemize özel demeç' olarak yer aldı. Doğrusunu isterseniz, bendeniz de kaç gündür onu nasıl kovalayıp, nerede sıkıştırıp da bir demeç alayım diye düşünmüyor değilim. Asansörde mi, hamamda tellak olarak mı?.. Helada mı?.. Misal; helada yan kabine girilir, o tam çışını yaparken, alttaki aralıktan aniden güçlü biçimde seslenilir:

'Sayın Derviş, acaba elinizde ne var?..'

'.....?'

'Yani ekonomiyi kurtarmak için elinizde ne gibi formüller bulunuyor, bize açıklar mısınız?..''

Gördüğüm kadarıyla efendi, kibar ve sabırlı birisi olan Kemal Derviş, tabii ki elinden geldiğince soruları yanıtlamaya çalışacak, ikinci gün gazetede 'Ekonominin yeni patronu Kemal Derviş'ten özel demeç' başlığı yer alacaktır (...)

İyi bir yanıt alabilmek için, soruları ne kadar beklenmedik anda, ani sorarsanız, o kadar iyi.

En azından helada medyadan kurtulduğunu düşünen bakan, tam o mutluluğu yaşarken, üstteki açıklıktan ya da alttaki aralıktan mikrofonu aniden uzatarak: 'Ne zaman oturacaksınız acaba?..' "¹⁴⁶

Dudaklardaki Sır

Hayır, Bekir Coşkun abartmıyordu kesinlikle. İçinden çıkıp geldiği meslektaşları kadar, onları yönlendirenleri de iyi tanıyordu sadece. Bir başka "gazetecilik yöntemi" bir kez daha haklı çıkardı Bekir

Coşkun'u: Dudak okuma! Medya mensuplarının, "halkın haber alma özgürlüğünü" temin etmek için göze almayacakları tehlike, pervasızca dalmayacakları yatak odası, okumayacakları dudak yoktu...

Kemal Derviş, Türkiye'ye doğru yola çıkarken, başına gelebilecek hemen her şeyi düşünmüştü belki, ama dudaklarının okunarak haber yapılacağı aklından geçmemişti herhalde. "Dudak okuma" yönteminin bir gazetecilik tekniği olarak kullanıldığı kaç ülke vardı ki şunun şurasında? Ayrıca, var mıydı sahidene?

Derviş, 3 Mart akşamı, işlerinin yoğunluğundan fırsat bulup da Kanal D'ye baktıysa şayet, birkaç yaşına daha girmişti büyük ihtimalle. Çünkü ekranda cep telefonuyla konuşan görüntüsüne, "dudak okuma" yöntemiyle elde edilen "ifşaat"ı eşlik ediyordu.

Neler demiyordu ki Kemal Derviş: "Faturayı bize çıkartmaya çalışıyorlar. Bunları, bunları zaten diyeceğim... Böyle böyle yapıyorlar dedim. Yani, lütfen böyle zor bir durumda... Diyeceğim, öyleyse şu hafta sonu veya hafta içi detaylar üzerinde görüşüp genel duruma bir bakalım. Bir de şu var, nelerle millet bu hale getiriliyorsa bize düşen hep bu sorunlar, hep bu sorunları yeniden önümüze koyacaklar. Bence sen söyle lütfen. Söyle Ecevit'e lütfen, ben bu haliyle uğraşamam. Ben bile düzlüğe çıkartamam. Yani çok zor. Çünkü öyle bir şey ki, Türk politika adamı boş vere vere neredeyse ve sonunda hükümetin canına okudu..."¹⁴⁷

Üstelik aynı gün BDDK Başkanı Zekeriya Temizel, "Devlete bir gün hizmeti olmayanların altında olmam,"¹⁴⁸ diyerek basmıştı istifayı ama bu o kadar da önemli değildi. Önemli olan, Derviş'in dudaklarından hangi sözlerin çıktığıydı. Tartışma da bu sözler yayımlandıktan sonra başladı zaten.

Önce işin etik boyutu getirildi gündeme: Yapılan iş, gazetecilik etiğine uygun muydu?

Uygun muydu sahidene?

Hürriyet gazetesinin 5 Mart tarihli manşeti, sorunun cevabını bir miktar veriyordu: "Dudak büken tartışma."¹⁴⁹

Basın Konseyi Başkanı ve *Hürriyet* başyazarı Oktay Ekşi, etik tartışmasında net bir biçimde koyuyordu tavrını ortaya: "Benim kanaatim böyle haberler olmamalı. Gazeteciliğin meşru haber top-

147. Kanal D'den aktaran *Hürriyet*, 4 Mart 2001.

148. *Hürriyet*, 4 Mart 2001. 149. *Hürriyet*, 5 Mart 2001.

lama alanının ve yönteminin dışına çıkan bir uygulama. Bu yapana bir kredi kazandırmayan, takdirden çok, eleştiri davet eden yanlış bir gazetecilik uygulaması. Haberleşme gizliliği ilkesini ihlal eden bir uygulama. Bir insanın telefonda yaptığı konuşmayı, onun haberi olmadan banda alıp yayınlamadan farkı yok."¹⁵⁰ *Milliyet* gazetesi köşe yazarı ve CNN Türk Genel Müdürü Taha Akyol da "Dudak okuma yöntemiyle yapılan haberleri pek sağlıklı bulmadığını"¹⁵¹ belirten bir başka isimdi.

Bir de "dil" sorunu vardı. Kemal Derviş, konuya ilişkin görüşünü soran gazetecilere önce çok üzülüğünü söylemiş, arkasından da "O konuşma tamamen yanlış maalesef. Benim söylediklerimi yanlış açıklamışlar. Ben o sırada İngilizce konuşuyordum,"¹⁵² demişti.

Kanal D Haber Genel Yayın Yönetmeni Tuncay Özkan, bu açıklama karşısında, tehdit kokan bir üslûpla aynen şunları söyleyecekti: "Hem Türkçe, hem de İngilizce kayıt elimizde. Londra'da İngilizce bölümünü de çevirtip yayınlayacağız. Dudak okuyan uzman kurul, kendisi İngilizce konuşmaya başladığı andan itibaren, 'Bu bölüm İngilizce'dir' diye deşifreyi durdurdu. Kendisinin İngilizce konuştuğu bölümler de elimizde. Londra'da yine bir uzman kurul ile temastayız. Onlara da İngilizce'sini deşifre ettireceğiz. Türkçe bölümleri hatırlayamamasını, kendisinin uzun zamandır Türkiye'de olmamasına bağlıyorum. İngilizce konuştuğu bölümleri çevirttiğimizde, belki o zaman hatırlamasına daha yardımcı olabiliriz. Çünkü uzun zamandır Amerika'da. Davulun sesi uzaktan hoş gelir. Türkiye gerçeği başka bir şeydir. Her gerçekle karşılaştığında bu tür tepki verirse, kendisinin çabuk yıpranacağını düşünüyorum."¹⁵³

Söylemeye gerek var mı? O gün bugün konuşmaların İngilizce deşifreyi kamunun bilgisine sunulmadı, ama atılan taş ürkütülen kurbağaya değdi galiba.

Kemal Derviş Türkiye'yi ve medyayı öğreniyordu. Üstelik daha öğreneceği çok şey vardı...

Kanal D Haber Genel Yayın Yönetmeni Tuncay Özkan'ın dediği gibi, "Türkiye gerçeği başka bir şeydi..."

Sabah başyazarı Güngör Mengi ise yapılan iş karşısında çoktan

vermişti hükmünü: "Dudak okuma uzmanlığı değil, canına okuma uzmanlığı..."¹⁵⁴

"Dışarıdan Gelen Adam"

Siyasetbilimci ve *Radikal* gazetesi yazarı Nuray Mert'e aitti yukarıdaki ifade. "Siyaset bilinci" adına "Kemal Derviş yöntemi"ne bağlı olarak beri karşı çıkan birkaç isimden biriydi Nuray Mert. Çünkü Derviş'in göreve geliş veya getiriliş biçimi bile "ara rejim" modellerini çağırıyordu. 12 Mart dönemindeki Nihat Erim kabinesine yine Dünya Bankası'ndan getirilen Atilla Karaosmanoğlu'nun hatırlanması ve iki yöntem arasında benzerlikler kurulması tesadüf değildi elbette. Arkasından Turgut Özal'ın akla gelmesinin ve "Ecevit'in Özal'ı" yakıştırmaları yapılmasının sebebi de buydu.

Belki bir miktar paradoksal görünecek ama Kemal Derviş'in ekonomi yönetiminin başına getirilmesini, 28 Şubat sürecinin iflasının teyidi olarak kabul edenlerin sayısı da hiç az değildi. O halde nasıl oluyordu da, hem "ara rejim" benzeri bir modele kapı aralayıp hem de 28 Şubat sürecinin iflası anlamına gelebiliyordu Kemal Derviş ismi? Cengiz Çandar, *Yeni Şafak* gazetesinde dikkat çekici bir mantıkla cevaplandıracaktı bu soruyu.

Derviş, bir hafta öncesine kadar Dünya Bankası Başkan Yardımcılığı gibi gayet itibarlı ve avantajlı bir görevdeydi, Washington'da yaşıyordu ve Türk ekonomisini yönetmek gibisinden tuhaf bir arzuyla da kıvranmıyordu. Dolayısıyla, bugün yüklendiği görev "bir kumpas veya entrika" sonucunda gelmiş değildi.

"(Derviş) 'geniş yetkiler'le Türk ekonomisinin kumanda mevkiine oturtulmuşsa," diyordu Çandar, "Bu, 28 Şubat sürecinin ve onun ürünü olan Ecevit hükümetinin, Türkiye'yi ekonomik çöküntüye sürüklemiş olup tükenmesinin sonucudur. Hükümet, iki elini havaya kaldırıp teslim bayrağını çekmese; Kemal Derviş, bugün bulunduğu mevkide mi olurdu?"¹⁵⁵

Kemal Derviş'in ara rejimin içinden üreyen bir ara rejim modeli olduğunu Çandar da kabul ediyordu ama 28 Şubat ara rejiminin aksine desteklenmesini istiyordu. Gerekçesi de makûl gibi görünüyordu üstelik: "Zaten Derviş'in başarısızlığı, Türkiye'nin geldiği

noktada, ülkemizi, düşünmek bile istemediğimiz bir felakete sürükleyebilir."¹⁵⁶

Peki ama ne olabilirdi "düşünülmeğe bile istenmeyen felaket?"

Yeni bir askeri müdahale mi? "Bin yıl süreceği" belirtilen 28 Şubat süreci mevcuttu zaten. Askeri müdahale sürecine yönelik yeni bir askeri müdahale, yani bir tür "karşı-müdahale;" Marksist terminolojiyle söylemek gerekirse, ilki "devrim"se şayet, "karşı-devrim" olmaz mıydı? Peki ama Kemal Derviş'in böyle bir senaryodaki rolü neydi ve neden durup dururken böyle bir rol üstlensindi ki?

Bir başka *Yeni Şafak* yazarı, Fehmi Kuru, "Hükümetin yalancı baharı" başlığını koyduğu yazısında bu türden sorulara cevap arıyordu işte. Bir kez, Kemal Derviş'e sağlanan türden geniş yetkilerle donatılmış bir "seçilmiş" bakan örneği yoktu Türk demokrasi tarihinde. Bu türden geniş yetkiler, ancak askeri müdahaleler sonrasında göreve getirilen "seçilmemiş" bakanlar için gündeme gelebiliyordu.

O halde Derviş'in konumu neydi ve neden böyle geniş yetkilerle mücehhez kılınmıştı? Kuru, yabana atılması mümkün olmayan bir 'tez'le cevaplandırmayı tercih ediyordu bu soruyu: "Derviş'in kişisel donanımı karşılaşacağı sorunlara kendisini hazırlamadığına göre, ona atfedilen olağanüstü önem irtibatları sebebiyle olmalı. Amerika'dan gelmesi, Dünya Bankası'nda başkan yardımcılığı koltuğunu işgal etmesi ona dönük siyasi heyecanın sebebi. DSP ve MHP gibi 'milliyetçi' bilinen partilerin koalisyon ortağı oldukları 57. hükümetin Derviş'e dönük heyecanı yadırgatıcı. ANAP açısından da durum farklı değil; kriz sırasında ekonomi yönetimini partisinin eline alma girişiminde bulunmuş olan Mesut Yılmaz, şimdi, hiç değilse zâhirde, Washington'dan gelme 'kurtarıcı' ile ülkenin düze çıkartılmasına umut bağlamış görünüyor."¹⁵⁷

Nuray Mert ise lafı hiç dolandırmadan çok net bir analiz yapıyordu "Melek bakanımız ve biz" başlıklı yazısında: "Ekonomik krizi çözmek için dışarıdan gelen adam vesilesiyle Türk aydın ve 'demokrat'larının çoğunun teknokrasiye karşı bir itirazlarının olmadığını öğrenmiş olduk."¹⁵⁸

Mert'e göre, "Dışarıdan Gelen Adam"ın göreve getiriliş biçimi

156. a. g. y. 157. Fehmi Kuru, *Yeni Şafak*, 4 Mart 2001.

158. Nuray Mert, *Radikal*, 3 Nisan 2001.

kadar görevi kabul ediş biçimi de, görevi kabul ederken dayattığı şartlar da, sadece ve sadece otoriter rejimlerde görülebilecek unsurlar ihtiva ediyordu ve buna rağmen en küçük bir itiraz gelmiyordu kendilerini demokrat olarak niteleyen kesimlerden.

Gelmemesi bir yana, dolaylı olarak veya doğrudan "Dışarıdan Gelen Adam"ı desteklemekte de bir beis görmüyor; hatta onu "siyaset sınıfı"na karşı mücadele veren biri olarak resmetmekten garip bir zevk alıyorlardı.

Peki "demokrat kesim" böyleydi de, "Dışarıdan Gelen Adam" farklı mıydı acaba? Mert, sert ama çok net bir biçimde cevaplandırıyordu bu soruyu da: "Peki ya kendisi? İlk siyasi teşebbüsü, en azından adı demokrasi ile anılan bir parti ile olan bir insan ülkesine ilişkin bir sürü iş yapma durumunda, bu işleri yapma sürecinin ne kadar demokratik olduğunu hiç mi düşünmez? (...) Bu durumda dışarıdan gelen adamın toplumsal alanda neyi temsil ettiği ya da temsil kabiliyeti olup olmadığı ikincil bir sorun, önemli olan beyaz Türklerin demokrasi kurgularını temsil etmesi. Dahası, beyaz olması, bu toplumdan uzak yaşayarak, buranın kirlerine bulaşmamış olması, değil siyasetin kirine pasına bulaşmak, trafikte sıkışıp küfretmek durumunda bile kalmadan, bir melek 'saflığıyla' gökten tepemize düşmesi!"¹⁵⁹

Biraz da Magazin...

Yok hayır, şimdi insafsızlık etmenin âlemi yok. Her ne kadar, Kandilli Rasathanesi ve Deprem Araştırmaları Merkezi Müdürü Prof. Ahmet Mete Işıkara, Kemal Derviş'le birlikte popülaritesine halel geldiğini düşünse de, Derviş onun gibi "cazip erkek" ilan edilmedi henüz.

Belki henüz fırsat bulunamadı buna basında yaşanan deprem dolayısıyla.

Ama işin magazin boyutu da ihmal edilmedi doğrusu. Konuyu ilk kez *Milliyet*'in "dedi-com.tr" köşesinde yazan "Berrin Cankat" dile getirdi.

"Bizim gözümüz de Derviş'in üzerinde" başlıklı yazı, SSCB'nin son lideri Mihail Gorbaçov'dan girip İSKİ skandalı ile adından söz ettiren Ergun Göknel'den çıkıyordu. Ancak siyasi değil, fiziki ben-

zerlik kuruluyordu her ikisiyle de. Söz gelişi, Özal'dan "daha derin" olduğu keşfedilen Kemal Derviş'in, bakışlarındaki derinlikle de Mihail Gorbaçov'u yaya bıraktığı fark edilmişti "Berrin Cankat" tarafından:

"Hanımlar, hiç şüphem yok ki hepiniz, Kemal Derviş'in gazete-lerde fotoğraflarına, ekran görüntülerine alıcı gözle bakmışsınızdır. Biz hemen hemen aynı yılın çocuklarıyız. Hangi ayda doğduğunu bilmiyorum. İlk bakışta Gorbi'yi hatırlatan çizgileri var. Bakışları daha da derin. Alnının açıklığı bile hoşuma gitti. Haklısınız, İSKİ'ci Ergun Göknel'i andıran bir yanı da yok değil. Bence en çekici tarafı gözleri, bakışlarından taşan sevgi ışıltısı. Ve insana güven duyan, huzur veren, kendinden emin, kararlı hali tavrı (...) Çok heyecanlanmayın anlamında not: Kemal Bey'in ikinci eşi Catherine bir dünya güzeliymiş. Bunu erkekler söyler, ama doğrudur hanımlar; güzele bakmak sevap, siz de biraz keyfine bakın!"¹⁶⁰

Peki ama mankenler ne düşünüyordu bu konuda acaba? Peki ya yıldız falı ne söylüyordu Kemal Derviş'in? Öğrenmek için çok fazla beklemek gerekmecekti. Kamuoyu yoklamalarına göre, güvenilirlik sınırı siyasetle yarışan medya, bu konuda da üzerine düşeni yerine getirecekti hemen.

Haberi aynen alınılıyoruz: "Karizmatik bir adam. Sinema sanatçısı, manken ve güzellerin bir bölümü, Kemal Derviş'i 'çok karizmatik' buldu.

Aydan Şener: Başarılı bir insan olduğu ortada. Fizik görüntüsü beni pek ilgilendirmiyor, fakat karizmatik birisi olduğunu söyleyebilirim.

Özlem Yıldız: Bu tip insanlardan hoşlanan kadınlar vardır, fakat bana pek hitap etmiyor.

Yüksel Ak: Televizyonda gördüm, hoş ve karizmatik.

Ayşe H. Önal: Kemal Derviş'i birkaç kez izledim, fakat o kadar yakışıklı birisi olduğunu düşünmüyorum.

Çağla Şikel: Kendisini gazetelerde birkaç kez gördüm. Hiç o gözle değerlendirmedim. Bana o kadar yakışıklı görülmedi.

Asuman Krause: Kendisini yeni tanımaya başladık. Karizmatik bir insan."¹⁶¹

Kamuoyu, mankenlerin Kemal Derviş hakkındaki fikirleriyle

meşgul olurken, bir süre sonra, yine magazin cephesinden bir başka haber daha yer alacaktı gazete sayfalarında: "Tarabya'nın tek umudu Derviş."¹⁶²

Bu kez tavernacılar konuşuyorlardı Derviş hakkında. Ve doğal olarak da beklentilerini dile getiriyorlardı. Başlık da bu nedenle atılmıştı zaten: "İstanbul'da taverna geleneğinin doğum yeri Tarabya'da moraller bozuk. Arabesk ve fantezi müziğinin en ünlü isimleri burada sahne alıyor, ama masalar boş. Tavernalar her gece kapılarını zararlı kapatırken, işletmeciler ise devletten ekonomik krize bir an önce çözüm bulmasını bekliyorlar. Tavernacıların tek umutları Devlet Bakanı Kemal Derviş. O da bir çözüm bulamazsa kapılarına kilit vuracaklarını söylüyorlar."¹⁶³

"Baba" İhmal Edilir mi Hiç?

Mankenler filan bir yana, görüşleri merak edilen iki isim daha vardır: Süleyman Demirel ve Kenan Evren.

Üstelik, "Ecevit'in Özal'ı" denilerek taş da atılmıştı Demirel'e. Onu da öfkeliendiren bu olmuştu zaten. Bu sözü de, bu benzetmeyi de doğru bulmuyordu. Ne demekti bu şimdi? O dönemde yani 24 Ocak Kararları esnasında muktedir olan Özal değil kendisiydi. Ayrıca "halka karşı angaje olan da ondan başkası değildi."¹⁶⁴

Şöyle devam ediyordu Süleyman Demirel: "24 Ocak Kararları böyle Özal'dan kurtarıcılık umarak alınmış kararlar değildir. Benzerliği yoktur ve 24 Ocak kararlarında önünde bir siyasi iktidar vardır. Halkın önüne çıkıp, biz bu durumu düzeltiriz diyen ve ona angaje olan siyasetçiler vardır. Siyasi iktidar, 14 Ekim tarihinde yapılmış seçimlerde yüzde 50'ye yakın oy almıştır ve o siyasi iktidarın arkasında o oy vardır. Kaldı ki, o gün Adalet Partisi azınlık hükümetinin yüklendiği yük ile bugünkü durum farklıdır. O gün ülkede hiçbir şey yoktu. Bugün var."¹⁶⁵

Demirel, 24 Ocak Kararları'nın Özal'ın kararları olmadığını bir kez daha belirttikten sonra, Kemal Derviş'le ilgili sorulara cevap verecekti:

"- Derviş'e kurtarıcı gözüyle bakılmasını nasıl değerlendiriyorsunuz?

– Türkiye'de yanlış olanı söyleyeyim. Bir şey olduğu zaman büyümlü reçeteler ve büyümlü adamlar arıyor. Yani mucize arıyor. Ekonomide büyümlü reçete ve büyümlü mucize adam yoktur.

– Sizce Derviş başarabilecek mi?

– Türkiye'nin başarıdan başka çaresi yoktur.

– Derviş de başarılı olduğu takdirde Özal gibi Türkiye'nin yeni siyasi lideri olabilir mi?

– 12 Eylül müdahalesi olmasa, 12 Eylül müdahalesinin getirdiği şartlar olmasa, siyasi partiler kapatılmış olmasa. Ama bunlar hep olmuş. Gerek geçmişi benzetmek o kadar mümkün değil. Yeni Özal hadisesi ile mi karşı karşıyayız diye sorulduğu vakit, bu şeyler birtakım senaryolar içinde gerçekleşme olması lazım. Olur mu olmaz mı? Kimse bilemez bunu."¹⁶⁶

Kenan Evren ise televizyonlarda gördüğü Kemal Derviş'i sevmiştir sevmesine, ama "Türkiye'de bu işleri bilen yok muydu?" diye sormaktan da alamamıştır kendisini. Evren'e göre, ABD'den uzman getirmek moral bozukluğuna da neden oluyordu. Ayrıca "bir tek kişi veya bakan mucize yaratamazdı."¹⁶⁷

Peki ne olmuştu da böyle bir krizin ortasında buluvermişti kendisini Türkiye? Kenan Evren'in "aklına çeşitli şeyler geliyordu." Bunlardan önemli bir kısmının kötü şeyler olduğunu tahmin etmek ise hiç de güç değildi: "Bana, Cottarelli'nin oyununa geldik gibi geliyor. Çünkü Kasım krizinde hükümet bir tedbir almıştı (...) Bu kriz suni yaratıldı. Türkiye'yi biraz daha sıkıntıya sokalım da Kürt, Kıbrıs, Ege meselelerini halletmek için bize daha muhtaç olacaklar, bunu koz olarak sürelim mi?" diye... Böyle bir yoruma sokmuş olabilirler. Çünkü Cottarelli'nin isteği üzerine bu yapıldı. Aklıma çeşitli şeyler geliyor."¹⁶⁸

Peki siz de paylaşıyor musunuz bu kanaati?

Hayır, ben o kanaatte değilim. Ben o sırada kendisinin birkaç hançerle etrafta dolaştığını sanıyorum. Türkiye'deki politikanın esaslı olan patronajdan, gerçek bir demokratik yapıya geçmek kolay değil.

Çocukluğunda da otonom bir kişiliğe sahip miydi Kemal Derviş?

Evet, çocukken bile çok otonom bir kişiliğe sahipti. Onun üzerinde otorite kurmak mümkün değildir.

Peki üzerinde daha çok etkili olan annesi miydi, yoksa babası mıydı?

Bence her ikisi de değil. Okuduklarıydı. Çok okuyordu çünkü Kemal. Ve üstelik okuduklarını çok ciddiye alıyordu. "Hümanist iktisatçı" gözlüğüyle yaklaştı Türkiye'ye ama kalite itibarıyla istediğini bulamadı.

İktisadi seçmesinde babasının tesiri oldu mu sizce?

Sanmıyorum. Kendi kafasının bir yapısı vardı. Seri çalışan bir kafası vardı. Bir meseleye baktığı zaman, o meselenin künhüne vâkıf olurdu hemen.

Kemal Derviş'le ilişkiniz Amerika'da da sürdü galiba.

Evet, Washington'da hayli sık görürdüm kendisini. Ama öyle çok derin konular da konuşmazdık her zaman. Ancak Kemal eskiden beri Türkiye'de politika yapmak isteyen bir adamdı. CHP denemesinden, parti teşkilatının entelektüel faaliyete çok fazla imkân tanımayacağını gördüğü için vazgeçti. Türkiye'deki siyasilerin entelektüel seviyesini olduğundan yukarıda görüp de, o seviyede iş yapabileceğine inanmış bir insandır Kemal. Şimdi de galiba aynı türden bir yaklaşım içinde. Ama daha tecrübeli olduğu için, eskiden beklediklerinin hepsini beklemiyor artık.

CHP'de Ecevit'e danışmanlık yaptığı yıllarda, partinin devletçi kanadı tarafından ağır eleştirilere uğradığını siz de biliyorsunuzdur...

Evet, öyle oldu. CHP'nin kendilerini entelektüel zannedenleri, her

zaman buluşlarını değil de fikirlerini ileri sürmekte çok ısrarlı olmuşlardır. Böyle bir durumda, gerçek bir entelektüelin, fikrini bu tarzda ifade etmekte ısrar eden insanlar karşısında zayıf düşmesi kaçınılmazdır.

Kemal Derviş, gücendiği için mi vazgeçip gitti Amerika'ya?

Hayır, gücenik değildi. İş yapılamayacağını gördü ve onun için gitti. Ama yüreğinde, Türkiye'nin gelişeceği ve bu işlerin daha kolay olacağı ümidini her zaman canlı tuttu. Gereken her durumda da ortaya çıkardı bu ümidini. YDH'da mesela, yeniden ortaya çıkardı. Hürriyet Partisi zamanında ortada yoktu, onun için o partinin ne kadar karışık olduğunu görmediğine seviniyorum.

Kemal Derviş'in YDH'yla tanışmasına siz mi öncülük ettiniz?

Hayır, otomatik şekilde oldu. Kendisi tanıştı. Biz aynı zamanlarda girdik YDH'nın içine. Bu konuda konuşmalarımız oldu. Fakat çok derine giden konuşmalar değildi bunlar. Ama ben onun ümidinin gücünü çok az kimsede gördüm.

YDH'dan neden koptu?

YDH başarılı olamadı. Kemal Derviş de realist insandır. Olamayacağını görünce vazgeçti.

Herhangi bir hayal kırıklığı yarattı mı bu sizce?

Öyle bir sonuç meydana getirdiğini sanmıyorum. Türkiye'de idealizmin geçirdiği süreçleri anlamış bulunuyorduk. Memleketin gerçek bünyesini bilmekte de fayda vardı. Patronaj ilişkisi içindeki bir siyasi yapı çok ağır işliyor maalesef.

Kemal Derviş'in bunları bile bile Türkiye'ye gelip görev almış olmasını nasıl değerlendiriyorsunuz?

Türkiye'nin makro değerlerinin artık kendine has, kendinden olan bir güçle çalışmaya başladığını düşünerek, memleketi ve politikayı değiştirebileceğini sanıyor zannediyorum. Ama anladığım kadarıyla, gelişinden bugüne kadar yaşananlar, şahsi kıskançlıkların, pat-

ronaj ilişkilerindeki durumun çok fazla değişmediğini gösteriyor. Türkiye'de sorunların makro seviyede bir denklem olarak görülmesi mümkün değil, ancak dedikodu seviyesinde bir denklem olarak görülüyor. Tabiatı itibarıyla politikaya yeni girmiş insanların kendi bildiklerini politikaya sokmalarıyla, yani zamanla bu iş gelişecektir. Nasıl gelişeceği konusunda, ümit ederim ki, meselenin künhüne inilmesi gerektiği gerçeği ihmal edilmez.

Türk kültürüyle ilişkisi hangi düzeydeydi Kemal Derviş'in? Türkiye'deki entelektüel faaliyetleri takip edebiliyor muydu?

Türk kültürüyle idealist bir ilişkisi vardı. Ama taşrayı bildiğini zannetmiyorum. Türkiye'de bilinmesi gereken şeylerden birisi, Ankara'nın doğusundaki işlerin nasıl gittiğidir. İnsanların günlük yaşayışını, politikayla nasıl bir ilişki kurduklarını anlamak önemlidir. Bunun için de oralarda uzun süre yaşamış olmak gerekir.

Derviş'in böyle bir tecrübesi yok...

Yok ama onun iyi niyeti, bu tür insanları mobilize edebileceği seviyesinde çalışmıştır daima.

İyi ama Türkiye'de iyi niyet kâfi gelir mi sizce?

Kemal'in özelliklerinden bir tanesi, iyi niyetini hiçbir zaman kaybetmemesidir. Daha doğrusu, başkalarının yapamadığı işi iyi niyetle yapabilmenin mümkün olacağını düşünür her zaman.

Size sorsaydı şayet, siz tavsiye eder miydiniz Türkiye'ye gelip siyasi hayata girmesini?

Evet, uzman olarak pek tabii ki burada oynayacağı önemli bir rol var. Bırakırlar mı, bırakmazlar mı bilemiyorum. Güçlük çıkaracağını düşündüğüm bazı kimseler, hayret edilecek derecede kendisine yol açtılar. Hiç beklemediğim bazı yerlerden de karşı elektrik aldı. İşte bu Türkiye'dir. İnsan ne kadar iyi bilirse bilsin, bu ülkenin bazı mekanizmalarını anlamak mümkün değildir.

Kemal Derviş'in gelişinden bugüne yaşananlara baktığınız zaman, nasıl değerlendiriyorsunuz süreci?

Şimdilik pozitif bir manzara görülüyor. Üstelik benim tahmin edemeyeceğim kadar pozitif bir şekilde ilerlediğine inanıyorum. Böyle devam etmesini de ümit ediyorum. İnsanlar Kemal'in iyi niyetini ve vatanperverliğini anladıkları oranda destekleyeceklerdir kendisini.

Kemal Derviş'in şahsında geleceğin başbakanını görenlerin sayısı hiç de az değil. Siz ne düşünüyorsunuz bu konuda?

Olabilir. Bunu iki açıdan değerlendirmek gerekir. Buraya geldiğinden beri elde ettiği tecrübeler açısından böyle bir şey ister mi istemez mi, önce onu düşünmek lazım. İyimserliği açısından kabul edebilirdi gibi geliyor bana. Çünkü her zaman politikaya çok yakın bir ilgisi olmuştur. Kendisini politik bakımdan hırslı bir insan olarak görmemek lazım; ama politikayla ilişkisini geliştirmek isteyen bir insan olduğunu da unutmamak lazım. Üstelik kısa sürede çok büyük bir tecrübe elde etti.

Ecevit sonrası için DSP içinde etkin bir yer alabilir mi?

Alabilir belki, ama istediğini yaptırabilir mi acaba, işte sorun burada. Belki de ister kendisi. Ama istediği sonucu çıkartabilir mi? Maalesef, sistem bu şekilde çalışmaya elverişli değil. Sistemin tıkanıklığını açmak, en azından bir yirmi yıl sürer.

Bütün bu olup bitenlerin arkasında, Türkiye'yi kaybetmek istemeyen Batılı müttefiklerin rolü olduğu iddiaları var. Siz ne diyorsunuz bu iddialara?

Evet, onlar iyi bir destek ama Türkiye'nin patronaj müessesesi çok derinde çalışan bir şey. Aynı kelimeleri kullandığımız halde, Batı'nın tarihsel gelişmesiyle kıyasladığımızda tamamen farklı anlamlar taşıdıklarını görüyoruz.

Kemal Derviş'i buraya getiren güç de, patronajın gücü değil mi?

Olabilir ama bundan sonra patronajın çok ağır basmaması lazım. O bir teknisyen olarak geldi buraya. Teknisyenlikle patronajın karışması durumunda ne olacağını hep birlikte göreceğiz.

Türkiye'ye geldikten sonra görüştünüz mü Kemal Derviş'le?

Hayır, hiç görüşmedim. Bitirdikten sonra işini, kendisini aramayı düşünüyorum. Manevi açıdan kendisini desteklediğimi biliyor nasıl olsa. Ortam durulduktan sonra, tecrübelerini konuşmak isterim kendisiyle.

Kemal Derviş, Türkiye'yle olan bağını hiç kopartmamış gibi bir izlenim verdi geldikten sonra...

Kopartmadı zaten. Çünkü her zaman Türkiye için iyi bir şey yapmak istemek gibi bir ukde kalmıştır içinde. Şimdi yapılan işte bir anlamda yol açma gibi bir şey gözüküyor ama bu strüktür unsurlarını değiştirmeden çok zor olacaktır bu. Ancak teknik olarak bu strüktür unsurları değiştirmek çok kolay bir şey değildir. Sistemi değiştirmek gerekir ama sistemi değiştirmek de, bütün her şeyi altüst etmek demek değildir. On-onbeş alt alanda değişiklikler gerçekleştirdiğiniz zaman, yapısal unsurların bir kısmı kendiliğinden değişecektir zaten. Bunlar birbirinden uzak ama birbiriyle örtüşen alanlar.

Kemal Derviş ileride bir parti kurar ve size de davette bulunursa, nasıl bir tavır alırsınız?

Hayır, katiyen. Benim siyasetin dışında yapacak işlerim var. Çözülmesini merak ettiğim şeyler var. Bunlarla ilgilenmeyi tercih ederim ben. Ayrıca, siyaset konusundaki borcumu ödedim ben. Hürriyet Partisi'ne girdim. YDIH'da çalıştım. Fikirlerimi yeterince belli ettim sanıyorum. Şimdi yapılması gereken başka işlerim var. Türkiye için önemli olduklarını sandığım bazı konular var ve bu konularda neler olup biteceğini merak ediyorum ben. Sadece sosyolojik bir merak da değil bu, insan olarak merak ediyorum. Belki bir çözüm getirmek istiyorum.

5

Ankara Oyunları

Türkiye Cumhuriyeti kurulurken başkentin İstanbul'dan Ankara'ya taşınmasıyla birlikte, en azından "Bizans entrikaları"nın İstanbul'da kalacağını sananlar, kısa bir süre sonra anlayacaklardı bir hayli yanlış olduklarını. Aynı türden ayak oyunları, aynı türden kumpaslar, aynı türden yüzüne gülüp arkasından kuyusunu kazmalar, ayak kaydırmalar, göz boyamalar velhasıl Osmanlı'yı çökerten ne varsa Ankara tarafından bir eksiksiz tevarüs edilmişti. Bunun içine biraz da "köylü kurnazlığı" çeşnisi eklenince, Kemal Tahir'in dediği gibi, "Osmanlı'da oyun bitmez"di. Osmanlı'yı, kurumlarıyla değilse bile giderek kurumlaşan politik kadrosu ve politika yapma biçimiyle Ankara'ya taşıdığımıza göre, Ankara'da da oyun bitmezdi.

Kemal Derviş'in göreve başladığı gün, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu (BDDK) Başkanı Zekeriya Temizel'in istifa etmesi bunun küçük bir göstergesiydi sadece. Niye istifa etmişti acaba Zekeriya Temizel?

Hürriyet'in belirttiği gibi, Kemal Derviş'i kastedip "Devlete bir gün hizmeti olmayanın altında olmam,"¹⁶⁹ diyerek mi basmıştı istifayı? Yoksa *Sabah*'ın dediği gibi, "İçine sindiremedi"ği¹⁷⁰ için mi terk etmişti o kadar önem verilen bir makamı Temizel? Veya *Radikal*'in, "Temizel'i yediler"¹⁷¹ saptaması mıydı doğru olan? Neydi bu istifanın sebebi?

"Yaygın kanı," diyordu *Radikal* gazetesi genel yayın yönetmeni İsmet Berkan, "Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu Başkanı Zekeriya Temizel'in çünkü sürpriz istifasının arkasında, yasa-ya göre özerk bir kurum olan BDDK'nın yeni ekonomi bakanı Kemal Derviş'e bağlanması yatıyor."¹⁷²

Ancak Temizel bu konuda herhangi bir açıklama yapmadığı için, tam anlamıyla spekülasyondan ibaretti bu düşünce ve bunu Berkan da belirtiyordu zaten. Temizel'in istifasıyla, sahipleri tarafından içleri boşaltıldıktan sonra devlete teslim edilen bankalar hakkında yürütülen operasyonlar, en azından bir süre kesintiye uğrayacaktı. Kesintiye uğrayacak bir başka şey de, Temizel'in şahsında temsili bir hüviyet kazanan "temiz toplum" hasreti olacaktı.

Temizel'in istifasının gerisinde yatan ana neden Kemal Derviş

169. *Hürriyet*, 4 Mart 2001.

170. *Sabah*, 4 Mart 2001.

171. *Radikal*, 4 Mart 2001.

172. İsmet Berkan, *Radikal*, 4 Mart 2001.

değil de, Cumhurbaşkanı Sezer ve İçişleri Bakanı Sadettin Tantan olabilir miydi? Berkan'a göre, Sezer'in BDDK'yı denetlemek istemesi üzmüştü Temizel'i. İçişleri Bakanı Tantan'ın, CNN Türk televizyonunda, Doğan Grubu'na ait Dışbank konusunda bankanın ve başta CNN Türk, *Hürriyet*, *Milliyet* ve *Radikal* olmak üzere çeşitli yayın organlarının patronu Aydın Doğan'la tartışması da öyle...

Bir de, gerek Kasım, gerekse Şubat krizleri esnasında BDDK üzerine düşen görevi yerine getirmek yerine seyirci kalmayı tercih etmiş, bu da en hafif ifadesiyle canını sıkırmıştı IMF ve hükümetin.

Bu tür konularda hayli duyarlı olduğu bilinen Temizel'in, böyle bir durumda koltuğa yapışıp kalması da mümkün değildi zaten. Uzunca bir süredir istifası cebinde dolaştığı da konuşuluyordu ayrıca Ankara kulislerinde. Onun yaptığı, cebindeki istifayı çıkartıp Başbakan Ecevit'in masasının üzerine koymaktı sadece...

Temizel'in Anlam ve Önemi

Temizel'in istifası, birtakım mesajların ilgili yerlere ulaştırılması için bulunmaz bir fırsattı. Bu fırsatı en iyi değerlendirenler, hiç kuşku yok ki gazeteciler olacaktı. "Dudak okuma" tekniği ile adını bir kez daha kamuoyuna duyuran ve görsel medyadaki yerini korumakla birlikte, yazılı basında *Radikal*'den *Milliyet*'e transfer olan –yani aynı binada iki kat aşağıya inen- Tuncay Özkan, ilginç bir durum tesbiti yapıyordu söz gelişi Zekeriya Temizel'le ilgili olarak: "Son zamanlarda artan bir dozda üstüne gidiyorlardı. O hırsızları sıkıştırdıkça, onlar da bastırıyordu. Batık Etibank'tan seçim sırasında kredi alıp kullandığını bile iddia ettiler. Oysa daha seçim kampanyası bile başlamadan basın toplantısı düzenleyip açıklamıştı parasal durumunu. Kendisi bir kuruluşluk bağış ve yardım almamıştı. Harcama yapmamıştı. Bütün seçim harcamalarını DSP il başkanlığı karşılamıştı."¹⁷³

Özkan'a göre, Temizel'i adım adım getirmişlerdi istifa için. Hatta bir gün kendisine, "Devlete hizmet etmenin, bu millet için canla başla çalışmanın bir bedeli var. Bedel ödetiyorlar,"¹⁷⁴ bile demişti.

Tuncay Özkan da, Temizel'in istifa haberini öğrendikten sonra

bu sözleri hatırlamış ve "Kendi kendine gülüp, 'ödediği bedel, diyet değil',"¹⁷⁵ demişti.

Ne var ki, Zekeriya Temizel'in daha ziyade Etibank konusunda eleştirildiğini Özkan da dahil bu işlerle küçük bir ilgisi olan herkes biliyordu. Pek çok gazeteye yansıyan iddia şuydu: Etibank'ın sahibi Dinç Bilgin'i ve diğer yönetim kurulu üyelerini koruyan bir siyasi güç vardı ve bu siyasi güç Başbakan Yardımcısı Hüsamettin Özkan'dan başkası değildi. Temizel'in elini-kolunu bağlayan da Özkan'la arasındaki tuhaf ilişkiydi.

Etibank konusunda ise şunları söylemişti Tuncay Özkan'a: "Etibank ile ilgili her şeyi en uygun bir şekilde yapan insan benim. Hasar tespit çalışmasını yaptık, şimdi ceza konusundaki rapor hazırlanıyor. DGM savcılığında dosya. Mutlaka sonuçlanacaktır. Ben bu yapılanları anlayamıyorum... Birileri Türkiye'ye hizmet etmek isteyen insanların morallerini bozmak, onları meşgul etmek için olağanüstü çabalıyorlar."¹⁷⁶

Merkez Bankası krizi ortaya çıkınca da Tuncay Özkan Temizel'i aramış ve aralarındaki konuşmayı da not defterine kaydetmişti. Bu notlar, Kemal Derviş'e yönelik eleştirilerden ibaretti sadece: "Akıl almaz işler oluyor. Türkiye'de Merkez Bankası Başkanlığı teklif ediliyor, adamlar şart ileri sürüyor... Pazarlıklar yapıyor. Böyle başkan aranmaz. Ayıp oluyor. Şimdi falancaya söylemişler şartları varmış... Gerçek öyle değil, yakında sen duyarsın nasıl olsa... Ama böyle bir yöntem olamaz. Bu iş askerlik gibidir. Görev verildi mi yapacaksın. Pazarlıkları anlamam mümkün değil. Onlar bu durumdayken, oradaki çocuklar ülkeyi sahipsiz bırakmama gayretindeler. Canla başla toplandık para politikalarının sağlıklı işlemesi için çabalıyoruz."¹⁷⁷

Tuncay Özkan, tıpkı "dudak okuma" hadisesinde olduğu gibi, yine üstü kapalı bile olmayan bir tehditle noktalıyordu yazısını. Ancak, bu kez tehdit sadece Kemal Derviş'e değil, bütün Türkiye'ye yönelikti: "Temizel gibi insanların gidişlerinden çok, dönüşlerini gözlemek gerektiğine inanıyorum. Onların Türkiye üzerine büyük hayalleri var. Pes etmeleri, sahayı terk etmeleri mümkün değil (...) Zekeriya Temizel'in neden geri döneceğini, kavganın büyüklüğünü ve neden bitmeyeceğini anlatabildim mi?"¹⁷⁸

Sadece Temizel'in değil, Temizel'le birlikte Kemal Derviş'in de yeni bir siyasi figür olarak Türk siyasi hayatına dahil olduğunu düşünen bir başka isim de *Hürriyet* gazetesi yazarı Enis Berberoğlu idi. Temizel'in istifasını bir "siyasi fay" kırılması olarak değerlendiren Berberoğlu, Ankara'da birdenbire meydana gelen "ikiz tepe formasyonu"ndan söz ediyordu.¹⁷⁹ Tepelerden birinin adı Kemal Derviş, diğeri ise Zekeriya Temizel'di. Ancak ortada tuhaf bir durum vardı. Ekonomik "Mesih" Kemal Derviş ile "yolsuzlukla mücadele simgesi" olan Zekeriya Temizel birbirine karşıymış gibi bir hava oluşmuştu sanki. Berberoğlu'na göre, "Yolsuzluk lobisi Temizel'i tasfiye etti," diye düşünmek işin kolayına kaçmaktı. Çünkü ne Derviş'in, ne de Temizel'in, adı anılan lobiye yakınlığı, borcu ve hatta verecek parası yoktu.

Bu itibarla, Temizel'in istifasının görünür nedeni olan, BDDK'nın Derviş'e bağlanması iddialarına fazla prim vermemek gerekiyordu. İyi ama ortada da bir istifa vardı ve en azından zamanlama itibarıyla Kemal Derviş hedef alınmış gibi gözüküyordu. Berberoğlu, şunları söylüyordu bu konuda:

"Temizel'in istifası, Derviş ile öncelikli hedefleri arasındaki en büyük engelin ilk 24 saatte tasfiyesi olarak algılanabilir. Ekonomik programın başarıya ulaşmasının Kemal Derviş'i siyasi liderler safına katacağı varsayımı da hayalcilik sayılmaz. Buna karşılık, Zekeriya Temizel de, IMF ve Dünya Bankası ile Türk iş âleminin müttefiki Kemal Derviş'e dönük ilk muhalefet eylemini istifasıyla tarihe dipnot olarak düştü. Derviş'in tavizsiz ekonomik programı nedeniyle canı yanacak kesimlerin ve sol hareketin Fazilet ile MHP çizgisine kaptırdığı emanet oyların yeni adresi sıfatıyla ortaya çıktı. Siyaseten ikiz tepe formasyonu işte böyle oluştu. Zaten siyasi lider ne tarlada yetişir, ne de derin devlet veya medya tarafından atanır. Siyaset kumaşı zor zamanda belli olur. Bu vesileyle Kemal Derviş ve Zekeriya Temizel'e yeniden hoş geldiniz demek isteriz."¹⁸⁰

Berberoğlu, "hoş geldiniz" diyordu, ama bir başka meslektaşının, hiç değilse "ikiz tepeler"den birisi için "hoş geldin şoku" olduğu kanısındaydı. Bir başka meslektaşın ismi Murat Yetkin'di

ve *Radikal* gazetesinin Ankara temsilcisiydi.

O günkü yazısının başlığını da "Derviş'e hoş geldin şoku" koymuştu ve üstelik hayli farklı söyler söylüyordu Temizel'in istifası hakkında: "Zekeriya Temizel'in istifası, görünürde, bağımsız olması gereken BDDK'nın, yeni ekonomi bakanı Kemal Derviş'in kontrolüne verilmesiydi. Ama biraz derine inmeye başlayınca, son iki haftadır hükümet içi ve dışı bazı çevrelerin adım adım Temizel'i istifaya doğru zorladığı ortaya çıkıyordu. BDDK'nın siyasi otoriteyle ilgilendirilmesini, Temizel, katı kuralcı kişiliğinin de etkisiyle 'istifa daveti' olarak okumuş, çok saydığı Ecevit'in ısrarını bile geri çevirerek görevi bırakmıştı. Bu istifa, siyasi hayatının ilk gününde Devlet Bakanı Kemal Derviş'e bir hoş geldin şoku oldu. Derviş, başkent'in karmaşık siyaset labirentleriyle de böylece tanışmış oldu."¹⁸¹ Ne var ki, Derviş'i bekleyen ne ilk, ne de son sürpriz olacaktı bu. Derviş'in başarılı olması durumunda "kahraman" muamelesine tabi tutulacağını düşünüp siyasi ikballerinden endişe duyanların sayısı giderek artıyordu. Murat Yetkin ise Derviş'in istikbalinden endişe duyduğunu gizlemiyordu daha ilk günden:

"Derviş ekonominin toparlanması, yoksulluk ve yolsuzlukla mücadelede yeni bir umut ışığı olmuş gibi görünüyor. Temizel örneğindeki gibi, siyasetin karanlık yüzüne kurban gitmemesi, siyasi nüfuzu, siyasi ve ekonomik rant için kullananların galip gelmemesi için de daha çok desteğe ihtiyacı olacak."¹⁸²

"Çiçeği burnunda bakan" Kemal Derviş ise Zekeriya Temizel'in istifası ile ilgili olarak şu açıklamayı yapmakla yetinecekti: "Üzüldüm, gerçekten üzüldüm. Keşke birlikte çalışabilseydik."¹⁸³

Sabah gazetesi yazarı Necati Doğru, Zekeriya Temizel'in "korkup tüymüş olabileceğini"¹⁸⁴ ima ederken, *Milliyet*'ten Derya Sazak, Temizel'in istifasının arkasında yatan daha derin bir gerçeğe işaret ediyordu: "Ankara kulislerine yansıyan bilgiler, 'Başbakanlık'taki elin' Temizel'in hızını kestiği ve içi boşaltılan bankalarla ilgili dosyaların mahkemelere gönderilme sürecinin ağırlaştığı yönündeydi."¹⁸⁵

181. Murat Yetkin, *Radikal*, 4 Mart 2001. 182. a. g. y.

183. *Hürriyet*, 4 Mart 2001.

184. Necati Doğru, *Sabah*, 6 Mart 2001.

185. Derya Sazak, *Milliyet*, 4 Mart 2001.

"Başbakanlık'taki el," Başbakan Yardımcısı Hüsamettin Özkan'dan başkası değildi...

"Gölge Başbakan" Hüsamettin Özkan

Temizel'in istifasından sonra gözler bir başka önemli göstergeye çevrilmişti. Derya Sazak'ın "Başbakanlık'taki el" diye tanımladığı Başbakan Yardımcısı Hüsamettin Özkan'a! Medyada "gölge başbakan" diye nitelendirilen Özkan'ın Kemal Derviş'le münasebeti nasıl olacaktı? Olacak mıydı, öncelikle? Ankara havasının acemisi olan Derviş, kısa sürede Özkan'ın tahakkümü altına mı girecekti, yoksa bağımsız ve bağlantısız kişiliğini korumayı başarabilecek miydi?

Sedat Ergin'in de altını çizdiği gibi, "Kemal Derviş'in Ekonomiden Sorumlu Devlet Bakanlığı'na gelişi, yeni bir denge ortaya çıkaracak. Yeni dengede Başbakan Yardımcısı Hüsamettin Özkan'ın ekonomiyle ilgili yetkilerini belirli ölçüde kaybedeceği söylenebilir"¹⁸⁶ miydi?

Çünkü iki yıla yaklaşan üçlü koalisyonda ilk kapsamlı ve önemli görev değişikliğiydi bu. Neresinden bakılırsa bakılsın, ne tür hesaplar yapılırsa yapılsın, ekonomik krizin sorumluluğu DSP'nin üzerine kalmıştı. Zaten Kemal Derviş'in getirilmesi de, bu sorumluluğun itirafından başka bir şey değildi. Sedat Ergin'e göre, "Ekonomik konularda ön planda olan ve sorumluluğu elinde tutan isim Başbakan Yardımcısı Hüsamettin Özkan'dı. Bu durum, özellikle Kasım krizinde Özkan'ın doğrudan IMF ile görüşme masasına oturmasıyla iyice belirginleşmişti (...) Ortaya çıkacak yeni denge, Hüsamettin Özkan'ın ekonomi ile ilgili yetkilerini belirli ölçüde kaybedeceği söylenebilir"^{di}.¹⁸⁷

Üstelik Hüsamettin Özkan, Derviş'in bakan olabileceğine pek fazla ihtimal vermemişti. Ona kalırsa Derviş, "çok kuvvetli yetkilerle donatılmış bir bürokratik koordinasyon görevi"¹⁸⁸ üstlenecekti. Ne var ki, gelişmeler Özkan'ın öngörülerini pek de haklı çıkartmamıştı.

Peki ama şimdi ne olacaktı?

Derviş de, Bülent Ecevit'le ilişkilerini "tarz-ı kadim" üzere Hü-

samettin Özkan vasıtasıyla mı yürütecekti? Yoksa, en azından acil kararlar söz konusu olduğunda, istediği zaman Başbakan'ın odasının kapısını çalabilecek miydi?

Radikal Genel Yayın Yönetmeni İsmet Berkan da bu noktaya dikkat çekiyordu işte "Kemal Derviş'i bekleyen zor görev" başlıklı yazısında: "Hükümette bir-iki istisna dışında bakanların genel çalışma alışkanlığı, dosyalarını doğrudan Başbakan'a götürmek değil, kendi partilerine mensup Başbakan Yardımcıları'na götürmek (...) Bu uygulama devam edecekse Kemal Derviş'in de gündelik işlerini Başbakan Bülent Ecevit'le değil, Hüsamettin Özkan'la göreceğini söyleyebiliriz."¹⁸⁹

"İlk Dersimiz: Türkiye 101"¹⁹⁰

Serdar Turgut'un, önemi daha sonra anlaşılabilecek olan son derece "keyifli" yazısının başlığı buydu. O da, tıpkı diğer meslektaşları gibi, Kemal Derviş'in Ankara havasına Hüsamettin Özkan'a rağmen mi, yoksa birlikte mi alışacağını merak ediyordu. Çünkü bu, bazı piyonların ileri sürülmesi, bazı fillerin atlarla tepişmesi, hatta belki de ilk fırsatta, kaleyle şahın yerinin değiştirilip rok yapılması anlamına gelecekti.

Ne var ki Kemal Derviş uzun süre yurtdışında kaldığı ve hayatının mühim bir kısmını "rasyonel ve profesyonel ilişkilere dayalı bir kurum ve ülke"de geçirdiği için Türkiye koşullarına uyum sağlamakta güçlük çekebilirdi. Bunu da Serdar Turgut'tan daha iyi kim bilebilir ve anlayabilirdi ki? Benzer bir macerayı kendisi de yaşamıştı çünkü yıllar önce ve ister istemez de devam ediyordu yaşamaya.

Turgut'un ifadesiyle, "Türkiye'ye değişik fikirlerle, örneğin bu memleketi ileri, modern, rasyonel yapmak gibi düşüncelerle gelenlere ilginç bir program uygulanıyor"du.¹⁹¹

Bir anlamda "uyum" programıydı bu. İnsan, farkında olsa da, olmasa da bir süre sonra sözü edilen "uyum" programının tam ortasında buluyordu kendisini: "Bir tür eğitim programı bu. Çeşitli dersler var. Örneğin 'Türk medyası 100', 'İktisatta televole ekolü

189. İsmet Berkan, *Radikal*, 3 Mart 2001.

190. Serdar Turgut, *Hürriyet*, 6 Mart 2001. 191. a. g. y.

212', 'Hüsamettin Özkan 302' gibi adlara sahip bu dersler. Derviş'in de eğitimi başladı. Diplomasını aldığı anda ya tamamen delirmiş olacak -ki bunu Türkiye'de ilelebet kalıp siyasete atılacağını açıklarsa anlayacağız- ya da Washington'a geri dönüp kendisini kurtaracak."¹⁹²

Şöyle devam ediyordu Turgut: "Kemal Derviş'in Türkiye eğitiminin sınıf dışı aktivitelerle destekleneceği yolunda ilk haber dün geldi. Derviş, Asaf Savaş Akat'ın yalısında bir gece geçirmiş. Ben de bu onun uygulayacağı 'yeni' program hakkında büyük endişe doğmasına neden olacak en net haberlerden bir tanesi. Biliyorsunuz Akat, bir yıl önce dedikleri hemen her şey yanlış çıkan televeleci ekonomistler grubunun önde gelen üyelerindendir. Üstelik o bir ekonomi programında saksofon çalarak iktisat tarihine de geçmiştir. Derviş ondan da fikir almışsa -ki mutlaka almıştır çünkü o efendi bir insan ve bir insanın evinde misafir kalıyorsa ister istemez onu dinlemeye mecbur hissetmiştir kendisini- unuttun gidin o zaman yeni programı. Derviş'in alacağı derslerden en çetini 'Hüsamettin Özkan 302' adlı ders olacaktır. O ders Derviş'in Başbakan Ecevit'ten baş başa görüşmek için ilk randevu alma girişimiyle başlayacaktır. Türkiye'de herkes bilmektedir ki bu dünyada yanında Hüsamettin Özkan olmadan Ecevit ile baş başa görüşebilecek tek insan Amerikan Büyükelçisi'dir. Büyükelçi de Ecevit'le baş başa yemek yemesinden hemen sonra Türk devlet yönetimi biçimine yönelik bu saygısız tutumunun farkına varmış ve hatasını telafi edebilmek için Özkan'ı hemen bir gün sonra yemeğe davet etmiştir. Yani onun Ecevit'ten hemen bir gün sonra Özkan'la da yemek yemesinin internette dolaşan bazı esprilerde belirtildiği gibi Ecevit'in anlamadığı ve anlatamadığı bazı meseleleri bir de Özkan'dan dinlemek istemesiyle katiyen bir ilgisi yoktur.

Derviş bize özgü bu meseleleri derinliğine bilmediği için Ecevit'ten randevu istemesi üzerinden en fazla yarım saat geçmeden Hüsamettin Özkan'ın bürosundan aranılıp randevu talebinin kabul edildiğinin kendisine söyleneceği kesindir. O eğer o zamana kadar rasyonalitesini hâlâ daha muhafaza etmeyi başarmış ise bu olayı sadece Ecevit'in kabul mesajının kendisine Hüsam tarafından iletilmesi şeklinde yorumlayacak, aslında o anda Ecevit'in randevu

talebinden haberdar bile olmadığını düşünmeyecektir. İşin en komik tarafı da kendisi Başbakanlığa gidince yaşanacaktır. Derviş, Ecevit'in makamını ararken araya giren 'her zaman var olan yetkili kişiler' kendisini ilk önce Hüsam'ın odasına yönlendireceklerdir. Hüsam onu kapıda ilk gördüğünde bu sanki kendisi için bir sürprizmiş gibi 'Oooooo Derviş Bey hoşgeldin' diye bağıracaktır. Derviş Bey rasyonalitesini o zamana kadar hâlâ daha muhafaza edebilmiş ise bir insanın neden bu kadar uzun bir 'Oooooo' çektiğini anlayamayacak, şaşırarak ve belki de panikleyecektir. Onu ikinci panikletecek şey ise kendisi dışında odada en azından bir 15 kişi daha bulunuyor olması ve bunların bütün iskemleleri kapmış oldukları halde kendisine yer vermek için bir girişimde bulunmuyor olmaları olacaktır. Çünkü Hüsam'ın odasına girebilen herkes kendince çok önemlidir, mutlaka çözülmesi gereken önemli bir problemi vardır ve bu da bir başka Türkiye gerçeğidir. Derviş'in paniğini daha da artıracak üçüncü gelişme ise kendisinin bütün girişimlerine rağmen Hüsam'ın onu Ecevit'e götürmek için bir karşı girişimde katıyen bulunmaması olacaktır. Sonunda bu olay Hüsam'ın onu Ecevit'e götürüyorum diye alıp arka odasına sokması ve kapıyı kaparken de 'Canım Başbakan'ı neden rahatsız edelim ne anlatacaksan bana anlat' demesiyle noktalanacaktır. Okul paydos..."¹⁹³

Bayram Molası

Ankara büyük bir hercümerç içinde çalkalanırken araya giren Kurban Bayramı, hemen herkese şöyle bir durup etrafına bakma ve so-luk alma imkânı tanıdı. Kemal Derviş Amerika yollarına düşmüşü yeniden. "Kemal Derviş muhabirleri" de evlerinin... Biraz dirlenseler fena olmayacaktı artık. Zaten Kemal Derviş de öyle söylemişti kendilerine. Kendisi ise para aramak için, yaklaşık 30 yıldır gayet iyi bildiği bir yolu adımlıyordu.

Böylesine kritik bir anda ne düşünüyordu dersiniz? "Nereden bulaştım bu belaya, hazır Türkiye sınırları dışına çıkmışken, yenden dönmesem mi acaba?" türü bir düşünce geçmiş midir mesela zihninden? Yoksa Osmanlı'nın hışmına kurban giden büyük dedeleri gibi, "bayramlık ve idamlık" gömleklerini birlikte mi taşıyordu

yanında, bütün o Batılı terbiyesine rağmen?

Bu kadar "alaturka" bir yanı kalmış olabilir miydi sahiden? Çünkü Dünya Bankası'ndaki görevinden ayrılacak ve bir daha çıkmamacasına bırakacaktı kendisini gayya kuyusuna...

Gazeteler öyle söylüyordu en azından: "Dünya Bankası'ndaki görevinden ayrılmak için ABD'ye gidecek olan Devlet Bakanı Kemal Derviş, ekonomideki dengelerin yeniden yerine oturtulabilmesi için ihtiyaç duyulan acil dış kaynak için de temaslarda bulunacak."¹⁹⁴

Haberin başlığı da "Umuda yolculuk"tu üstelik.

Bu tür yolculukların, genellikle hüsrarla sonuçlandığını bilmez değildi elbette başlığı atan yazı işleri mensupları. Ama daha önce de belirtildiği gibi, temenni idi bu. Sadece *Hürriyet* gazetesinin değil, Türkiye'nin temennisi!

Derviş de uçağa binip Türkiye'den ayrılmadan önce gazetecilerle ve liderlerle bayramlaşmış, bu arada temennilere fazla prim vermeyecek kadar rasyonel olduğunu da koymuştu ortaya. Söz gelişi, gazetecilerin "Kurban Bayramı'nda müjde var mı?" sorusunu şöyle cevaplandırmıştı: "Bugün bir müjde olacağını sanmıyorum. Önümüzde hakikaten zor haftalar, zor iki-üç ay var. Sanıyorum tüm Türkiye de bunu biliyor. Önemli olan yaz aylarına kadar zorlukları yenmek, bu seneyi çok güzel şekilde bitirmek."¹⁹⁵

Sonra da eklemişti: "Gelecek bayramda kesinlikle güneyde tatil yapacağım."¹⁹⁶

Halbuki, "gelecek bayram" a daha çok vardı. Ve yaşanan ekonomik krizin boyutları dolayısıyla, kimlerin gelecek bayramı görebileceğini kestirmek de bir hayli güçtü.

Çünkü intiharlar başlamıştı bile...

"Derviş Farkını Gösteriyor"¹⁹⁷

Türkiye'de siyaset, siyasetbilimi kürsülerinde okutulan tanıma inat, bir tür "Orta Şark kurnazlığı" olarak algılandığı için, Derviş'in kendi içinde hayli tutarlı olan tutumu da yadırganıyordu sık sık. Kuşkusuz yadırgamayanlar da vardı. Murat Yetkin'in *Radi-*

194. *Hürriyet*, 6 Mart 2001. 195. *Radikal*, 6 Mart 2001. 196. a. g. y.

197. Murat Yetkin, *Radikal*, 6 Mart 2001.

kal'de yer alan "Derviş farkını gösteriyor" başlıklı yazısı bunun somut bir örneği idi.

Ne yapmıştı Derviş? Ankara'ya egemen olan politik üslûbu benimsemek yerine, kendi üslûbunu koymuştu ortaya. Basın tarafından koalisyonun "dördüncü ortağı" olarak gösterilmesine pek fazla aldırmadan, bayramlaşmak için randevu talep etmişti koalisyon liderlerinden. Böylelikle, hem İstanbul'da çeşitli çevrelerle sürdürdüğü görüşmelerden edindiği izlenimleri aktarma fırsatı bulacak, hem de yolculuk öncesi bir durum değerlendirmesi yapabilecekti.

Öyle de olmuştu. Derviş'in liderlerle bayramlaşması, bir bayramlaşma için öngörülebilecek sürenin bir hayli üstüne çıkmıştı. Bunda da şaşırtıcı bir taraf yoktu esasen. Şaşırtıcı olan, bütün bu görüşmelerde Başbakan Yardımcısı Hüsamettin Özkan'ın bulunmayışıydı. Ankara için yeni olan şeylerden birisi buydu.

Diğerini ise Yetkin özetliyordu: "Bu durum, Ankara'da Kemal Derviş'in ekonomi yönetimine yeni bir üslup getirmek istediği şeklinde yorumlandı. Anlaşılan deneyimli Dünya Bankası yöneticisi, koalisyonun MHP ve ANAP kanadından yükselen 'bazı kararlardan haberimiz olmuyor' mırıldanmalarına ciddiyle yaklaşmıştı. Ekonomik programın, belli ki topluma yeni yükler getirecek uygulamaları konusundaki kararları, koalisyonu oluşturan parti liderlerine aracısız ve yüz yüze sormadan, danışmadan oluşturmak istememişti. Üstlendiği bu zor görevde bizzat liderlerin desteğine ihtiyaç duyduğunu göstermişti."¹⁹⁸

Yetkin'e göre, Derviş'in bu "pozitif" yaklaşımı hemen meyvesini vermiş ve koalisyonun üç lideri, partilerinden yükselen itirazları bir kenara bırakarak, kameralar karşısına birlikte geçmişler ve Derviş'i desteklediklerini bir kez daha duyurmuşlardı kamuoyuna. Bu ise "ekonomi yönetimindeki bakanların ve bürokratların birbirleriyle konuşmaktan kaçındığı Ankara'da," önemli bir üslûp farkı olarak değerlendirilmişti.

Bunlar olup biterken Derviş de boş durmamış, iki arada bir derede, Dünya Bankası'nda üç yıl birlikte çalıştığı ve Türkiye'ye davet ettiği Oya Ünlü Kızıl'ı tanıştırmıştı gazetecilerle. Oya Ünlü Kızıl, Devlet Bakanı Fikret Ünlü'nün kızıydı.

Ancak "boş durmayan" sadece Kemal Derviş değildi. Hazır

araya bayram girmişken, eski defterleri karıştırıp "Biz bu filmi daha önce seyrettik!"¹⁹⁹ diyenler de vardı. Özgen Acar, 27 Mayıs 1960 darbesinden sonra bir gecede kendisini Maliye Bakanı bulan Kemal Kurdaş ve 12 Mart 1971 muhtırasından sonra kurulan Nihat Erim hükümetinde, tıpkı Derviş gibi Dünya Bankası'ndan, ekonomiden sorumlu Başbakan Yardımcılığı'na getirilen Atilla Karaosmanoğlu örneklerini hatırlatıyordu. Hatırlattığı bir şey daha vardı: Gerek Kurdaş, gerekse Karaosmanoğlu başarısız olmuşlar ve geldikleri gibi gitmişlerdi.

Şöyle devam ediyordu Özgen Acar: "Dünyanın en büyük ekonomistlerini getirin, Türkiye'deki siyasal iktidarın İstanbul'un Bizans çarkı ile işbirliği karşısında onlar da pılılarını pırtılarını toplayıp gideceklerdir."²⁰⁰

Doğrusu bu ya, Derviş de gidiyordu. Ama arada 'küçük' bir fark vardı: Derviş, "kesin dönüş" yapmak için gidiyordu...

Üstelik daha önce, televizyonlardan naklen yayınlanan bir konuşmasında, kendisinin zaten Türkiye'ye dönmeyi planladığını ve istenirse bunun arkadaşlarına sorulabileceğini de apaçık bir biçimde dile getirmişti...

"Derviş Dönüyor" Haberi de Nereden Çıktı?

Ne var ki bu netlik yeterli bulunmamıştı. Veya perdenin gerisinde birtakım başka oyunlar sahneleniyordu. *Milliyet* gazetesinin 22 Mart tarihli manşeti, somut ipuçlarını taşıyordu bunun. Kemal Derviş'in ağzından şöyle deniliyordu çünkü: "İki yıl sonra Amerika'ya döneceğim."²⁰¹

"Dudak okuma" eyleminden de hatırlanabilecek olan Kanal D Haber Genel Yönetmeni ve *Milliyet* yazarı Tuncay Özkan'ın imzasını taşıyordu haber: "Ankara'da çalışkanlığı ve azmiyle göz dolduran yeni Devlet Bakanı Kemal Derviş girdiği siyaset kulvarında kalmayı düşünüyor mu? Turgut Özal gibi o da bir siyasi parti oluşumu veya mevcutların içinde bir yerlerde kendisine gelecek arayacak mı? Bu sorunun yanıtı Ankara kulislerinin en önemli konusu. Bu aslında tıkanan ve bir kriz ortamında bulunan Türkiye'nin

199. Özgen Acar, *Cumhuriyet*, 6 Mart 2001. 200. a. g. y.

201. Tuncay Özkan, *Milliyet*, 22 Mart 2001.

geleceğinin nasıl şekilleneceği konusunda da önemli bir soru. Bu sorunun yanıtını Kemal Derviş hükümet ortaklarına verdi. Derviş önce DSP'den gelen partiye üye ol çağrısını reddetti. Bu daha çok DSP ile ilgili bir problem olarak algılandı. Ama Kemal Derviş bu konuya da katıldığı liderler zirvelerinde iki kez açıklık getirdi. Hükümeti oluşturan koalisyon ortaklarına şunları açık açık söyledi:

'Benim gelişim ve bu görevi üstlenme isteğim, Türkiye'ye hizmet amacından başka bir şey değil. Benim amacım hizmet. Kalıp politika yapmak, yeni bir siyasi parti oluşturmak veya mevcutlar içinde siyaset yapmak gibi bir düşüncem yok. Ben Türk ekonomisinin yapısal sorunları giderilip, ekonomik kriz ortadan kalktıktan sonra yeniden Amerika'ya döneceğim. Bu süreç tahminim iki yıllık bir dönemi kapsıyor. İki yıl içinde Türkiye ekonomik ve yapısal sorunlarını aşmış olur. Görevim bitmiş olur. Ben de Amerika'ya döneceğim. Kalmayı düşünmüyorum.' Kemal Derviş üzerinden siyaset yapmayı düşünenlerin bu durumu iyi değerlendirmeleri gerekiyor. Gerçi siyasette iki yıl çok uzun bir süre. Ama Derviş'in zikri ekonomiyi düzeltmek üzerine, fikri Amerika'ya dönmek."²⁰²

Aslında haberin de, haber kaynağının da, haberi kaleme alan muhabirin de amacının ne olduğu "Kemal Derviş üzerinden siyaset yapmayı düşünenlerin bu durumu iyi değerlendirmeleri gerekiyor," cümlesinde gizliydi.

Ne gizlisi, apaçıkı!

Bu nedenle, *Medyakronik*, son derece çarpıcı bir biçimde eleştirecekti Tuncay Özkan'ı. "Özkan, 'yalancı kaynak'ı açıklasın!" başlıklı analiz yazısı aynen şöyleydi: "*Milliyet* yazarı Tuncay Özkan, 'perde arkası' irdelenmeye muhtaç bir 'perde arkası'yla gazetesinin sürmanşetindeydi bugün (22 Mart). Özkan, haberinde Kemal Derviş'in 'politikaya girmeyi düşünmediğini' ve 'iki yıl çalışıp ekonomideki yapısal sorunları çözdükten sonra Amerika'ya geri döneceğini' söylediğini öne sürüyordu. Gene Özkan'a göre, Derviş, bu sözleri 'liderler'e söylemişti (...) Doğrusu, Özkan'ın yazısı çok ilginç bir güne (Kemal Derviş Almanya'da), çok ilginç günlere (gazeteler, başarılı olmuş bir Kemal Derviş'in geleceğin başbakanı olacağına dair yorumlarla dolu) denk geldi. Tam da bu nedenle, haber çok önemliydi ve herkes bunu konuşmaya başladı. Peki, doğru

muydu? Kemal Derviş, Almanya'da düzenlediği basın toplantısında, kendisine yöneltilen bir soruyu cevaplariken haberi açık bir biçimde yalanladı:

'Yazan arkadaş bir yerlerden yanlış bilgi aldı herhalde. Daha önce açıkladım: Dünya Bankası'ndan izin almak yerine görevimden istifa etmemin nedeni, hayatımın bundan sonraki bölümünü Türkiye'de geçirme kararımıdır. Hatta soru bana ilk kez yöneltildiğinde, bu kararımın yeni olmadığını, eskiden alınmış bir karar olduğunu, gazetecilerin, isterlerse arkadaşlarıma sorarak bunu doğrulayabileceklerini söyledim. Bu işin sonunda başarısız olursam ne yapacağımı da açıkça belirttim: Belki şehir değiştirim dedim, ülke değiştirmeyeceğimi özellikle belirttim.'

Şimdi ortada açıkça yalanlanmış bir haber ve iki ihtimal var: Kemal Derviş yalan söylemektedir; liderlere daha önce bu yönde konuştuğu halde şimdi inkâr etmektedir. Tuncay Özkan'ın kaynağı yalan söylemektedir; kaynak, bazı sonuçlar üretmesi umuduyla gazetecinin kulağına, aslında hiç gerçekleşmemiş bir şeyler fısıldamıştır, gazeteci bir dezenformasyonun kurbanı olmuştur, aldatılmıştır. ('Kaynak' haberin yayımlanmasıyla amacına ulaşmış, Kemal Derviş'in aslında 'güvenilmez' biri olduğu yönünde kuşkular yaratmıştır.)

Peki, pozisyonu bu olan bir gazeteci nasıl davranabilir? Tuncay Özkan'ın önündeki ihtimallerin sayısı da iki: Kemal Derviş'in doğru söylediğine ikna olmuştur; bu durumda, 'gazetecinin kaynağını açıklamama' kuralından imtina etme hakkına sahiptir, çünkü kasıtlı bir biçimde aldatılmıştır.

Kaynağının doğru söylediğine inanmaya devam etmektedir; bu durumda kendisine, Kemal Derviş'in kamuoyundaki güvenilirliğiyle siyasetçilerin (yani 'kaynak'ın) güvenilirliğini karşılaştırmasını tavsiye ediyoruz. Bir de, Derviş'in Türkiye'ye gelmesinden sonra başlatılan 'Kemal Derviş Oyunları'nı şöyle bir incelemesini...

Aslında -en azından teorik olarak- bir ihtimal daha var: Özkan, kaynağının ilettiği bilgilerin doğruluğuna baştan beri hiç inanmamıştır. Ama ya 'çarpıcı' bir haber yazma şehvetine direnemediğinden ya da kendisi de 'Kemal Derviş Oyunları'nın bir aktörü olduğundan, bu haberi kaleme almıştır.

Bu ihtimalin geçerli olmadığına samimi olarak inanmak istiyoruz. Ama öyleyse, Özkan da Metin Münir'in suçladığı gazeteciler

kümesine dahil olur. Dün de alıntıladığımız yazısında şöyle demişti Münir (*Sabah*, 21 Mart):

'Basının ligin son basamaklarını başkalarıyla değil siyasilerle paylaşması bir tesadüf değil. Öyle sanıyorum ki siyasileri yozlaştıran şeylerle basını yozlaştıran şeyler aynıdır. Siyasi yozlaşmanın temelinde kamu yararı konseptinden uzak olmak yatıyor. Basın ise yozlaşmaya, yoz siyasilere servis vermeyi esas görevlerinin üzerine yerleştirerek başladı. Bu iki endüstrinin önde gelen özelliği halktan çok kendi kendilerine hizmet etmeleridir. Bu ortak özellik bir anlamda onları bir bütünün iki parçası haline getirdi (...) Eğer medyada gelişmeleri etkileyebilecek durumda olan yönetici meslektaşlarımız ve patronlar uyanmazlarsa, bizler de yoz siyasilerle beraber geçmişin çöp tenekesine atılma tehlikesi ile karşı karşıya kalacağız.'²⁰³

Korkunun Sebebi Ne?

"Kemal Derviş üzerinden siyaset yapmayı düşünenlerin bu durumu iyi değerlendirmeleri gerekiyor." Daha önce de belirtildiği gibi, Tuncay Özkan'ın yazısının temel mesajı buydu.

Peki anlamı neydi bu sözün? Kim kime mesaj veya gözdağı vermeye çalışıyordu? Daha açık bir ifadeyle, Kemal Derviş'in siyasi bir figür olarak ortaya çıkma ihtimali kimlerin kulağına kar suyu kaçırmıştı? *Yeni Şafak* yazarı Ömer Çelik'in ifadesiyle, "Kemal Derviş'in gelmesiyle ortaya çıkan 'düşük yoğunluklu ara rejim modeli', hükümeti fiilen 'kâğıt üstünde hükümet' haline getirmiş"²⁰⁴ miydi?

Sorunun cevabını, ertesi gün *Milliyet*'in manşetini tekzip eden *Radikal* gazetesi veriyordu: "Derviş'i yıpratmak istiyorlar."²⁰⁵

Başbakan Ecevit'ti bu sözün sahibi. Gazetenin Ankara temsilcisi Murat Yetkin, bir gün önce *Milliyet*'te çıkan "Derviş, liderlere, politikaya girmeyeceğini, iki yıl sonra ABD'ye döneceğini açıkladı" haberi için Başbakan'la görüşmüş ve yukarıdaki cevabı almıştı. Manşete eşlik eden *Milliyet* kupürünün altında ise şu ibare yer alı-

203. *Medyakronik*, 23 Mart 2001

204. Ömer Çelik, *Yeni Şafak*, 7 Mart 2001

205. Murat Yetkin, *Radikal*, 23 Mart 2001

yordu: "*Milliyet*'in dünkü sürmanşet haberi Ankara'yı karıştırdı. Haberin kaynağı Başbakan Mesut Yılmaz."²⁰⁶

Haber, açıkça *Milliyet*'in haberinin bir dezenformasyon olduğunu göstermek amacıyla yazılmıştı. Birinci sayfa spotlarında şu ibareler yer alıyordu: "'Derviş Türkiye'den gideceğini söyledi' haberlerini yalanlayan Ecevit, 'Siyasete adım atanı yıpratmaya çalışırlar' dedi... Ankara gündemi dün, 'Kemal Derviş liderler zirvesinde iki yıl içinde Ankara'dan ayrılacağını söyledi' haberiyle sarsıldı. Başbakan Ecevit oluşmaya başlayan iyimser havayı ters çeviren haberi açık bir dille yalanlarken, şunları söyledi: 'Şu anda ciddi bir şey yok. Ama Türkiye'de siyasete adım atanı yıpratmaya çalışırlar. Derviş bana iki yıl içinde ayrılacağını ima dahi etmedi.'"²⁰⁷

Hürriyet gazetesi genel yayın yönetmeni Ertuğrul Özkök ise olup bitecekleri çok önceden sezmiş gibi, zehir zembercek bir yazı yazmış ve başlığını "'Otuz gün zor dayanır' çetesi"²⁰⁸ koymuştu. Özkök'ün, Türkiye'deki siyasi geleneğin 'özürlü yanlarını' teşhir eden yazısı şöyleydi:

"Hiç şüpheniz olmasın, bazı siyasi mahfillerde, Ankara'nın karanlık odalarında, birtakım becüş çehreler, Kemal Derviş'e ömür biçmeye başladılar bile. Geçenlerde, aralarında saygı duyduğum bazı siyasilerin de bulunduğu bir toplulukta, 'En fazla 30 gün dayanır' lafını duydum. O gece anladım ki, Ankara kulislerinde bıçaklar bileniyor. Kemal Derviş'i ürkütüp kaçırma planları tezgâhlaniyor. Kuruttukları ağaçların dallarına tünemiş bir 'Neden biz değil de o' klikası, sabırla bekliyor. Vadeyi şimdiden biçmişler bile: 'Otuz gün zor dayanır.' Beriki tarafta bir başka karanlık ittifakı. 'Sözde demokrasi tarikatı' hazır bekliyor. Ağızlarına bir 'Karaosmanoğlu modeli' lafını dolamışlar, hababam havada daireler çiziyorlar. Gençliklerinden beri kendi uydurdıkları teorilere çok düşkün bu malum çevrenin bahanesi de hazır: 'Meclis'in iradesi ne olacak?' Yani adam dışardan geldi, milletin seçtiklerinin arasından birisi bulunmadı hikâyesi. 'Milli irade hiçe sayıldı' mavalı. Sanki Kemal Derviş'in hazırlayıp uygulayacağı ekonomik planın siyasi hesabını verecek bir başbakan, üç başbakan yardımcısı ve üç parti lideri yokmuş gibi, bir milli irade hikâyesidir gidiyor. İşte bu tipler Kemal Derviş'i sevmediler. Daha şimdiden kapıları kapatıp karanlık oda-

larında 'Türkiye'de kaç gün kalır' konusunda iddiaya girmeye başladılar. Onlar o kadar önemli değil. Birkaç safdoş siyasiyi etkileyebilir, ama kamuoyunda esamileri okunmaz. Bence asıl tehlikeli olanı, birinciler. Yani 'Neden biz değil de o' hesabı yapan siyasi klik. Ben asıl onların gazabından korkuyorum. Çünkü onların Meclis'te oyları var. Partilerde delegeleri var. Kemal Derviş'i kaçırabilirse, asıl onlar kaçırabilirler. Çünkü siyasi tehlikeyi görüyorlar. Bayram boyunca insanlarla konuştum. İnsanlar, Kemal Derviş'i ilgiyle ve umutla izliyorlar. Halkla kimyası tuttu. Ama dikkat. Onu sadece 'ekonomiden sorumlu bir devlet bakanı' olarak izlemiyorlar. Yeni bir siyasi lider doğuyor umuduyla destekliyorlar. Ekonomik krizin başında bir yazı yazmıştım. İddiam şuydu: Her ekonomik kriz, kendi mesihini yaratır. 24 Ocak Kararları'nın alındığı 1980 krizi Turgut Özal'ı ortaya çıkarmıştı. Türkiye, o dönemde tarihinin en radikal ekonomik kararlarını almıştı. O rüzgâr 10 yıl boyunca Türkiye'yi taşıdı. O rüzgâr Özal'ın siyasetteki yelkenlerini de fazlasıyla şişirdi. Türkiye 1990'lı yılların sonunda bir hukuk krizi yaşadı. Yolsuzluk iddiaları ülkeyi bir baştan ötekine sardı. Öyle bir dönemde tesadüfler Ahmet Necdet Sezer'i cumhurbaşkanlığına taşıdı. Onu bulup ortaya çıkaran insan Başbakan Bülent Ecevit'ti. Halk Sezer'i çok sevdi. Şimdi aynı Ecevit halk için yeni bir umudu daha öne sürüyor. Halk Kemal Derviş'i de sevdi. Ecevit bunu bilerek mi yapıyor, bilmiyorum. Ama neticede kendi sonrası siyasetin dizaynında Türkiye açısından çok etkileyici fotoğraf ortaya çıkıyor. Şimdi bu fotoğrafın bozulmasını önlemek, havada daireler çizen akbabaların, sırtlanların gazabından korumak zamanıdır. Umutlarımızın neredeyse sıfırlandığı anda bir insan çıkıyor ve bizlere anladığımız dil-den sorunun ne olduğunu anlatıyor. Mazisi temiz. İyi eğitim görmüş. İtimat telkin ediyor. Üstelik hem liberalizmi sapına kadar biliyor, hem de sosyal demokrat bir geçmişi var. Bu insanı korumayıp da ne yapacağız. Kurda, kuşa, akbabaya, sırtlana, köpekbaliğine yem mi yapacağız? Ecevit bu fotoğrafı bozdurmazsa, halk da buna sahip çıkarsa, tarihi bir misyon yerine gelmiş olacak."²⁰⁹

Bütün kesimleri saydığı halde, bilinmez neden, sadece bir kesimi unutmuştu Ertuğrul Özkök.

Gazetecileri!

"Ulusal Program" Sancısı

Kemal Derviş'in hazırlanacak yeni ekonomik programın "ulusal" olacağını söylemesi, çoklarında buruk bir tebessüme sebep olmuştu. IMF ve Dünya Bankası ile birlikte hazırlanacak bir program nasıl ulusal olabilirdi? Ulusaldan kastedilen Türkçe kaleme alınmasıysa, o da pek mümkün görünmüyordu. IMF, Dünya Bankası, Avrupa Birliği ve G-7 gibi uluslararası kuruluşlara gönderilecek program, işin tabiatı icabı Türkçe değil, İngilizce olacaktı.

Bu nedenle, *Hürriyet* gazetesi yazarı Bekir Coşkun soruyordu söz gelişi: "Ulusal program nasıl olacak?.. Kemal Derviş Amerika'da, ABD yöneticileri ve Dünya Bankası ve çağdışı IMF yetkilileri ile görüşüyor. Ulusal programımız ABD'den geliyor. Para da verecekler... Akıl da... Ulusal program (!) böyle...Tabii ki iki sencye kalmaz, Başbakan bu kez yine bizim temsilcileri çağırıp şöyle diyebilir: 'Gördüğünüz gibi bu da çağ dışı...'"²¹⁰

Fakat meseleye asıl kafayı takan *Cumhuriyet* gazetesinden Aydın Engin olmuştu. "Programın 'ulusal'ı" başlıklı tam üç yazı yazması, bunun somut bir göstergesiydi. Kemal Derviş'in ABD'ye gitmeden önce düzenlediği basın toplantısında ortaya koyduğu üç hedefe değinen Engin, ilk iki maddeyi bir kenara bırakıp hazırlanacak yeni programın ulusallık niteliği üzerinde duruyordu:

"Bu bir iddia. Bu, ciddiye alınması gereken bir iddia. 'Hım-mım, bu program ulusal olacak, deniyor; yani bundan öncekiler ulusal değilmiş. Hah hah hah...' gibisinden 'ironik' değerlendirmelere konu edilmeyecek kadar ciddi bir iddia. Nitekim, bu satırlar yazılırken Başbakan Bülent Ecevit, gazetelerin Ankara temsilcileriyle bir araya geldi ve onlara, 'Özveri hakça paylaşılacak. IMF'nin her dediğine evet denmeyecek' yollu açıklamalar yaptı. Programın 'ulusal' olmasının anlamı üstüne ipuçları sergileyen değerlendirmeler yaptı. Bu programın 'ulusal' olmasını biz de önemli buluyor, bu yanının ciddiye alınması gerektiğine biz de yerden göğe inanıyoruz."²¹¹

"Amaaa..." diyordu arkasından Aydın Engin, "Ama bir programın 'ulusal' olmasının ne anlama geldiğinin doğru kavranması gerektiğine de aynı şiddetle inanıyoruz."²¹²

210. Bekir Coşkun, *Hürriyet*, 10 Mart 2001.

211. Aydın Engin, *Cumhuriyet*, 8 Mart 2001. 212. a. g. y.

Sonra da o can alıcı soruyu soruyordu: "Peki özü özeti uluslararası finans kurumlarının acil dış borç (sıcak para) ve incir çekirdeğini doldurur bir yabancı sermaye akışı sağlamak olan bir program ne kadar ulusal olabilir?"²¹³

Yeni ekonomik programın ulusal karakterine ilişkin bir başka itiraz da Emin Çölaşan'dan gelecekti: "Kemal Derviş, uygulanacak yeni ekonomik programın 'ulusal' olacağını söylüyor. Onun iyi niyetine inanmak istiyorum ama ulusal program konusunda yanılgi içinde. Modelin içinde IMF, Dünya Bankası gibi gücünü doğrudan ABD'den alan kurumlar varken, hangi ulusal programı nasıl uygulayacağız? Ulusal program demek, her şeyden önce ülkenin kıt kaynaklarını adam gibi kullanmak demektir. Bunun için ciddi bir Kalkınma Planı kavramı gerekir. Uygulanacak ekonomik ve sosyal politikaları, yatırım tercihlerinizi, her alanda yapacağınız düzenlemeleri Plan'da belirlersiniz (...) Kemal Derviş şimdi 'ulusal program' diyor. Bu siyaset kadroları adama ulusal program falan yaptırmaz. Derviş de böyle bir şeyi zaten uygulayamaz çünkü kucağında oturduğumuz Batı dünyası buna izin vermez. El altından engel olur."²¹⁴

Küçük bir itiraz da, daha doğrusu "tespit" de *Hürriyet* gazetesi başyazarı Oktay Ekşi imzasını taşıyordu: "Programın ulusal bir kimlik kazanması önemli. Ancak hiçbir programın başlığına ulusal yazarak onu 'ulusal program' yapamazsınız. Ulusallık toplumun siyasi, sosyal, kültürel tüm kesimlerinin o programı benimsemesiyle sağlanabilir."²¹⁵

Sabah gazetesi yazarı Güngör Mengi ise programa ulusal sıfatı yakıştırılmasına karşı çıkıyordu ve cahillik olarak niteliendiriyordu bunu. Mengi'ye göre, "Programa 'ulusal program' adını vermek, eğer halkı uyutma cingözlüğü değilse hüsrana mahkum bir cahillikti. Program Türkiye'yi küresel ekonominin bir parçası yapmalı, ulusal mutabakat bu hedefte aranmalı"ydı.²¹⁶

213. a. g. y. 214. Emin Çölaşan, *Hürriyet*, 10 Mart 2001.

215. Oktay Ekşi, *Hürriyet*, 11 Mart 2001.

216. Güngör Mengi, *Sabah*, 13 Mart 2001.

Siyasi Destek Neden Önemli?

Kemal Derviş'in, en az "ulusal program" kadar, hatta ondan daha büyük bir ısrarla üzerinde durduğu bir başka kavram daha vardı: Siyasi destek! ABD'ye hareketinden önce Ankara Esenboğa Havaalanı'nda bir basın toplantısı düzenlemiş ve programın ulusal olacağını kaydettikten sonra, siyasi desteğin önemine değinmişti: "Politik destek zorunludur. Sadece teknik kadrolar tarafından desteklenen bir program başarıya ulaşamaz."²¹⁷

Doğrusu bu ya, ABD'de daha yüksek sesle dile getirmeye başlamıştı siyasi destek talebini Kemal Derviş. İyimser bir yorumla, ABD'de dile getirilen talebin, bütün diğer talepler gibi daha fazla yankılanacağını düşünüyordu muhataplarının kulak çeperlerinde. Bu nedenle, 9 Mart tarihli *Cumhuriyet* gazetesinin manşetini "siyasi destek" konusuna ayırması şaşırtıcı değildi. "Derviş 'siyasi destek' istedi"²¹⁸ deniliyordu.

Bu kez Washington'dan konuşuyordu Derviş. Hazırlayacağı yeni program için gerekli olan dış yardımın, siyasetçilerin tavrına bağlı olduğunu söylüyordu. Derviş'e göre, arkasına siyasi desteği alabilen bir program başarılı olabilirdi ancak. ABD Hazine Bakanı Paul O'Neill ve IMF Başkan Yardımcısı Stanley Fischer ile görüştüktten sonra, Washington'daki Türk büyükelçiliğinde bir basın toplantısı düzenlemiş ve siyasi desteğin öneminin altını çizmişti yeniden. "Siyasal liderler, hükümet bu programın arkasında durmak zorundadır,"²¹⁹ diyordu.

Birkaç gün sonra *Cumhuriyet* gazetesi yazarı Cüneyt Arcayürek de aynı konuya değiniyor ve siyasi destek talebinin muhatapları konusunda farklı bir perspektif getiriyordu: "Son günlerde 'güven kazanmak' sözcükleri sıkça kullanılıyor. Örneğin; Kemal Derviş, Başbakan Ecevit'e 'çok güvendiğini' söylüyor. Ne çare, ABD'deki sözlerine bakılırsa 'kurtarıcımızın' koalisyonun öteki iki ortağına aynı gözle bakmadığı anlaşılıyor. Zira Derviş, 'başarılı olmamız için koalisyon ortaklarının da tam desteğinin şart' olduğunu söylerken MHP ve ANAP'a Ecevit kadar güven duymadığını duyumsatmak istemiyor mu? Oysa, ekonomik programların başarıya ulaşmasında ilk etkenin 'halkın güven duygusunu kazanmak' oldu-

ğunu bilmeyen kalmadı. Halkı kazanabilmek için, öncelikle halkın parti liderlerine ve kadrolarına güven duyması gerekiyor mu?"²²⁰

Radikal'den Murat Yetkin de, ABD'den sık sık ve yüksek sesle tekrarlanan bu talebin üzerinde duruyordu: "Hazine Bakanı Kemal Derviş'in Amerikan Hazine Bakanı Paul O'Neill ile Washington'da yaptığı görüşme sonrası düzenlediği basın toplantısında ısrarla ve defalarca 'siyasi destek' istemesi Ankara'da kafa karışıklığına yol açtı. Derviş koalisyon ortaklarının birlikte kararıyla davet edilip bakanlık görevi verilmemiş miydi? MHP ve ANAP'ın bu atamaya sıcak bakmadığı, DSP içinde bir kanadın da Derviş'e bakanlık verilmesine sıcak bakmadığı iddiaları karşısında, üç lider, Ecevit, Bahçeli ve Yılmaz Derviş'le bayramın ilk günü baş başa uzun görüşmeler yapmamışlar mıydı? Aynı gün üç lider birlikte basın toplantısı düzenleyip Derviş'e tam destek beyan etmişler miydi? Son zamanlarda bundan daha büyük destek, bir tek, seçilmesi sürecinde Cumhurbaşkanı Sezer'e verilmişti. Peki, Derviş daha nasıl bir destek istiyordu? Ya da soruyu başka türlü sorarsak, Derviş'in ABD'deki temasları sırasında nasıl bir tablo ortaya çıkmaya başladı ki, deneyimli ekonomist yeniden destek isteme gereği duydu?"²²¹

Yetkin'in gündeme getirdiği soru, yabana atılacak gibi değil, doğal olarak. Ancak, bu sorunun cevabını alabilmek için Derviş'in ABD'den Türkiye'ye dönmesini beklemek gerekecekti. Halbuki, henüz ABD'deki işlerini bitirmemişti Derviş...

Amerika'da Neler Oluyor?

Kemal Derviş'in ABD'deki temaslarını en iyi izleyen isim, hiç kuşku yok ki *Milliyet* gazetesinin Washington temsilcisi Yasemin Çongar'dı. Çongar, Derviş'in yaklaşık 25 yıldır görev yaptığı ve evi saydığı Washington'a bu kez ziyaretçi olarak geldiğine dikkat çekiyordu ilkin. Arkasından da, Amerikan yönetiminin, ömrünün çeyrek yüzyılını bu ülkede geçirmiş birine karşı yeterince "bonkör" davranıp davranmayacağını sorguluyordu. İlk izlenimler pek de umut verici değildi ne yazık ki. "Washington'daki yetkililer şu an için bu yönde bir karar olmadığını vurgularken, daha ziyade ticari

220. Cüneyt Arcayürek, *Cumhuriyet*, 11 Mart 2001.

221. Murat Yetkin, *Radikal*, 10 Mart 2001.

bankaların Türkiye'yle iş yapma konusunda teşvik edilmesi üzerinde duruyorlar"dı çünkü.²²²

Zaten Derviş de, esas olarak, 1978'den beri çalıştığı Dünya Bankası'ndaki son görevi olan başkan yardımcılığından istifa etmek için Washington'da bulunuyordu. Resmi işlemleri tamamladıktan sonra, eski 'patron'u sıfatıyla Dünya Bankası Başkanı James Wolfensohn ve bankanın diğer üst düzey yöneticileriyle hem veda edecek, hem de yeni görevini konuşup tartışacaktı. Gayrı-resmi görüşmeler sırasında ise çoğu eski iş arkadaşı ve dostu olan Amerikalı muhatapları, "önce program, sonra para," diyeceklerdi Yasemin Çongar'ın ifadesiyle.²²³

Derviş, ilk olarak ABD Hazine Bakanı Paul O'Neill ile buluşmuş ve ABD'li bakana, "Dış finansman beklentimiz, güçlü, ileride gelir yaratacak ve Türkiye'ye Amerikan yatırımcılarını da çekebilecek bir program çerçevesindedir,"²²⁴ diyerek, Amerikan Hükümeti'nin de kaynak sağlamasını talep etmiş; O'Neill ise, böyle bir taahhüde girmeleri için, önce programın netleşmesinin gerekeceğini, ancak Türkiye'deki krizin ciddiyetini anladıklarını ve yardıma hazır olduklarını söylemişti.

Çongar'ın haberine göre, Derviş, uluslararası medyadan da yoğun ilgi görüyordu. CNN televizyonu, *UPI* ve *Reuters* haber ajansları ile ekonomi haber ajansı *Bridge News*, Derviş'ten röportaj almak için yarışa girmişler ama Derviş, vakti olmadığı gerekçesiyle bu talepleri geri çevirmişti.

Kemal Derviş'in "Dünya Bankası Başkan Yardımcısı" sıfatıyla ayrıldığı Washington'a "Ekonomiden Sorumlu Devlet Bakanı" olarak dönmesi, Ankara ile ABD'deki muhatapları arasındaki diyalogun uyumlu ve pürüzlü yönlerini de çıkartacaktı ortaya.

Derviş'in ABD Hazinesi, IMF ve Dünya Bankası üst düzey yöneticileri ile yaptığı görüşmelerde gördüğü hüsnükabul, Ankara'da üstlendiği görevin mahiyetinin Washington'da da gayet iyi kavrandığının somut ipuçlarıyla doluydu. Türkiye ile girecekleri iktisadi diyalogda, nihayet kendi dillerinden anlayan birisini bulacaklardı karşılarında. Ne var ki esas pürüz de bütün o korkutucu ihtişamıyla duruyordu yerli yerinde: Türkiye'de egemen olan siyaset anlayışı!

Amerikalı yetkililere göre, Derviş, bir hayli zor da olsa bu ma-

niayı geride bırakmayı bilecek donanımına ve "destek"e sahipti. Üstelik sözü edilen destek ABD'de değil, Türkiye'deydi: Egemen siyaset anlayışına karşı mücadelede en büyük itici güç olabilecek kamuoyu desteği.

Derviş, ABD'ye kadar gitmişken, benzer sorunları yaşayan bir başka ülkenin, Meksika'nın Merkez Bankası Başkanı'yla görüşme imkânı da bulmuştu. Beş yıl önce Türkiye gibi ağır bir krize giren Meksika, belli bir süreçten sonra aşabilmişti bu krizi. Dolayısıyla, Meksika'nın tecrübesi Türkiye için de öğretici ve ufuk açıcı olabildi.

Ne var ki bunu zaman gösterecekti. Derviş işcilerin tavullarını toplamış, kulağına fısıldanan bir dizi öneriyi ve radikal tedbiri de yanına alarak yeniden Ankara yollarına düşmüştü bile. Halbuki ondan beklenen nasihat değil, paraydı...

"Derviş'i harcatmayalım"²²⁵

Rasgele edilmiş bir lafa benzemiyordu pek. Muhtemelen bir işaret alınmış yahut gelişmelerin seyri böyle bir ihtimali getirmişti akla. Söyleyen de herhangi birisi değildi zaten. TÜSİAD Başkanı Tuncay Özilhan'dı "Derviş'i harcatmayalım" diyen.

Özilhan'a göre, iş dünyası Kemal Derviş isminden memnundu. Derviş'e yüklenen misyonu ise "çöl ortasında gül yetiştirme"ye benzetiyor ve ekliyordu: "Kimse çöl ortasında gül yetiştiremez. Ona gerekli ortamı ve iklimi hazırlamak ve iyi korumak lazım. Siyasi ortamın Derviş'i iyi koruması gerekiyor."²²⁶

Özilhan, Türkiye gerçeklerini yakından bilen bir işadamlarının tecrübe ve öngörülerine sahipti. Bu nedenle, söylediği sözleri ciddiye almakta yarar vardı: "Siyasi ortam herkesin çok başarılı olmasını istemez. Çünkü siyasilerde, 'Günün birinde gelir benim yerimi alır mı' düşüncesi hâkimdir. Bu da insanların fazla özgüveni olmasından kaynaklanıyor (...) Dolayısıyla, 'Birisinin çok başarılı olması sistemi bozar' tereddütleri uyanabilir. Benim de korkum bu."²²⁷

Yani Özilhan'a göre, yapılması gereken Kemal Derviş'e elverişli ortam hazırlamak ve "harcatmamak"tı.

Ancak, gerek siyasi çevrelerde, gerek medyada, gerekse bürokratlar arasında Derviş'e dış bileyenler ve tökezlemesi için dua edenler olduğu biliniyordu. Seslerini pek çıkartamamaları bile varlıklarını hissettiriyorlardı en azından. Özilhan da bunu hissetmiş ve üzerine düşen uyarıyı yapmıştı. Hiç şüphesiz bunu fark eden tek kişi Özilhan değildi. *Sabah* gazetesi yazarı Necati Doğru da, "Derviş'e öğütler: Adamı göstere göstere yerler"²²⁸ başlıklı bir yazı kaleme alarak, Türkiye'de yaşamının gerektirdiği "incelikleri" hatırlatıyordu Derviş'e. Doğru, o bildik lafı dile getiriyordu önce: "Burası Amerika değil. Burası Türkiye, yok öyle..."²²⁹

Ardından da Derviş'in aklını başına toplamasını, gözlerini açmasını ve çevresine iyice bakmasını istiyordu. Tasvir edilen ülke ise "Küçük Amerika" olma hayalleriyle "uyutulup büyütülenleri" bile heyecanlandıracak nitelikteydi açıkça itiraf etmek gerekirse: "Yollar pırıl pırıl, limanlar mükemmel, nehirler bakımlı, ormanlar gür ağaçlı, köyler kalkınmış, kentler 21. yüzyıla hazır, insanlar neşe içinde, hayvanlar mutlu, aşağılık duygusu kalkmış, toplumsal ahlaksızlık neredeyse bitmiş... Dedikodu konuşulmuyor.

İnşallahçılık bırakılmış. Ahiretçilik son bulmuş. Bilimsellik öne geçmiş. Güzel düşmanlığı terk edilmiş. İnsan insana yardımcı oluyor. İnsanlar takım oluşturuyor. Birlikte çözüm buluyorlar. Gönül kaynaşması başlamış. Maymun iştahlılık son bulmuş. Parti başkanı amigoluğu alkış getirmiyor, yağcılık, riyakârlık, nankörlük tükenmiş, ispiyon, karalama, bel aşağısı vuruş kalkmış, çamur atma nihayet bulmuş, insanlarda gizli kalmış yıkıcılık dürtüsü iyice körelmiş.

Her şey şeffaf. Çoğu kurum saydam. Bütün ilişkiler aydınlık. Askerler güçlendi, askere yağ çekelim diyen kalmamış, hacı sakallar iktidara geldi onların etrafında birleşelim diyenler de yok, insanlar feleğin kaynar potasında erimişler ve curufundan temizlenerek saf cevher kesilmişler, kaynak tahsisini de zaten bürokratlar değil piyasa mekanizmasının kendisi yapıyor..."²³⁰

Ne var ki "Orası Amerika" idi ve hatırlatmak bile gereksizdi belki, ama "Burası da Türkiye..."

Peki, neler olabilirdi Türkiye'de, nasıl yerlerdi adamı "göstere göstere?"

Bir kere insanın "gözünü iyice açması" şarttı. Yoksa, "Amerika'dan geldim, arkamda IMF, önümde Dünya Bankası, kolumda Ecevit, sağ yanımda Bahçeli, sol yanımda Mesut, elimin altında büyük basın var," diye yerden yarım metre yüksekte dolaşmak ya-nıltırdı adamı.

Hele öyle, "Beni çağırdılar, bana mecburlar, sıradan bir beyin taşımıyorum, farklı bir beynim var, beni Türkiye'ye 'kurtar bizi' diye çağırınların sahip olduğu iktisat bilgisinden daha fazla bilgiye, görgüye, eğitime sahibim diye kendine çok güvenmemeli"ydi insan.

Bu sayılan nitelikler, "adam gibi bir ülkede" işe yarayabilirdi belki, ama unutmamak gerekiyordu ki, "Burası Türkiye"ydi ve Türkiye'nin koşulları da "farklıydı" tıpkı Tuncay Özkan'ın söylediği gibi...

"Burada adamı yerlerdi, burada Derviş gibi dışardan gelmiş, kariyerini uluslararası alanda yapmış bürokrata zincir takıp oynatmanın 1001 puşluğu vardı."²³¹

Necati Doğru, daha sonra kamuoyunun da, Kemal Derviş'in de hayli aşına olduğu iki kişiden söz ederek bitiriyordu, "popüler siyaset kültürü"nü özeti olarak iletişim fakültelerinde rahatlıkla okutulabilecek olan yazısını:

"Şeytanın aklına bile gelmeyecek bir entrikanın içine düşersin ve hırsından kendini öldürmeyi çıkış yolu olarak seçersin. Şimdi senin yerine geldiğin ekonomiden sorumlu bakanlık koltuğunda, bu hükümet kurulduğu zaman, Hikmet Uluğbay diye bir bakan oturuyordu.. Adam da senin gibi başlangıçta 'kurtarıcı olarak' görülüyordu. Adamı kendini öldürme noktasına getiriverdiler, çekti silahını kendini kafasından, kendi elleriyle vurdu.

Unutma; Burası Türkiye...

Kendini öldürme noktasına her an gelebilirsin. Sakın kendini kurşunlama, kavganı sonuna kadar götürmeyi mutlaka dene. Çekip gitmeyi düşündüğün zaman bile Zekeriya Temizel gibi yapma. Samimi ol. Başarısızsan, 'başarılı olamadım, bilgim yetmedi, beynim basmadı, cesaretim kâfi gelmedi' diye açıkça halka anlat.

Niçin gittiğini bilmek halkın hakkı.

Unutma; burası Türkiye...

Holdingler, büyük sermaye patronları, bankacılar, küçük ve büyük esnaf, küçük ve büyük tüccar, mütegalibe, hacı-hoca-tarikat cemaatleri, dernekler, mafya, çeşitli çıkar grupları etrafını sararlar. Zayıf yanlarını hemen keşfederler. Seni esir alırlar.

Holdinglerin adamı olursun.

Ya da halk dalkavuğu....

Kulaklarını bencil isteklere kapat.

Toplumsal eleştirilere aç...

Halkın derin duygusu senin yanındadır, unutma. Seni kurtaracak olan odur.

Yok öyle... Burası Türkiye...

Kemal Derviş bile olsun...

Burada adamı yerler...

Söylemedi, yazmadı deme!"²³²

Kemal Derviş'e benzer bir uyarı da yakın arkadaşı Cengiz Çandar'dan gelecektir: "Eski dostum Kemal Derviş, geçen hafta beni telefonla aradığında, kendisine tıpkı Necati Doğru'nun 'öğütleri'ne benzer, naçizane bir uyarıda bulundum. 'Etrafın puşt zulası dolu. Becerebilirsen, sanki hiç Türkiye'ye gelmemiş gibi, Amerika'da iken Türkiye için kafanda -doğru, yanlış- hangi şablon varsa onu uygulamaya bak. Burası öyle bizantin bir ülke ki, adamı suya götürür, susuz getirirler. Allah yardımcın olsun,' dedim."²³³

Siyasi Kültür ve Derviş

Necati Doğru'nun hayli çarpıcı bir üslûpla belirttiği gibi, memleket topraklarında yeşeren siyasi kültür farklıydı. Üstelik öyle ufak-tefek, ihmal edilebilir bir farklılık da değildi bu. Zaman zaman siyasetbilimi kürsülerinde okutulan siyaset teorilerini altüst edecek kadar farklıydı.

Bunun da Osmanlı'dan tevarüs edildiğini anlamak için mutlaka Ömer Lütfi Barkan, Halil İnalcık veya İdris Küçükömer okumak gerekmiyordu. Çevreye, siyasi geleneklere, siyasi partilerin örgütlenme modellerine, siyasetçilerin siyaset yapma biçimlerine şöyle bir bakmak yeterliydi. Ancak zaman zaman aksasa da, belirli bir periyot içinde gerçekleşen askeri darbeler de tırpanlıyordu oluşma-

sı gereken siyasi kültürü. Siyasi kültürü tırpanlayan bir başka kurum da medyaydı. Seçilmişlere yönelik eleştirilerle, atanmışlara yönelik eleştirileri kıyaslamak bile hemen gözler önüne seriyordu bunu.

Bu ve benzeri nedenlerle, siyaset kurumu, itimat telkin eden bir konumda hiç olmamıştı zaten.

Kemal Derviş'in göreve geliş ve getiriliş biçimi ise en azından siyasetbilimi açısından tuzu-biberi olmuştu bunun. *Sabah* gazetesi yazarı Ali Bayramoğlu da buna işaret ediyordu:

"Derviş'li ya da Derviş'siz; içinde bulunduğumuz durum dün- den daha farklı, tablo daha ağır. Derviş'in ülkeye gelmesine, ara re- jim öncesi bir ara dönemin açılmasına, siyasetsizliğin son- dan bir önceki halkasına ulaşmamıza yol açmıştır bu tablo. Ancak aynı tablo şimdi Derviş'i de kuşatan, Derviş'in başa çıkması gereken bir tablo olarak karşımızdır. Derviş ya da Derviş'in varlığı bu tabloyla başa çıktığı takdirde siyasetin önü açılacaktır, başarısız olduğu tak- dirde siyasetsizlik son safhasına doğru ilerleyecektir. Ağırlaşan, vahimleşen bu tablonun iki özelliği var.

Bu özelliklerden ilki, 'rantçı-merkeziyetçi-cemaatçi' bir siyaset kültürüdür. Gözlerini sadece kendi ait olduğu grubun yaşam alanı- na ve devletle ilişkisine diken bir anlayışın kültürüdür bu. Son bir yıldır bu özellik iyiden iyiye azmış; siyasal, sosyal, kültürel tüm farklılıkların ve çatışmaların dışa vuran ortak paydası haline gel- miştir. Bu ortak payda, hareket alanları daraltılmış, iflas etmiş, Derviş'i getirerek de bunu teyit etmiş iktidar partileri ile, meşru- iyetleri zedelenmiş muhalefet partilerinin siyaseti, getiri- yi kendi hanelerine yazmak için engel koyma oyununa çevirmelerine işaret etmektedir. Muhalefetin tümü, iktidarın bazı ortakları 'toplumsal uzlaşmaya ve siyasi uyuma' ihtiyaç duyduğunu her fırsatta ifade eden Derviş'in karşısına daha şimdiden dikilecekleri sinyallerini vermeye, bu yüzden başlamadılar mı?"²³⁴

Bayramoğlu, söz konusu siyasi geleneğin oluşumunda, "Şarklı" yahut "Batsız bir Batılılaşma" zihniyetinin etkili olduğunu söylü- yordu. Sorunun temelinde de bu yatıyordu esasen. Bu zihniyetin doğal sonucu olarak, "devlet de bir cemaat" gibi algılanıyordu.

Peki ama ne sakıncası vardı bunun? "Devlet de bir cemaat" gi-

bi algılanırsa ne olurdu sanki?

Şöyle veriyordu bu sorunun cevabını Bayramoğlu: "Bu; politikalarda, temaslarda, kararlarda ilkelerin değil çıkarların, değerlerin değil, içine kapalı yaşam alanlarının genişletilmesini ifade eden, özünde otoriter zihniyetten başka bir şey değildir. Hükümeti yerden yere vuran; dışa açılmayı savunan ve bunu kendi varlıklarının ve Türkiye'nin geleceği açısından tek alternatif olarak gören bazı muhalif kesimlerin şimdilerde Derviş'in ABD'li kimliğini sorgulamaları, ABD iradesini temsil ettiğini söylemeleri ve bu çerçevede muhalefete başlamaları bu 'otoriter ve şizofrenik zihniyet'e başvurmadan nasıl açıklanabilir?'"²³⁵

İşin ilginç tarafı, *Yeni Şafak* gazetesi yazarı Cengiz Çandar'ın, siyasetin iflasını Türkiye için bir şans olarak değerlendirmesiydi. Yazısının başlığı da buydu zaten: "Siyasetin iflası, Türkiye'nin şansı." ²³⁶

Çandar, kamuoyu araştırmalarından yola çıkarak, "Türkiye'de siyasetin, iktidarı ve muhalefetiyle birlikte" iflas ettiğini belirtiyor ve bu görüşünü de, "insanların mevcut siyasetten sıkıntının sıyrılması" ile temellendiriyordu. Dikkat edilmesi gereken nokta, Çandar'ın koyduğu "mevcut siyaset" rezerviydi. Yoksa "siyaset kurumu"na yönelik bir reddediş söz konusu değildi. Şu sözler de bunun somut bir göstergesiydi zaten:

"Peki, bu tablodan 'demokrasi' adına endişelenmeli miyiz? Bu tablo, '28 Şubat'ın konsolide olduğu' anlamına gelir mi? Hayır. Tam tersine. 28 Şubat, 'siyasi model' olarak, 'ekonomi'yi de peşinde sürükleyerek iflas etmiştir. Bu 'model'in 'siyasetçiler'i ve 'partileri' de (...) Geline nokta, umutsuzluk değil, doğru değerlendirilirse, Türkiye için bir 'umut moment'i'dir..."²³⁷

Bayramoğlu'nun mu, yoksa Çandar'ın mı haklı çıkacağını görmek için bir süre daha beklemek gerekecekti anlaşılan. Türkiye'de ise vakit en bol şeydi hiç kuşku yok ki...

"Kemal Özenli Birisidir"

Ali Bayramoğlu

Gazeteci, *Sabah*

Kemal Derviş'le nasıl tanıştınız? YDH mı vesile oldu?

Ben Kemal Derviş'le YDH'nın bir döneminde tanıştım. Zaten ben de YDH'ya ikinci safhasında katılmıştım.

Çeliktepe safhasında mı?

Evet, Çeliktepe safhasında. Onlar küçük bir grup kurmuşlardı. Asaf Savaş Akat vasıtasıyla beni ve Etyen Mahçupyan'ı davet etmişlerdi. Benim oraya gidip geldiğim dönemlerde Kemal de Amerika'dan YDH meselesini duyup gelmişti. Muhtemelen Asaf Savaş çağırmişti kendisini. Nilüfer Göle, Asaf Savaş Akat, birkaç YDH'lı arkadaş İstanbul Üniversitesi'nin Baltalimanı'ndaki tesislerinde bir yemek yedik. Kemal'le orada tanıştım ben. Gayet iyi hatırlıyorum o günü. Çünkü çok sıcak ve çok meraklıydı. YDH'da ve Türkiye'de neler olduğunu merak ediyordu. O zamanlar tartışma gündemi böyle değildi. RP vardı, Kürt meselesi vardı. Orada son derece keyifli bir sohbet yaptık. Daha sonra YDH'nın partileşme safhasında karşılaştık. Biz öğretim üyesi olduğumuz için ayrılmıştık. Parti çalışmalarına katılamıyorduk. Dışarıdan program çalışmalarına destek veriyorduk daha ziyade. O dönemde Memduh Hacıoğlu "ekonomi" kısmını yazıyor parti programının, ben de "siyaset" kısmını. Ekonomik programın yazılmasına katkıda bulunmak için Kemal de gelmişti Amerika'dan. O vesile ile tekrar sohbet etme imkânı buldum. Bir de, Washington'a gittiğimiz zaman oturup birlikte yemek yemiştik.

İlk yemekte neler konuştuğunuzu hatırlıyor musunuz?

YDH, pek çokları gibi onu da heyecanlandırmıştı. Daha doğrusu, hareketin kendisinden çok orada dile getirilen fikirler, tespit edilen sorunlar, önerilen çözümler heyecanlandırmıştı onu da. O akşam laiklik gibi Kürt meselesi gibi hassas konuları konuşup tartıştık kendi aramızda. Laiklik meselesinde bizi biraz sivri bulduğunu da çok iyi hatırlıyorum. O günlerde bir de konferans vermişti "kamu harcamaları" üzerine. Orada, Türkiye'de kamu harcamalarının çok az olduğunu, gelişmişliğin ölçülerinden birinin de bu tür harcamalarla doğru orantılı bulunduğunu anlatmış ve çok şaşırtmıştı kendisini dinleyenleri. Globalleşmenin gereğini reddetmeyen ama sosyal demokrat kaygılarını da dile getiren bir entelektüeldi.

Washington buluşması nasıldı?

Washington'a Recai Kutan'ın Amerika çıkartmasını izlemek için gitmiştik. O günlerde babam vefat ettiği için kendimi can havliyle yurtdışına atmıştım. Biz Cengiz Çandar'la buluşup Kemal'e gittik. Oya Ünlü de vardı ve o gün başlamıştı işe. Biz dördümüz bir pizza-cıya gidip pizza yedik. Yine Türkiye ile çok ilgiliydi, Türkiye ile ilgili dertleri ve istekleri vardı.

Kürt meselesi konusunda ne düşünüyordu mesela?

Kürt meselesinde de, laiklik meselesinde de çok fazla katı değildi. Bu işin demokratik kurallar içinde çözülmesi gerektiğini, Türkiye'deki uygulamaların katı olduğunu söylüyordu. Fakat laiklik konusunda İslami kesime yönelik bir güvensizliği vardı. Çünkü o sırada yerel seçimler yapılmıştı ve üç büyük kenti Refah Partisi almıştı. Bu da genel bir tedirginlik yaratmıştı toplumda. Bu nedenle, Kemal de laiklik konusunda ihtiyatlı davranmak gerektiğini söylüyordu.

Bir insan olarak nasıldı? Sizde bıraktığı izlenimler nedir?

Kemal'le konuştuğunuz zaman müthiş sıcak ve olumlu bir elektrik alırsınız. Dinlemesini bilen birisi bir kere. Bunun çok önemli bir meziyet olduğunu düşünüyorum. Dinleyen, dinlediğini anlamak için sorular soran bir insandır Kemal. Hem kafa olarak, hem de ruh olarak karşıdaki insana sürekli güven telkin eder. Daha ikinci karşılaşmanızda kırk yıllık arkadaşınızı görmüş duygusunu verebilecek bir sıcaklığı herkeste bulamazsınız kolay kolay.

Bu kadar yurtdışında kalmış bir insanın yabancılaşmaması tuhaf gelmedi mi hiç size?

Yalnız şu var, Kemal'in sıcaklığı "Türk usûlü" bir sıcaklık değildir. Elini tutmak, kolunu tutmak, yanağından makas almak gibi şeyler değil sözünü ettiğim. İstanbul'un merkezinde iyi yetişmiş bir insanın sahte olmayan tavırlarını görürsünüz kendisinde. Anlatılan konu kadar, anlatan kişiye de önem vermesi bunun bir göstergesidir söz gelişi. Özetlemek gerekirse, özenli birisidir Kemal Derviş.

YDH'dan nasıl koptu Derviş?

Kopmadı ki YDH'dan. Kemal Derviş'in YDH'lılığı, tam aktif bir YDH'lılık değildi zaten. Şerif Mardin gibiydi biraz onun pozisyonu. Şerif Hoca Kurucular Kurulu'ndaydı, ama hiçbir toplantıya katılmamıştı. Kemal'inki de biraz onunki gibi, yarı-aktif bir YDH'lılıktı. Partileşme aşamasında aday olmak, Türkiye'ye gelip siyaset yapmak gibi bir talebi olmadı. Ama parti kapanana kadar da kurucusu olarak kaldı.

"22 Şubat Krizi" dolayısıyla Kemal Derviş ismi telaffuz edilmeye başlandığında neler düşündünüz? İlk çağrışimleri ne oldu sizde?

Bir tarafıyla seviniyorsun doğal olarak. Tanıdığın, fikirlerini bildiğin, demokratik dertlerle aynı platformlarda birlikte görev aldığın bir insan. Böyle bir insanın adının telaffuz edilmesi son derece önemli. Ama geliş biçimine, Türkiye'nin mevcut koşullarına eklemelenme tarzına, daha sonra yaptığı açıklamalara çok daha profesyonel bir gözle bakıyorsun. Ama net olarak şunu söyleyebilirim: Kemal Derviş değil de, bir başka isim böyle bir yöntemle Türkiye'de göreve getirilseydi, "Ne ayıp şey!" diye yazardım bunu. Demokrat olduğunu gayet iyi bildiğim, sosyal dertleri olan bir insanın, hiç de demokrat olmayan bir yöntemle Türkiye'ye tepeden inmesinde şüphesiz bir çelişki vardı. Ancak onu tanıyor olmam meseleye biraz daha sıcak bakmamı sağladı. Ayrıca böyle bir birikime sahip, sosyal dertleri olan bir insanın siyasete girmesi, belki de yeni bir parti kurmaya aday olması, belki de atıl biçimde duran bir sol cenahı hareketlendirmeye aday olması son derece sevindirici bir şey, diye düşünüyorum.

Politik geleceği hakkında ne söyleyebilirsiniz Kemal Derviş'in? Nasıl görüyorsunuz siyasetteki istikbalini?

Şu anda çok muğlak olduğunu düşünüyorum. Söz konusu siyasi istikbalin ekonomik başarısına çok bağlı olduğu kanaatindeyim. Ayrıca seçim zamanlaması çok önemli. Ancak şu gayet açık ki, Kemal Derviş Türkiye'nin politik geleceğinde olacak. Ama iktidarda mı olacak, yoksa bağımsız bir milletvekili olarak mı kalacak, onu bilemiyorum. Görülen şu ki, siyaset yapmak için Türkiye'ye geldi. Zaten yıllardır buna hazırlanan bir insandı. Bir vesile buldu ve geldi. Kendi arzusuyla dışarı çıkmayacaktır, başkalarının isteğiyle de dışarı atılamayacaktır artık. Yani bir parti mi kurar, mevcut sol partilerden birinin başına mı geçer, yoksa tamamen farklı bir siyasi oluşuma mı omuz verir, bunları bilmiyorum ama önemli bir siyasi figür olacağını biliyorum. Ama henüz iki-üç aylık bir geçmişi var Türkiye'de. Kemal'in Türkiye'yi, Türkiye'nin Kemal'i tanınması lazım. Bu itibarla o kamuoyu araştırmalarına çok fazla güvenmemek gerekli.

Kemal Derviş ileride bir parti kurarsa ve YDH dönemindeki arkadaşlarına da "Buyrun siyasete!" derse, sizin tavrınız ne olur? Yeniden aktif siyasete dönmeyi düşünür müsünüz?

Ben gitmem. Ben gitmem derken, Kemal olduğu için gitmem anlamında söylemiyorum bunu. YDH benim için çok heyecan verici bir hadiseydi, ama iş bittiği zaman çok yanlış bir şey yaptığımı da anladım. Çünkü siyasetçilere göre bir adam değilim ben, siyasi açıdan sürekli itirazları olan birisiyim ben, ikide bir çıkışlar yaparım. Verilen kararların değiştirilmesi gerektiğini söylerim. Kalkıp aktif siyasete girmem ama yazılarımla destek veririm herhalde. Ama sanırım, YDH'lıların yüzde 80'i, 90'ı hazır kuvvet gibi bekliyorlardır böyle bir oluşumu. Hatta Kemal Türkiye'ye gelince, YDH saflarında şöyle alttan üste doğru bir dalgalanma da oldu. Ancak, Kemal'in siyasi geleceğini YDH'ya endeksleyeceğini hiç sanmıyorum. YDH geçmişte kaldı artık.

Türkiye'ye gelişinden bu yana sergilediği tavrı nasıl değerlendiriyorsunuz Kemal Derviş'in?

Bir tarafıyla çok olumlu adımlar attığını düşünüyorum, bir tarafıyla da bazı şeyleri erken dile getirdiğini düşünüyorum.

Mesela?

Mesela, sosyal demokrasi konusunda arka arkaya yaptığı açıklamaların çok erken söylenmiş sözler olduğunu düşünüyorum. Bu tür açıklamaların, arenaya yeterince hazırlanmadan çıkmış bir siyasi aktör duygusu uyandırdığını sanıyorum. Onun dışında, siyasi açıdan Kemal çok riskli bir oyun oynuyor. MHP'lilerin dediği gerçekten doğru, Kemal tam anlamıyla ayrı bir siyasi parti gibi davranıyor. Ekonomiyle ilgili olmayan konuları da ayrı bir tüzel kişi olarak değerlendiriyor ve ayrı mesajlar veriyor. Bu ve benzeri yöntemlerle doğrudan politika yapıyor Kemal. Ama bu sözler, eylemlerle desteklenmediği takdirde havada kalmaya mahkûm şeylerdir. Sosyal demokrasi alanında Erdal İnönü devreye girecek gibi gözüküyor mesela. Şayet İnönü devreye girerse, Kemal'in o sahada şansının çok yüksek olabileceği kanaatinde değilim ben. Bu nedenle sosyal demokrat kimliğini öne çıkartarak yaptığı konuşmanın çok doğru olmadığını düşünüyorum. Hele Türkiye gibi kutuplaşmaların çok sık yaşandığı bir ülkede, bu türden ideolojik kalıplar içine girmenin tehlikeli olduğunu düşünüyorum ben. Turgut Özal böyle bir sınırlama içine sokmamıştı kendisini mesela.

Kemal Derviş ismi ortaya atıldığı andan itibaren medyanın takındığı tavra ne diyorsunuz? "Mesih"ten tutun da, "halâşkâr"a kadar pek çok sıfat yakıştırdı kendisine...

Türkiye'de medyayı ciddi açıdan analiz etmek o kadar zor bir şey ki. İçinde bulunduğumuz için, herhangi bir manşetin hangi süzgeçlerden, hangi rasyonelden geçtiğini bildiğiniz zaman çok da fazla şaşırmıyorsunuz. Laf bulunamadığı için bir başka şey manşet olabiliyor, beş kişi oturup konuşurken herhangi birisini sıcak bulup manşete çıkartabiliyorlar. Kemal Derviş'e sıcak bakılmasının sebebi, bana öyle geliyor ki, siyasete yeni isim arayışlarına denk düşen bir zamana tesadüf etmesinden kaynaklanıyor. Bir de verdiği imaj besliyor bunu. Güleryüzlü, medeni, sıcak bir adam. Ama medyaya güvenilerek bir şey yapılmaz Türkiye'de. Yarın bir başka başlık atılır ve neye uğradığını şaşırır insan bir anda...

Sakindi Oranın Şafakları

Böyle başlıklar fena halde sevilir "cennet vatan"da. Biz de bölüm başlığı olarak "Sakindi Oranın Şafakları" adını tercih ederken, bu bilinçten yola çıktık zaten!

Güzel bir başlık, kitap için okumaya çağrı, gazete için ise amaçlanan heyecan anlamına gelir genellikle. Saçını ve sakalını bu uğurda ağartmış yazı işleri mensupları, pek fazla heyecan duymasalar da, heyecan vereceğini bilirler bu türden başlıkların. Heyecan duyacağı umulan kamuoyu ise arkasından ne geleceğinden pek emin olamadığı için, şöyle bir bakıp geçer gözünün kenarıyla.

Ama 12 Mart tarihli *Hürriyet*'in manşeti, bir gerçeği ifade ediyordu yine de. ABD'den Türkiye'ye hayli geç saatlerde dönen Kemal Derviş, yol yorgunluğuna aldırmadan sabah saat 6.30'da ekonomi bürokratlarını toplantıya çağırmişti. *Hürriyet*'i, "Amerikalı gibi" benzetmesini yapmaya yönelten de, toplantının muhtevası değil saati olmuştu. Muhtevayı ise kimse bilmiyordu zaten, lâf aramızda merak da etmiyordu...

Nuray Babacan'ın haberi şöyleydi: "Ekonomik krizi aşmak için yola çıkan hükümet, yeni haftaya 'Amerikan usulü' şafak toplantıları ve seri kararlarla girecek. Ekonomik krizin dondurulduğu 10 günlük bayram tatilinin ardından, gözler hükümetin alacağı yeni kararlar, Ekonomiden Sorumlu Devlet Bakanı Kemal Derviş'in çantasından çıkacaklar ve bürokrasiye yapılacak yeni atamalara çevrildi."²³⁹

Haberden anlaşıldığı kadarıyla, Derviş'in amacı "şafak toplantıları" ile kendisine Amerikanvâri bir hava vermek değil, saat 10.00'da başlayacak Bakanlar Kurulu'na katılmadan önce ekonomi bürokratlarından bilgi almaktır.

Bir başka tuhaf haber daha vardı *Hürriyet*'te. Birinci sayfada, "Akademisyen danışmanlar geliyor" diye anons edilen haberin iç sayfadaki başlığı farklıydı: "Akademisyen Danışma Kurulu oluşturuluyor."²⁴⁰

Farklı olan bir başka şey daha vardı: "DHA" imzalı haberi okuduğunuz zaman, değil akademisyen danışmanlarla ilgili en küçük bir ayrıntı, "akademisyen" kelimesini bile bulamıyordunuz.²⁴¹

Sözü edilen danışma kurulu, sadece yazı işleri çalışanlarının kafasındaydı anlaşılan. Daha iyimser bir yaklaşımla, uzun gelen haberin akademisyenlerle ilgili bölümü kesilip çöpe gönderilmiş, ne var ki başlıkta yapılması gereken değişiklik unutulmuştu. Yani Derviş, Amerikalı gibi başlasa da, bizim medya Türk usulü takip ediyordu kendisini...

Enis Berberoğlu da, aynı günkü yazısında bu türden yaklaşımların sakıncalarına işaret ediyordu zaten: "Kemal Derviş hakkında yerel efsaneler yaratmanın, romantik yazılar döşenmenin 'hakiki yardım' olduğuna kesinlikle inanmıyorum. Bu tür takıyye taktikleri olsa olsa kısa vadeli amaçlar uğruna Kemal Derviş'in sırtından halkı kandırma çabaları sayılmalıdır..."²⁴²

Haklıydı Berberoğlu ve bir gün önceki yazı işleri toplantısına katılmamıştı anlaşılan...

Birinci Hüsamettin Özkan Krizi

Hürriyet, doğal olarak "Serdar Turgut haklı çıktı"²⁴³ diye vermişti haberi. *Habertürk* ise internet teknolojisinden yararlanmanın keyfiyle, aynı gün, "Kemal Derviş'in ipini çektiler. Muhatabı Ecevit değil, Hüsamettin Özkan"²⁴⁴ başlığıyla duyurmuştu aynı hadiseyi.

Mesele neydi, daha bir gün önce, büyük paralarla değil belki, ama en azından büyük umutlarla ABD'den dönen ve işe "Amerikalı gibi" başlayan Kemal Derviş'e ne yapmışlardı birdenbire? *Habertürk*'ün "haber"inden pek bir şey anlamak mümkün değildi doğrusunu söylemek gerekirse.

Başbakanlık'a giden Derviş, Özkan ile yarım saat, Ecevit ile on dakika görüşebilmiş ve dananın kuyruğu da bu noktada kopmuştu. Neler görüşülüp konuşulduğuna dair en küçük bir ayrıntı yoktu, ama dananın kuyruğunun koptuğu kesindi. En azından *Habertürk* için böyle olduğu aşikârdı.

Söyle deniliyordu *Habertürk*'ün "haber-analiz"inde: "Kemal Derviş, başbakan yardımcısı yapılmayarak, sadece bakan yapılarak başarılı olma şansı azaltılmıştı. Bugün bu konudaki ilk golü yedi. Ecevit ile görüşmek için geldiği Başbakanlıktan Hüsamettin Öz-

242. Enis Berberoğlu, *Hürriyet*, 12 Mart 2001.

243. *Hürriyet*, 13 Mart 2001. 244. *Habertürk*, 12 Mart 2001.

kan ile görüşerek çıkabildi. Derviş'in Başbakanlığa geliş nedeni, TV'lerin verdiği gibi Bakanlar Kuruluna katılmak değil, Ecevit'e doğrudan bilgi vermektir. Zaten bakanlar kuruluna katılmayacaktı. Ama Ecevit'in özel kalemi (ki doğrudan Hüsamettin Özkan'a rapor ediyor, Özkan'a bağlı olarak çalışıyor) Derviş'e, Başbakan'ın meşgul olduğunu ama isterse Başbakan Yardımcısı Hüsamettin Özkan ile görüşebileceğini aktardı. Derviş de kurulan ince oyundan habersiz saf bir Amerikalı olarak doğruca Özkan'ın odasına gitti. Tam yarım saat onunla Amerika temaslarını konuştu.. Ardından, Hüsamettin Özkan, Ecevit'i arayarak 'Sayın Derviş'in anlattıkları çok önemli, mutlaka dinlemeniz lazım' diye araya girdi. Bunun üzerine Ecevit ile 10 dakika görüşebildi.. Yani Amerika'daki temaslarının sonucunu Başbakan'a anlatmayı umud ederken, Hüsamettin Özkan'a anlatmak durumunda kaldı ve Ecevit'le de Özkan sayesinde görüşebildi... Bütün piyasalar nefesini tutmuş Derviş'in liderler ile görüşmesini ve Amerika temaslarının yansımaları beklerken, Derviş'e adres olarak Hüsamettin Özkan gösterildi.. Yani Özkan yine ipleri eline aldı.. Türkiye'nin 'Derviş Umudu' bu sabah gömüldü. Derviş artık 'ekonomiden sorumlu bakan' değil, Ekonomiden sorumlu gizli Başbakan Yardımcısı Hüsamettin Özkan'a 'report eden' bir başka bakan."²⁴⁵

Hürriyet ise daha "eğlenceli" bir noktadan yaklaşıyordu meseleye. Hiç şüphesiz bunda etkili olan "Serdar Turgut faktörü"ydü:

"Devlet Bakanı Kemal Derviş'in ABD dönüşünde dün ayağının tozuyla gittiği Başbakanlık'ta, Başbakan Bülent Ecevit'ten önce Başbakan Yardımcısı Hüsamettin Özkan'la görüşmesi, Serdar Turgut'un senaryosunu haklı çıkardı. Serdar Turgut, Derviş'in bakan olmasından sonra yazdığı bir yazıda, Derviş'in Başbakan Ecevit'ten randevu isteyip Başbakanlığa gitmesi halinde karşısında önce Hüsamettin Özkan'ı bulacağını yazmıştı.

Önceki gün ABD'den dönen Derviş dün sabah Başbakanlığa gittiğinde, Serdar Turgut'un bu senaryosunu büyük ölçüde haklı çıkartan bir durum yaşandı. Derviş, Başbakanlığa girdikten sonra önce odası Ecevit'in makamının hemen yanında bulunan Hüsamettin Özkan'ın yanına girdi ve burada yaklaşık 10 dakika kadar kendisiyle görüştü. Derviş, Özkan'la görüşmesini tamamladıktan sonra

ikinci aşamada Başbakan Ecevit'in yanına girdi ve bu kez 15 dakika kadar kendisiyle görüştü. Özkan, Ecevit'le Derviş'in görüşmesinde hazır bulunmadı."²⁴⁶

Özkan Krizi Sürüyor

Hürriyet Genel Yayın Yönetmeni Ertuğrul Özkök, başka zaman olsa "Başbakanlık'ın mimarisinden veya yerleşim planından kaynaklanıyor," denilebilecek bu duruma çok fazla hoşgörülü yaklaşmadı bu kez. Hatta bilinen "Özkök üslûbu" ile kıyaslanınca hayli sert olduğu bile söylenebilirdi "Bekleme Odasında Bir Super Minister"²⁴⁷ başlıklı yazının.

Özkök, dünyanın en ünlü iki haber ajansından biri olan *Reuters*'in Kemal Derviş için "super minister" yani "süper bakan" sıfatını kullandığını hatırlatarak başlıyordu yazısına. *Reuters*, bu sıfatı öyle rasgele veya canı sıkıldığı için kullanmıyordu elbette. Özkök'ün yorumuyla, "Onun (*Reuters*) Derviş'e atfettiği bu sıfat, aynı zamanda ona verilmesi beklenen yetkileri de yansıtıyor"du.²⁴⁸

Ama ne olmuştu? Çiçeği burnunda "super minister", Başbakan Ecevit'le görüşebilmek için Başbakan Yardımcısı Hüsamettin Özkan'ın odasında 15 dakika "mola vermek" zorunda kalmıştı veya bırakılmıştı. Bu da ister istemez tuhaf sorular getiriyordu akıllara.

Akla gelen bu sorulardan en önemlisini de aktarıyordu zaten Özkök: "Acaba ekonominin yönetimi yine eskiden olduğu gibi Hüsamettin Özkan'ın elinde mi kalacaktı?"²⁴⁹

En az bunun kadar önemli olan bir diğer soru ise şuydu: "Yeni bakan görevine 'topal ördek' olarak mı başlıyordu?"²⁵⁰

Gerçi iki paragraf sonra Hüsamettin Özkan'ın gönlünü almayı da ihmal etmiyordu Özkök, ama bu arada söylemek istediğini de en çarpıcı biçimde dile getirmiş oluyordu: "Süper bakanın, Başbakan'a direkt ve istediği anda ulaşma imkânı bulunmalıdır. Çünkü kendisine verilen görev, sıradan bir bakanlık değil, 'olağanüstü bir misyonla' ilgili 'olağanüstü bir görevdir'. Bu misyonu yüklenen bakanın da Başbakan'a, Özkan'ın odasından geçmeye gerek duymadan, direkt olarak girebilmesi gereklidir."²⁵¹

246. *Hürriyet*, 13 Mart 2001. 247. Ertuğrul Özkök, *Hürriyet*, 13 Mart 2001.

248. a. g. y. 249. a. g. y. 250. a. g. y. 251. a. g. y.

Özök'ün bu yazısı, bir politika değişikliğinin de habercisi gibiydi aslında. En azından, *Medyakronik* böyle değerlendirmişti yazıyı:

"Yayın politikalarını, tercihlerini bütünüyle hükümete endekslemiş olan medyamız, Kemal Derviş'li 'kurtuluş harekâtı'nın başında, tereddütler içerisinde kıvranıyor, zorlanıyor. 'Asıl mesele'nin etrafından dolanabileceği zaman dilimi giderek daralıyor. Çok kısa süre içinde tercih yapma zorunluluğuyla karşı karşıya kalacak. Hürriyet bunu ilk sezen gazete oldu ve ilk hamlesinde görebildiğimiz o ki, 'büyük gazete' gerekirse mevcut siyasî kadroyla arayı bozmayı göze alabileceğini ilân etti.

Yürütülecek herhangi bir programın başarı şansının, tepeden rant paylaşırma esasına dayalı sistem içinde yetişip yerleşmiş siyasî kadroların pek çok işten el çekmesine bağlı olduğu aslında Türkiye'de herkesçe biliniyor. 'Derviş operasyonları'nın iktidar civarındaki siyasî kadrolardan gelecek güçlü direnişlerle karşılaşabileceği de...

Fakat çoktandır, kulislardan toplanan bilgi kırıntılarına, bakmasını bilenler dışında kimsenin seçemeyeceği işaretlere dayalı tahmin, yorum ve öngörülerin üretildiği bir 'Ankara gazeteciliği' yapılmıyor. Muhabir düzeyinde yapılsa bile, medya kuruluşlarının hükümetle ters düşmeme politikalarına kurban ediliyor.

Dolayısıyla gazete okurları ve TV izleyicileri, meselâ, Amerikan Büyükelçisi'nin niye özel olarak Başbakan Yardımcısı Hüsamettin Özkan'la görüşüğünü, bu görüşmede Özkan türü siyasetçilere bir tür 'kenara çekilin' mesajı verilip verilmediğini öğrenemiyor.

Kemal Derviş'li çözüm gündeme getirildiği anda, Türkiye siyasetiyle uzaktan ilgili herkes için dahi, birinci sorunun şu olduğu açıktı: 'Peki, siyasetçiler rant paylaşma-paylaştırm mekanizmasını terk etmeye razı olacak mı?'

Medya, uzun zamandır parçası olduğu bu mekanizmanın açıkça sorgulanmasına gönül rahatlığıyla katılamazdı elbette. 'Derviş gelecek dertler bitecek' edebiyatı kolaydı, fakat, onun gelmesi birilerinin de en azından bir yerlerden 'gitmesi' demekti. Ve bu birileri, basın-hükümet bağlantısının mimarı, ustası, kalfası vs. olan birileriydi.

Hürriyet'in 13 Mart güncü yayını, 'büyük gazete'nin bu çerçeveyi aynen böyle kavradığını ve kendine yeni bir rota çizmeye ha-

zırlandığını gösteriyor. Genel yayın yönetmeni Ertuğrul Özkök, Kemal Derviş'in doğrudan başbakanla değil Hüsametdin Özkan'la muhatap edilmesinin yanlışlığını anlattığı yazısında, böyle bir durumun kriz yönetimine baştan güvensizlik yarattığını açıkça ilân etti.

Özkök, Özkan'ın geri çekilmesi ve Derviş'in işine karışmaması gerektiğini olabildiğince yumuşak ama apaçık bir üslûpla izah -ve tebliğ- ederken, Özkan'ın da buna 'hayır' demeyeceği ve bunu 'anlayışla karşılayacağı' inancında olduğunu belirtti. Özkök kararı vermiş, tebliğ etmiş de teselli faslına çoktan geçmişti..."²⁵²

"Derviş'i Harcamayın"²⁵³

Hayır, bu kez seslenen TÜSİAD Başkanı Tuncay Özilhan değildi. Zaten o "Derviş'i harcamayın," değil, "Derviş'i harcatmayalım." demişti. Bu kez seslenen, *Radikal* gazetesi yayın yönetmeni İsmet Berkan'dı.

Özilhan'ınkiyle kıyaslandığında, hayli naif kalıyordu Berkan'ın çağrısı. Evet, Berkan'ın yaptığı bir "çağrı"ydı, Özilhan'ın dile getirdiği ise "temenni," şayet işe gramer açısından bakarsak. Peki ama ne oluyordu yine?

Kemal Derviş TBMM'de bir önce gün yemin etmiş ve bütün hızıyla başlamıştı işe. Hatta TBMM'de yapılan bir oylama sırasında yanlışlıkla elini kaldırmış ve kendisine kibarca hatırlatılmıştı oy hakkı bulunmadığı. Sorun bu olamazdı yani.

Yeni bir "Hüsametdin Özkan vakası" mı yaşanıyordu yoksa? Berkan, çok daha ciddi bir şeyden söz ediyordu lafı eveleme gereği duymadan: "Kemal Derviş'e yönelik bazı ciddi ayak oyunlarının varlığı biliniyor. Bunları nedense bugüne kadar hep Mesut Yılmaz yaptı ve insanlar da bu oyunları şimdilik görmezden geldi. Kemal Derviş'in bürokratlarla birlikte hazırladığı yeni programın bir sürü detayının daha program resmen kabul görmeden basına sızması da sonuçta Derviş'e yönelik ayak oyunlarının bir parçası."²⁵⁴

Berkan, daha sonra Merkez Bankası Başkanı'na ait kararnamenin gecikme nedenlerini ve BDDK'ya Kemal Derviş'e rağmen ata-

252. *Medyakronik*, 13 Mart 2001.

253. İsmet Berkan, *Radikal*, 14 Mart 2001. 254. a. g. y.

ma yapma çabalarını dile getirerek, koalisyon liderleriyle Derviş arasında "ciddi bir güven ilişkisi"nden söz edilemeyeceğini vurguluyordu.

Bir başka şeyi daha vurguluyordu Berkan. Derviş ilk kez "gerekirse bırakıp gitmekten" söz etmişti. Berkan, şöyle bağlıyordu sözlerini: "Ankara'da kıyma makinesi hiç değilse Kemal Derviş'i yiyemesin. Hiç değilse şu dönemi daha açık, daha dürüst, daha az siyasetle geçirelim."²⁵⁵

Sabah gazetesinden Necati Doğru da, "Her uçak iner! Her kriz biter!"²⁵⁶ başlıklı yazısında aynı konuya değiniyordu. Doğru'ya göre, Derviş'in "Bana siyasi destek vermezseniz çekip giderim" demesi, siyasi şantaj filan değil, "tabancasını göstermek"ten ibaretti. Bir önceki bakan yani Hikmet Uluğbay, tabancasını çekip kendisine doğrultmuştu. Bakan Derviş ise "göstermek"le yetiniyordu şimdilik:

"Daha dün bir bugün iki, 'görevi bırakıp giderim' demek tabanca göstermek değilse nedir? Öbür bakan tabancayı kendine tutmuştu. Anlaşıyor ki, Kemal Derviş silahı kullanmak zorunda kalırsa Ecevit'e, Bahçeli'ye, Mesut Yılmaz'a doğrultacak."²⁵⁷

Cumhuriyet gazetesi yazarı Hikmet Çetinkaya da, "Devlet Bakanı Kemal Derviş, dün sabah biraz tedirgin biraz da eski heyecanını yitirmiş gibiydi,"²⁵⁸ derken aynı konuya ilişkin gözlemini dile getiriyordu.

Yeni Şafak gazetesinden Cengiz Çandar ise "Derviş, Ankara'ya yem olursa..."²⁵⁹ başlığını uygun gördüğü yazısında çok daha sert, çok daha kesin bir biçimde yaklaşıyordu meseleye. Çandar, "Çok iyi bir bürokrat olmak, yerel ve her türlü Bizansvari ayak oyununda ustalaşmış ve bundan başka hiçbir konuda da uzmanlaşmamış olan Ankara siyaset esnafıyla başetmeye yetmez" diyor ve "Derviş'in Ankara'daki 'siyaset piranmaları'na yem olmaması ve kendisini bu hükümetten ayırıştırması"nı istiyordu.²⁶⁰

Bunun mümkün olup olamayacağını ise hiç kuşkusuz zaman gösterecekti...

255. a. g. y. 256. Necati Doğru, *Sabah*, 14 Mart 2001.

257. a. g. y. 258. Hikmet Çetinkaya, *Cumhuriyet*, 14 Mart 2001.

259. Cengiz Çandar, *Yeni Şafak*, 14 Mart 2001. 260. a. g. y.

Siyasette Sembollerin Önemi

Ya çok az alışık olduğumuzdan ya da benliğimizin bir yerlerinde gizli kalmış bir şeylere tekabül ettiğinden seviyoruz böyle şeyleri işte! Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in kırmızı ışıktaki durması kadar, Kemal Derviş'in "Yemekhanede kuyruğa girip personelle yemek yemesi"²⁶¹ de heyecanlandırıyor bizi.

Yoksa ne diye, "Kemal Derviş, kendisinden önceki ekonomiden sorumlu bakanların katını bile görmedikleri Hazine'deki yemekhaneye bürokratlarla inildi. Bakan, masaya oturup servis yapılmasını beklemedi, herkes gibi yemek sırasına girdi. Bakanın gelmesiyle hareketlenen yemekhanede Kemal Derviş, servis panelinin başındaki yemek tepsilerinden birini aldı. Sonra da diğer Hazine çalışanları gibi yemeğini alıp masalardan birine oturdu"²⁶² türünden olağan haberlere olağanüstü bir önem atfedilsin ki?

Siyasetin bir anlamda sembollerden ibaret olduğu doğrudur elbet. Siyasetin bir anlamda "semboller mücadelesi" olduğu da doğrudur. Siyasette yeni semboller üretip toplumun kolektif bilinçaltına ait kılabilen partilerin, ilk seçimlerde bunu oya tahvil ederek büyük başarılarla imza attıklarını ise siyasi tarihimiz somut bir biçimde seriyordu gözler önüne.

Demokrat Parti, Tek Parti dönemine ilişkin bütün tepkileri "Yeter, söz milletindir!" sloganıyla sembolleştirme başarısı gösterebildiği için gelmişti 1950 yılında iktidara. Bülent Ecevit'in, "Karaoğlan" efsanesini memleket dağlarına resmettiği, Turgut Özal'ın da "dört eğilim"i iki eliyle birleştirerek iktidara yürüdüğü hatırlardadır herhalde. ABD'de Bill Clinton, İngiltere'de Tony Blair, Fransa'da Lionel Jospin, Almanya'da Gerhard Schroder de benzer yöntemler izlemişlerdi.

Ancak itiraf ve kabul etmek gerekir ki, Batı'da siyasi sembollerin algılanışıyla Türkiye gibi ülkelerde algılanışı arasında, demokrasi kültürünü de gözler önüne seren derin farklar vardı. Kemal Derviş'in kuyruğa girip personelle birlikte yemek yemesinde olduğu gibi, daha ziyade "çocukça" denilebilecek semboller harekete geçiriyordu bizde toplumsal bilinçaltını. Cumhurbaşkanı Sezer'in kırmızı ışıktaki durması da çok farklı değildi esasen.

Yine *Hürriyet*'te yer alan "Derviş'e puan kazandıran hareketler" başlıklı habere göz attığımızda da görebiliyorduk benzer bir manzarayı. Haber şöyleydi:

"Türkiye'ye 1 Mart Perşembe akşamı gelen ve ertesi gün başkanlığı açıklanan Devlet Bakanı Kemal Derviş, iki hafta içinde gerek açıklığı esas alan konuşmaları, gerek ilişkileri ve genel tavrıyla, kamuoyunun ve bürokrasinin sempati ve güvenini kazandı. Derviş'in kısa süre içinde halkın takdirini kazanmasını sağlayan konuşma ve hareketleri şöyle:

Başbakan Ecevit'in sorusu üzerine, 'ABD vatandaşı olmayı hiç düşünmedim' demesi.

Türkiye'ye geldiği günden yemin ederek resmen bakan olduğu güne kadar geçen süre içindeki otel, konaklama ve yol masraflarını devletten talep etmemesi.

Dünya Bankası Başkan Yardımcılığı gibi, büyük çabalarla erişilen bir makamı, geçici değil, sürekli olarak bırakarak istifa etmesi.

'Görevden ayrılısam bile başka bir şehire giderim, Türkiye'den ayrılmam' demesi.

'Sivasi ikbal peşinde değilim' sözleri.

'Biz dürüst olursak halk bize güvenir' demesi.

Hazine'nin yemekhanesinde, çalışanlarla birlikte yemek yemesi.

Saat 06.30'da toplantı koyarak mesaiyi uzatması, işine duyduğu saygı ve ciddiyeti göstermesi.

Sivil toplum görüşmelerini şeffaf bir stille, kamuoyunun önünde yapması.

Her stılı, jesti, mimiği ve tavrıyla bir özgüven sergilemesi.²⁶³

Muhtemelen Oğuz Atay haklıydı, "çocuk kalmış bir millettik biz..."²⁶⁴

Ordu ve Derviş

Önce Necati Doğru yazmıştı her zamanki üslûbuyla ve orduyu, yeni ekonomik programı desteklemeye çağırmıştı. Yeni ekonomik program henüz açıklanmamıştı ama önemli olan niyetti, Doğru'nun

ifadesiyle "manevi vitamin"di: "Bütçenin yüzde 20'den fazlasını alan ordu harcamalarında tasarruf yapılmalı. Genelkurmay, 'Batık ekonomilerin güçlü ordusu olamaz. Orduların birinci görevi ekonominin güçlenmesi, ülkenin zenginleşmesidir,' diyerek silahtan, tanktan, toptan, uçaktan ve diğer kalemlerden özveri yapar bunu da halka açıklarsa bu büyük moral olur. Manevi vitamin olur. Harika olur."²⁶⁵

Arkasından da Kemal Derviş "askerle tanışacaktı." Tanışma yeri, Dışişleri Bakanı İsmail Cem'in konutuydu. Cem, yeni Bakan Derviş onuruna bir yemek vermiş, yemeğe Dışişleri ve Ekonomi bürokratlarının yanı sıra Genelkurmay İkinci Başkanı Orgeneral Yaşar Büyükkanat da katılmıştı.

Hürriyet gazetesinde Metehan Demir imzasıyla yer alan habere göre, "Devletin üç ana atardamarı olan dışişleri, ekonomi ve askeri kanat, zirvede bundan böyle uluslararası ilişkilerde 'Tek ses, tek politika' mantığına dayalı olarak kurumlar arasında mevcut olan koordinasyonun artırılmasına karar vermişti."²⁶⁶

Haber şöyle devam ediyordu: "Zirvede en önemli destek de Genelkurmay İkinci Başkanı Orgeneral Yaşar Büyükkanat'tan geldi. Orgeneral Büyükkanat, Derviş'in çalışmalarını yakından izlediklerini belirterek, Türkiye'nin krizden çıkacağına olan inancını dile getirdi. Orgeneral Büyükkanat, 'TSK olarak, Sayın Derviş'in çabalarına destek veriyoruz,' dedi."²⁶⁷

Türk basınının askerlerle ilgili diğer haberleri ve o haberleri veriştir tarzıyla kıyaslandığında hayli "masum" kalabilecek bu satırlar, "Atardamar o üçü, öbürleri necilik?" başlığıyla eleştirilecekti ertesi gün *Medyakronik*'te:

"*Hürriyet*'in bir haberi 'Askerden Derviş'e: 'Yanınızdayız' başlığını taşıyor. Haberden öğreniyoruz ki, diplomasi ve askerî kanat ekonomiden sorumlu devlet bakanına 'Yanınızdayız' mesajı vermiş. Dışişleri bakanının konutunda gerçekleşen zirve yemeğinde ekonomi bürokratlarının yanı sıra Genelkurmay 2. Başkanı Orgeneral Yaşar Büyükkanat da katılmış.

Hürriyet zirve yemeğinde ulaşılan mutakabatı şu veciz sözlerle yorumluyor: 'Devletin üç ana atardamarı olan dışişleri, ekonomi ve

265. Necati Doğru, *Sabah*, 16 Mart 2001.

266. *Hürriyet*, 16 Mart 2001. 267 a. g. y.

askerî kanat, zirvede bundan böyle uluslararası ilişkilerde 'Tek ses, tek politika' mantığına dayalı olarak kurumlar arasında mevcut olan koordinasyonun artırılmasına karar verdi.'

Bir gazetenin 'devletin üç atardamarı'nı sayarken aklına sadece 'dışişleri, ekonomi ve askeri kanat'ın gelmesi ne acı! Haydi diyelim ki askerin Derviş'e 'yanınızdayız' mesajı vermesi gazete açısından hiçbir sorun oluşturmuyor; bu tür mesajlar Türkiye'nin 'bir gerçeği'... Ama bir gazetenin modern devletin asıl 'atardamarı' ya da 'atması gereken' damarı olan siyasî partileri hepten unutmamasına ne demeli? Tabîî şu da var: Eğer akılda olması gereken rejim siyasî partilerin asıl 'atardamar' olduğu çoğulcu bir rejimse, bir gazetenin bizzat kendi varlık nedenini de bir başka (dördüncü) 'atardamar' olarak ısrarla belirtmekten geri durmaması, atlanmasını asla attetmemesi de gerekmez mi? Yoksa bu ülkenin siyaseti de medyası da Hürriyet'in altını çizdiği bu 'üç atardamar'ın yanında sadece bir 'toplardamar' mı?"²⁶⁸

Medyakronik'in 'biraz' acele ettiğini anlamak için çok fazla beklemek gerekmeyecekti. Çünkü Bakan Derviş, "Ulusal Program"ı anlatmak için Genelkurmay Başkanı Orgeneral Hüseyin Kıvrıkoğlu'nu zivaret edecekti bir süre sonra.

Halbuki muhalefet partilerinin liderleriyle tanışmış bile değildi henüz...

"Derviş Engelleniyor mu?"²⁶⁹

Radikal gazetesi yazarı Murat Yetkin'e aitti yukarıdaki başlık; ama onun aklına düşüren de Almanya'nın Ankara Büyükelçisi Rudolf Schmidt'ti. Derviş'e destek için neredeyse basın danışmanı gibi çalışan ABD Büyükelçisi Robert Pearson ile Japonya Büyükelçisi Shiego Takenaga ve Dünya Bankası Türkiye Temsilcisi Ajay Chhibber de cabasıydı. Almanya'nın Ankara Büyükelçiliği Konutu'nda verilen bir yemekte bir araya gelenler arasında Dışişleri bürokratları da vardı. Hükümeti temsilen ise Devlet Bakanı Rüştü Kazım Yücelen mevcuttu...

ABD Büyükelçisi Robert Pearson, daha önce Başbakan Ecevit ve Başbakan Yardımcısı Hüsamettin Özkan'la görüşmüş ve Baş-

kent kulislerinde gezinen bilgilere göre "Ayağınızı denk alın, yoksa sizi ben bile kurtaramam!" mealinde tuhaf sözler etmişti. Yemeğin olduğu gün, yani 13 Mart'ta da yeni "Hazine Bakanı" Kemal Derviş'le görüşerek, neler olup bittiğini bir de onun ağzından dinleme gereğini hissetmişti.

Deriş'in engellendiğine dair kuşkularında pek de yalnız değildi aslında Pearson. Murat Yetkin'in verdiği bilgiye göre, Almanya ve Japonya büyükelçileri de hissetmişlerdi "Dar Alanda Kısa Paslaşmalar" türünden zarif ayak oyunlarının yaşandığını.

Bu nedenle, yemeğin sonunda Alman Büyükelçi Schmidt'in, şu sözlerin altını çizmek istemesi dikkat çekiciydi: "Şunu bilmenizi istiyorum: Bu akşam buraya davet edilen ve Türk olmayan konuklar, Türkiye'nin dostları, iyiliğini isteyenlerdir. Eminiz ki Türkiye bu zor günleri aşmayı becerecektir."²⁷⁰

Kemal Derviş'in engellendiğine veya engellenebileceğine dair kuşkuların giderek büyümesi, gereksiz bir paranoyadan ibaret değildi hiç kuşkusuz. Söz gelişi, "önde gelen bir DSP milletvekili" *Milliyet* gazetesi yazarı Hasan Cemal'e şunları söylemişti: "Düşünebiliyor musun? Dışarıdan, Amerika'dan geliyor bir bakan, ekonominin direksiyonuna oturuyor ve Meclis'ten çıt çıkmıyor. Allah için bir tek milletvekili bile çıkıp 'Niye ben bakan olmadım?' diye hesap sormuyor."²⁷¹

Radikal gazetesi yazarı Haluk Şahin de, benzer bir noktaya temas ediyordu "Kontrol Elden Kaçınca" başlıklı yazısında: "Siya- setçilerin, Kemal Derviş'in kendisine ve yavaş yavaş belirmekte olan programına destek vermekte gönülsüz davranmaları akla şu soruyu getiriyor: Ya Ankara'nın siyaset esnafı bu zehir zakkım programın gerektirdiği yasaların çıkarılmasına karşı direnirse? Ya Kemal Derviş siyaset esnafının pek iyi bildiği ikiyüzlü yöntemlerle sabote edilirse?"²⁷²

Dünya gazetesi yazarlarından Taylan Erten ise Haluk Şahin'in korkularının şimdiden gerçekleştiği kanaatindedir ne yazık ki: "Yeni program sanki Kemal Derviş'e ihale edilmiş gibidir. Programın hazırlanışında, içeriğinde, olabilirliğinde, tutabilirliğinde kurumsal

270. a. g. y.

271. Hasan Cemal, *Milliyet*, 16 Mart 2001.

272. Haluk Şahin, *Radikal*, 16 Mart 2001.

anlamda bir hükümet inisiyatifinin ve katkısının bulunduğunu söylemek mümkün değildir (...)

Sanki Kemal Derviş kılıçsız, kalkansız arenaya itilmiş bir gladyatör gibidir."²⁷³

"Politikada Kemal Derviş Rüzgârı"²⁷⁴

Yukarıdaki başlık *Milliyet* yazarı Hasan Cemal'e aitti ve 16 Mart tarihini taşıyordu. Aslında, akıllardan, fikirlerden geçmekle birlikte, çeşitli nedenlerle yüksek sesle telaffuz edilmeyen bir olgunun altını çiziyordu Hasan Cemal.

Değil rüzgâr, fırtına çıksa kılını kıpırdatmayacak olan siyasetçiler, esen rüzgârın kendi yelkenlerini değil de bir başka yelkeni doldurmaya başladığını görünce telaşlanmışlardı işte. Derviş gelmeden önce başlayan ürpertilerin, yerini yavaş yavaş tedirginliğe bırakmasının sebebi de buydu zaten. Rüzgâr yön değiştiriyordu!

Zaten bir önceki bölümde anlatıldığı gibi, "Derviş'in engellenmek istenmesi"nin gerisinde de bu yatıyordu. Hasan Cemal'in ifadesiyle, "Siyaset sahnesinde yeni bir rüzgâr şu günlerde varlığını hissettirmeye başladı. Kemal Derviş rüzgârı bu... İlgi çekiyor, değişik çevrelerde ilgiyle izleniyor. Derviş'in özellikle sendika liderleriyle önceki gün televizyon kameralarının önünde yapmış olduğu kamuoyuna açık görüşmeler ilginç değerlendirmelere yol açtı."²⁷⁵

Daha sonra, çeşitli kesimlerden kendisine akseden mesaiları aktarıyordu Hasan Cemal. Kuşkusuz içlerinden en ilginç, "Oğlum, rahat verecekler mi bu çocuğa? Çalıştıracaklar mı? Yoksa elini mi tutacaklar?"²⁷⁶ diye endişe içinde soran yurttaşın sözleriydi.

"Yurttaş," yurttaşlık bilgisi ve bilinci konulu sınavlardan pek başarılı çıkamamakla birlikte, engin sezgisiyle meselenin "künühü-ne vâkıf" olmakta gecikmiyordu. Ancak siyaset sahnesine tırmanan merdivenlerin pek de güllük gülistanlık olduğu söylenemezdi Türkiye pratiğinde. Hele ön saflarda yer almak için geçilmesi gereken sırat köprülerinin sayısını saymak bile yorabilirdi insanı.

Bir de, Kemal Derviş, ziyadesiyle "mahalle çocukları"nı andıran siyaset esnafı arasında fazla mı "hanım evladı" görüntüsü ver-

273. *Dünya*, 16 Mart 2001.

274. Hasan Cemal, *Milliyet*, 16 Mart 2001.

275. a. g. y.

276. a. g. y.

yordu ne? Kim bilir, belki de bunun için yıllar önce babası Rıza Derviş, henüz kolejde okuyan oğlunu kolundan tuttuğu gibi getirip dönemin önde gelen CHP'li politikacılarından Orhan Birgit'in önüne bırakmıştı.²⁷⁷

Baba Derviş, bununla da yetinmemiş, muhtemelen daha o yıllarda fark ettiği için oğlunun fazla "hanım evladı" kaldığını, tutup bir de Karadeniz gezisine çıkartmıştı onu...

Hasan Cemal, bütün bunları da hatırlattıktan sonra, siyasetin Derviş'e bir anlamda "baba vasiyeti" olduğunu vurgulayarak, onun da "iyi bir evlat" olarak "baba vasiyeti"ni yerine getirmeye kararlı bir oğul görüntüsünü verdiğini söylüyordu:

"Kemal Derviş'in yeni oyuncu olarak ortaya çıkışı, elbette, Türk siyaset sahnesinde bir dalgalanma yaratmış durumda. Bir lider adayı olabilecek niteliklere sahip gözükmesi, politika kulisinin bazı köşelerinde rahatsızlık-hasetlik karışımı duygulara yol açtığı da söylenebilir. Parlamento kulisinin nabzını tutan bir kaynak dün şöyle diyordu: 'Yıpranmış, eskimiş siyaset kadrolarında Kemal Derviş isminin daha şimdiden tedirginlik yarattığı doğru. İlk çıkışlarının kamuoyunda başarılı titreşimler doğurması, politikacı esnafını rahatsız etti. Önünü kesmek istiyorlar.'²⁷⁸

Biraz farklı bir cepheden de olsa, *Hürriyet* yazarı Sedat Ergin de değinmişti aynı konuya. Üstelik aynı gün! Ergin de, kamuoyunun televizyon ekranlarında izlediği bu "farklı" insana karşı şaşkınlıkla hayranlık arasında gidip gelen duygular beslediğini belirtiyordu.

"Bu yönelişlerin devam etmesi halinde," diyordu Sedat Ergin, "Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer örneğinde olduğu gibi, Derviş'in arkasında kısa zamanda kuvvetli bir kamuoyu desteğinin toplanacağı tahmin edilebilir."²⁷⁹

Devam ediyordu Ergin: "Cumhurbaşkanı Sezer, bir anlamda, siyaset kurumuna kategorik olarak atfedilen olumsuzlukların bir karşı modelini simgeliyor. Derviş'e duyulan sempatinin gerisinde de, önemli farklılıklar içermekle birlikte, benzer izdüşümlerini görebilmek mümkündür."²⁸⁰

277. Orhan Birgit, *Cumhuriyet*, 2 Mart 2001

278. Hasan Cemal, *Milliyet*, 16 Mart 2001.

279. Sedat Ergin, *Hürriyet*, 16 Mart 2001. 280. a. g. y.

Derviş'in, bu "sempati" kasırgasını arkasına alarak, siyasetin hangi kademesine doğru yelken açacağını zaman gösterecekti. Ne var ki bunun için de çok fazla beklemek gerekmecekti.

"Sizi DSP'ye Alalım!"

Rahatsızlık, "koalisyonun dördüncü ortağı" haber ve yorumları üzerine başlamıştı aslında. Fakat doğru değildi bu. Kemal Derviş, koalisyonun dördüncü ortağı gibi değil, kendi başına bir hükümet ve doğal olarak da o hükümetin başbakanı gibiydi. DSP içinden bir başbakan gibi duruyordu, ama bu bile, koalisyonun diğer iki ortağını rahatsız ediyordu adamakıllı.

Siyaset sahnesinde daha "tecrübeli" olan ANAP, rahatsızlığını doğrudan gündeme getirmek yerine, Derviş'i yıpratacağını umduğu unsurlara ağırlık veriyordu daha ziyade. "Acemi" ortak MHP ise sözünün-siteminin nereye gideceğine pek de fazla aldırmadan, bodoslamadan dalıyordu sahnenin ortasına.

Bu nedenle, "Derviş DSP'ye girsin!"²⁸¹ önerisinin MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli'den gelmesinde şaşırtıcı bir taraf yoktu. "MHP'ye girsin!" diyecek değildi elbette, ama "siyasi nezaket" açısından "nazik" bir durumdu neresinden bakılırsa bakılsın.

Hürriyet gazetesinde yer alan Süleyman Demirkan imzalı haberde şöyle deniliyordu: "MHP Genel Başkanı ve Başbakan Yardımcısı Devlet Bahçeli, Devlet **Bakanı** Kemal Derviş'in, üç ortaklı koalisyon hükümetinde '4'üncü ortak gibi' olmaması için, DSP'ye girmesini istedi. Bahçeli'nin bu talebini **Başbakan** Bülent Ecevit'e iletmişti, Ecevit'in de bu yönde Derviş'e teklif götürdüğü, ancak Derviş'in bu talebi reddettiği belirtildi."²⁸²

Ne var ki Demirkan doğrudan Devlet Bahçeli'den değil, MHP'li Bayındırlık Bakanı Koray Aydın'dan almıştı bu bilgileri. Koray Aydın, başka şeyler de söylüyordu. Koalisyonun MHP kanadı, Derviş'in dışarıdan bakan olarak atanmasına karşı çıkmış ama "Ecevit'in ricası" üzerine durumu kabullenmek zorunda kalmıştı. Derviş'in "parti disiplini dışında kalması"nın, parlamenter sistem ve rejim açısından sıkıntı doğurması da kuvvetle muhtemeldi.

Başbakan Ecevit de, ertesi gün doğrulamıştı *Hürriyet*'in haberi-

ni.²⁸³ Evet, kendisi Devlet Bahçeli'nin talebi üzerine Kemal Derviş'le görüşmüş ve DSP'ye katılmasını önermişti. Derviş ise "şimdilik" böyle bir şey düşünmediğini belirtmişti Ecevit'e.

Aradan tam bir ay geçtikten sonra, aynı konu bir kez daha gelecekti gündeme. 14 Nisan'da programını okuyan Kemal Derviş, ertesi gün bazı gazetelerin Ankara temsilcilerini "brunch"a davet etmiş ve hemen her konuda konuşmuştu.

Hürriyet gazetesinin "Brunch bombaları"²⁸⁴ diye manşetten verdiği habere göre, Derviş, siyasi bir kimliği olmadan kabinede yer almasının "tuhaf bir durum" olduğunu dile getirmişti ilk kez ve eklemişti: "Bir süre daha böyle gidebilir. Ama uzun vadede nasıl bir şekil alacağını artık düşünmem gerekiyor. Çok yoğun çalışıyorum. Buna vakit bulamıyorum."²⁸⁵

Daha sonra, bütün yakın arkadaşlarının sık sık tekrarladığı, Ecevit'le olan münasebeti konusuna girmişti Derviş. Doğruydu, "Ecevit'le çok gerilere giden bir ilişkisi vardı ve duygusal bağlılığı da ihtiva eden bir ilişkiydi bu üstelik."²⁸⁶

Derviş'in "brunch"a çok iyi hazırlandığı belliydi. Mesajlarını gayet net ve son derece "okunaklı" bir biçimde veriyordu. Doğrusu bu ya, muhatapları da söz konusu mesajları almak konusunda hiç de müşkülpesent davranmamışlardı. "Brunch sonrası" gazetelerin manşetleri, somut bir örneğiydi bunun.

Bu arada, siyasi çizgisini anlatırken, Türkiye'de neredeyse bir ayıp olarak kabul edilen bazı kelime ve kavramları kullanarak, "sol"dan, "solculuk"tan, "adil gelir dağılımı"ndan ve "sosyal devlet"ten de söz etmişti Derviş: "Yelpazenin neresinde yer alırım diye soruyorsanız, benim siyasi görüşüm yazılarımda da bellidir. Siyasi anlayışım demokratik soldadır. Ben hep demokratik sol, sosyal demokrat çizgide oldum. Hayatım boyunca bu konuda tutarlı olmaya da dikkat ettim. Bugünkü sol anlayışı, 1960'ların sol anlayışı gibi değildir. Benim sol anlayışımın üç önemli hedefi vardır: Piyasa ekonomisi, sosyal devlet, adil gelir dağılımı, fakirlik değil zenginlikte eşitlik."²⁸⁷

Ne var ki, "DSP'yi mi kastediyorsunuz?" sorusunu yine ustalıkla geçiştirmeyi tercih etmişti Derviş. Bunun üzerine *Hürriyet*, Der-

283. *Hürriyet*, 16 Mart 2001.

286. *Milliyet*, 16 Nisan 2001.

284. *Hürriyet*, 16 Nisan 2001.

287. a. g. y.

285. a. g. y.

viş'in sözlerinden yola çıkarak yeni bir parti ismi üretmişti: "Demokratik Halk Partisi."²⁸⁸

Kim bilir, belki sosyal demokratları birleştirebilecek yeni proje bu isimle anılacaktı bir süre sonra ve "kolesterol oranı" yüksek olsa bile, "brunch" amacına ulaşmış olacaktı...

"Sol Yanımda Yâre Var"

Kemal Derviş, unutulmuş bazı sözlüklerde hâlâ mevcut olan o vebalı kelimeyi "demokratik sol" veya "sosyal demokrat" diye yumuşatıp uyumlu hale getirerek de olsa kullanmıştı işte ve işin ilginç yanı kimse de yadırgamamıştı bunu. Yadırganması bir yana, büyük gazetelerin hepsinde de yer almıştı üstelik.

Sol'un itibarı iade mi ediliyordu acaba? Yahut Enis Batur'un ifadesiyle, "Türkiye'de Yeniden Sol Düşünmek"²⁸⁹ için bir vesile teşkil edebilir miydi bu durum?

Acele etmenin anlamı yoktu, bunu görmek için bir süre daha beklemek gerekecekti. İyi ama "solcular" ne düşünüyordu acaba Kemal Derviş konusunda? Bunun için "temsil kabiliyeti" yüksek olmasa bile, *Radikal İki*'ye veya *Birlikim*'e bakmak faydalı olabilirdi, en azından başlangıç itibarıyla.

Radikal İki'de Yıldırım Türker, Theodor Adorno'nun *Minima Moralia*²⁹⁰ kitabından yola çıkarak kaleme aldığı ve mühim bir kısmını "Kurban Bayramı" görüntülerinin yansımalarına ayırdığı "Yanlış yaşam doğru yaşanamaz" başlıklı yazısında şunları söylüyordu Kemal Derviş için: "Krizle Amerika'dan ithal edilen müthiş Türk Kemal Derviş, görevinin başına geçti. Henüz kendisiyle tanışmadan, bahtı onun kadar açık olmayıp bu bataklıkta kulaç atmak zorunda kalmış meslektaşları, kamuoyuna Derviş hakkında bildiklerini sundu. Bu ünlü ekonomist hakkında söz alan hemen herkes onun belirgin bir özelliğinin altını çizdi: yoksulları kaale almasının. Can dostu Asaf Savaş Akat da Derviş'i anlatan bir yazısında onun 'yoksullara karşı özel duyarlık taşıdığı'nı belirtiyordu. Bir

288. *Hürriyet*, 16 Nisan 2001.

289. Enis Batur, *Alternatif: Aydın*, Ark Yayınları, İstanbul 1995, s. 336.

290. Theodor Adorno, *Minima Moralia*, Çevirenler: Orhan Koçak-Ahmet Doğukan, Metis, İstanbul, 1997.

ekonomistin yoksullar hakkında özel duyarlık taşımasının ne anlama geldiğini bilemiyoruz. Göreceğiz. Lâkin, bu özelliğin ya da 'tıynetin' bu uzmanlık alanında 'kedi sevgisi' ya da 'İngiliz edebiyatına düşkünlük' gibi mesleğe içkin olmayan, neredeyse eksantrik bir özellik olarak dile getirilmesi ekonomik krizimizi anlayıp yerine oturtma konusunda bize mutlaka bir yol gösterecektir. Deprem babası Işıkara, medyanın kendisini büyük bir ilgi ile Tokyo'daki deprem konferansına gönderdiğini, ancak dönüşünde bu ilgiyi göstermediğini belirterek, 'Sayın Kemal Derviş'in Türkiye'ye gelmesi ile ben unutuldum,' demiş. Felaket ünlüsü olmak bilim adamlarımızı mahcup etmiyor."²⁹¹

Bir başka *Radikal İki* yazarı Altay Ömer Erdoğan ise "Dervişe asa ne gerek?" diye soruyor ve şöyle cevaplandırıyordu kendi sorusunu:

"Her şeyin ama her şeyin Kemal Derviş fenomeniyle açıklanmaya çalışılacağı bir döneme girdik. Daha önce de Turgut Özal, Yıldırım Akbulut, Tansu Çiller, Abdullah Çatlı fenomenleriyle ele alınan ve gündelik yaşamın bunlar çevresinde anlamlandırıldığı dönemler de yaşamıştık. Tarihin çarkı, bir kez kişilerle döner duruma gelmişse –ki bu tarihin devindirici gücü olan halk kitlelerinin rolünü ve misyonunu bir süre için rafa kaldırmasından dolayıdır–, çarkın dönmeye başladığı nokta ile durduğu nokta arasındaki mut(suz)luluğumuzu da bu fenomenler çevresinde tanımlar ve arar duruma sürükleniyoruz. Oysa Franz Kafka; 'İnsanların çoğunluğu bireysel sorumluluğunun farkında olmaksızın yaşar; bütün mutsuzluklarımızın asıl çekirdeği işte burada gibime geliyor,' derken oldukça haklıydı.

Haklılık ve haksızlık da kişilerin tarihinde, kişilerin oluşturduğu değerler oranında anlam taşır, o değerlerin ölçüsünde farklılaşır. Şimdi başımızı iki elimizin arasına alıp düşünelim; 'Yolsuzlukların kaynağı yoksulluk,' diyen devlet mi haklıdır, yoksulluk başından eksik olmayan kamu mu? Kamu vicdanını biçimlendiren haklılıklar mıdır, yoksa 'kuzgun leşe' mantığı mı? Bu soruların terkinde barınan bir hastalığı da sağdan sola ülkemizdeki tüm kesimler taşıyor; herkes, stratejisini ve taktiklerini kişiler tarihine göre belirliyor. Bunun en somut örneğini, kitle partisi olmaya soyunan

CHP'nin, ekonomistleri Silivri Klasik Otel'de kampa almasında görülebiliyoruz. Deniz Baykal liderliğindeki CHP, sanki kendi iç sorunları hiç yokmuşçasına, sanki örgütlenmeden ve parti içi demokrasi-den kaynaklanan hastalıklarını aşmışçasına bu işe soyunurken aslında ekonomistleri değil de politikabilimcileri ya da toplumbilimcileri kampa almayı niçin akıl edemiyor? Baykal, popüler dili kullanmayı sürdürüyor; 'CHP, politikanın Galatasaray'ıdır.' Bir parti lideri, tüm politik argümanı bir kenara itip bu tür bir şeye sarılıyorsa, gerçekten de bu partinin ekonomistlerden önce başka birilerini kampa alması gerekiyor gibi geliyor bana. Kaldı ki, CHP, aynı partinin bir büyükşehir belediye başkanı olan Celal Doğan'ın takımı Gaziantepspor olmayı hedeflese, belki de Türk politika ve futbol tarihi için daha 'hayır'lı bir iş yapmış olmaz mı? Hem Deniz Baykal, Beşiktaş yengisinden sonra 'Başbakan Doğan' diye tezahürat yapan Gaziantepli futbolcuları duymayacak kadar sağır değil, sanırım (...)

Şimdi de medyamız sayesinde, çiçeği burnunda kurtarıcımız Kemal Derviş'in Dünya Bankası'ndan aldığı dört yüz bin dolarlık tazminatı ne yapacağına taktık kafayı. Kemal Derviş'in birçok özel ve tüzel meselesi de, önümüzdeki günlerde gözlerimizin önüne getirilecek. Ve belki de Kemal Derviş, bindiği daldan başka kesecek bir dalı olmayan bir halkın 'Biri Bizi Gözetliyor' şovu olacak bir süre için. Ta ki yeni program, yerini bir başka yeniye bırakana değin. 'Biri Bizi Gözetliyor'da, en çok oy alan yarışmacı, istediği başka bir yarışmacıyı yarışmanın ve evin dışına çıkarıyor. Derviş, ilk tercihini Temizel'den yana kullandı. İlerleyen haftaları hep birlikte izleyeceğiz." ²⁹²

Birikim'in Ufak Tefek Tapıları

"Aylık Sosyalist Dergi" *Birikim* ise *Radikal İki* ile kıyaslandığında, daha "sosyalist" bir üslûpla değerlendiriyordu Kemal Derviş'i. Ömer Laçiner'in yazısı, Turgut Özal-Kemal Derviş kıyaslamasıyla başlıyordu işe:

"Kemal Derviş, Demirel hükümeti ve sonra da 12 Eylül rejimi tarafından ekonominin dizginleri eline teslim edilmiş bir Turgut Özal gibi değil; bizzat üyesi olduğu koalisyon hükümetinin ortağı

her partinin çeşitli nedenle rahatsız olduğu, tam destek vermediği, yetkilerini sınırlı tutmaya çalıştığı bir bakan olarak işe koyulmaktadır."293

Sonra da asıl önemli noktaya değiniyordu: "Ama buna mukabil, ardında örneğin Turgut Özal için söz konusu edilemeyecek kadar büyük ve galiba hayli kararlı bir 'dış destek' vardır (...) Bir TC vatandaşı olmakla birlikte Kemal Derviş, uluslararası finans 'sistemi'nin bir yüksek komiseri olarak –ve öyle görünüyor ki- hükümete rağmen, 'Türkiye'ye memur' edilmiştir. Bir başka deyişle 'sistem'in Türkiye'ye el koymasındır bu."294

Laçiner'e göre, "sistem'in Türkiye'ye el koyması"nın temel nedenlerinden biri, "borç ödemelerini de garantiye alacak genel bir ekonomik-mali program dikte" ettirmektir. Bu nedenle, "Duyun-u Umumiye" söz konusu olduğunda "bağımsızlık elden gidiyor" diye hiç değilse sütunlarında ayağa kalkanların, IMF ve Dünya Bankası'nın "dikte ettiği" programları "sıradan bir ekonomik bağımlılık, egemenlikten kısmi bir taviz" olarak değerlendirerek pek-de sesini çıkartmaması hayli ilginçti:

"Oysa SSCB'nin yıkılışından beri o ezeli 'ülkeyi bölmek ve parçalamak isteyen dış güçler' retoriğimiz çoğu kez açıkça ve isim belirterek bu 'dost ve müttefik'lere kasteder hale gelmişken ve son IMF müdahalesinde –şimdiye kadar rollerini bu kuruluş aracılığıyla ve örtülü biçimde oynamış olan- başta ABD olmak üzere Batılı büyük devletler açıkça sahne önünde yer alıp Kemal Derviş'in 'sistem' adına vaziyet ettiği imajını elden geldiğince pompalıyorlarken, yani bu durumun ulus-devlet olmak bağımsızlığını ve 'bekamızla' ilişkisini sormak için her tür 'maddi koşul' yeterince varken buna niyetlenenler bile susmayı yeğlediler. Bu soruyu seslendirenlerin sesi de Kemal Derviş'i 'kurtarıcı' olarak karşılayan geniş bir kamuoyu –oluşturucu mekanizmalar- tarafından bastırıldı."295

Ömer Laçiner, yaşanan krizin, öyle iddia edildiği gibi ekonomik kriz olmadığını belirttikten sonra, ilginç bir kriz analizi yapıyordu yazısının devamında: "Son kriz(ler)in sadece bir ekonomik kriz olmayıp Türkiye'nin sosyo-ekonomik/politik bir düzen, bir oluşum olarak şimdiye kadar izlediği yolun 'tükenmesi' anlamına geldiğini, şöyle ya da böyle bir başka rotaya, –kendi bünyesinde

ciddi değişimler geçirerek– girmek zorunda olduğunu herkes bir biçimde anlamış vaziyette. 'Sistem' Kemal Derviş ile kendi tercih ve tasarımını yürürlüğe sokmaya kararlı olduğunu ortaya koymuştur. Fakat Kemal Derviş, ardındaki bu büyük 'dış desteğe' rağmen, organize bir iç destekten yoksundur şu an. Orta sınıf –'tasarruf sahipleri' mağmasının şimdilik aşırı coşkulu desteği, büyük, yerleşik sınai-mali sermayenin arkalaması yeterli ve güvenilir bir iç siyasal destek anlamına gelmiyor henüz. Kifayeti kuşkulu DSP'nin Ecevit'in sağlığına bağlı istikrarı ile verdiği mecalsiz destek ile ANAP'ın yolsuzluklar üzerine cidden gidildiği ölçüde sarsılacak bünyesi ile verir gözüktüğü destek de yetinilir gibi değil. MHP'nin bu oyunu oynama, onun kadrosu olma niyeti olsa bile yeteneği olmadığı bir kez daha tescillenmiş olduğu ve daha şimdiden müstakbel muhalefetine hazırlandığı da ortada. DYP Çiller'li kadrosuyla 'sistem'in yüz vermeyeceğini bilmenin burukluğu içinde. Ve FP çevresi de kendisine, olsa olsa mırıldanarak ayrı bir muhalefet odağıymış gibi yapma rolünden başka bir rol düşmeyeceğini kabullenmiş bir güçsüzlük içindedir."²⁹⁶

Peki ama Kemal Derviş'in programının başarısız olması durumunda, önceden tasarlanmış bir satranç hamlesi gibi algılanan bütün bu yapının yerinde yeller esmeyecek miydi? O zaman ne olacaktı Kemal Derviş'in ve Türkiye'nin durumu?

"Uluslararası sistemin Kemal Derviş programının elindeki tek kart olduğunu sanmıyoruz. Bu programın 'sendelediği' fark edildiğinde bir yenisinin daha belirgin bir müdahil tavrıla yürürlüğe sokulacağını şimdiden hesaba katabiliriz. Öyle anlaşıyor ki; 'sistem', şimdiye kadar Türkiye egemenlerinin kapitalist ekonomik siyasal 'model'i 'Türkiye'ye özgü' mekanizmalar ilavesiyle bu hale getirmesine gerekçe olarak kullanageldikleri o malûm 'Türkiye'nin jeopolitik stratejik önemi'ni bu kez onlara yönelterek, 'sistem'in böylesi öneme sahip bir ülkeyi kendi keyfine bırakmaması gerektiği noktasına gelmiş, yani 'Türkiye'nin Türkiye siyasal elitinin irade ve becerisine bırakılmayacak kadar ciddi' öneme sahip olduğuna karar vererek harekete geçmiştir."²⁹⁷

Hazır söz buralara kadar gelmişken, Kemal Derviş'in konuştuğu Türkçe'ye yönelik bazı tesbitlere de kulak kesilebiliriz artık. *Hürriyet* gazetesi yazarı ve edebiyat eleştirmeni Doğan Hızlan, "Derviş 29 yıl Türkçesini değiştirmemiş" başlıklı yazısında konuya ilk temas eden kişiydi:

"Kemal Derviş'in konuşmasını mutlaka dinlemişsinizdir. Temiz, doğru bir Türkçe ile konuşuyor, cümleleri düzgün, dil mantığı sağlam, bütün kelimeleri yerli yerinde kullanıyor. Üstelik araya yabancı kelimeler sıkıştırmıyor. Yirmi dokuz yıldır Amerika'da yaşayan, gündelik ve iş hayatında İngilizce konuşan, yazan Derviş, siz nasıl dersiniz züppeliği ile malul değil. Türkçeyi unutmamış (!)"²⁹⁸

Kısmen haklıydı Hızlan, gerçekten de Kemal Derviş, bir punduna getirip İngilizce kelimeler sıkıştırmıyordu konuşmasının satır aralarına. Hatta teknik kavramları açıklarken bile Türkçe'nin anlam alanlarının içinde kalmaya gayret ediyordu itina ile.

Bir iktisatçı, hele 29 yıldır yurtdışında yaşayan bir iktisatçı olarak meramını da anlatıyordu elbette: "Konuşurken tutuk değil, yabancı kavramlardan medet ummuyor, araya bilimsel terimler katıp, bizlere birkaç merdiven yukarıdan bakmak gibi, sahte uzmanlık kompleksi de yok. Konuşmalarını hepimiz anlıyoruz, böylece açıklamalar da ikna edici bir kimlik kazanıyor."²⁹⁹

Daha sonra bildiği örneklere geçiyordu Doğan Hızlan. Gazi Yaşargil'i, Abidin ve Güzin Dino çiftini hatırlatıyordu. Yaşargil, birkaç yıl Amerika'da kalıp Türkçe'yi unutan bir kızcağızı haşlamıştı söz gelişi. Abidin-Güzin Dino çifti ise Paris'te yaşadıkları –"yaşamak zorunda bırakıldıkları," denilse daha doğru olmaz mıydı?– halde, hep "güzel ve temiz bir Türkçe" kullanmışlardı.

"Anlaşıyor ki," diyordu Doğan Hızlan, "Kemal Derviş de kitaplığında Türkçe kitaplar bulunduruyor. Arı Türkçe ile dilde yerleşmiş yabancı kelimelerin de dengesini iyi kuruyor. Kimi insanlar var, bir yıl yurtdışında kalınca Türkçe'yi unutuyorlar. Sevsinler. Olağan karşılıyorum, kendi ana dilini öğrenememiş bir yeteneksizden başka ne beklenebilir. Küçümsüyorlar demiyorum, onlara paye vermek istemiyorum. Ben yabancı ülkede dil bilincini kaybetme-

yen, kendi ana dilinin güzelliğinin lezzetini yaşatan insanlardan hoşlanırım, çünkü kompleksleri yoktur."³⁰⁰

Hızlan daha sonra, eski cumhurbaşkanlarından Turgut Özal ve Süleyman Demirel'in sürekli İngilizce konuştuklarını hatırlatıyor ve bu durumu "az gelişmişlik kompleksi"ne bağlamayı tercih ediyordu.

Kemal Derviş'in Türkçe'sine dikkat çeken isimlerden birisi de *Cumhuriyet* gazetesi yazarı Ali Sirmen'di. Doğan Hızlan'a paralel şeyler söylüyordu o da:

"Önce Kemal Derviş'i kutlayarak başlayalım. Çarşamba akşamüstü yaptığı açıklamaların içeriği açısından değil, ama konuşmadaki akıcılık ve Türkçeye hâkimiyeti bakımından Sayın Derviş gerçekten kutlanmayı hak ediyor. Bir yıl Amerika'da kaldıktan sonra Yanki aksanıyla konuşanların, bir-iki yıl İngilizce eğitim görüp her tümceye yarım yamalak bildiği kefare deyimleri katarak derdini anlatmaya çalışanların tersine, yıllardır ABD'de görev yapan Sayın Derviş, ne kendi öz dilinin hâkimiyetini yitirmiş ne de olur olmaz yere yabancı sözcükler sokuyor."³⁰¹

Doğan Hızlan'ın yazısının sonunda ilginç bir bölüm vardı: "Kemal Derviş'in Türkçesinden birçok devlet ve hükümet adamının, bürokratların ders alması gerektiğini söylesem, ayıp etmiş olur muyum?"³⁰²

Hızlan, ayıp etmiş olmazdı olmasına ama bilinmez neden listeyi kısa tutmuştu biraz. En azından gayet yakından tanıdığı, her gün yüzyüze geldiği "gazeteciler"i de eklemesi gerekmez miydi bu listeye?

"Sihirli Dokunuş"

Keşfedilen, sadece Kemal Derviş'in Türkçe ile kurduğu samimi ilişki değildi. Başka özellikleri de vardı kuşkusuz. Bunların bir kısmının ortaya çıkması zaman alacaktı belki, ama "sihirli dokunuş" yaptığı hemen keşfedilmişti işte. Üstelik *Hürriyet* gazetesi genel yayın yönetmeni Ertuğrul Özkök ve Ankara temsilcisi Sedat Ergin tarafından!

300. a. g. y. 301. Ali Sirmen, *Cumhuriyet*, 16 Mart 2001.

302. Doğan Hızlan, *Hürriyet*, 14 Mart 2001.

Özkök, Ankara Hilton Oteli'nin kahvaltı salonunda karşılaşmıştı Kemal Derviş'le. "Televizyonlarda görüldüğünden daha zinde ve daha etkileyici"³⁰³ olduğunu fark etmişti ilk görüşte.

Doğal olarak, bütün gözler Kemal Derviş'in üzerindeydi. O gözlerden bir çifti de Özkök'e aitti. Birçok kişi gibi o da Derviş'in yanına gidip ayaküstü veya oturarak kısa bir sohbet yapmıştı. Derviş de Özkök'e, "daha sonra basın toplantısında tekrarlayacağı" şeyleri söylemişti: "En büyük sıkıntım zaman. Şu 24 saatlik günü ikiye katlayabilsem mesele hallolacak."³⁰⁴

Besbelli ki, Özkök'ün gereksiz yere vaktini zıyan ettiğini ima ediyordu Derviş. İma da etmiyordu aslında, apaçık söylüyordu. Ama nasıl olmuşsa ve ne gereği varsa artık, bunları söylerken de elini omzuna koymuştu Ertuğrul Özkök'ün. Türkiye'ye yeni geldiği günlerde de Ecevit'in omzuna koymuştu ya elini, tıpkı onun gibi!

Özkök'ün "sihirli dokunuş" dediği de buydu işte. Üstelik, bunu fark eden sadece kendisi de değildi. Gazetenin Ankara temsilcisi Sedat Ergin de dikkat etmişti bu özelliğine Derviş'in. "Karşılaştığı kişilerin omzuna dokunuyor"du.

Devam ediyordu Ertuğrul Özkök: "Rahmetli Özal'ın kendine has bir dokunuşu vardı. Konuşurken insanın hemen dirseğinin altından kolunu tutardı. O zamanlar kendi aramızda buna 'magic touch' (sihirli dokunuş) derdik. Çünkü bu dokunuş, Özal'ın etkileme kabiliyetinin bir parçasıydı."³⁰⁵

Anlaşılan Özkök bir hayli etkilenmişti Derviş'in dokunuşundan. Çünkü çok değil, birkaç paragraf sonra "Derviş'in şahsında yeni bir liderin doğduğunu" müjdeleyecekti okuyucularına.

Haksızlık etmeyelim, sadece omuzunda gezinen "sihirli parmaklar" değildi bu müjdeyi vermesine vesile teşkil eden. Strateji Mori'nin *Hürriyet* gazetesi için yaptığı araştırmanın sonuçları da benzer şeyler söylüyordu.

Strateji Mori'nin Yönetim Kurulu Başkanı Selim Oktar, 500 kişi üzerinde yaptıkları araştırmanın sonuçlarını Özkök gibi yorumlamıştı zaten: "Kemal Derviş, ekonomide biraz iyileştirme sağlayabilir ve sonra bir partinin başına geçerse, 1983'te Özal'ın sağladığı başarıya ulaşabilir."³⁰⁶

303. Ertuğrul Özkök, *Hürriyet*, 17 Mart 2001.

304. a. g. y. 305. a. g. y. 306. a. g. y.

Bu arada, hazır fırsat çıkmışken bir başka liderin doğumu daha müjdelenyordu: Recep Tayyip Erdoğan!

Ve ekleniyordu: "Türk siyasetinin gelecekteki mücadelesi Kemal Derviş ile Tayyip Erdoğan arasında geçer."³⁰⁷

Strateji Mori'nin araştırması üzerine harekete geçen ve Kemal Derviş'e yönelik desteğin doğru olup olmadığını araştıran ve bunu da kendi adına kurduğu internet sitesinden duyurmaktan çekinmeyen kişinin Recep Tayyip Erdoğan olması hiç de şaşırtıcı değildi bu nedenle.

Şaşırtıcı olan, *Hürriyet* yayın yönetmeninin ilgili yerlere yönelik net ve anlamlı mesajlarla bağlamasıydı yazısını: "Peki bugünden o güne geçecek süre içinde mevcut siyasi kadro, Kemal Derviş'i tasfiye edemez mi? Ekonomide çok büyük bir felaket olmadığı takdirde bu bana zor görünüyor. Çünkü Cumhurbaşkanı Sezer örneğinde olduğu gibi, halkın umudu haline gelmiş bir lidere yönelik her saldırı, her tasfiye hareketi, bir bumerang gibi yapana dönüşüyor. Umut olan kişiyi ise daha da yükseltiyor.

Ayrıca bir noktaya daha dikkat çekmek istiyorum. Derviş, Türkiye'de kadınların desteğini de aldı. Tıpkı 1970'lerdeki Ecevit, 1980'lerdeki Özal ve 1993'teki Çiller gibi. Dolayısıyla en iyisi, doğmakta olan yeni liderle 'birlikte yaşamayı' öğrenmek."³⁰⁸

Kapalı Kapılar Ardında

Nabız tutmak veya omuz tutturmak amacıyla İstanbul'daki rahatını bozup Ankara yollarına düşenlerden birisi de *Milliyet* gazetesi yazarı Hasan Cemal'di. Kafasındaki temel sorunun cevabını arıyordu Ankara kulislerinde: Kemal Derviş, koalisyonun dördüncü ortağı mıydı, yoksa diğer 34 bakandan biri mi?³⁰⁹

Hasan Cemal'in verdiği bilgilere göre, bu konuda rahatsızlık duyan ANAP değil MHP'ydı nedense. Bu rahatsızlığı Başbakan Ecevit'e iletmekle yetinmemişler, bir de TUSİAD'ın toplantısında yüksek sesle dile getirmişlerdi. Sesini yükselten kişi MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli'ydi.

Peki TUSİAD'çılar ne gibi bir tepki göstermişlerdi Bahçeli'ye veya göstermişler miydi? Hasan Cemal, "TUSİAD Yönetim Kurulu

üyelerinin Kemal Derviş'i 34 bakandan biri olarak görmedikleri bir sır değil," diyor ve şöyle sürdürüyordu sözlerini: "Bu açıdan Bahçeli'ye katıldıkları söylenemez. Türkiye'nin içinde kıvrandığı derin krizden çıkışında Kemal Derviş'in kilit konumu ile ilgili hiçbir kuşkusu yok TUSİAD yönetiminin."³¹⁰

Hasan Cemal, sadece TUSİAD'ın gözünde değil, Washington'ın gözünde de Kemal Derviş'in kilit isim olduğuna değiniyordu daha sonra. Washington ise Amerikan hükümetinden ibaret değildi. Dünya Bankası ve IMF merkezleri de Washington'daydı. Bütün bu kurumlar, Başbakan Bülent Ecevit'e değil, Kemal Derviş'e güveniyorlardı. Bunun hiç de şaşırtıcı olmadığını şu sözlerle vurguluyordu Hasan Cemal: "Türkiye'de sokaktaki adamın nezdinde, işadamlarının nezdinde, ev kadınının nezdinde güven ve inandırıcılığını tüketmiş olan bir hükümete Washington'da niye farklı bakılsın ki?"³¹¹

Bütün bunlar olup biterken, Derviş'e yönelik ilk eleştiri, bekle-nildiğinin aksine Misak-ı Milli sınırları dahilinden değil, haricinden gelecekti. *Wall Street Journal*'dı eleştirisinin kaynağı. "Türk reformlarının çoğu eskinin tekrarı" başlıklı yazıda, "Derviş'in kamu bankalarını kendi deyimiyle kârlılık temeline oturtmaya çalışırken bir yandan da özel bankaları devletleştirmek gibi çok garip bir gösteride bulunduğu şahit oluyoruz," deniliyordu.³¹²

Wall Street Journal'ın asıl eleştirdiği konu ise mevduata verilen yüzde yüz güvenceydi. Bu güvence nedeniyle, tasarruf sahipleri paralarını bankaya yatırırken "seçici" davranma gereğini bile duymuyorlardı. Çıbanbaşı olan bankaların sistem dışına itilememesinin temel nedeni de bu mevduat güvencesiydi zaten. Kemal Derviş de mevduat güvencesine yönelik bir tavır almak yerine, eski usûlün devamından yana olduğunu açıklamıştı.

Wall Street Journal'a göre bu, "uzun dönemde yeni krizlere zemin hazırlayacak" bir tutumdur.

Gazetenin yorumu, Türkiye'yi anlamak ve kavramak açısından önemli ipuçları ihtiva eden sosyolojik bir analizle noktalanıyordu: "Esasen Türk insanı dayanıklıdır ve krizleri aşabilecek kapasiteye sahiptir. Onların üzerindeki tek lanet, bu kadar zamandan beri, mu-

310. a. g. y. 311. a. g. y.

312. *Wall Street Journal*'dan aktaran *Milliyet*, 17 Mart 2001.

azzam derecede kötü üne sahip, zayıf, güçsüz, yeteneksiz ve beceriksiz bir siyasi sınıf tarafından yönetilmektedir."³¹³

Aynı kelimelerle olmasa bile, "Türkiye üzerinde gezinen lanet"e değinenlerden birisi de *Radikal* gazetesi yayın yönetmeni İsmet Berkan'dı ve şunları söylüyordu: "Ekonomide çok büyük bir yangın var ve resmi kişiler arasında kimse açıkça dile getirmese bile herkes bu yangının bugüne kadarki siyaset yapma biçimini de yakıp kavurduğunun farkında. Yani, bugünün siyaset yapma biçiminin ortadan kalkması, bir anlamda bu krizin bitiş koşulu (...) Yani Ankara'da Kemal Derviş'te potansiyel bir rakip gören Mesut Yılmaz gibi politikacılar çok da haksız değiller. Kemal Derviş, şimdiden bu ülkenin geleceğinde de olacağını ve siyasette kendine bir gelecek arayacağını gösterdi bence."³¹⁴

Milliyet gazetesi yazarı Can Dündar da, bir başka Ankara kulisi haberiyle aynı noktaya uzanıyordu: "Anayasa Mahkemesi'ndeki Fazilet davasının bir seçimi kaçınılmaz kılacağı, o zamana kadar nispeten ferahlayan ekonominin rüzgârıyla ve dış destekle seçime girecek Derviş'in önce milletvekili, arkasından da Başbakan olabileceği konuşuluyor Ankara kulislerinde."³¹⁵

313. a. g. y. 314. İsmet Berkan, *Radikal*, 17 Mart 2001.

315. Can Dündar, *Milliyet*, 18 Mart 2001.

"Kemal, Türkiye İçin Önemli Bir Kazanımdır"³¹⁶

Cem Boyner
İşadamı

TAHA AKYOL: Şimdi biraz sizin yakın arkadaşınız Kemal Derviş'ten konuşalım. Bize anlatır mısınız Kemal Derviş'i?

CEM BOYNER: Kemal Derviş, çok uzun yıllardır Dünya Bankası'nda. Bizim bölgemizde, Orta Avrupa'da, Balkanlar'da zorlanan ekonomilerde çok önemli hizmetleri oldu.

Başardı mı?

216 Çok başarılı oldu. Ama sadece bir ekonomist değildir Kemal Derviş; siyasi vizyonu olan, tarihi bilen, coğrafyayı bilen, jeopolitiği bilen bir insandır ve Türkiye için çok önemli bir kazanımdır.

YDH'daki görevi neydi?

YDH'nın üç fazı vardı. Bir tanesi, aşağı-yukarı sekiz-dokuz ay süren ev toplantıları yani değişim projesini ortaya atıp tartıştığımız dönem. Kimisinin köşe yazılarında yazdığı, kimisinin konferanslarda anlattığı bir dönem vardı. Kemal Derviş bu dönemde çok etkiliydi. İkinci dönem, bizim Çeliktepe dönemi adını verdiğimiz dönemdir ve partileşmeye kadar devam etmiştir. Partileşme döneminin başlangıcına kadar Kemal Derviş bize çok yakındı. Fakat Dünya Bankası'ndaki görevi, aktif siyaset yapmasına izin vermediği için, bizim dostluğumuz akıl danışma çerçevesinde devam etti. Gerçekten de çok önemli katkıları oldu. Geçenlerde bir gazetede YDH'nın programı ile Derviş'in programı yan yana konmuş. Çok benziyor ama fark etmiyor. TÜSİAD'ın "Demokrasi Raporu"nu alıp koyduğunuz zaman da çok fark etmez. Dolayısıyla, ben Kemal Derviş'ten

Türkiye'nin bilmediği müthiş formüller getirmesini beklemiyorum. Yedi sene önce bizim söylediklerimiz çok sivri şeylerdi, şimdi onlar son derece standart hale geldi. Kemal Türkiye için çok önemli bir şans. Üzerine aldığı görevi en ciddi biçimde yerine getireceğinden kuşum yok. Ama kendisinden mucize beklemeyelim. Arkasında inanç ve kararlılık olursa, görevini en iyi biçimde yapar.

İş dünyası Kemal Derviş'e tam destek veriyor mu?

Ben bunu görüyorum, çok ciddi destek görüyorum. Kemal Derviş niye bunları söylemiyor bugün, biraz piyasayı rahatlatсын. Kemal Derviş söylemez bunları. Biz tencerede pişirip kapağında yemeğe çok alışmışız. Ama Kemal bunu yapmıyor. Ben şunu düşünüyorum: Kemal Derviş gibi şahsiyetler, bize çok benzemeye kalkarlarsa yandık zaten. Çok rahat hareketleri olduğu için, elini Ecevit'in omzuna attığı için yadırgandı mesela. Ama Kemal böyledir, çok mütevazı ve samimi bir insandır. Bunu böyle kabul edelim. Söylediği şeydu zaten: Türkiye beni göreve çağırırsa, gelmemezlik edemem. Bitti.

Kendisiyle fazla bir tanışıklığım yok ama sizin gibi yakından tanıyanlardan edindiğim intiba, siyasi misyon duygusu olduğunu gösteriyor. Bu neye dönüşür dönüşmez onu bilmiyorum ama Kemal Derviş'in bir siyasi misyon duygusu olduğu görülüyor. Sadece bir ekonomi teknisyeni olarak değil, politik olarak da ülkeme hizmet edeyim diye düşündüğü anlaşılıyor.

Kendi yorumum olarak cevap verebilirim size: Kesinlikle bir vizyonu var. Asaf Savaş'ın sözlerini tekrarlayacağım, "siyasi hırsı değil, siyasi vizyonu olan bir insandır." Niye bu ülkede siyasete hırslanırsınız? Eğer problemlerin çözümünün siyasette olduğunu ve aslında onları çözmenin de çok kolay olduğunu bilerseniz siyasete girersiniz. Kemal Derviş bugünkü problemlerin bugünkü imkânlarla, Türkiye'nin kendi imkânlarıyla çözülebileceğini görürse, siyaset belki bir fantezi veya ihtimal olarak kalır. Ama ne olursa olsun, problemi çözmeye bu kadar yaklaşıp da çözümü görmezsek, hepimiz zamanında olduğu gibi, sadece Kemal değil, onbinlerce insan siyasete bir şekilde müdahil olacaktır. Bu nedenle, Kemal'i Türkiye'nin diğer insanlarından ayırmak doğru değil.

Düzen Değişirk n

"Bir kamu bankası bir partiye bağlı, bir kamu bankası başka partiye bağlı. Böyle bir düzen içinde gidemeyiz. Bunu kökünden halletmeliyiz. Bir daha bu kapı açılmamalı."³¹⁷

Kemal Derviş, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği'nin toplantısında söylemişti bu sözleri. Ama "bir kamu bankasının bir partiye bağlı" olmasının ne anlama geldiğini yeterince açıklama gereğini duymamıştı. O kamu bankasından yararlananlar, sadece partinin milletvekilleri, seçmenleri, sempatizanları ve bütün bunların akrabalarıyla mı sınırlıydı acaba?

Bu kadarla bile bir hayli yekûn tutacak gibi görünen "partiye bağlı kamu bankası" meraklılarının genel nüfusa oranı neydi? Devlet memuru, çiftçi, esnaf, gazeteci, doktor, avukat, asker, seyyar satıcı, yayıncı gibi hiç ilgisi yokmuş gibi görünen meslek mensupları ne kadar nemalanıyordu "partiye bağlı kamu bankası"ndan?

"Partiye bağlı kamu bankası"na karşı çıkanlar, "gazete veya televizyona bağlı özel banka"ya da aynı şevkle karşı çıkıyorlar mıydı? Yahut, "banka"ya bağlı gazete ve televizyona?

"Türkiye'de ekonomik iflasın alarm zilleri çalarken ve iktidarlar, gerekli reformları yapmak yerine, kamu bankalarının boşaltılmasını ve özel bankaların hortumlanmasını, murakıp raporlarına rağmen, sessizce izlerken, 'Türk medyası' ne yaptı?"³¹⁸

Mehmet Barlas'ınki yerinde bir soruydu aslında. Sorun sadece siyasetçilerde değildi, tepeden tırnağa bir "birleşik kaplar sendromu" hâkimdi memleket mensuplarının bilinçaltına. *Milliyet* gazetesi yazarı Osman Ulagay'ın da dikkat çektiği buydu zaten "Uçurumun kenarında Derviş umudu" başlıklı yazısında:

"Halen içinde bulunduğumuz kritik durumun algılanış biçimine ve Kemal Derviş'e yönelik yaklaşımlara bakınca, peşpeşe krizlere sürüklenmemizin raslantı olmadığını ve yalnızca siyasetçilere bağlanamayacağını daha iyi anlıyorum. Yanlış anlaşılmasın, bu krizlerin başlıca sorumlusunun bizim siyasetçiler olduğunu, aklı başında kimse inkar edemez. Hatta, son on yılda iktidarı paylaşan tüm siyasetçilerin, bugünkü tabloda sorumluluk payı taşıdığını söyleyebiliriz."³¹⁹

"Ne var ki," diyordu Osman Ulagay daha sonra, "Geçen hafta yaşananların da gösterdiği gibi, siyasetçilerin dışındaki kesimlerin, özellikle iş aleminin bir kesiminin ve medyanın da büyük sorumluluğu var, bu krizlerin yaşanmasında. Türkiye'nin şu anda uçurumun kenarında durduğunu ve Kemal Derviş'in bugün bu görevde bulunmasının, bu krizden en az maliyetle çıkmamızı sağlama açısından ne kadar önemli olduğunu, kimi siyasetçilerin yanı sıra, iş aleminin ve medyanın bir bölümü de henüz tam anlamamış gibi görünüyor. İnsanüstü bir çaba gerektiren bir görevi üstlenmiş bulunan Kemal Derviş'in içerde ve dışarda hangi kısıtlar altında çalıştığını bilmeden, kafasındaki öncelikleri tam anlamadan, herkes ondan kendi beklentilerinin derhal karşılanmasını istiyor sanki, bu olmayınca homurtular başlıyor. Ancak çok ciddi bir çabayla ve herkesin bir şeylerden vazgeçmesiyle bu durumdan çıkabileceğimizi hala anlamayanlar bir hayli fazla."³²⁰

Cumhuriyet'ten Işıl Özgentürk ise krizle birlikte sözlüklerimize kazandırılan "görev zararı" kavramını irdeliyor ve "görev" yapanlarla "zarar" görenler arasındaki ayrıma dikkat çekerek soruyordu: "Bu paralar kimlere verildi? Bir Türkiye vatandaşı olarak Bakan Derviş'ten bu paraların kimlere verildiğini açıklamasını talep ediyorum. Hangi gazete patronuna? Hangi televizyon patronuna? İnşaat sektörünün hangi grubuna? İthalat yapan hangi topluluğa? Kimlere, kimlerin kardeşlerine, kimlerin yeğenlerine ne kadar milyon dolar verildi, tek tek açıklasın. Aksi takdirde en baştan inandırıcılığını yitirmiş olacak."³²¹

Basının Yeni Derdi: "Jet Lag" Sendromu

Kemal Derviş'in sık sık seyahat etmesi, ABD ile Türkiye arasındaki uzun seyahatlerden sonra bile birkaç saatlik uyku ile yetinip toplantıdan toplantıya koşması, medya için yeni bir uğraş alanının daha gündeme gelmesine neden olmuştu: Uçuş hastalıkları!

Bunlardan en önemlisi de, "jet lag"di hiç şüphesiz. Soruyordu *Milliyet*, "İç ve dış saat arasındaki uyumsuzluktan kaynaklanan jet lag'i Kemal derviş acaba nasıl aştı?"³²²

320. a. g. y. 321. Işıl Özgentürk, *Cumhuriyet*, 18 Mart 2001.

322. *Milliyet*, 18 Mart 2001.

Soru yerindeydi elbette. İyi de "jet lag" neydi?

"Hizmette sınır yoktur" prensibinden hareket eden medya, çoktan hazırlamıştı bu sorunun cevabını. Kemal Derviş'in büyük bir fotoğrafının altına, "Uzmanlara göre Kemal Derviş, jet lag'i görev bilinciyle ve uçakta uyuyarak yendi," gibisinden ilginç bir bilgi eklenmişti söz gelişi.

"Görev bilinci" ve "uçakta uyumak!"

"Vücut saatine ayar çekin" başlıklı ve Tuba Köseoğlu Akyol imzalı haberde konunun ayrıntılarına da giriliyordu doğal olarak: "Zaman farkı nedeniyle vücudun normal ritmini yitirmesinden kaynaklanan sorunlara jet lag deniyor. Uzun bir yolculuğun ardından zamanın kara deliğinde salınan yolcular, geceyi mi gündüzü mü yaşadıklarını bilmiyorlar. Zaman kuşaklarını hızla geçen vücutta; yorgunluk, uykusuzluk, bağırsak ve mide rahatsızlıkları gibi şikayetler ortaya çıkıyor. Jet lag mağdurları, değil hızla toplantılara katılmak, caddede karşıdan karşıya geçmekte, hatta bazı durumlarda devrilmeden ayakta durmakta zorlanabiliyorlar. Ekonomik programın ayrıntılarıyla uğraşmak bir yana uzmanlara göre jet lag sendromu yaşayanlar para hesabı bile yapamıyor, taksi parasını ödemekte güçlük çekiyorlar. Eşyalarını taksilerde ve kafelerde unutmaya eğilimli olan jet lag mağdurlarının garsonlarla da başı belada. Öyle ki, kahvaltı mı sipariş etmeleri gerekiyor, yoksa akşam yemeği mi?"³²³

İnsanın dudaklarında tebessümlere, yanaklarında gamzelere neden olan ve "hatta bazı durumlarda devrilmeden ayakta durmayı" zorlaştıran "haber" tatlı tatlı akıp gidiyordu bu minval üzere. Elbette, birazdan kahramanımızın sahneye çıkarak bu "jet lag efsanesi"-ni yerle bir edeceğini bilmenin özgüveni içinde olduğumuz inkâr edilemezdi:

"Biyolojik saatin kendini yeniden ayarlaması için vücudun yeni zamana uyum sağlaması gerekiyor. Bu da hemen olmuyor. Bilim adamlarına göre, yolculuk sırasında uçakla hızla geçilen her zaman kuşağı için, meydana gelen jet lag etkisinden kurtulmak en az bir gün sürüyor. Kısa bir tatil için uzak bir ülkeye gidenlerin başı belada yani. Çünkü tatillerinin büyük bölümü jet lag etkisi altında geçiyor. Eve döndüklerinde de benzer etkilerle boğuşmaları gerekiyor.

Jet lag sendromunun etkilerini azaltmak teoride mümkün. Melatonin haplarıyla uyku hormonu ayarlanabiliyor. Ya da yola çıkmadan birkaç gün önce öğün saatleri gidilecek olan yerin zamanına göre değiştirilerek jet lag etkilerini en aza indirilebilir. Ancak melatonin yani uyku hormonu ile biyolojik saati düzenlemek hem zor hem de yanıtıcı. Öğünlerde değişikliğin ise yola çıkmadan en az dört gün önce başlaması gerekiyor. Oysa böyle uzun bir yolculuk öncesinde hemen herkes pasaport, vize gibi işlemlerle, valizlerin hazırlanması, alışveriş gibi faaliyetlerle meşgul oluyor. Bu karmaşada yemek saatleriyle ilgili düzenleme yapmak çok zor."³²⁴

Üslûbundan, giderek "jet lag sendromu"na girdiği izlenimi veren yazıya bakılırsa; "normal, sıradan, ölümlü" bir insanın "jet lag sendromu"nu bırakın yenmeyi, onunla baş edebilmesi bile mümkün görünmüyordu. Çabalamanın âlemi yoktu. Bunu sadece ve sadece "o" başarmıştı:

"Peki Kemal Derviş nasıl başardı jet lag'i yenmeyi? Uzmanlar jet lag'in insanın kendi kendini şırtlamasıyla da ilgili olduğunu belirtiyorlar. Psikolojik faktörler ve görev bilinci jet lag'e bağlı fiziksel sorunların ortaya çıkmasını engelleyebiliyor. Ya da belki Kemal Derviş, dünyanın en ünlü haber ajanslarından *Reuters*'in nitelediği gibi bir 'super minister', yani süper hukandır..."³²⁵

Şunu baştan söyleseydiniz olmazdı sanki!

"Siyaset Hocam Özkan!"³²⁶

Pek çok kişinin yüreğini ağzına getiren, "eyvah" üstüne "eyvah" çektiren bu söz, Kemal Derviş'in ağzından çıkmıştı. O günden bu güne tekzip edilmediğine bakılırsa da muhtemelen doğrudu. Kemal Derviş, Hüsamettin Özkan'dan "Siyaset Hocam" diye söz etmişti.

Oğuz Atay'ın ifadesiyle, "Bat dünya bat, bat da piyango sat!" demenin tam zamanıydı kelimenin gerçek anlamıyla...

Üstelik Derviş, katıldığı ilk Bakanlar Kurulu toplantısında sarf etmişti bu sözleri. Başbakan Ecevit, yanına aldığı Derviş'i kabine arkadaşlarıyla tanıştırmıştı önce. "Hayırlı olsun" temennileriyle tokalaşmış, savaş baltaları gözbebeklerin gerisinde bir yere itilmiş-

ti. Sonra da Derviş'e sandalye bulmaya gelmişti sıra. Ecevit'in hemen solundaki ikinci sandalye uygun görülmüştü Derviş'e. Daha önce ekonomiden sorumlu olan bakanlar yani Hikmet Uluğbay ve Recep Önal da aynı yerde oturmuştu çünkü. Ecevit'le Derviş'in arasında ise Başbakan Yardımcısı Hüsametdin Özkan yer alıyordu.

Bakanlar Kurulu, ilk bölümde bir buçuk saat boyunca Avrupa Birliği'ne sunulan "Ulusal Program"ı tartışmış, Derviş ise dinlemekle yetinmişti. İkinci bölüm ise ekonomi ağırlıklıydı. Kısa bir giriş konuşması yapan Başbakan Ecevit, sözü Kemal Derviş'e devretmişti. Derviş de şunları söylemişti:

"Bana başlangıçta gösterdiğiniz destek, güven ve yardımlarınız için teşekkür ediyorum. Ayın 21'inde, iki gün sonra Hazine'nin itfası, yani geri ödemesi var. Bunun için çerçeve programı süratle hazırlayıp yetiştirmemiz gerekiyordu. O nedenle önlemlere ilişkin paketin hemen hazırlanıp imzalanması lazımdı. Ek önlemler paketini de bu nedenle Bakanlar Kurulu ile yeterince tartışamadım. Sadece bazı bakan arkadaşlarımla karşılıklı görüş alışverişinde bulunduk. Ama genel bir tartışmayı burada gerçekleştiremedik. Çok süratli hareket etmemiz gerekiyordu. Beni anlayışla karşılayacağınızı umuyorum. Bunu yapamadığım için sizlerden özür diliyorum."³²⁷

Gazetenin haberine göre, Derviş'in bu konuşması Bakanlar Kurulu üyeleri üzerinde hayli etkili olmuştu. Hayır, kimse kalkıp Derviş'in boynuna sarılmamıştı veya gözyaşlarına boğulmamıştı ama etkilenmişti işte! Hele şu aşağıdaki sözleri söylediği zaman, savaş baltalarını gözbebeklerinin gerisine gizleyenlerde bile hafiften bir "nemlenme" gözlenmişti: "İşlerin nasıl olduğu, nasıl yürüdüğü konusunda çok tecrübesizim. Bu konularda bazı acemiliklerim olacak. Şimdiden sizin hoşgörünüze sığınıyorum."³²⁸

Söz buraya gelince, gözlüklerini sıyırmış ve yanında oturan Hüsametdin Özkan'a çevirmişti bakışlarını Kemal Derviş: "Ama işlerin nasıl olduğunu, nasıl yürüdüğünü bana öğreten çok iyi, çok değerli bir hocam var."³²⁹

Yine haberde yer alan "teknik" bir ayrıntıya göre, "Özkan kendisine bakmakta olan Derviş'in sözlerine gururlu bir gülümsemeyle karşılık vermekle"³³⁰ yetinmişti.

"Derviş'i uyuracak kimse yok mu?" diye soruyordu bu sözler üzerine *Yeni Şafak* yazarı Kürşat Bumin.³³¹

Hürriyet'in haberini okur okumaz, "İşte şimdi yandık!" diye düşünenlerden birisi de oydu. Hatta önce gazetenin yaptığı bir muziplik sanmış, ama çok geçmeden fark etmişti haberin "doğru" olduğunu. Sonra da düşünmeye başlamıştı:

"Düşünüyorum da, bir insan Hüsamet'in Özkan'dan acaba hangi 'siyaset'i öğrenebilir? Hem de Derviş gibi, gün görmüş, yazı ve konuşmalarında bir 'teknokrat'ın dünyasını aşan özellikler gözlemlediğimiz bir insan... Özkan, Derviş'e bir insanın siyasette ağzını hiç açmadan (yani 'siyaset'in tanımında yer aldığı gibi, 'Söz'le kamusal alana çıkmadan) nasıl yükselebildiğini mi öğretecek? Oysa Derviş, Bilgi Üniversitesi'nin *Foreign Policy* dergisinin son sayısında yayımlanan ve *Hürriyet*'in de sayfalarında yer verdiği 'Küreselleşme veya tarihin devamı' başlıklı yazısında açıkça görüldüğü gibi, doğru anlamıyla 'siyaset'i Özkan'dan filan kat be kat daha iyi biliyor."³³²

Cengiz Çandar da, "Kemal Derviş'e dost tavsiyesi" başlıklı yazısında, Hüsamet'in Özkan'dan uzak durması gerektiğini hatırlatıyor ama Derviş'in tavrının "Hinoğlühince bir 'hükümet içi cilve'"³³³ olabileceğinin altını çizmekten de geri durmuyordu.

Oyle mi, yoksa böyle mi olduğunu kavramak için, biraz daha zaman geçmesini beklemek gerekecekti.

Türkiye'yi Kim Batırdı?

Bu arada *Financial Times* gazetesinde ilginç bir tartışma başlamıştı. Tartışmada cevabı aranan soru şuydu: Türkiye'yi kim batırdı?

Türkiye'nin batırıldığı kabul ediliyordu edilmesine de sorumlu konusunda rivayetler muhtelifti. *Financial Times*'a ilk yazıyı, Merkez Bankası eski Başkan Yardımcısı ve *Hürriyet* gazetesi yazarı Ercan Kumcu göndermişti. Kumcu'ya göre, "Türkiye'yi kim batırdı?" sorusunun tek bir cevabı vardı: IMF!

"IMF 1999 sonunda Türkiye için anti-enflasyonist bir istikrar programı hazırladı. Bugün bu program IMF'nin alışılmadık piyasa

331. Kürşat Bumin, *Yeni Şafak*, 21 Mart 2001. 332. a. g. y.

333. Cengiz Çandar, *Yeni Şafak*, 21 Mart 2001.

hareketlerini yanlış değerlendirerek, panik reaksiyonlar göstermesi sonucunda çökmüş durumda. IMF, Güney Doğu Asya ve Latin Amerika'daki bazı piyasa hareketlerini Türkiye ile karıştırarak işleri karıştırdı.

Doğru, Şubat krizini Cumhurbaşkanı ile Başbakan arasındaki tartışma tetikledi. Ancak, IMF bu olaydan sonra da piyasa hareketlerini yine yanlış değerlendirdi. ABD'deki tatil nedeniyle bankacılık sisteminin ertesi gün valörlü 7.5 milyar dolarlık döviz talebini yine TL'ye karşı atak olarak niteledi. Merkez Bankası yine piyasaya likidite vermedi. TL bulamayan bankalar da dövizlerinin büyük bir bölümünü geri satmak zorunda kaldılar. Bu hareketle Merkez Bankası rezervlerini korudu, ama ödemeler sistemi çöktü. Hemen arkasından hükümet döviz kurlarını dalgalanmaya bıraktı. TL yüzde 30 devalüe oldu ve program çöktü. Oysa 3-5 milyar dolarlık döviz kaybına razı olunsaydı sorun çözülmüştü."³³⁴

Ercan Kumcu'yu destekleyenlerden birisi de Hazine eski müşteşarı ve *Radikal* gazetesi yazarı Mahfi Eğilmez'di. Eğilmez'e göre de IMF'nin yanlış teşhisinin sonucuydu olup bitenler.

"IMF'in koyduğu 'currency attack' teşhisi tamamen yanlıştı. Kumcu'nun belirttiği gibi IMF'in yazdığı reçete tedavi için yeterli olmadı. Yanlış teşhisin bedeli faizin fırlamasıyla sonuçlandı. IMF teşhis hatasını Şubat ayında da tekrarladı. Krizin patlak vermesinin ardından çözüm olarak döviz sepeti uygulamasından dalgalı kura geçilmesini önerdi, bunun sonucunda devalüasyon oldu. Bugün itibarıyla Türkiye milli gelirinin yüzde 20'sini IMF'in hataları yüzünden kaybetti."³³⁵

Eh, yerli ekonomistler IMF'nin Türkiye'yi batırdığını söylerken, IMF sorumluları da, "Evet, biz batırdık, kusura bakmayın!" diye vicdani sarsıntılar içine filan girmiş değildi elbette. Tam tersine, kendilerine yöneltilen işaret parmağını, yöneltenlere iade ediyorlardı. IMF Avrupa Bölüm Başkanı Michael Deppler'e göre, Türkiye'yi batıranlar, Türkiye Cumhuriyeti sınırları dahilinde, üstelik ellerini kollarını sallayarak ve muhtemelen de krizden biraz daha zengin çıkmış bir vaziyette geziniyorlardı. Yoksa, IMF gelişmeler karşısında paniğe kapılmış filan değildi."³³⁶

334. *Financial Times*'tan aktaran *Sabah*, 20 Mart 2001.

335. a. g. y. 336. a. g. y.

Öyle dayatmada bulunmak filan gibi bir yöntem de başvurma-
mıştı. Ancak çok daha önemli bir noktaya işaret ediyordu IMF Av-
rupa Bölüm Başkanı Deppler: "Siyasi yorgunluk belirtileri."

Sisteme güvenin de bu nedenle sarsıldığını söylüyordu zaten.
Financial Times'taki tartışmaya katılan John Peta adlı bir yatırımcı
da, Türkiye'yi gösteriyordu batışın sorumlusu olarak. Peta'ya göre,
"Program titizlikle hazırlanmış olmasına karşın hükümet temel un-
surları uygulama konusunda yeterli olamamış, çok iyi başladığı
özelleştirmenin de sonunu getirememiştir."³³⁷

Tartışmaya bir ucundan katılan *Sabah* gazetesi yazarı Metin
Münir ise "Türkiye'nin kendini içine attığı ekonomik krizden çık-
ması için Batı'dan acil, yeni ve büyük kredi veya yardım bekleyen-
ler hayal aleminde yaşıyorlar," dedikten sonra, şöyle noktalıyordu
sözlerini: "Hazineden sorumlu Devlet Bakanı Kemal Derviş'i fare
doğuran dağa benzetenler, eleştirilerini önce Türkiye için bir sorun
dağı doğuran farelere yöneltirlerse daha adil davranmış olacak-
lar."³³⁸

"Derviş'e 'Bal' Gibi Gol"

14 Nisan'da "Türkiye'nin Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı"nı
açıklarken, Kemal Derviş de kullanacaktı "gol" metaforunu, ama
ikisi aynı şey değildi. Derviş, rakip kalelere atılması gereken gol ve
gollerden söz ediyor ve "takım oyunu"nun önemine dikkat çeki-
yordu. *Milliyet*'in biraz da büyüterek verdiği habere konu olan gol
ise bizzat Derviş'in kalesine ve üstelik "takım arkadaşı" Devlet Ba-
kanı Faruk Bal tarafından atılmıştı.

Emlak Bankası'nın en önemli bölümünü teşkil eden Emlak Ko-
nut Genel Kurulu, Kemal Derviş'in bütün karşı çıkmalarına rağ-
men, MHP'li Bakan Faruk Bal'ın izniyle yapılmıştı. Şu bilgiler yer
alıyordu Saliha Çolak imzalı haberde:

"Ekonomiden sorumlu Devlet Bakanı Kemal Derviş'in 'yapıl-
masın' dediği Emlak Konut Genel Kurulu, Devlet Bakanı Faruk
Bal'ın müdahalesiyle yapıldı ve yönetim tasfiye edildi. Derviş'in
açıkladığı 'acil önlem' paketi ile dün açıklanan çerçeve program,
Emlak Bankası'nın önümüzdeki hafta Ziraat Bankası ile birleştiril-

mesini öngörüyordu. Buna karşılık Emlak Bankası, 1 Şubat'ta Emlak Konut'tan Genel Kurulu'nu yapmasını ve ana sözleşmesini değiştirmesini istedi. Bunun üzerine Derviş, yeni yapılanmaya ilişkin çalışmaların tamamlanması açısından genel kurulun yapılmamasını istedi. Banka da Bal'a Derviş'in talebine ilişkin nasıl bir işlem yapılacağını sordu. Bal'ın, 'ertelenmesine gerek yok' talimatı üzerine genel kurul dün yapıldı."³³⁹

Derviş'e karşı birtakım ayak oyunlarının, kumpasların düzenlenebileceği düşünülüyordu düşünülmesine de, bu kadar erken bir başlangıç beklenmiyordu doğrusu. Gazetenin ilk sayfada kullandığı "Desteğe bak, hizaya gel!" başlığı da, iç sayfada kullandığı "Derviş'e 'Bal' gibi gol" başlığı da bu nedenle maksada uygundu. Maksada uygun olmayan, haberin muhtevasıydı.

Ertesi gün, *Medyakronik*'te de belirtildiği gibi, "Gazete, sağolsun, haberinde 'tasfiye' falan gibi merak uyandırıcı kavramlar kullanmasına rağmen, bu genel kurulun yapılmasının ve orada meydana gelen yönetim değişikliğinin asıl anlamını bize açıklamak için en ufak zahmete girmemiş. Dolayısıyla, bu işin yapılmış olmasının Derviş'in hangi düşüncesine aykırı olduğunu, MHP'li bakanın genel kurulu yaptırmakla ne gibi bir siyasî çıkarının bulunduğunu anlamıyoruz. Ama gazetenin açıkça dikkat çektiği, genel kurulun yapılmasını Derviş'e atılmış bir gol sayabileceğimiz."³⁴⁰

Haberi kullanan bir diğer gazete de *Radikal*'di. *Radikal* de farındaydı ortada tuhaf bir durum olduğunun. Ama nedense ortada tuhaf bir durum yokmuş gibi görmüştü haberi. *Medyakronik*'in eleştirdiği de *Radikal*'in bu tutumuydu zaten: "*Radikal*'in tutumu daha da anlaşılabilir. Yüzde sekseni reklamlar ve Milli Piyango sonuçlarıyla doldurulmuş ekonomi sayfasının tepesinde, ufak bir haber yer alıyor bu gazetede. Başlığı: 'Emlak Konut'tan genel kurul'. Haberde, sözkonusu genel kurulun yapılmasının, 'kulislerde, Emlakbank'ı istemeye istemeye devreden Bal'ın Derviş'e oyunu olarak yorumlandığı' belirtiliyor.

Ama *Radikal* bunu yeni politikaya (Derviş'li çizgiye) varolan siyasî yapının direnmesi, taş koyması çerçevesinde ele almıyor. Yani o da 'asıl mesele'yi vurgulamıyor. Oysa farkında. Ama büyütüyor."³⁴¹

Basının "Derviş bonusu" adını taktığı borçlanma ihalesine yönelik "rekor talep," bu ve benzeri kavramların manşetlere taşınmasına neden olmuştu hemen. *Sabah* gazetesi, daha önceki "iyimser" perspektifini aratmayacak bir "coşku" içindeydi yine: "İşte halkın güvenoyu... Son bir yılın en güzel gününü yaşadık: Bankalar, halk ve yabancı yatırımcılar Derviş bonolarını kapıştı. Döviz ve repo faizi düştü, borsa yükseldi."³⁴²

Hürriyet'in de *Sabah*'tan farkı yoktu doğrusunu söylemek gerekirse: "Rekor talep: 7.4 katrilyon... Müthiş para, müthiş faiz... Krizi aşmada tarihi gün... Derviş bonoları kapışıldı."³⁴³

Milliyet ise durumu bir güvenoylamasına benzetmiş ve ortaya çıkan sonuçtan duyduğu sevinç de gizleme gereği hissetmemişti: "Piyasalardan ilk güvenoyu... Hazine'nin merakla beklenen ilk ihalesi rekor taleple karşılaştı..."³⁴⁴

Üç büyüklerin "kardeş kuruluşu" olan *Radikal* ise hiç de öyle düşünmüyordu. "Coşku"nun gerisinde kaybolan veya kaybedilmek istenen bir başka olguya çeviriyordu bakışlarını: "Devlet iç borç itfası için 580 trilyon zararlı para buldu... Fatura yine halka... Krizin başladığı günden itibaren Hazine'yi ürküten bugünkü iç borç geri ödemesi için dün yapılan ihalede yüzde 193 faizle para bulundu. Faizin bedeli ise yüksek enflasyon."³⁴⁵

Radikal'i yalnız bırakmayan gazete ise *Yeni Şafak*'tı. O da bir başka açıdan bakmayı tercih etmişti Hazine ihalesine: "Rant bayramı... 19 Şubat krizinde dövizden bir günde yüzde 40 kazanan rantıye, dün yüzde 193 faizli devlet bonosuna hücum etti... 19 Şubat krizinden önce döviz stok ederek yüzde 40 kazanan rantıye, devlet garantili bonoyu kapıştı..."³⁴⁶

Milliyet gazetesi yazarı Güneri Cıvaoğlu, gazetesinin manşetlerine yansıyan coşkuyu aynen paylaşıyordu. Paylaşılmasını da istiyordu ayrıca: "Dün Dünya Bankası, IMF'ciler, büyük banka uzman ve yöneticileriyle işadamlarının bulunduğu bir masada, ihalenin simgesel mesajı ve ekonomiden son manzara konuşuldu."³⁴⁷

Peki bir neticeye varılmış mıydı acaba? "Kemal Derviş, 'Türki-

342. *Sabah*, 21 Mart 2001.

344. *Milliyet*, 21 Mart 2001.

346. *Yeni Şafak*, 21 Mart 2001.

343. *Hürriyet*, 21 Mart 2001.

345. *Radikal*, 21 Mart 2001.

347. Güneri Cıvaoğlu, *Milliyet*, 21 Mart 2001.

ye gerçeklerine uzak bir ithal prens' değil, 'bù işin altından kalkabilir' izlenimlerini veriyor. Hükümet'te Derviş'e karşı sürtünme kat-sayısı sıfırlanmış sanılmasın. Ama... Benimseme ve destek süreci hızlanmakta."³⁴⁸

Hürriyet gazetesi yazarı Fatih Altaylı ise "Derviş bonusu coş-kusu"na katılmayan ender isimlerden birisiydi. Gazetesinin "Krizi aşmada tarihi gün" manşetini tekzip edercesine, "Rantiyeye yüzde 50 kazandıran kriz" koyuyordu yazısının başlığını. Sonra da man-zaranın diğer tarafını gösteriyordu: "Öldük, bittik, yandık, geberdik, battık. Devlet bize destek olsun' diyen finans sektörü dün bir-denbire kendine geldi (...) Yaşasın rantiyenin zaferi. Yaşasın yeni-den hortlayan 'paradan para kazanma' dönemi."³⁴⁹

Altaylı'nın hesabı basitti aslında. Dolarlarını bozdurarak Hazine bonusu alan rantie, üç ayda yüzde 50 gelir elde edecekti. Üstelik dolar bazında!

"Gel keyfim gel. (...) Kâra bakın, paraya bakın, getiriye bakın. Peki bu para kimin cebinden çıkacak? Sizin, benim olsa yine iyi. Çocuklarımızın, çocuklarımızın!"³⁵⁰

Fatih Altaylı gibi düşünen bir başka isim de *Star* gazetesi yazarı Salih Neftçi idi: "Ve Hazine ihalesinin sonuçları açıklandı. Kâğıtlara 7.4 katrilyonluk teklif gelmiş... Hazine nominal 2.9 katrilyonluk kâğıt satmış... Bileşik faiz yüzde 193.7 çıkmıştı. Hazine ihaleyi atlatmıştı. Evet, Hazine yine ihalede başarılı oldu. Yatırımcı yine köşeyi döndü... Genç profesyonel yine çok iyi para kazandırdığını düşündü. İyi de... Kaç kere bu yoldan geçildi? Duvara nasıl çarpıldı?"³⁵¹

Le Monde ve "Hariçten Gazel"

Derken, kötü haberin bir kısmı *Le Monde*'dan geldi. "Elin Fransızı," sanki ihtiyacımız varmış gibi akıl veriyor ve üstüne üstlük, "Alaturka demokrasinin vakti doldu," diyordu. Alaturka demokrasiyi bırakıp "alafranga"sına geçsek rahatlayacaklardı anlaşılan. Sadece kendilerinin değil, bizim de 'rahat'layacağımızı düşünüyorlardı galiba. Tuvalet miydi bu demokrasi dedikleri nazenin? Alaturka-

348. a. g. y. 349. Fatih Altaylı, *Hürriyet*, 21 Mart 2001.

350. a. g. y. 351. Salih Neftçi, *Star*, 21 Mart 2001.

sını bırakıp alafrangasına geçmek de o kadar kolay mıydı ayrıca? Ki o bile, hiç de yürekten desteklenmemiştir memleketin mücavir alanlarında!

Hürriyet gazetesi yazarı Hadi Uluengin'in ifadesiyle, "Dünkü *Le Monde* neredeyse bir Türkiye özel sayısı gibi yayınlanmıştı."³⁵²

Birinci sayfadan başlayıp ikinci ve üçüncü sayfada devam eden ve tam dört makale içeren kapsamlı bir "haber"den dolayı *Le Monde*'u "Neredeyse bir Türkiye özel sayısı gibi" diye nitelemekte şaşırtıcı bir taraf yoktu. Ne var ki Hadi Uluengin'in bazı cümlelerinden bir şey anlamak mümkün değildi ve bu biraz şaşırtıcıydı işte.

Şöyle diyordu Uluengin: "Bana göre de *Le Monde*'daki yazıların en can alıcısını, Trean'ın 'alaturka demokrasinin vakti doldu' başlığıyla kaleme aldığı yorum oluşturunuyordu. Burada, biraz 'şerde hayır vardır' ilkesi hatırlatılırcasına, Derviş'in 'süper bakan' olmasının da ispatladığı gibi, iktisadi buhrandan çıkış arayışının, ülkemizdeki yenilikçi dinamiklerle frenleyici güçler arasındaki çelişkiyi ister istemez birincilerin lehine çözümlemeyeceği öngörülüyordu. Zaten Clarie Trean makalesini '...yukarıdaki veriler her şeye rağmen Türkiye için umutsuz olmamak gerektiğini ortaya koyuyor' diye noktalanmıştı."³⁵³

Türkiye'den değil belki ama yazıdan umutsuz olmamak için hiçbir neden yoktu doğrusu. "Şerde olan hayır" hangisiydi? Derviş'in "süper bakan" olması "şer" cephesini mi oluşturunuyordu işin, yoksa "hayır" cephesini mi? "Yenilikçi dinamikler"le "frenleyici güçler" arasındaki çelişki kimin lehine çözümlenecekti gerçekten de?

Muhtemelen gazetenin yayın yönetmeni Ertuğrul Özkök de pek bir şey anlamamıştı Uluengin'in yazısından ve bunun için, üstelik aynı gün, "Siyasette Derviş Profili"³⁵⁴ başlıklı bir yazı kaleme almıştı *Le Monde*'daki yorumları değerlendirmek amacıyla. Genel bir değerlendirmeydi belki bu, ama Uluengin'in yazısıyla kıyaslanamayacak ölçüde anlaşılırdı hiç değilse.

Anlaşılır olan bir başka şey daha vardı: Özkök, ilk kez bu kadar net bir biçimde "teknokratlar hükümeti"nden yana tavır alıyordu. "Siyasette Derviş profili" de, bu modelin adıydı bir bakıma. Çünkü "Derviş hareketi sadece ekonomik bir olgu olmakla kalmıyor, ses-

352. Hadi Uluengin, *Hürriyet*, 22 Mart 2001.

353. a. g. y.

354. Ertuğrul Özkök, *Hürriyet*, 22 Mart 2001.

sizce siyasi bir mecraya doğru kayıyor"du.³⁵⁵

Devam ediyordu Özkök: "Artık herkes, kendini bu yeni profile göre ayarlamak zorunda. Çünkü bu yeni imaj, Türkiye sınırları dışına da taşmaya başladı. Çünkü *Le Monde* Gazetesinin tesbiti doğrudur: 'Türkiye'de alaturka demokrasinin sonu gelmiştir.' Ulusal Program'ın ortaya koyduğu yeni standartlar, sadece siyasetçileri de değil, hepimizin davranış biçimlerini etkileyecektir. Etkilemek zordur.³⁵⁶

"Derviş Korkusu"

Zaman gazetesi yazarı Mustafa Ünal, sözünü sakınmadan daha ilk satırda koyuyordu olup biteni ortaya: "Ankara'da Kemal Derviş'in başarılı olmasından korkanlar var. Daha doğrusu ekonomide olası başarısının Derviş'i siyasi figüre dönüştüreceği düşüncesi bazıları'nı müthiş panikletiyor. Derviş'in çerçevesini çizdiği programı delmeye çalışanlar var. Bu düşünce eyleme de geçiyor."³⁵⁷

Benzer bir uyarıyı, üstelik aynı gün *Yeni Şafak*'ta Ahmet Taşgiriten'in, *Radikal*'de İsmet Berkan'ın yazılarında görmek de mümkündü. Yine *Yeni Şafak*'tan Cengiz Çandar ise "Derviş'e Dostane Tavsiyeler"³⁵⁸ başlığıyla iki gün üst üste kaleme aldığı yazılarda, başta Hüsamettin Özkan olmak üzere Ankara'daki "siyaset esnafı"na karşı uyarıyordu Derviş'i.

Sabah gazetesi yazarı Necati Doğru da, "Çelme takmaya başladılar! Derviş gider Mersin'e! Meclis gider tam tersine!"³⁵⁹ gibi hiç de kısa olmayan bir başlıkla, Ankara'da Derviş'e karşı ve/veya rağmen sahnelenen "misket havası"ndan söz ediyordu.

Şöyle diyordu Doğru: "Bugün yazının başlığı da biraz tuhaf oldu, bağışlayın. Fakat bu çok önemli bir konu ve bu yazıyı herkes okumalı, çoğaltıp faksalamalı, kahvehane duvarlarına, herkesin merak edip okuyacağı yerlere asmalı. Benim yazdığım bir yazı olduğu için değil, konuyu herkesin bilmesi gerektiği için... Ve her şeyi çok çabuk unuttuğumuz için..."

355. a. g. y. 356. a. g. y.

357. Mustafa Ünal, *Zaman*, 23 Mart 2001.

358. Cengiz Çandar, *Yeni Şafak*, 21-22 Mart 2001.

359. Necati Doğru, *Sabah*, 23 Mart 2001.

Halkın korkusu gerçekleşiyor. Halkın sağduyusu daha ilk gündən; 'Bunlar Kemal Derviş'i yaşatmazlar, bezdirir ABD'ye geri kaçırtırlar,' diye düşüncelerini dile getirmişti.

Bu kadar mı olur! Daha beş gün geçmedi. Korkulan başa geldi. Derviş'i çelmeliyorlar."³⁶⁰

Daha sonra sözünü ettiği "çelme"nin ne olduğunu anlatacağı Necati Doğru: "Derviş'i çağırıyorlar, adam vatanseverlik örneği sergiliyor, bilgisini, görgüsünü, yıllardır biriktirdiği ilişkisini ülkesi krizden kurtulsun diye halkın hizmetine sunuyor ve 'Acil Önlemler Paketi' hazırlıyor. Hükümetin üç ortağının üçü de ve üç ortağın üç lideri de; 'Bu paketin ve bu pakete bağlı olarak hazırlanacak ulusal ekonomik programın arkasındayız. Bu paket bütün ulusundur, hepimiz destek vereceğiz,' diyorlar.

Fakat beş gün geçiyor. Südece beş gün... Tam tersini yapıyorlar.

Kemal Derviş'in hazırladığı Acil Önlemler Paketi'nde; 'Devlet örgütünde kaynağı bulunmadan hiçbir yeni teşkilat kurulmayacaktır' diye açık-seçik-anlaşılr bir biçimde yazılmasına rağmen (...) Meclis Plan Bütçe Komisyonu, 'Denizcilik Müsteşarlığı ve Türk İşbirliği Kalkınma Ajansı Teşkilat Yasa Tasarıları'nı onayladı. Bu yasa tasarılarına göre, Denizcilik Müsteşarlığı kurulacak ve oraya 80 yeni personel alınacak."³⁶¹

Necati Doğru'nun verdiği bilgiye göre, tasarı, 25'i iktidara, 15'i muhalefete mensup komisyon tarafından onaylanmış ve Meclis Genel Kurulu'na gönderilmişti bile. Meclis Genel Kurulu'nda ise hiç değilse birkaç kişi, sahnelenmek istenen "misket havası"nın farkındaydı. Üstelik bunlar biri de ANAP milletvekili Nesrin Nas'tı.

Komisyon kararına itiraz eden Nesrin Nas, şunları söylemişti: "Acil ekonomik paketi hazırlayıp devlet kadrolarını büyütmeyeceğiz diye topluma ve bütün dünyaya söz verdik. Bu, hükümetin verdiği bir sözdür. Bu söze rağmen biz burada devlet kadrolarını büyütecek yasa tasarılarını geçirip, Genel Kurul'a 'onayla' diye gönderiyoruz. Çelişkiye düşüyoruz. Güvenilirliğimizi zedeliyoruz."³⁶²

Ne var ki, pek fazla kulak veren olmamıştı Nas'ın bu sözlerine. Netice itibariyle tasarı kabul edilmişti. Necati Doğru'nun verdiği bilgiye göre, "Meclis'te devletin kadrolarında şişirme yaratacak 60'a yakın yasa tasarısı bekliyordu."³⁶³

Hürriyet'in yayın yönetmeni Ertuğrul Özkök'e bu başlığı attıran da bu türden gelişmelerdi işte. Kemal Derviş Misak-ı Milli sınırlarının dışına çıkar çıkmaz ayak oyunları ve tezirat başlamış, adam yeme makinası harekete geçirilmişti. Üstelik, yabancı da değildi, ANAP Genel Başkanı Mesut Yılmaz gibi bildik isimlerdi bunlar...

Özkök, bu gibi isimlerin alması gereken mesajı, gayet net bir biçimde koyuyordu ortaya: "Derviş, kendisini siyasetten uzaklaştırma planı yapanlara şu cevabı veriyor: 'Ölünceye kadar siyasetteyim.' Onun 'şimdilik' söylemediği cümleyi de biz tamamlayalım: 'Hesabınızı buna göre yapın.' Aslında 'hesabını buna göre yapması gerekenlerin' fazla hareket imkânları da yok. Çünkü Türkiye'de siyaset 'yeniden belirleniyor'. Mevcut siyasi yapı, 'Derviş'i yemeye uğraştıkça, kamuoyunda tam aksi etki yaratacaktır. (...) 'Kemal Derviş'i kaçırmak' için yapılan her manevra, çevrilen her dolap, bumerang gibi yapanın üzerine dönecektir. Halk keşfettiği lider adayını siyasetçiye yedirmeyecektir."³⁶⁵

Yazısını "bumerang" metaforu üzerine kuran bir başka isim de Hasan Cemal'di. Ankara'daki "kurtlar sofrası"na düşen Derviş'e yönelik hesaplara dikkat çeken Cemal, Derviş'in büyük bir şans olduğunu hatırlatıyor ve bir anlamda gözdağı veriyordu: "Doğru olan, koalisyon ortaklarının ortak siyasal desteklerini hiçbir kuşkuyla meydan vermeyecek biçimde Derviş'in arkasında toplamalarıdır. Yeni ekonomik programın gerektirdiği yoğun yasama faaliyeti için Meclis'i büyük bir hızla çalıştırmalarıdır. Toplumun Derviş ile ilgili ruh hali iyi okunursa, ona karşı bu gibi biraz da yaratıcılıktan yoksun ayak oyunlarının ters tepeceği söylenebilir. Kısacası: Yapay gündemlerle Derviş'in yıpratılmak istenmesi, Ecevit hükümetine de bir fayda sağlamaz; Türkiye'ye yararı olmaz; ayrıca bu gündemlerin sahiplerine bumerang gibi vurması ihtimali de az değildir."³⁶⁶

Hürriyet'ten Tufan Türenç de Kemal Derviş'e yönelik oyunlara ayırmıştı sütununu o gün: "Halk daha işin başında durumu çaktı: 'Bu liderler ve politikacılar bu adamı yer. Buna iş yaptırmazlar.'

364. Ertuğrul Özkök, *Hürriyet*, 24 Mart 2001.

365. a. g. y. 366. Hasan Cemal, *Milliyet*, 24 Mart 2001.

Halkın bu yüzde yüz doğru olan önsezisine şu eklenebilir: 'Eğer Derviş engellenmez de başarılı olursa bu kez o liderleri yer ve Türkiye'nin tartışmasız tek lideri olur.'³⁶⁷

Sabah'tan Bilal Çetin de "Siyasetin Derviş rahatsızlığı" adını verdiği yazısında, Ankara'da yaşanan korkuları, tereddütleri ve öfkeleri seriyordu gözler önüne: "Henüz çok fazla açığa vurulmamış olsa dahi Derviş'e karşı müthiş bir kıskançlık havası hakim Ankara'da. Hatta o kadar ki, yeni ekonomik programın da başarısız olmasını dileyenler bile var bugün. Çünkü program başarısız olursa, o zaman Derviş'in siyasi iddiası veya Derviş üzerinden yapılmakta olan siyasi hesapların da çökeceği varsayımı, krizden çıkış çabaları karşısında önemli bir tehdit haline geliyor."³⁶⁸

Aynı gazeteden Okay Gönensin de aynı konudan söz ediyordu "Adam yeme makinesi" başlıklı yazısında. Türkiye'de mevcut olan "Doğulu" siyaset tarzına değinen Gönensin, ayak oyunlarının gerisinde yatanın da aynı zihniyet olduğunu vurguluyordu. Kendi içinden bir çözüm üretemeyen siyaset, "Derviş'li çözüme direnerek" ayağının altındaki zeminin kaymasını önlemeye çalışıyordu: "Türkiye'nin gerçek ağırlığını kaldıramayan siyasi yapı kendini koruma 'savaşları' çıkarmaya çalışmaktadır. Kemal Derviş'e ve onda siyasi yenilenme umudu görenlere gönderilen mesaj, bu savaşın bir parçasıdır."³⁶⁹

Yeni Şafak'tan Cengiz Çandar ise Derviş'e karşı bir tür "kutsal ittifak" oluşturulduğunu ve bu oluşumun onu yıpratmak için her türlü yöntemi 'meşru' kabul ettiğini vurguluyordu: "Böylesine çok yönlü kumpaslara başvuran 'kutsal ittifak', herşeye rağmen Derviş'i yok edemeyebilir. Zira, Türk halkının nezdinde sıfırı tükettiler. Daha da ilginç, Washington'da da sıfırı tüketmiş durumdalar. Geçen yıl Washington'daydım, durumları böyle değildi. Şimdi yine Washington'dayım ve üzerlerine 'çarpy çizildiğini' görebiliyorum."³⁷⁰

367. Tufan Türeng, *Hürriyet*, 24 Mart 2001.

368. Bilal Çetin, *Sabah*, 24 Mart 2001.

369. Okay Gönensin, *Sabah*, 24 Mart 2001.

370. Cengiz Çandar, *Yeni Şafak*, 24 Mart 2001.

Çoklarının gözünden kaçmıştı ne yazık ki. Kemal Derviş, 15 yasanın acilen Meclis'ten geçmesi gerektiğini ilk kez TISK ziyareti sırasında telaffuz etmişti yüksek sesle. *Finansal Forum* gazetesinde Levent Çağlar imzasıyla yer alan habere göre³⁷¹ Derviş, Amerika'ya gitmeden tam bir hafta önce belirtmişti üstelik bunu. Aynı sözlerin Washington'da telaffuz edilmesi farklı bir etki yaratıyordu demek ki. Yine öyle olmuştu işte!

Kemal Derviş, Washington'daki Amerikan Türk Konseyi (ATC) toplantısında yaptığı konuşmada 15 günde 15 yasanın TBMM'den geçmesi gerektiğini belirtmiş ve dananın kuyruğu da kopmuştu. Arkasından da gazetecilere söylemişti aynı şeyleri Kemal Derviş:

"Hükümetin Meclis'i hızla çalıştırıp 15 yasa'yı 15 Nisan'a kadar çıkarması gerekiyor. Bunu yaparsak ihtiyacımız olan parasal desteği alabiliriz. Uygulanacak ekonomik program için bu değişiklikler hayati önemde şart oldu. Bu değişiklikler yapılmadan uluslararası finans kuruluşlarının Türkiye'ye yardımda bulunması imkânsız gibi. Şayet acilen bu değişiklikleri yapmazsak durum çok daha kötüleşecek. 15 Nisan tarihine kadar destek kararı gelmezse ortada ciddi bir sorun var demektir."³⁷²

Kemal Derviş'in Washington'dan yaptığı açıklamalar, biraz geç ulaştı Ankara'ya. Ama aradaki mesafenin uzunluğu yüzünden değil, zihniyet farklılığı yüzünden! Zihniyet farklılığını en somut biçimde gösteren sözler ise hiç kuşku yok ki Başbakan Yardımcısı ve MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli'ye aitti: "Devlet işleri aceleye gelmez."³⁷³

Bahçeli'nin her iki "devlet"i birden kastettiği aşikârdı!

Ve arkasından da eklemişti: "Kimse bize bir şey dikte ettiremez!"³⁷⁴

Sanki Kemal Derviş başkasına "dikte ettirilmişti..."

Bir bardak suda fırtına koparmak için bahane arayan "Kayıkçı Kul Mustafa" takımı, fırsatı kaçırmayacaktı. Kolayca tahmin edilebileceği gibi, gelişmeleri büyük bir dikkatle izleyen Washington olmayacaktı geri adım atan. Derviş'le birlikte ABD'de bulunan ga-

371. *Finansal Forum*, 22 Mart 2001.

372. *Cumhuriyet*, 28 Mart 2001.

373. *Sabah*, 28 Mart 2001. 374. a. g. y.

zetecilerden *Yeni Şafak* gazetesi yazarı Fehmi Kuru, Derviş'in, "Ev ödevimizi Nisan ortasına kadar tamamlayamaz ve beklediğimiz kaynağı bulamazsak Eylül-Ekim'de yeni bir krizle karşılaşmaya hazırlanalım,"³⁷⁵ uyarısında bulunduğunu söylüyordu söz gelişi.

Kuru'ya göre, ABD'nin amacı çarpık siyasi sistemi sınamak ve Derviş'in arkasında gerçek anlamda siyasi destek olup olmadığını anlamaktı.

Sabah gazetesi yazarı Ali Bayramoğlu, "Seferber olmak" başlıklı yazısında, "Kemal Derviş kurtuluş reçetesini ilan etti. 15 gün içinde 15 yasanın çıkması gerektiğini, aksi takdirde çözümsüzlüğe düşüleceğini ifade etti Amerika'da. Derviş, işin ucunu görüp 'kişisel bir politika'nın, 'başarısızlık da sorumluluk da benim değil'in mesajını mı veriyor yoksa siyaseti ve siyasetçiyi dışarıdan uyarma yoluna mı gidiyor, bilemeyiz," diyor ve şöyle sürdürüyordu sözlerini: "Bildiğimiz, Derviş'in karşısına siyasetin dikildiği ve dikileceği..."³⁷⁶

Yine aynı gazeteden Okay Gönensin ise "Bu on beş gün, bu yüzden kritik on beş gündür," dedikten sonra ekliyordu: "Ekonomik kurtuluş savaşını kendi kurtuluş savaşlarına çevirmeye çalışan siyaset esnafı hiçbir inandırıcılıklarının kalmadığını göremediği gibi 'karnından konuşmaya' devam ediyor. Görüşü, ufku olmayan bu grup, siyaseti kamu kaynaklarını çarçur etmek, eşi dostu işe yerleştirmek ve bol bol 'vatan millet' nutku atmak sanıyordu. Hayat onları hızla kenara itiyor."³⁷⁷

İkinci Hüsamettin Özkan Krizi

Gönensin haklıydı belki ama "hayatın hızla kenara itemedikleri" de vardı. Bunlardan birisi, Başbakan Yardımcısı Hüsamettin Özkan'dı söz gelişi. Yani Kemal Derviş'in "Siyasette Hıcam'dır!" diyerek, kendisine yönelik beklentilerde sarsıntılar yarattığı ve pek çoklarını hayal kırıklığına uğrattığı isim. Ankara kulislerinde dolaşan isimle "Rasputin!"

Derviş'in de Türkiye'de bulunduğu günlerde, önce küçük bir

375. Fehmi Kuru, *Yeni Şafak*, 28 Mart 2001.

376. Ali Bayramoğlu, *Sabah*, 28 Mart 2001.

377. Okay Gönensin, *Sabah*, 28 Mart 2001.

haber yer aldı gazetelerde. Reel sektör temsilcileri Ankara'ya gidecekler ve Başbakan Yardımcısı Hüsamettin Özkan'la görüşerek, 31 Mart'ta ödemeleri gereken yüksek faizle ilgili sorunlarını çözmeye çalışacaklardı.³⁷⁸

İyi ama tuhaf bir durum yok muydu ortada?

Bankalar, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu'na (BD-DK), BDDK da Kemal Derviş'e bağlı olduğuna göre, Hüsamettin Özkan'la görüşmek de neyin nesi oluyordu? Derviş yeniden, "Hocam'dır, önce o, sonra ben!" dediyse mesele değildi de, böyle bir beyanı da yansımamıştı medyaya.

Yok eğer, Kemal Derviş o günlerde yurtdışında bulunacağı için reel sektör temsilcileri Özkan'la buluşmaya karar vermişlerse, bundan Derviş'in haberi var mıydı acaba? Belki de doğrudan hükümete müracaat edilmiş, hükümet de Derviş'in yokluğunda, "Hocam" dediği Özkan'ı görevlendirmişti. Özkan'ın "banka" işlerinden gayet iyi anladığını ise kundaktaki çocuk bile biliyordu, şayet zaman zaman televizyonun karşısında unutuluyorsa...

Ne var ki, durumun pek de böyle olmadığı ortaya çıkacaktı çok geçmeden. Çünkü Özkan, reel sektör temsilcilerine, "Başbakanımız müsaade ederse, sorunun çözümü için devreye girerim,"³⁷⁹ diyerek kaçırmıştı lafı ağzından. Yani Başbakan Ecevit'in haberi yoktu bu işten. Onun haberi olmadığına göre, muhtemelen Kemal Derviş'in de yoktu.

Hüsamettin Bey, "Özkanlık"larından birini daha gerçekleştireyordu anlaşılan. Ne var ki, bu kez pek başarılı olduğu söylenemezdi. Ecevit, ya durumu fark ettiği için veya durum kendini fark ettirdiği için Kemal Derviş'in beklenmesi gerektiğini söylemişti.

En az bunun kadar, hatta belki bundan daha ilginç olan bir şey daha vardı: Mesut Yılmaz da desteklemişti Ecevit'in kararını. Serpil Çevikcan imzalı haber şöyle devam ediyordu:

"Devlet Bakanı Kemal Derviş, ABD'de temaslarını sürdürürken, dün 'ekonomik kriz' gündemiyle toplanan Bakanlar Kurulu'nda Başbakan Yardımcısı Hüsamettin Özkan ve bazı bakanların somut karar alma önerileri, Başbakan Bülent Ecevit ve yardımcısı Mesut Yılmaz tarafından 'Derviş olmadan olmaz' gerekçesiyle reddedildi. Ecevit'in bu tutumu, 'Ekonomiyle ilgili kararlar Kemal

Derviş by-pass edilerek alınamaz' mesajı olarak yorumlandı. Yaklaşık iki saat süren toplantıda Başbakan Yardımcısı Hüsamettin Özkan'ın reel sektörün taleplerinin müzakereye açılması gerektiğini dile getirdiği ve banka faizlerinin indirilmesi hususunda hükümetin devreye girerek bir karar alması gerektiğini savunduğu öğrenildi.

Özkan'ın bu önerisini destekleyen bazı MHP'li ve ANAP'lı bakanların da ivedi ekonomik kararlara ilişkin olarak toplantıda müzakere açılarak karar verilmesi önerisini dile getirdiği belirtildi. Bunun üzerine Başbakan Ecevit'in araya girerek şunları söylediği kaydedildi: 'Şimdi karar almamız Sayın Derviş yokken yanlış olur. Bunun için ilk değerlendirmeleri Sayın Derviş'in dönüşü sonrasında Yüksek Planlama Kurulu'nda yapalım. Sayın Derviş'in getireceği bilgiler ışığında hareket etmemiz gerekiyor. Çünkü talep edilen şey kaynak gerektiriyor. Sayın Derviş'in bulunmadığı bir kurulda karar almamız yanlış olur.'³⁸⁰

Hüsamettin Özkan'ın, Derviş'in yokluğunu fırsat bilerek yapmak istediği gövde gösterisi, yanına bazı MHP'li ve ANAP'lı bakanları da aldığı halde (DSP'liler ne yapıyordu acaba?), başarılı olamamış ve muhtemelen bir sonraki hamleye gelmişti sıra. Bir sonraki hamle ise hiç de bu kadar masum olmayacaktı; saha ve iklim koşulları itibariyle...

Yasalar, Tasalar ve Kasalar

Ankara ile Washington arasındaki "15 günde 15 yasa krizi" giderek derinleşiyor, derinleştiği yetmezmiş gibi farklı boyutlar da kazanıyordu. Devlet Bahçeli'nin arkasından, Başbakan Ecevit de benzer bir açıklama yapmıştı: "15 günde 15 yasa çıkmaz!"

İşte Kemal Derviş'in yurt içinden ve dışından vermeye çalıştığı bütün mesajlarda, altını çizmekle yetinmeyip üstünü de boyadığı "siyasi destek" tam da böyle bir durumda gerekli değilse eğer, başka hangi durumda gerekli olacaktı ki? Üstelik, Derviş'in "siyasi destek" talebinde bulunduğu esas adres Ecevit değil, Bahçeli ve Yılmaz'dı.

Önce Bahçeli, arkasından da Ecevit kestirip atmıştı: "Devlet iş-

leri aceleye gelmez, 15 günde 15 yasa çıkmaz!"

Mesut Yılmaz ise en önemli siyasi manevralarından birini daha gerçekleştireliyordu: Susuyordu!

Başbakan Ecevit, "15 günde 15 yasa çıkmaz," dedikten sonra sitem dolu bir başka cümle daha sıkıştırmıştı dudaklarının arasından çıkacak kelimelere endeksli teyplere, kameralara, dolara ve borsaya: "Sayın Derviş'le Washington'a gittiğinden beri görüşmedik."³⁸¹

Gazeteler için bundan daha güzel malzeme olur muydu? "Memleketin jeostratejik konumu" dolayısıyla, *Hürriyet* ve *Milliyet* değil, *Sabah* manşete taşıyacaktı "haber": "Derviş'le ilk kriz."³⁸²

Sabah, Ecevit-Derviş krizini manşete taşımakla yetinmemiş, gazetenin Ankara temsilcisi Bilal Çetin, Başbakan Ecevit'le görüşmüştü bir de. Ecevit, Derviş'in "15 günde 15 yasa" talebini yeniden eleştirirken, "siyasi deneyimsizliğine" atıfta bulunma gereği hissetmişti nedensiz. *Sabah*'ın seçtiği kelimeler, seçimin rasgele yapılma-
dığını gösteriyordu doğal olarak: "Acemi hatası."³⁸³

Bilal Çetin'in ifadesine göre, "İki ABD turunun ardından ayaklar suya ermeye, aşırı yükseltile beklenenler hayal kırıklıklarına dönüşmeye başlamıştı" bile. Kemal Derviş'in Washington'da yaptığı açıklamalar, "bu psikolojik atmosfere bomba gibi düşmüş, sınırların gerilmesine, borsanın düşmesine, kurların yükselmesine" sebep olmuştu. Üstelik, yakın geleceğe ilişkin soru işaretleri de gide-
rek artıyordu.³⁸⁴

Ne var ki, bunlar Çetin'in kendi "gözlemleri"ydi. Ecevit ise şöyle diyordu: "Niye böyle bir açıklama yaptığını ben de anlayabilmiş değilim. Belki deneyimsizliğinden, belki de isteyince olur diye düşünmüş olabilir. Bu keskin açıklama ile hem aradığımız dış krediyi hem de yasaların çıkmasını hızlandırabilirim diye düşünmüş olabilir. Ama kamuoyu, piyasalar hoş karşılamadı bu açıklamayı. Hem kamuoyu hem de piyasalar şaşırdı. Borsa düşmeye, döviz kurları yükselmeye başladı."³⁸⁵

Söyleşinin devamından, Kemal Derviş'in o gün Ecevit'i arayarak bilgi verdiğini de öğreniyorduk yorumsuz bir biçimde. Halbu-

381. *Radikal*, 28 Mart 2001. 382. *Sabah*, 29 Mart 2001. 383. a. g. y.

384. Bilal Çetin, *Sabah*, 29 Mart 2001. 385. a. g. y.

ki, çok değil, bir gün önce "Sayın Derviş'le Washington'a gittiğinden beri görüşmedik," demiş, bunun üzerine "hem kamuoyu, hem de piyasalar şaşırmişti".

Şaşırın ve bu şaşkınlık içinde Kemal Derviş'e karşı sesini yükselten bir başka isim de Güngör Mengi idi: "Kalp krizi geçirmiş hasta kumara oturmaz. Oturmaya mecbur kalsa bile ikide bir rest çekmez. Derviş bu yanlış yaptı. (...) Kemal Derviş, '15 Nisan'a kadar 15 yasa çıkmaz ve dış destek gelmezse bu iş olmaz' diyerek sanıyorduz, içerde iktidar gruplarına dışarıda IMF'ye karşı bir 'çok tedavisi' uygulamak istedi. Ama unuttu ki, krizlerle güvenini kaybetmiş olan piyasalar böyle şokları kaldıracak halde değildir. İşte silah geri tepti. Büyük bir güven desteği ile gelen Derviş 3 ay süreli bir kredi almışken şimdi kendi yanlış ile bu vadeyi 15 Nisan'a indirmiştir. Yazık değil mi? (...) Derviş, siyasi desteğin yetersizliğinden şikâyet edemez. Bakan yapılmakla kalmamış, ekonomi yönetiminin kritik yerlerine istediği adamlar oturtularak takımını kurmuştur."³⁸⁶

"Ankara Uyuma, Programa Sahip Çık!"³⁸⁷

Stadyumlardan veya miting meydanlarından hatırlanabilecek bu slogan, bu kez bir gazetenin, *Milliyet*'in manşetini süslüyordu. "Program" dediği de Kemal Derviş'in programıydı kolayca tahmin edilebileceği gibi. *Milliyet*'te somut bir tavır değişikliği gözleniyordu.

Çok değil, birkaç gün önce Tuncay Özkan'ın kaleminden, Mesut Yılmaz'ın kelâmından "Derviş iki yıl içinde ABD'ye döneceğim dedi," haberini manşete taşıyıp tekzip üstüne tekzip yiyen, bir de dezenformasyona alet olmakla suçlanan aynı gazete değildi sanki. En azından ilk sayfada takınılan tutum veriyordu böyle bir izlenimi. Çünkü *Milliyet* hükümeti hedef almıştı ve Kemal Derviş'i destekliyordu Washington'da yaşanan gelişmeler konusunda.

"15 günde 15 yasa," "Bal gibi olur"du *Milliyet*'e göre:

"Ankara uyuma, programa sahip çık... Hükümet, dış destek için şart koşulan 15 yasanın 15 günde çıkmasının imkânsız olduğunu söylüyor. Oysa Arjantin, gerekli yasaları bir günde çıkardı."³⁸⁸

386. Güngör Mengi, *Sabah*, 29 Mart 2001.

387. *Milliyet*, 29 Mart 2001. 388. a. g. y.

Başbakan'a yöneltilen eleştirinin üslûbu da farklı değildi üstelik: "Derviş, dış kaynak bulma şartlarını net bir dille vurguladığı halde, Ecevit, 'yardım için somut bir haber gelmedi' dedi. Grup konuşmasında ise Meclis'in son dönemde çalışmaları tavsattığını itiraf etti."³⁸⁹

Hürriyet ise tam anlamıyla farklı bir âlemdi. *Medyakronik*'in ifadesiyle, "Tam böyle bir günde, yani Derviş'e desteğin başından beri en geri noktasına ulaştığı bir günde, *Hürriyet*'in 'söz veriyoruz' manşeti hayli ilginçti."³⁹⁰

"Söz veriyoruz... Koalisyon partilerinden millete tarihi söz: Devlet Bakanı Derviş'in ekonomik programına ve gerekli yasaların çıkmasına tam destek vereceğiz."

Hemen altında da, daha bir gün önce, "15 günde 15 yasa çıkmaz," diyen Başbakan Ecevit'in "Bizde hiç fire olmayacak," dediği yer alıyordu. Daha da ilginç, bir miktar trajik, bir miktar komik ve bir arada traji-komik olanı Devlet Bahçeli'nin "Engellemek ihanettir," sözleriydi. "Devlet işleri aceleye gelmez," diyen bir başkasıydı sanki.

Doğrusu istenirse, *Medyakronik*'te de belirtildiği gibi, kimse ortaya çıkıp da öyle "Söz veriyoruz," diye iri iri konuşmuş filan değildi. Hatta biraz kurcalansa, herkesin kendi görüşünde 'ısrarlı' olduğu da çikabilirdi ortaya.

Peki ne olmuştu da böyle bir manşet çıkmıştı ortaya? Ne olacak, *Hürriyet*'in tercihiydi o sadece. "*Hürriyet*, Ecevit'in DSP grubunda, Yılmaz'ın ANAP grubunda konuya ilişkin sözlerini almış, bunlara Ertuğrul Özkök'ün MHP Genel Başkanı'yla yaptığı bir görüşmeyi ekleyerek bir enstalasyon-manşet gerçekleştirmişti. Tabii ki kimse 'söz veriyoruz' falan dememişti, onu *Hürriyet* öyle münasip görmüştü."³⁹¹

Zaten Ertuğrul Özkök de anlatıyordu manşeti neden ve nasıl oluşturdıklarını: "Washington ve İstanbul'daki Türk iş çevrelerinden bu sesler yükselirken, Ankara'da da Derviş'le ilgili hava değişiyordu. Ya da, koalisyon üyeleri destek konusunda daha yüksek ve kararlı konuşmaya başlamıştı. Ankara'daki tablo şöyleydi: ANAP grubu bir gece önce sabaha kadar çalışıp, 'halka taahhütte bulunma' kararı almıştı. Mesajları şuydu: 'Ekonomik reform kanunlarını ge-

çirme konusunda halka taahhütte bulunuyoruz.'

Aynı saatlerde Başbakan Bülent Ecevit de benzer şiddette destek mesajları veriyordu. Bu durumda gözler MHP'ye çevrilmişti. İşte böyle kritik bir anda Başbakan Yardımcısı Devlet Bahçeli ile görüşüyorum (...) ANAP ve DSP, kanunlar konusunda 'milletle taahhütte bulunurken' Bahçeli'nin bu sözleri acaba biraz zayıf bir destek olarak mı kalıyor? MHP Genel Başkanı, 'Kesinlikle değil' diyerek şunları söylüyor: 'Bu dönemde, kimsenin şahsi nefsinin partinin nefsi, şahsî siyâsi menfaatlerini parti menfaati haline getirmeye hakkı yok. O nedenle bunun altında bir siyâsi menfaat aramamız söz konusu olamaz.'³⁹²

Gerisini *Medyakronik*'ten aktarıyoruz: "Dün, *Hürriyet* yazışlarının 'söz veriyoruz'u manşete taşımak için epeyce uğraştığı anlaşıyor. Ama söyleyelim: Hiç ikna edici olmamış. O kadar ki, gazetesinin Ankara'yı ve Ankara siyâsilerini en iyi tanıyan iki yazarı, Özkök'ün çizdiği bu 'Ankara tablosu'nun tam tersini anlatıyordu dün:

'1. Ulusal Kemal Derviş Oyunları'nı teşhir niteliğindeki iki yazıdan biri Enis Berberoğlu'na, öbürü Erdal Sağlam'a aitti.

Berberoğlu, 'Halk bu oyunda yok' başlıklı yazısında şöyle diyor: 'Beklenen, korkulan çatlağın ucu gözüktü... Siyâsi otorite, Kemal Derviş'in bizzat liderlere onaylattığı acil önlemler paketinde ipe un sereceği sinyalleri vermeye başladı. Siyâsi alınganlığın sebebini anlamak zor değil... Son yirmi yıldır bu ülkeyi en fazla bin kişilik güruhla yönetmeye alışık müflis siyaset esnafı, sadece ve sadece kamuoyu desteğini arkasına alarak reforma niyetli yeni politikacı tipine içten içe tepki gösteriyor, ama muhalefeti açığa vurmaya henüz cesaret edemiyor. (...) Ortada siyasi patronluk sorununu vardır, Kemal Derviş iç ve dış dinamiklere, halka yaslandıkça hükümetten uzağa düşüyor.'

Kemal Derviş'in ABD'den çektiği 'yarın çok geç olur' restini ve uyarısını da 'fevkalade yerinde bulduğunu' söyleyen Berberoğlu, yazısını şöyle bitiriyor: 'Halk bu oyunda yok. Kemal Derviş de siyasetin kirli aile fotoğrafına girmeye niyetli gözüküyor. Demek ki iki seçenek var: a) Daha güçlü bir parlamento dışı muhalefet siyaset esnafını hizaya getirebilir, b) Veya Derviş kırmızı plakayı bırakıp aramıza katılır, devamına sonra bakılır.'

Görüldüğü gibi, Enis Berberoğlu'nun gördüğü 'Ankara tablosu'nun *Hürriyet* yazışları ve genel yayın yönetmeninin gördüğü tabloyla hiç alâkası yok.

Aynı fark Erdal Sağlam'la öbürleri arasında da var. Şöyle yazıyor Sağlam: 'Başbakan, kendi bakanının söylediğinin aksine '15 günde 15 yasa çıkmaz,' diyor. Bir parti kapalı grup toplantısında ekonomik durumu değerlendiriyor. Partideki iki eski bakan, kendileri bakan olamadılar diye Derviş'e yükleniyor. Açıkça söylemiyor, ama liderleri de, Derviş'i yıpratmak için gizli komplolar kurmaya devam ediyor.' Yanlış okumuyorsunuz: Sağlam'ın sözünü ettiği ve grup toplantısını anlattığı 'bir parti', Ertuğrul Özkök'ün 'millete tahhütte bulundular,' dediği ANAP'tır."³⁹³

"Mükemmel Back Hand'ler..."

Memleket coğrafyasında "yaratıcılık"ın sınırı yoktu doğrusu. Tam "sıfat devri" kapandı denilirken çıkagelmişti yenisi: "Agassi Derviş"ti artık o ve "mükemmel *back hand*"leri sayesinde korttan nâmağlup ayrılmıştı."³⁹⁴

"Yeşil şort, gri uzun kollu sweet ve beyaz spor ayakkabılarıyla korta çıkan Derviş..." SBF Dekanı Prof. Dr. Celâl Göle, Başkent Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Selami Sargut ve Botaş Genel Müdürlüğü Finansman ve Krediler Şube Müdürü Cengiz Ediger'le birlikte Ankara Tenis Kulübü'nde tenis oynamıştı. Tenis kulübünde çiftetelli oynayacak değildi ya!

Taki Doğan'ın haberinde yer alan bilgilere göre, Göle ve Ediger, Derviş'in ODTÜ ve Hacettepe üniversitelerinde öğretim üyeliği yaptığı yıllardan beri arkadaşları ve eş-dost arasında sık sık tenis oynamalarıyla tanınıyorlardı. "Prof. Selami Sargut'un ise takıma yeni katıldığı"³⁹⁵ öğrenilmişti.

"Maçtan sonra Derviş'in tenis performansını değerlendiren rakipleri de" uyuşlardı medyanın sıfat düşkünlüğüne: "Süpermen gibi"ydi Derviş!

Memleketin ondan beklediği de "süpermen gibi" olmasıydı zaten. Sadece tenis kortlarında değil elbette...

393. *Medyakronik*, 29 Mart 2001.

394. *Sabah*, 2 Nisan 2001. 395. *a. g. y.*

Daha sonra, Derviş'in, "Türkiye'ye geldiği günden beri fırsat buldukça akrabalarıyla yemekte bulunduğu" bilgisini edinecektik. () akşam da öyle yapmış, "akrabası" Müge ve Halil Kuyaş çiftinin Domino's Pizza'dan sipariş ettiği "5 kişilik karışık pizza ve tavuk kanadı"nı afiyetle yemişlerdi.

Haberde, Domino's Pizza'ya ne kadar hesap ödendiğine dair (16 milyon!) detay dahil, hiçbir unsur ihmal edilmemişti. Ne var ki haberin herhangi bir yerinde *back hand*'in ne olduğuna dair küçücük bir ipucu bile yoktu...

Can Dündar'ın "Kortta bir bakan"³⁹⁶ başlıklı yazısında bulunabilirdi belki *back hand*'e dair bir bilgi: "Kemal Derviş'i Pazar günü Kavaklıdere Tenis Kulübü'nün kortunda yeşil şort, gri eşofman üstü ile duble maç yaparken ve etkili back hand'leriyle rakiplerini çöktürken görünce çok sevindim."³⁹⁷

Hemen fark edildiği gibi, Dündar'ın yazısı, *Sabah*'ın haberinde ki yanlışları düzelterek başlıyordu işe. Bir kere "Ankara Tenis Kulübü" değildi hem Kemal Derviş ve arkadaşlarının, hem de Can Dündar'ın tercih ettiği; "Kavaklıdere Tenis Kulübü"ydü...

Derviş'in kıyafeti konusunda da bazı teknik anlaşmazlıklar vardı. Haklarını teslim etmek gerekir ki, "yeşil şort" konusunda bir görüş ayrılığı yoktu. Ancak *Sabah* muhabiri Taki Doğan'ın "gri uzun kollu sweet" dediği her neyse, Can Dündar, "gri eşofman üstü" olduğunu söylüyordu onun.

Can Dündar bir başka "teknik ayrıntı"ya daha giriyordu artık neden ihtiyaç duymuşsa: "Sadece o gün aynı kortta maçı olan bir tenisseven olarak değil; aynı zamanda, herkesin mesleği dışında da ilgi alanları olması gerektiğine inanan bir insan olarak"³⁹⁸ sevinmişti.

Devam ediyordu Dündar: "Ülkenin geleceğine, siyasete, ekonomiye, diplomasiye hükmedenlerin, gerilimlerini azaltacak, beyinlerini açacak, yaratıcılıklarını pekiştirecek uğraşları yoksa, sanatla, bilimle, sporla, doğayla, kısacası hayatla ilişkileri kopuksa, hayatımıza sağlıklı bir şekilde yön vermeleri beklenebilir mi?"³⁹⁹

Arkasından da *Truman Show*'dan *Vizontele*'ye, *Komser Şekspir*'den Amin Maalouf'a, *Öküz*'den Kardeş Türküler'e, Ece Ay-

396. Can Dündar, *Milliyet*, 3 Nisan 2001. 397. a. g. y.

398. a. g. y. 399. a. g. y.

han'dan Fazıl Say'a uzanan hayli geniş ve hayli renkli entelektüel bir ufuk turu atıyordu Dündar. Merak ettiği, Cumhurbaşkanı Sezer veya Başbakan Ecevit'in "en son ne zaman dosyalardan kafalarını kaldırıp" bu tür faaliyetlere katıldıklarıydı.

Ve soruyordu Dündar haklı olarak: "Hayatımıza hükmedenler hayattan ne kadar kopuklar farkında mısınız? Hayatımızı bu hale getirmelerinin nedeni bu kopukluk olmasın sakın?"⁴⁰⁰

Türkiye'de yaşanan "hayat" buysa şayet, haklıydı Can Dündar, "hayatımıza hükmedenlerin hayattan kopuk" oldukları doğrudur.

Peki ama Türkiye'de yaşanan "hayat" bu değilse veya bunlardan ibaret değilse şayet, gazeteciler dahil, "hayatımıza hükmedenlerin hayattan kopuk" olduklarını kim söyleyecekti? Çürük meyva ve sebze toplamak için, kimseye fark ettirmeden Salı Pazarı'nın dağılmasını bekleyen öğretmenler mi? Yoksa sabahın köründe Halk Ekmek bayilerinin önünde kuyruğa giren "Öteki Türkiye" sakini emekliler mi?

Dündar'ın sorusunu tersinden sormak gerekirse, "Hayatımıza hükmedenlerin hayatımızı bu hale getirmelerinin nedeni bu kopukluk olmasın sakın?"

Derviş'in uzmanlık alanının hangisi olduğunu hatırlayan var mıydı acaba?

"Biri Bizi Uyutuyor"⁴⁰¹

Sabah gazetesinin manşeti buydu. Kastedilen de Kemal Derviş'ten başkası değildi elbette.

Sürmanşetten verilen habere göre, krizin üzerinden tam 42 gün geçmişti ve dolar 1 milyon 250 bin liraya vurmuştu. "Halk şaşkınlık içindeydi, ekonomi bitkisel hayata girmek üzereydi," ama büyük umutlarla göreve gelen Derviş, "Biraz daha sabır," diyordu.

Benzer bir tedirginlik hükümette de vardı. Koalisyon liderleri, zirvelerine bir zirve daha ekliyor ve deyim yerindeyse, Kemal Derviş'i sorguya çekiyorlardı. *Sabah* gazetesi de sorguya çekiyordu Kemal Derviş'i "Sadece laf mı ürettik?"⁴⁰² başlığıyla.

Şöyle deniliyordu haberde: "21 Şubat akşamı devlet büyükleri saatler süren bir görüşme yaptı. Ardından Türkiye, IMF'nin onayı

ve isteği ile dalgalı kura geçti. Aynı gün dolar serbest piyasada 1 milyon liradan alınıp satıldı. Bu fiyat seviyesi için 'Spekülatif. 850 bin lira seviyelerine inecek' yorumları yapıldı. Aradan 41 gün geçti. Bu süre içinde ekonominin dümenine Kemal Derviş geçti. Ama Kaptan Derviş'in temasları da doları dizginlemeye yetmedi."⁴⁰³

Sabah'ın Ankara temsilcisi Bilal Çetin de, birinci sayfadan "Derviş'e açılan kredi azalıyor" diye giren, içeride ise "Ankara'da kaygı artıyor" diye başlıklı olan yazısında, gazetenin genel havasına uygun bir yorumda bulunuyordu: "ABD'den geldiği günden itibaren Kemal Derviş'le ilgili olarak Ankara'da bazı kafalara takılan soru işaretleri giderek yoğunluk kazanıyor. Ekonomide, işler düzeleceği yerde kötüleşme eğiliminin sürmesi hükümet içinde de Derviş ile ilgili kaygı ve sıkıntıları artırıyor."⁴⁰⁴

Bilal Çetin'e göre, hükümetteki bazı bakanlar ilk günden itibaren farkındaydı Derviş formülünün işe yaramayacağını, ama "kısıkanıyor" diye damgalanmamak için olumsuz konuşmamaya özen göstermişlerdi. Hatta bununla da kalmıyor, kendi aralarında konuşurken "Kemal Bey'e yardımcı olmalıyız," diyorlardı.

Ama artık bu havanın yerinde yeller esiyordu Ankara'da. "Derviş'e karşı içten içe gelişmekte olan bir muhalefet" su yüzüne çıkmaya başlıyordu. Açıkça muhalefet edeceklerdi, ama "Derviş'in arkasındaki güçlü kamuoyu desteği"nden çekiniyorlardı Çetin'in ifadesiyle.

Ne var ki Derviş'in verdiği cevaplar, liderleri de diğer bakanları da tatmin etmiyordu artık. Tatmin etmek şöyle dursun, "kaygılar ve Derviş'le ilgili soru işaretleri derinlik kazanmaya" başlıyordu.

Milliyet gazetesinin Ankara temsilcisi Fikret Bila da "Kabinede Derviş sıkıntısı" başlıklı yazısında benzer kaygıları paylaştığını koyuyordu ortaya. "Başbakan Yardımcısı ve MHP lideri Devlet Bahçeli'nin 'Derviş'in geç ve ağır kaldığı' yönündeki eleştirisi, bakanlar arasında giderek yaygınlaşan bir kanıya dönüşmek üzere..."⁴⁰⁵

Bila, bakanlar düzeyinde yaptığı görüşmelerde, "15 günde 15 yasa" formülüyle kamuoyuna mal olan "acil yasalar"ın da yine "Derviş tarafından geciktirildiği izlenimi edinmişti."

403. a. g. y. 404. Bilal Çetin, *Sabah*, 4 Nisan 2001.

405. Fikret Bila, *Milliyet*, 4 Nisan 2001.

Radikal gazetesi genel yayın yönetmeni İsmet Berkan ise Ankara'da olup bitenleri değerlendirdiği yazısı için "Kriz içinde kriz"⁴⁰⁶ başlığını uygun görmüştü. Berkan'a göre, "piyasalardaki Kemal Derviş büyüğü sona ermişti." "Sorunun özünü, Ankara'nın 19 Şubat'tan beri devam eden krizi sona erdirmek için hiçbir şey yapmaması, hatta bazı yorumculara göre krizi derinleştirici hareketler yapması" oluşturunuyordu.

Şöyle devam ediyordu Berkan: "Açıkçası, Türkiye 'liderlik' eksiği yaşıyor. Herkes Kemal Derviş'te bu aranan 'lider'i bulduğunu sandı, ama anlaşılan böyle kararlar vermek için vakit henüz erkendi. Zaten çeşitli ayak oyunları ve gerekli gereksiz tartışmalar yüzünden Kemal Derviş de eski etkinliğini büyük ölçüde yitirdi, kendi içine kapandı ve Türkiye yeniden yönetimsiz havaya girdi."⁴⁰⁷

Berkan'ın "Türkiye yeniden yönetimsiz havaya girdi," dediği gün, üç kamu bankasının yönetimine Ahmet Vural Akışık'ın getirileceği anlaşılmıştı.⁴⁰⁸

Ve Akışık, Aydın Doğan'ın sahibi olduğu Dışbank'ın Murahhas Azası ve Yönetim Kurulu Başkanvekili idi...

Sadece *Hürriyet* gazetesi yayın yönetmeni Ertuğrul Özkök görmüştü bu görevlendirmenin arka planında yatan "zihniyet devrimi"ni. "Başarılı 'döneklerin' büyük iddiası"⁴⁰⁹ başlıklı yazısında Akışık'la birlikte görev yapacak diğer bürokratların da "klasik güzergâhı" takip ettiklerini söylüyordu. Neydi o "klasik güzergâh?"

"1960'lı yıllardan sonundan itibaren sol hareketler içinde yer almak," daha sonra ise "özel sektörün en atak kişileri haline gelmek."

O "klasik güzergâh"ın sağına soluna serpiştirilmiş genç insan cesetlerinden yapıma gelincik tarlalarını ise kimse görmüyordu artık doğal olarak...

"Derviş'i Yıkma Operasyonu Başladı"⁴¹⁰

Bu kez başlık Deniz Gökçe'ye aitti. Gökçe, başından beri "tahribat ve yıkım ekipleri"nin ne zaman devreye gireceğini merak etmiş,

406. İsmet Berkan, *Radikal*, 4 Nisan 2001. 407. a. g. y.

408. *Cumhuriyet*, 4 Nisan 2001.

409. Ertuğrul Özkök, *Hürriyet*, 5 Nisan 2001.

410. Deniz Gökçe, *Akşam*, 5 Nisan 2001.

bir gün önceki gazeteleri tarayınca da birden farkına varmıştı "tahribat ve yıkım ekipleri"nin işbaşına gelip yıkıma başladıklarının. Bunun adı da, Deniz Gökçe'ye göre "Trabzonspor mantalitesi"ydi.

"Trabzonspor mantalitesi"ni değilse bile, Gökçe'nin mantığını paylaşan bir diğer isim Ertuğrul Özkök'tü. "Derviş'e direkt tavır alamayan siyaset esnafı, şimdi, reformdaki gecikmenin faturasını ona kesmeye çalışıyor"du. "Bu itiraz ekonomik değil, tamamen siyasi"ydi.

Arkasından hayli çarpıcı bir öneri getiriyordu Özkök: "En iyisi ekonominin yönetimini tamamen bu teknokrat kadroya bırakmak. Önüne yazarkasa fırlatılan bir başbakanın bundan kaybedecek hiçbir şeyi yok."⁴¹¹

Evet, Başbakanlığın önünde Ahmet Çakmak isimli bir yurttaş, Başbakan'ın önüne yazarkasa fırlatmıştı, "Sayın Başbakanım, ben bir esnafım," diye bağırarak. Bağırarak veya bir şeylerini fırlatan sadece o değildi. *Radikal* gazetesinin "Sabır taşı çatladı" başlığıyla verdiği habere göre, "Mahmutpaşa'dan sonra Tahtakale esnafı da İTO'ya yürüyerek, Başkan Yıldırım ile görüşürken, Alibeyköy'de kepenk kapatan esnaf protesto gösterisi"⁴¹² yapmıştı.

Esnafın kullandığı en yaygın slogan "hükümet istifa" idi. Esnafın öfkesinden payını alan bir başka isim ise Kemal Derviş'ti. "Derviş Amerika'ya" yaygın olarak kullanılan bir diğer slogandı çünkü.

Sivas, Malatya, Bursa ve Tokat'ta başlayan, "Gaziantep'te milletvekillerinin fabrikalara sokulmaması ve Nevşehir'de kamyoncuların kontak kapatması ile süren ve İzmir'de büyüyen esnaf protestosu"⁴¹³ dalga dalga yayılarak gelip Ankara'da Başbakanlığın kapısına kadar dayanmıştı.

Radikal Yayın Yönetmeni İsmet Berkan, "Gidiş nereye?"⁴¹⁴ diye soruyordu söz gelişi.

Milliyet gazetesi yazarı Güneri Cıvaoğlu ise "Sinir-bilinç" başlıklı ilginç bir yazı ile bir başka boyut getiriyordu esnaf eylemlerine. "Krizin requiem'i" olarak İstanbul Festivali'nde Fatih Erkoç'un "Oynatmaya az kaldı doktorum nerede?"⁴¹⁵ şarkısının icra edilmesini istemesinin başka bir izahı olamazdı herhalde.

411. Ertuğrul Özkök, *Hürriyet*, 5 Nisan 2001.

412. *Radikal*, 5 Nisan 2001. 413. *Milliyet*, 5 Nisan 2001.

414. İsmet Berkan, *Radikal*, 5 Nisan 2001.

415. Güneri Cıvaoğlu, *Milliyet*, 5 Nisan 2001.

Kemal Derviş ise esnaf eylemleri karşısındaki suskunluğunu Türk-İş, DİSK ve Hak-İş'e yaptığı destek sağlama ziyaretleri sırasında bozacak ve "Ülke sinir krizine girdi"⁴¹⁶ diyecekti.

Derviş'e göre, "Şu anda en önemli olan bu panik havasını yatıştırarak yangını söndürmek"ti.

Peki ama kim söndürecekti bu yangını? Üstelik, yangın söneceğine her geçen gün biraz daha alevleniyordu.

Hürriyet'in, "Öfke dinmiyor" başlığıyla verdiği haber bunun somut bir göstergesiydi söz gelişi. Habere göre, "Hükümeti protesto gösterileri yurt çapına yayılmış, Ankara'da 5 bin, Kahramanmaraş'ta ise 10 bini aşkın esnaf Cuma namazı sonrası sokağa dökülmüştü."⁴¹⁷

Polisle göstericiler arasında meydana gelen çatışmalarda her iki taraftan da yaralananlar vardı, pek çok kişi ise gözaltına alınmıştı.

Kemal Derviş ise bu kez, "Gençliğimde ben de yürüdüm,"⁴¹⁸ diye çıkmıştı kameraların ve fotoğraf makinalarının karşısına. Uzak-tan uzağa "Yollar yürümekle aşınmaz" boşvermişliğini çağrıştıran bu sözler, küçük bir şaşkınlık uyandıracaktı Derviş'e umut bağlayan çevrelerde.

Derviş ise ısrar edecekti sözlerinde: "Dar gelirli, esnaf, işçi ve işveren zor durumda. Ben de gençliğimde epey yürüdüm sokaklarda. Ama bunu hep birlikte aşacağız. Türk halkı sağduyuludur. Tabii icraatı da görmek istiyor. Görmek istemekte de haklıdır. Yalnız belli bir sabır ölçüsünde, sağduyu ölçüsünde beklemesi gerekir. Sanıyorum adım adım iyiye doğru götüreceğiz."⁴¹⁹

Bir başka şeye daha dikkat çekecekti Derviş, arkadaşı Asaf Savaş Akat'ın yalısında iş çevreleriyle bir araya geldiği zaman: "Önce kurtarıcı ilan edildim, adeta benden mucize umuldu. Şimdi ise günleri boşa geçirdiğim söyleniyor! Hayretle izliyorum..."⁴²⁰

Derviş'in boş bıraktığı kısımları ise 12 Mart döneminde Dünya Bankası'ndan çağrılan ama tahammül edemeyerek geri dönen Atilla Karaosmanoğlu tamamlamıştı zaten: "Kemal Derviş'in karşılaştığı güçlükler benimkinden daha ciddi. Ben o zaman hükümette 8-

416. *Milliyet*, 5 Nisan 2001.

417. *Hürriyet*, 7 Nisan 2001. 418. a. g. y.

419. *Hürriyet*, 7 Nisan 2001.

420. Taha Akyol, *Milliyet*, 6 Nisan 2001.

10 bakan arkadaş ile her an görüşme ve işbirliği yapma imkânına sahiptim. Oysa Derviş için sanıyorum o anlamda bir işbirliği ortamı henüz yok."⁴²¹

Asıl mesele de buydu galiba...

Derviş, Papandreu ile Ne Konuştu?

Hikâyeyi, *Sabah*'ın Ankara temsilcisi Bilal Çetin hiç de fena özetlememişti aslında: "Derviş'in kabine içinde en iyi dostluk kurabildiği isimlerin başında kuşkusuz Dışişleri Bakanı İsmail Cem geliyor. İsmail Cem, hemen her konuda Derviş'e destek olmaya, yardımcı olmaya çalışıyor. Ancak önceki gece onu da çok şaşırtan ve hayal kırıklığına uğratan bir gelişme oluyor. Cem önceki akşam, konuğu Yunanistan Dışişleri Bakanı Yorgo Papandreu'ya Dışişleri Konutu'nda bir yemek veriyor. Dostça bir havada geçen yemek saat 23.30 sularında sonuçlanıyor. Papandreu Hilton Oteli'ne dönüyor.

Otele geldiğinde çok ilginç bir mesaj ulaştırılıyor Papandreu'ya: 'Devlet Bakanı sayın Kemal Derviş sizinle mutlaka görüşmek istiyormuş. Mümkünse yarın sabah birlikte kahvaltı etmeyi öneriyor...'

Şaşıyor Papandreu... 'Az önce Türk Dışişleri Bakanı ile birlikteydik. Niye o kanaldan gelmedi bu teklif?' diye düşünüyor muhtemelen. Çünkü Derviş'in görüşme teklifi, diplomatik teamüllerin, kuralların çok dışında, çok dolambaçlı bir yoldan geliyor. Yunanistan ile iş ilişkileri olan armatör Asaf Güneri; tanıdığı, dostluk ilişkisi içinde olduğu Papandreu'nun bir danışmanı aracılığıyla yapıyor bu teklifi."⁴²²

Çetin'e göre, teklifi kabul eden Papandreu, meslektaşı İsmail Cem'e telefon ederek Derviş'in teklifini anlatacak ve Cem'in de onayını alacaktı. Dananın kuyruğu da bundan sonra kopacaktı zaten.

Çetin, Dışişleri Bakanı Cem'in görüşmeden Papandreu'nun telefonundan sonra haberdar olduğunu söylüyordu ama görüşmenin mimarı Asaf Güneri, her iki bakanın da olurlarını açıklayacaktı.⁴²³

421. *Hürriyet*, 6 Nisan 2001.

422. Bilal Çetin, *Sabah*, 7 Nisan 2001.

423. *Sabah*, 8 Nisan 2001.

Güneri'nin anlattıklarına bakılırsa, görüşmeden en son haberdar olan da, "diplomatik teamüllerin dışına çıkarak nezaketsiz davranmakla" eleştirilen Kemal Derviş'ten başkası değildi.

"Zirvenin mimarı umutlu" başlıklı haberde, Çetin'in atladığı küçük bir ayrıntı daha yer alıyordu: Asaf Güneri, sadece Türk-Yunan İş Konseyi üyesi değil, aynı zamanda Abdi İpekçi Dostluk ve Barış Ödülü'nün de sahibiydi... Bir başka küçük ayrıntı da, Kemal Derviş'in Dünya Bankası'nda birlikte çalıştığı Nikos Papandreu'nun, Yunanistan Dışişleri Bakanı Yorgo Papandreu'nun kardeşi olduğuydu.⁴²⁴ Yani Derviş, Papandreu ailesinin yabancıısı değildi.

Ne var ki bu türden bölük pörçük bilgiler "hafifletici neden" bile sayılmayacak ve kıyasıya eleştirilecekti Kemal Derviş. Söz gelişi, "Son haftalarda yaşananlar bir kez daha gösterdi ki, devlet adamlığı iki-üç haftada edinilebilecek bir nitelik değilmiş,"⁴²⁵ diyordu Mümtaz Soysal.

Soysal gibi, ama ondan daha insafılı düşünen bir başka isim de yine *Hürriyet*'ten Sedat Ergin'di.

Ergin'in, "Derviş'in Koordinasyon sorunu"⁴²⁶ başlıklı yazısına göre, Papandreu görüşmesi, ilk hatası değildi aslında Kemal Derviş'in. ABD dönüşü Paris'te Fransız Ekonomi Bakanı Laurent Fabius ve Hazine Müsteşarı Jean-Pierre Juillet ile görüşmesi de bir anlamda siyasi hataydı. Çünkü o dönemde Türkiye, Fransa ile diplomatik ilişkilerini dondurmuş, hatta Paris Büyükelçisi Sönmez Kök-sal'ı da merkeze çekmişti.

"Her iki olay da," diyordu Sedat Ergin, "Ciddi devlet tecrübesi bulunmayan Derviş'in özellikle dış temaslarını yürütürken Dışişleri Bakanlığı ile yakın bir işbirliği yürütmesi ihtiyacı göstermektedir."⁴²⁷

Yazının finali ise Derviş'i de, Derviş'e bağlanan umutları da rencide etmemek üzere kaleme alınmıştı sanki: "Geçmişte ve bugün başka siyasetçilerin çok daha vahim hataları ya da tutumları görmezlikten gelinirken, bu hoşgörünün Derviş'ten esirgenmesi ise meselenin bir başka boyutudur."⁴²⁸

424. *Hürriyet*, 8 Nisan 2001.

425. Mümtaz Soysal, *Hürriyet*, 11 Nisan 2001.

426. Sedat Ergin, *Hürriyet*, 8 Nisan 2001.

427. a. g. y. 428. a. g. y.

Resmi ismi, "Türkiye'nin Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı"ydı.

Gayrı-resmi ismini ise *Hürriyet* takacaktı vakit yitirmeden: "Kötü Rüyadan Uyanma Kararları."⁴²⁹

Kemal Derviş ve ekibinin 14 Nisan günü, TRT hariç bütün ulusal kanallarda naklen yayınlanan programı, beklendiği gibi, ilginç bir tepkiyle karşılanacaktı. Beklenmeyen, tepkinin türüydü.

Önce Cengiz Çandar, *Habertürk*'te yer alan bir yazısında dikkat çekti meseleye: "Bu bir siyasi programdır."

Şöyle diyordu Çandar: "Cumartesi günü açıklanmış olan, gündelerdir merakla beklenen 'yeni ekonomik program' mıydı? Kemal Derviş'in pazar günü gazetelerin Ankara temsilcileri ile brunch, pazartesi sabahı televizyonların Ankara temsilcileriyle kahvaltı buluşmalarındaki açıklamalarıyla birleştirildiğinde, ortada bir 'yeni ekonomik program'dan ziyade, Kemal Derviş imzalı bir 'siyasi proje'nin ilan edilmiş olduğu akla daha yakın geliyor. Bu 'siyasi proje', Türkiye'nin orta ve uzun vadede 'ekonomik yeniden yapılanması'ndan geçiyor. 'Program'ın 'ekonomik yönü' işte bu ve dolayısıyla, içinde itiraz edilebilecek pek az husus var. Bu özelliğinden ötürü, 'değişim yanlıları', Derviş'in cumartesi açıklamalarını olumlu karşıladılar."⁴³⁰

Bu bir siyasi program mıydı gerçekten de?

Verso Araştırma Şirketi'nin sahibi ve Mesut Yılmaz'ın eski siyasi danışmanı Erhan Göksel de, hiç duraksamadan aynı cevabı veriyordu: "Kemal Derviş'in raporundan açıkça gözüküyor ki, ekonomik olmaktan öte siyasi bir programdır bu. Siyasi program, ekonomik bir örtüyle örtülmüştür. Bunun temelinde Türk siyasetinin baştan aşağı yeniden yapılanmasını öngören bir siyasal proje yatmaktadır. Bu proje Türkiye'deki müesses nizam tarafından desteklenmekle birlikte, temelinde uluslararası iradenin bir dayatmasıdır."⁴³¹

Göksel'in söyledikleri bununla sınırlı değildi üstelik. Göksel'e göre, uluslararası irade, Türkiye'deki siyasi sistemi değiştirmek için çoktan kolları sıvamıştı. Dış yardım bile bu şarta bağlanmıştı ve mevcut siyasi mekanizma mevzilerini ve mevkilerini terketme-

429. *Hürriyet*, 15 Nisan 2001.

430. *Habertürk*, 17 Nisan 2001.

431. *Tempo*, 19-25 Nisan 2001.

dikçe, Türkiye'ye zırmık koklatmaları mümkün değildi. Zaten partilerin seçmensiz bırakılması da bilinçli bir tercihin sonucuydu. Alınan ekonomik görünümlü siyasi kararlar, seçmen kitlesinin yarıya yakını partisiz bırakılıyordu. Tarıma uygulanan sübvansiyonların kesilmesiyle, bu oranın artacağı da açıktı.

Şöyle diyordu Göksel: "Görünen o ki Türkiye'nin yönetiminde, Türkiye içi payının azalacağı bir sürece giriyoruz. Bunu, başını ABD'nin çektiği uluslararası iradenin Türkiye'deki yönetim üzerinde ağırlığının artması olarak yorumluyorum. Yani böyle bir demokratik açılıma giriyoruz. Bu da kapitalizmin doğal bir sonucudur zaten. Strateji taktır. Uluslararası irade ve ABD için strateji Türkiye'nin yeniden restore edilmesi ve siyasi yapının yeniden yapılanmasıdır. Mevcut siyasi sistemin tasfiyesidir. Bu yapılırken bunu yapabilmek için arada uygulanan her şey taktikseldir."⁴³²

İyi ama Kemal Derviş neresinde yer alıyordu bu denklemin? Erhan Göksel'in böyle bir soruya verilecek cevabı da vardı elbette: "Eğer Kemal Derviş bu öngördüğü toplumsal değişimin önünü açacak; onun sonunda da siyaseti değiştirecek argümanları bu mevcut yapıya yaptırabiliyorsa, Kemal Derviş bir siyasi figür olarak devam eder. Yaptıramayacaksa uluslararası irade Türkiye'ye ekonomik yardımın kapısını açmaz, kriz daha da ağırlaşır, belki bir ekonomik kriz daha biner üstüne. Bu kriz bütün siyasi sistemi ezer. Bunun altında Kemal Derviş de kalır. Ama Derviş gibi binlerce Kemal Derviş vardır bu işi taşeron olarak çözecek (...) Paranın gelmesinin koşulu siyasi reformlardır. Siyasi reformlar yapılırsa Derviş'in önü açılır. Bütün sistemi değiştirir. Eğer sistem direnirse, mevcut siyasi sistem Kemal Derviş'in önüne engel çıkartırsa, bu şef Derviş'le birlikte uluslararası irade bir ekonomik krizle Türkiye'yi duvara çakar."⁴³³

Aslında bunun ilk ipuçlarını, bizzat Kemal Derviş'in kendisi vermişti programı açıklarken: "Program hükümeti, hükümet programı destekliyor."

Başlık, *Hürriyet* gazetesi yazarı Cüneyt Ülsever'e aitti. "Namaz"dan kasıt, "Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı"ydı. "İmamlar" da, kolayca tahmin edilebileceği gibi, Ecevit, Yılmaz, Bahçeli ve Özkan...

Ancak Ülsever'in bu kanaate varmasına neden olan şey, Kemal Derviş'in açıkladığı programın muhtevası değildi. Açıklanan programı uygulaması gereken siyasi kadrolara yönelikti Ülsever'in tepkisi: "Kimse Kemal Derviş'in samimiyetinden şüphe etmiyor. Kimse yapısal programı hazırlayan bürokrat ekibin becerilerini de sorgulamıyor. Ancak programın niyetlendiği reformların hayata geçirilebilmesi için tüm dengelerin bir araya geldiğini zannetmiyorum (...) Herşeyden önemlisi millet mutlak çoğunlukla talep ettiği yapısal programın bu hükümet ile gerçekleşeceği kanaatinde değildir."⁴³⁵

Programı olumlu bulan ama "imamlar" konusunda umutsuz olan bir başka isim de *Sabah* gazetesi yazarı Ali Bayramoğlu'ydü. Bayramoğlu'na göre de, Türkiye'nin ve Türk ekonomisinin her şeyden önce gerçeklerle yüzleşmeye, bilhassa son 15 yılın alışkanlıklarını terk ederek her şeye yeniden başlamaya ihtiyacı vardı. Derviş'in krizi tanımlarken, sanıldığı gibi ekonomik nitelikli değil, siyasi nitelikli olduğunun altını çizmesi de bu ihtiyacın ürünüydü zaten.⁴³⁶

Bir başka *Sabah* yazarı, Metin Münir ise "Yangın duvarları" başlığını uygun gördüğü yazısında, Kemal Derviş'in açıkladığı programın bir "ilaç" değil, "reçete" olduğunu vurguluyor ve "ekonomiye iyi gelen ilacın, siyasileri hasta ettiği" gerçeğinin altını çiziyordu.

Şöyle devam ediyordu Münir: "Derviş'in reçetesi, siyasilerin ellerini devletin ceplerinden çekme reçetesidir ve bu reçetenin doktoru IMF ile ABD'dir (...) Çok garip bir ülkede yaşıyoruz. Yapılması gereken reformların en hararetli destekleyicisi kendi hükümetimiz ve politikacılarımız değil. Uluslararası Para Fonu ve onun ardında duran batılı devletler. Emperyalistler ve 'kan emiciler' Türki-

434. Cüneyt Ülsever, *Hürriyet*, 16 Nisan 2001. 435. a. g. y.

436. Ali Bayramoğlu, *Sabah*, 17 Nisan 2001.

ye'nin köklü reformlar yapıp üçüncü dünyadan birinci dünyaya terfi etmesini istiyorlar ve bu konuda Türk hükümeti ile mücadele ediyorlar. Bu hükümetin en büyük iki ortağı da sözlümona 'aşırı milliyetçi' DSP ile MHP."⁴³⁷

Hürriyet gazetesi yazarı Serdar Turgut ise bir başka açıdan yaklaşıyordu meseleye. Turgut'a göre, Kemal Derviş programı açıklarken koalisyonun üç liderinin yanında olmamasının basit bir nedeni vardı: Utanmışlardı!

"Kemal Derviş'in neden geldiğini anlamaktan tam umudumu yine kesiyordum ki onun basın toplantısından hemen sonra üç 'liderin' basın toplantısı başladı. Ve başladığı gibi de üç dakikada bitiverdi. Onun neden burada olmak zorunda olduğunu da net olarak anladım o üç dakikada. Bence Türkiye'de siyasi liderlerin de utanma hisleri olduğu yolunda ilk işareti biz 14 Nisan günü aldık sevgili okurlar."⁴³⁸

Yeni Şafak gazetesi yazarı Fehmi Kuru da, sorunu Kemal Derviş veya programında değil, arkasında mevcut olduğu söylenen "siyasi destek"te görenlerdendi. "Yorgun olmasaydım, ben de inanırdım" başlıklı yazısı, bu konuda çarpıcı ipuçları ile doluydu:

"Kemal Derviş'in maharetine güveniyorum aslında; bilgi birikimi ve fedakârlık noktalarından sorgulamıyorum da. Ancak, içinde yer aldığı hükümete güvenim hiç yok. Bu sebeple, şimdi 'Arkasındayız, destekliyoruz' diyen liderler başta olmak üzere, 'siyasi' kimlikli mesai arkadaşlarının, çok geçmeden, programı başarısız kılmak için seferber olacaklarını düşünüyorum. Basın toplantısında 'Siyasete girmeyi düşünüyor musunuz?' sorusunu cevapsız bırakması, siyasi kadrolar tarafından 'hevesli' diye değerlendirilmiştir. Siyaset rakibini içinde barındırmaz bizde."⁴³⁹

Endişelerini dile getiren bir başka isim de *Sabah* gazetesi başyazarı Güngör Mengi idi. Mengi, Türkiye'nin Üçüncü Dünya liginde kurtulamadığı için krizlerden krizlere sürüklendiği tesbitini yaparak giriyordu yazısına. Bu duruma bir son vermedikçe, yakamızı kurtarsak da paçamızı kaptırırdık krizlere. Kurtulmak için yapılması gereken ise "siyasi, ekonomik ve sosyal yapıyı oluşturan

437. Metin Münir, *Sabah*, 17 Nisan 2001.

438. Serdar Turgut, *Hürriyet*, 16 Nisan 2001.

439. Fehmi Kuru, *Yeni Şafak*, 16 Nisan 2001.

zihniyeti ve sistemi" değiştirmekti. Kemal Derviş'in "gemileri yak-tık" demesi bunun için son derece umut vericiydi.

Ama burası Türkiye'ydi: "O nedenle Derviş, programı açıkladığı ve koalisyon liderlerinden destek sözü aldığı için hemen hayale kapılmasın. Dün yaptığı 'tedbirsizlik' işini zorlaştıracaktır. İlk fırsatta halk oyu ile seçilmiş bir kişi olma niyetini ve 'demokratik sol' düşünceye sahip biri olarak siyasete girdiğinde yer alacağı partiyi belli etmiştir. Keşke şu aşamada açıklamasaydı (...) Başarıyı riske sokmasa daha iyi olurdu. Açık bir rekabetin faziletine inanmakla birlikte, yalan ve iftira silahını acımasızca kullanan siyaset kültürümüzün, Derviş'i harcamak için ekonomik programa bile acımaya-cağından korkarız."⁴⁴⁰

Anlaşılan, hemen hiç kimse, bu namazın mevcut "imamlar"la kılınabileceğine inanmıyordu.

Demirel'in Öfkesi

Derviş'in açıkladığı program sessiz-sakin bir biçimde tartışılırken, Süleyman Demirel'in araya girmesiyle birlikte ortalık karışacaktı. Fena halde alınmıştı Demirel. Alınmakla da kalmamış, "Bilginizi rica ederim" diye uzunca da bir mektup yazmıştı *Hürriyet* yayın yönetmeni Ertuğrul Özkök'e.

Gazetenin, "Faturayı bize kesemezsin" başlığını uygun görerek yayımladığı mektup, Türkiye'nin "makus talihi"nin nerelerde düğümlendiğini bir kez daha gözler önüne serecek nitelikler taşıyordu. Kemal Derviş'in programı açıklarken söylediği bazı sözlerin, "kendisini" hedef aldığını düşünüyordu Demirel besbelli ki.

Çünkü Derviş apaçık bir biçimde, "Türkiye'nin dibe vurmasın-da, 1990'dan bu yana görev alan bütün başbakanların sorumlu olduğunu," söylemişti. Halbuki Demirel'e göre her şey güllük gülistanlıktı; "Türk ekonomisi, 2000 yılında yüzde 5 kalkınma hızını sağlamış, enflasyonu, yüzde 30'ların altına indirebilmiş, 45 milyar dolar civarında bir döviz kazanabilmiş, parası konvertibl, fabrikaları çalışır, hiçbir malın yokluğundan şikâyet edilmeyen, vergisini toplayabilmiş, borçlarını ödeyebilmiş ve Merkez Bankası'nda 25 milyar dolar üzerinde rezervi bulunan bir ekonomidir."⁴⁴¹

Demirel'e göre, içinde bulunulan kriz "ekonomik" değil, "mali"

bir krizdi. Bunun da sebebi, "güvensizlik ve moral bozukluğu" ydu. Yoksa, borç stoklarıyla, tarım ürünlerini desteklemeyle, kendisi belirtmiyor ama onu da biz ekleyelim, "ANAP ne veriyorsa beş mislini vereceğim," türünden demeçlerle herhangi bir ilgisi yoktu krizin.

Ayrıca hiç kimse, "Bugünü kurtaralım da yarına Allah kerim" gibi bir yaklaşım içine girmemişti. Bugün girilmesinde de "fayda mülhaza" edilmiyordu. Önemli olan, "hem bugünü kurtarmak, hem yarını feda etmemekti" ve "hedef bu olmalıydı..."

Ayrıca, "Türk ekonomisi, geçen 10 yıl zarfında 11 hükümet değişmesine rağmen, yüzde 4 ortalama kalkınma hızını sağlamıştı. Yıllık ihracatını 12 milyar dolardan 28 milyar dolara çıkarmıştı. Her alanda üretimini katlamıştı. Enflasyonu yüzde 50'lerden yüzde 30'un altına indirmisti. 35 milyar dolar ticaret hacminden, 80 milyar dolar ticaret hacmine gelebilmişti."⁴⁴²

Bunları hatırlatan Demirel'in sorusu yerinde ve mantıklıydı: "Herhalde bu, 'dibe vurmuş Türkiye'nin görünümü' olamazdı..."

Fırsat bulmuşken, kendisiyle kıyaslandığında hayli "acemi" olan Kemal Derviş'e ekonomi dersleri vermeyi de ihmal etmiyordu Demirel: "Bugün bir sıkıntı vardır. Bu çok önemlidir. Sadece 'geçmiş devirleri' kötüleyerek, işin içinden çıkılamaz. Çünkü bir ülkenin ekonomisi, sadece hükümetlerin eseri değildir. Çiftçisi ile, işçisi ile, memuru ile, serbest meslek erbabı ile, tüccarı ile, sanayicisi ile, 'bütün bir milletin' eseridir."⁴⁴³

Dahası da vardı üstelik: "Türkiye'de siyasi iktidarlar, meşruiyeti ve yetkiyi halkın hür iradesi ile ortaya koyduğu rızadan alırlar. Geçen 10 sene içerisinde 3 defa 'genel seçim', 2 defa 'yerel seçim' yapılmıştır. Yani siyasi iktidarlar halkın önüne gitmiş, hesaplarını vermişlerdir. Onları daha sonra 'toptan kötülemelere' maruz bırakmanın, insafli olmadığına kaniyim (...)

Son 10 yıl zarfında, benim Başbakan olarak geçen hizmet sürem, '18 ay'dır. Kamu Net borç stoku grafiğine bakılırsa, benim kötülenmemi gerektirecek bir durum yoktur. Ben burada ilan edilen programı tartışıyor değilim. Geçmiş kötülemenin çare olmadığını ve Türkiye'nin bugünkü haline 'doğru teşhis' koyup, 'doğru çare' aranması gereğine işaret etmek istiyorum. Milletin beklentisi de budur!..."⁴⁴⁴

Demirel'e ilk cevap, mektubunun yayınlandığı günkü gazetede yer alıyordu. Cevap veren Oktay Ekşi'ydi. Ekşi, Kemal Derviş'in yeni ekonomik programı açıklarken, krizin asıl sebebi olarak son 11 yılın popülist politikalarını göstermesine fena halde içerlediğini hatırlatarak başlıyordu yazısına.

Arkasından da, ekonomik krizin başlangıç tarihini Turgut Özal ıktılarına kadar uzatıyordu. Peki ama Demirel'in suçu neydi? Şöyle diyordu Oktay Ekşi: "Sırf 1991 seçimlerinde birinci parti olabilmek uğruna en sorumsuz vaatlerle ortaya çıktı. Örneğin çalışanların emeklilik yaşını aşağı çekme sözü verdi. Çiftçiye destekleme alımlarında, 'ANAP'ın vereceğinden 5 puan fazla vermeyi' vaat etti. Parayla geçilen otoyolları, köprüleri bedava yapma taahhüdünde bulundu. Uzatmamak için listeyi uzatmıyoruz, ama gerçek şu ki sonuçta birinci parti oldu."⁴⁴⁵

Ekşi'ye göre, Demirel gerçeği görmek istemiyor ve üstüne üstlük, sorumluluk üstlenmekten de kaçınıyordu. Ayrıca, işine gelince "Ben bu memleketin son 35 senesinde hep varım," demek, işine gelmeyen ortaya çıkınca da redd-i miras etmek gerçekleri değiştirmiyordu...

Sert Cevaplar

Ne var ki, Demirel'e geçmiş hatırlatan diğer yazarlar, Oktay Ekşi kadar kibar ya da tutuk davranmak zorunda hissetmeyeceklerdi kendilerini. Söz gelişi, *Hürriyet* yazarı Cüneyt Ülsever, Süleyman Demirel'in Kemal Derviş'in sözlerine alınmasına "sinirlenmişti" pek çokları gibi. "Zira," diyordu Ülsever, "Sadece Demirel'in değil, tüm siyasilerin yıllardır bizleri, gözümüzün içine baka baka, enayi yerine koymaları ve bunda hâlâ ısrar etmeleri çok ağırıma gidiyor."⁴⁴⁶

Ülsever, daha sonra Demirel'in "Batı'da da köylü desteklenir," sözlerini hatırlatarak, Demirel'in desteklediği köylüleri ilginç bir sıfatla tanımlıyordu: "Bağdat Caddesi köylüleri!"

Kimdi peki Bağdat Caddesi köylüleri? Kim olacak, toprak ağaları!

445. Oktay Ekşi, *Hürriyet*, 17 Nisan 2001.

446. Cüneyt Ülsever, *Hürriyet*, 18 Nisan 2001.

Demirel, Bağdat Caddesi köylülerini desteklemiş, Bağdat Caddesi köylüleri de Demirel'i desteklemişti. Cüneyt Ülsever'in ifadesiyle, "bizim paramızla 40 yıl süreyle halvet olmuşlar"dı. Ve Kemal Derviş buna karşı çıkıyordu.

Sonra da, Demirel'in yöntemini izleyerek rakamlara başvuruyordu Ülsever: "Bu verimsiz köylülük, oy tabanının da yüzde 40'ını oluşturuyor. Doç. Dr. Erol H. Çakmak-Prof. Dr. Haluk Kasnakoğlu-Prof. Dr. A. Halis Akder 'Tarım Politikalarında Yeni Denge Arayışları' (TÜSİAD-1999) adlı çalışmalarında, seçim dönemlerinde destekleme alımlarının azami seviyeye çıktığını açıkça göstermektedirler. 1979-1998 yıllarını kapsayan dönemde; taban fiyatları 1983, 1987, 1991, 1995, 1999 yıllarında en yüksek seviyeleri vurmuştur ve bu yılların hepsi genel seçim yıllarıdır."⁴⁴⁷

Üstelik bu paralar "Bağdat Caddesi köylüleri"nin cebine gidiyordu! Haklı olarak soruyordu Ülsever, "Rakamlar ile ortalık yerde sırtan bu durumun vurgulanmasına mühendis Süleyman Demirel neden alınır ki?"

Bir başka *Hürriyet* yazarı Hadi Uluengin de "Baba'nın babalanmasına" bir anlam verememişti. Üstelik bu türden öfkelerin, yaşını-başını almış Demirel'in sağlığına zararlı olacağını düşünüyordu Uluengin, bir "oğul" duyarlığı içinde.

Türkiye'yi "nurlu ufuklara uçurmak" kolay mıydı ayrıca?

"Gelsin borç, gitsin sübvansiyon ve de tabii 'uçsun' kredi, ülkemiz öyle bir feza yolculuğuna çıktı ki, şimdi dünyanın ünlü astronomları teleskoplarını Samanyolu'na çevirmiş bizim boşluktaki yerimizi saptamaya; saptadıkları takdirde de acilen uzay mekiği göndererek kumanya yetiştirmeye çalışıyorlar! 'Uçanların' başında da, kurda kuzu emanet edercesine bankalardan bilhassa sorumlu kıldığınız ve 'aile fotoğrafınızda' yer almasından övünç duyduğunuzu özellikle tekrarladığınız, şahsınıza pek yakın bir eski bakanınız geliyormuş ki, dolu kasayı yüklediği gibi, pırr, aniden başka diyarlara kanatlanmış."⁴⁴⁸

Başka tuhaf tesadüfler de vardı Uluengin'in sadece işaret etmekle yetindiği.

Doğru, tuhaf tesadüflerdi bunlar ama...

"Ayrıyeten, tesadüfün böylesine pes, familya soyadınızı taşıyan

çok yakın bir hısmınız diğer kasadaki diğer şeyleri 'uçurduğundan' kodese düşmüşmüş... Düşer a, hangi devirde yaşıyoruz, tüm akrabayı taallukatı bile tek kaş göz işaretiyle susta durduran eski zaman babalarından eser mi kaldı, dolayısıyla dayılar veya amcalar hiç yeğenlerin densizliklerinden sorumlu tutulabilir mi ? 'Baba'cım tekrarlıyorum, Derviş Bey laf ola beri gelc kabilinden 'şimdiki fecaatin nedeni son on bir yıldır' dedi diye asabınızı bozup 'babalanmayınız' ve her ne kadar anası bellenmekte dahi olsa, necip Türk milletinin 'Baba'sının onu 'uçurduğu' nurlu ufukların kadrini bildiğinden emin olunuz!"⁴⁴⁹

Milliyet gazetesi yazarlarından Meral Tamer ise öfkelenmekle kalmamış, kanının tepesine çıktığını da hissetmişti. Tamer, Demirel'le aralarındaki davalar nedeniyle önyargılı olabileceğini düşünerek, Osman Ulugay'ın tanıklığına başvurmuştu.

Basit bir soru soruyordu Ulugay: "Madem bütün göstergeler iyiydi, öyleyse ne oldu da herşey birden tepetuklak oluverdi ve Demirel'in deyişle 'moraller bozuldu'? Deprem mi oldu, gökten taş mı yağdı?

2000 yılında Sayın Demirel'in iyi diye saydığı şeyler yapılabilmişse, enflasyon yüzde 30'lara çökilebilmişse, bunun başlıca nedeni Demirel zihniyetinin dışına çıkılarak farklı bazı şeylerin yapılmasıdır. Maalesef Demirel popülizmi hortladığı için program yarıda kalmış ve krize girilmiştir. Eğer Demirel'in 40 yıldır Türkiye'ye empoze ettiği popülizme tutsak olunmayıp bu program tutarlı uygulansaydı, o zaman zaten krize girilmeyecekti."⁴⁵⁰

Oyle anlaşılıyor ki, Kemal Derviş'in açıkladığı program, en azından Süleyman Demirel'le bir kez daha yüzleşmeyi sağladığı için anlamlıydı.

Çünkü Türkiye'nin Demirel'le yüzleşmesi, 40 yıllık bir hesaplaşmayı da getirecekti beraberinde.

Bu 40 yıllık hesaplaşma ise Demireller'in silinip gittiği bir siyaset sahnesinde başta Kemal Derviş olmak üzere yepyeni isimlerin yer almasıyla noktalananacaktı belki de.

Kim bilir...

"Krizin Komutanı Mustafa Kemal Derviş"⁴⁵¹

Prof. Nilüfer Göle

Sosyal Bilimler Yüksek Okulu, Paris

HAŞİM AKMAN: Türkiye'nin şu an içinde bulunduğu ekonomik krizi sosyal ve siyasal anlamda nasıl adlandırabiliriz?

NİLÜFER GÖLE: Krizin adını, toplum olarak henüz el yordamıyla bulmaya çalışıyoruz; çünkü bir şekilde beynimizden vurulmuşu döndük. Kriz merkezi vurdu, merkezin beynini vurdu. İki anlamda. Birinci anlamıyla kriz, merkezin, Çetin Altan'ın deyimiyle "kabuk devlet" in ne kadar kabuklaştığını, köhnediğini; yarattığı, hatta dönüştürdüğü toplumu artık ileriye götüremediğini gösterdi. İkincisi bu kriz, "kenar" dan gelmedi. Türkiye'nin, Kürt sorunu, terör, Ale-viler gibi pek çok sorunu var, ki şu anda en önemlisi, en acili hapishanelerdeki ölüm oruçları ve tek tek kaybettiğimiz insanlar ama sanki Türkiye'yi ekonomik kriz daha çok sarstı, beyninden vurulmuşu döndü. O anlamda da krizin merkezi "kenar" dan değil merkezden başladı. İstanbul'dan, yeni işe başlayan, diplomalı, yeni sektörlerde geleceğini arayan gençleri ilk vurdu.

"Beyaz Türkleri" de vurdu yani?

Öncelikle. Belki de ilk defa Cumhuriyet tarihinde diplomalı gençlik geleceği konusunda kaygılı, dışarıya, Kanada'ya gitme planları kuruyor. Bu Türkiye'de dengelerin tersyüz olduğunu gösteriyor. Devam ederse çok kötü bir beyin göçüne, profesyonel göçüne dönüşür. Türkiye, aslında pek farkında değildik ama, önemli bir

451. Haşim Akman, *Aktüel*, 18-26 Nisan 2001. Bu röportajı yayımlamamıza izin verdiği için Haşim Akman'a çok teşekkür ederiz.

avantaja sahipti. Türkiye'nin iyi eğitim görmüş seçkinlerinin, gözü ve gönlü şimdiye kadar hep Türkiye'deydi; eğitime de gitse herkes geri dönmeyi düşünüyordu.

Özal zamanında bu durum en üst seviyesine çıkmıştı...

Özal zamanında gidip de kalanlar iyice pişman olmuştu. Ben de o sıralarda dönenlerdenim; hiç düşünemiyordum dönmemeyi, öyle bir çekim gücü vardı Türkiye'nin, heyecan vericiydi. Cumhuriyet döneminde de öyleydi. Bu bakımdan, milliyetçiliği bir tarafa bırakalım, Türkiye bir vatanperverler ülkesidir. Herkes kamu veya toplum için bir şeyler yapmak ister. Kemal Derviş de buna bir örnektir. Dünya Bankası'ndaki görevini bırakıp Türkiye'ye gelmek, vatanperverlikle, kamusal hizmet kavramıyla ilgili bir durumdur ve Türkler'de çok sık olan bir şey. Bunun tersyüz olmak zorunda kalışı çok kötü olur. Sermaye de şimdiye kadar bunu çok yaptı. Kaçan sermayeden söz etmiyorum ama büyük sermaye sınıfları kazandığını, fabrikalarıyla, üniversiteleriyle Türkiye'ye yatırdı. Bunlar Türkiye'nin çok önemli avantajlarıydı. Şimdi bu krizin bence en önemli göstergelerinden biri yetiştirdiği beyin gücünü, profesyonelleri, bilgi sektöründe yetişmiş olanları kaçırmaması, o insanların geleceğine endişeyle bakması, çok kötü bir sosyal dönüşüm. O anlamda Beyaz Türkleri, gençleri, yeni işe başlamışları vurdu. Oradan başlayarak Türkiye'ye yayılıyor. İşsizlik önce fabrikalarda başlamadı. Önce 80 sonrası gelişen ve hepsi de İstanbul kaynaklı olan iletişim, banka, hizmet, reklam ve basın sektörlerini vurdu. 80 sonrası gelişen bütün sektörleri bugün darbe yediler...

Marmara Depremi gibi.

Evet, beklenen Marmara Depremi bu muymuş yoksa? Beklenen deprem İstanbul depremiydi ve fena vuracak deniyordu. Deprem, metaforik anlamda İstanbul'u vurdu ve bu depremde televizyonlarda söz sırası deprem hocalarından ekonomi hocalarına geçti!

Kriz merkez kadar çevreyi de vurmadı mı? Son yayınlanan "İslam'ın Yeni Kamusal Yüzleri" adlı atölye çalışmanızda, ekonomik gelişkinlik düzeyi yükselen İslami kesimin Türkiye açısından önemli bir değişim di-

namîgi olduğu örneklerle de sergileniyordu. Kriz, bu dinamîgi de etkilemedi mi?

Bu krizden bence İslami kesim de bir şekilde nasibini alıyor, çünkü onlar da 80 sonrası kamusal alanda benzer sektörlerde iş imkânları, kendilerini ifade imkânları ve hatta yaşam mekânları kurmuşlardı. Bu kültürel anlamda olsun, tüketim anlamında olsun bir zenginleşme süreciydi. Kriz, genel olarak belki ilk önce Beyaz Türkleri vurdu ama maalesef toplumsal tabana yayılıyor. Tam deprem gibi, giderek her kesimi etkisi altına alıyor; İslami kesimi de etkileyecek. Onlar zaten, Merve Kavakçı olayı sırasında, politik olarak daha fazla darbe yediler. Türk toplumu olarak o sırada "Merve Kavakçı dışarı. Ayetullahlar İran'a." diye bağırıyorduk. Toplum kendi meselelerini, ki bence çok önemliydi, tartışma platformuna getirmeden dış düşmanlara endeksledi. Sanki Merve Kavakçı diye biri seçilmedi, Amerika'nın, Suudi Arabistan'ın yahut Filistin'in hatta bir Necmettin Erbakan'ın oyunuydu; ama kendi değildi. Böyle bir inkâr ve dış mihraklar yaklaşımı söz konusuydu. Ekonomik krizle bu da bitti. Birdenbire IMF'nin yardımı kötü gözükmemeye başladı! Bu açıdan "Kurtuluş Savaşı" benzetmesi benim ilgimi çekiyor. Şimdiye kadar sürekli komplo teorisi kuran Türkler, ekonomik krizle birlikte Kurtuluş Savaşı'ndan söz etmeye başladı. Böyle benzetme yapılırca sormak gerekir: Peki düşman kim? 70'li yıllarda düşman IMF'ti. Şimdi kim? Gerçi yine arada bir oraya doğru kaymalar var ama hâkim söylem o değil. Öyleyse esas düşman içimizde.

Kurtuluş Savaşı benzetmesi, bir düşmanı olmadığı için entere-san! Bu bir Kurtuluş Savaşı ise bir de kurtarıcı lazım. O da, bir kelime oyunuyla Mustafa Kemal Derviş mi?. Kurtuluş Savaşı benzetmesi, akla sıkıntı, yokluk ve dayanışma getiriyor. Kurtuluş Savaşı'ndan beri Türkiye sıkıntı, yokluk ve dayanışmayı pek o kadar hatırlamıyor. Avrupa'yla karşılaştırdığımız zaman, Avrupalıların zihninde II. Dünya Savaşı'ndan beri hatırladıkları önemli bir yokluk ve sıkıntı var. Benim neslimin ve daha sonra gelenlerin ise çok önemli bir işsizlik kaygısı var. Genç ve diplomalı olup da endişesi olmayan bir Avrupa gençliği yok. Zaten dayanabilecekleri tek gücün kendi bilgileri, işgüçleri ve kendileri olduğunu biliyorlardı. Biz Türkiye'de bunu yaşamadık.

Türkiye'de siyasetin de beslendiği klientalist yapı, son birkaç yıldır toplumun geniş kesimlerinin tepkisini çekiyor. Her ne kadar bazı dış dinamiklerin etkisinden söz edilse de bu yapıya karşı bir bilincin geliştiği gözleniyor. Krizin bu anlamda olumlu etkisinden söz edilebilir mi?

Evet ama "Temiz Toplum" arzusu önceden, "Aydınlık İçin Bir Dakika Karanlık" eylemleriyle birlikte başgösterdi.

Bu arada "temiz toplum"u dile getiren çevreler belli kesimlerce "liboşluk", "döneklik" gibi etiketlerle suçlanırdı. Oysa şimdilerde, o kesimlerden bile bu alana bir kayış, en azından yaklaşma söz konusu değil mi?

Kriz, o anlamda da elbette herkesi ilgilendiriyor. Sözünü ettiğimiz savurganlık sadece aşırı kazanmışlarda yoktu, kara paranın harcanma biçimiyle emekle kazanılmış paranın harcanma biçimi zaten aynı olamaz. Ama biz Türkiye'de emekle kazanılmış paraları da çok savurganca harcadık. Hangimiz yarınımızı düşündük? Ben kendi adıma yarınımı düşünmemeyi büyük bir lüks olarak görüyordum. İşte şimdi, belki de ilk defa Doğululuğu arkamızda bırakıyoruz. Bunu nostaljik anlamda, kayıp duygusuyla da söyleyebiliriz, iyi bir şey olarak da. Nostaljiyle söylersek Doğu'nun bolluğu, ihtişamı, zevk ü sefası vardır. Bozuk paranın da, ikramın da, zamanın da hesabını yapmıyorduk. İşte bu bitiyor. Doğu biraz da üretmeden harcar.

Bu krizle birlikte Türkiye büyümenin, gerçekten bireyselliğinin olgunlaşma sancısını yaşıyor. Böyle olunca da bu için kuralları devreye giriyor. Bu da kolay bir şey değil, sıkıntıları var, mecburiyetleri var.

Ben daha önce bu anlamda bir "Cumhuriyet muhafazakârlığı"ndan söz etmiştim. Muhafazakârlığın İslam'dan gelmesi yerine, ki İslami kesimler de 80'lerden beri bu zenginleşme süreci içindeydi, tutumlu, mütevazı, tüketmeyen, aşırı tüketime karşı Ecevit ve Sezer'in, hatta biraz Kemal Derviş'in de kişiliğinde karşılık bulan bir Cumhuriyet muhafazakârlığı yükseldi. Ben şimdi, Beyaz Türk, Cumhuriyetçi, muhafazakâr geleneğin de bir dönüşüm geçirmekte olduğunu düşünüyorum. Türkiye bu dönüşümü tamamlar, Atatürkçülük dünyaya küskünlüğü değil de bir şekilde globalleşmeyle baş etmeye dönüşürse bu sıkıntıların bir anlamı olur.

Sözü edilen "Kurtuluş Savaşı"nın komutası, dediğiniz gibi Kemal Derviş'e teslim edildi. O da, bir ekonomist olarak, acı gerçeği gayet matematiksel bir tablo içinde önümüze serdi. Türkiye'nin yönetenleri bu matematiksel tespiti kabullendi. Öte yandan aynı Kemal Derviş, bir ara "15 günde 15 yasa" olarak anılan, devletin yeniden yapılandırılmasına yönelik yasa değişikliklerinin kaçınılmazlığını da dile getirdi. Hatta, sözü edilen "Kurtuluş Savaşı"nın kazanılması için bu reformun "olmazsa olmaz" olduğunu vurguladı. Fakat nedense Türkiye için "Demokrasi" anlamına gelen bu yasal değişikliklerde bir "ipe un serme" hali var. Ekonomik anlamda "Kurtuluş Savaşı"nın başarısı siyasal anlamda demokrasiyle çok sıkı bir ilişki içinde. Demokrasinin geri planda kaldığı bir durumda, yaşadığımız sıkıntıların yarara dönüşmesi ve az önce sözünü ettiğiniz yeni tip bireyselleşme yine de mümkün olabilir mi?

Cevap, sorunuzda var ve katılıyorum. Bunu şöyle de formüle edebiliriz, bu kadar önemli bir dönüşümü –ki bu sefer ağır fedakârlık istiyor– arkasında siyasi güç olmadan hangi iktidar başarabilir? Üstelik sosyal sıkıntılara, patlamalara gebe bir dönemde. Böyle bir programın arkasında siyasi güç olmadan başarı şansı çok güç. Bir dünya görüşüne sahip olarak Özal, bütün o dönüşümleri gerçekleştirirken arkasında siyasi bir güç vardı ve yükselen ekonominin rüzgârını arkasına almıştı. O daha sağ muhafazakâr bir gelenekten gelmişti. Şimdi bizim gördüğümüz ise "Beyaz Türkler"in dönüşümü. Bu değişim gerçekten merkezi gözaltına aldı. Merkezin dönüşümü geciktikçe gecikiyor çünkü. O değişimi kim gerçekleştirecek? Bunun olabilmesi, söylediğiniz gibi demokratikleşmeyle mümkün ve bunu yaparken "kenar"ı da içine almak zorundasınız. Yani o noktada, bir şekilde "kenar" diye gördüğü sorunları da Türkiye çözmezse olmaz. Bunun içinde, Türkiye'yi krizden önce çok fena vuran Ermeni meselesi de var. Ki bu sorun, bugün hem Avrupa'yla, hem kendimizle meselemizin düğümlerinden biri.

Türk siyasetinde merkez çöktü. Daha da vahimi merkezin kendisini yenileyecek araçlardan da yoksun oluşu. CHP'yi sol sayarsak o da tüken-di, bitti.

Ama bakın, bir kurtarıcı bulduk. Eskiden Jön Türkler Paris'ten geliyordu, şimdi Amerika'dan geliyor. Siyasi yapı, Özal'ın ölümün-

den itibaren tıknafes. Türk toplumu Özal'ı gömdükten sonra onu unutmaya çalıştı ama bakın yine aramızda. Türkiye, tıpkı Demokrat Parti dönemi için yaşanan ret dönemi gibi Özal dönemini kötülenme döneminden geçti. Elbette iyi ve kötü tarafları vardı ama çok önemli bir dönüşümü başlatmıştı. Onun ardından siyasi sınıf kendini yenileyemedi. Ortaya çıkan bütün oluşumlar marjinalleşti.

Bu noktada geleceği nasıl tasavvur ediyorsunuz?

Ben siyasetten bir şey çıkmayacağını, 28 Şubat'tan önce yine *Aktüel*'de size söylemiştim. Hâlâ yeterince ipucu bulamıyorum.

Kemal Derviş'i bu bağlamda nasıl değerlendiriyorsunuz? Meselenin sadece ekonomik tedbirlerle çözülmeyeceğinden çok emin ve samimi davranıyor Kemal Derviş. Üstelik klasik politikacı tipolojisinde alışık olduğumuzun aksine doğruları son derece yalın bir dille aktarıyor. Bu yanıla baktığımızda, bunda kendisinin iradi rolü var mıdır bilemem ama, kamuoyu onu farklı bir politik figür olarak algılıyor sanki.

266

İlk günden itibaren öyle oldu ama. Merkez Bankası başkanlığına değil de ekonomi bakanlığına geçtiğinde teknisyen rolünü kabul etmemiş oldu. Zaten kişi olarak kendi ekonomi anlayışı da buna uygun değil ve siyasetin ekonomiden başladığı da bir gerçek. Ekonomide başarılı olmadan siyaseti düşünmek, mekanik bir dönüşüm çok zor bugün. Bugün bu kurtarıcı imajının da değiştiğini görüyoruz. Kimse artık sadece iyi söz söyleyen, gönül okşayan, sorunları biriktiren ve erteleyen, ve faturayı sonunda topluma çıkartan (bugün olduğu gibi) popülist siyasetçi istemiyor. Kemal Derviş profilinde bu da çok önemli.

Ankara'da şortla sabah yürüyüşü yaptıktan sonra bir taksi durağında taksicilerle çay içip sohbet ederken "kimsenin sizi kurtarmasını beklemeyin" gibi bir söz söyledi. Bir politik figür olarak...

İstiyor ve düşünüyoruz. Gönülden arzuluyoruz ve onda böyle bir siyasi cevher olduğuna inanıyorum. Benimki sadece kişisel bir görüş ama bunu pek çok insan paylaşıyor. Bir cevher var ve bu şu anki arzulara denk geliyor. Benim "Cumhuriyet muhafazakârlığı"

olarak tanımladığım alçakgönüllü, kamu bilinci olan, Atatürkçü ama dünyaya açık, yani liberal ekonomi ve politikanın kurallarını bilen tipolojiye çok uyuyor. Özal Türkiye'sinden farklı olarak sosyal demokrat ve Atatürkçü yönü daha fazla. Onun için hem Türkiye'nin 80'li yıllarda yarattığı profesyonel gençliği temsil edebilecek, hem de Kemalizm ile Atatürkçülüğü ayırıştırabilecek biri. Kemal Derviş'in dürüst ve bilgili kimliğinde Türkiye bunu hayal ediyor çünkü temsil ettiği bir kesim ve onun dönüştürebileceği bir potansiyel var. Onun için de kimliği üzerinde, çok daha tepki yaratabilecek komploların hiçbiri tutmadı çünkü arkada bir kamuoyu desteği var. Ama bu yeterli değil. Arkasında daha elle tutulur bir destek olması gerekiyor. Bu destek de siyasetten gelmeyecek. Sivil toplum nasıl laiklik adına 28 Şubat'ı çağırıyorsa şimdi de reformu çağırması lazım. Madem ki "Kurtuluş Savaşı" benzetmesi yapılıyor, böyle bir seferberliği görmemiz lazım, tek başına kamuoyu yeterli değil. Çok kızdığımız basın dışında destek görmüyoruz çünkü kamuoyu dediğimiz destek yok oluveriyor. En başta kriz, merkezin beyin gücünü vurdu dedim, Kemal Derviş Türkiye Cumhuriyeti'nin yetiştirdiği ve 80'li yıllarda da dünyaya açılan, okumuş, eğitilmiş, profesyonel bu kesimlerin temsilcisi aslında. Bu insanlar, 80'li yıllarda gelişen az önce sözünü ettiğimiz sektörlerde dünyaya açık, rekabetçi milliyetçi bir anlayışla gelişti. Dolayısıyla Kemal Derviş'in kişisel özellikleri, bu temsil yeteneği olmaksızın yetmez.

Geçmişte Yeni Demokrasi Hareketi de (YDH) bir yanıyla bu kesimlerin temsilcisi gibiydi. Kemal Derviş de bir ara YDH içinde yer aldı. O zaman ki duruşuyla şimdiki aynı mı?

Kemal Derviş dışarıda çalıştığı dönemlerde de hiçbir zaman gözünü ve gönlünü Türkiye'den ayırmadı. Türkiye onun bir parçasıydı ve hep Türkiye'nin nasıl daha iyiye gideceğine ilişkin meselelerle ilgiliydi. YDH'yı ilgiyle izliyordu, ön saflarında yer almadı. 70'li yıllarda da Ecevit'in yakınındaydı, ve her zaman siyasetçilerle, profesyonellerle ve arkadaşlarıyla Türkiye meselelerini tartışırdı.

Evet ve zaten "önerdiğim program gerçekleşmezse çeker giderim" tavrıyla çalışmıyor. Görüldüğü kadarıyla kendisini siyaseten de ortaya koymuş durumda.

Biz siyaset konuşuyoruz, ama Türkiye'de siyaset kalırsa. Bir defa merkezin toparlanması gerekiyor. Dolayısıyla önce siyasetin de varolabileceği alanı kurtarmak gerekiyor.

Yoksa?..

Siyaset, bir kumar gibi, bilinmezlerle dolu. Kemal Derviş'in hayatına baktığınızda da bu hem doğal bir gelişim gibi görünüyor hem de hiç olmayabilir. Düşünürsek rastlantısal çok faktör var; siyaset o kadar kurallarla belirlenmiş değil. Dolayısıyla geleceği bilmek zor. Olabilmesi için pek çok neden ve toplumda Kemal Derviş'in taşıdığı özelliğin karşılığı var; birbirleriyle konuşabildiklerini görüyoruz. Ama bunun dışında bir de Türkiye'nin kendi içinden geliştireceği güçler var. Örneğin sivil toplum konuşacak, kendi temsilcisini arayacak mı? Evet, Kemal Derviş gitmeyecek gibi duruyor ama...

Diyelim bu sözünü ettiğimiz koşullar oluştu. Kemal Derviş, bu ağırlığı taşıyacak, bir maratoncu direnç ve dayanıklılığına sahip mi?

Zaten koşuyor ya. Türkler, yakından tanıdığı insanları daha az beğenir; uzaktan tanıdığına ise hayranlık duyar. Kemal Derviş tanıdıkça beğeninin artacağı bir insan.

Siz ne kadar yakından tanıyorsunuz?

Ben 16 yaşından beri tanıyorum. ODTÜ'de hocamdı. Ekonomi dersinde en zor, en karmaşık sorunları en açık, anlaşılır hale getirirdi. Ecevit'in yükseliş dönemi olan o 70'li yıllarda ben biraz asi, biraz radikal görüşlüydüm, Kemal Derviş o zamandan sosyal demokratı ve bizleri ikna etmeye çalışırdı. Aynı zamanda aile ferdiydi, ağabeyimin eşinin kuzeniydi ve ağabeyimin de çok yakınıydı. Sonra gel zaman git zaman ilişkimiz hiç kopmadı ve Asafla da yakınlığı nedeniyle, hep hayatımızın içindeydi. Ama bizden de her zaman farklıydı. Bir kere sakın, uzlaştırmacı ama bir o kadar da karar-

lıdır. Kemal Derviş hakkında kişisel olarak konuşmaktan biraz utanıyorum, çünkü o artık topluma mal oldu, toplum onu zaten tanıyor, tanıtmaya gerek yok.

Böyle konuştuğça az önceki karamsarlığınız da dağılıyor sanki...

Doğru. Hepimize ümit ışığı veriyor. Çapını gösteriyor zaten ve kimse çapını denenmeden gösteremez. Şu ana kadar geçtiği sınavlar da nasıl biri olduğunun en güzel işareti. Siyasette ne olacağı daha sonraki aşama. Benim sosyolojik olarak söylediğim, bir "Beyaz Türk" dönüşümünü gerçekleştirme kapasitesine sahip olduğu.

Kemal Derviş, merkezin kendisini yenilemesi için bir ümit.

Evet, Türkiye'deki Atatürkçülüğün kendini yenilemesi, hatta kendi klasiğini yaratması ve dünya çapına çıkması için bir ümit.

Bu durum merkezin sağındaki MHP tarafından nasıl algılanacak sizce?

Ama bu, milliyetçiliğin de değişimi. Donanımlı, rekabetçi bir milliyetçilik mi yoksa sadece delikanlı milliyetçilik mi?

MHP'nin milliyetçiliği daha "delikanlı milliyetçilik" olarak kendini gösteriyor.

Öyle bir çatışmada MHP de kaybeder çünkü bu MHP'nin dönüşmediğini gösterir. Bugün Cumhuriyet muhafazakârlığının dönüşmesinden, Atatürkçülüğün yenilenmesinden, bu sistem içinde ister yer alın ister yer almayın, herkesin, hepimizin çıkarı var.

Kemal Derviş'in Konuşmalarından Seçmeler

Türkiye ve Uluslararası Perspektif Açısından Küreselleşme ve Bölgeselleşme¹

Bugün burada sizlerle olmaktan çok memnunum. Bu tür toplantılar, bana Türkiye'ye daha sık gelme fırsatı sunuyor ve Türkiye'deki değişimlerden haberdar olmamı sağlıyor. Hem düzenleyicilere, hem de sizlere minnettar olduğumu ifade etmek isterim.

Ancak bu akşam sizlere Türkiye'deki ekonomik gelişmelerden bahsedecek değilim. Türkiye sorumlu olduğum ülkeler arasında olmadığı için ekonomik gelişmesinden bahsetmem uygun kaçmayacaktır. Onun yerine yeni bir yüzyılın eşiğinde olduğumuz şu dönemde, 2000 yılında ve gelecekte nasıl bir dünyada yaşamak istediğimizi belirleyebilecek daha geniş ölçekli konulara değinmek zorunluluğunu hissediyorum. Bu konular birbirinden farklı iki dünya görüşüyle ilişkilidir: Birinci görüş, dünyanın *bölgeselleşme* güçleri tarafından bölünmeye doğru yöneldiği önermesine dayanırken, ikincisi dünyanın, *küreselleşme* süreci sonucunda gittikçe artan oranda birbirine bağlı hale geleceği üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Samuel Huntington "Medeniyetlerin Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması" (*The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*) adlı en son kitabında, uluslararası ilişkilerin 21. yüzyılda nasıl bir evrim geçirebileceğini kavramsallaştırmak için bir paradigma sunmakta ve ilişkilerin farklı "medeniyetler"e dayanan farklı bölgesel blokların ortaya çıkmasıyla şekilleneceğini öne sürmektedir.

Huntington kitabının ilk sayfasında Saraybosnalılar'ın 18 Nisan 1994'te nasıl Birleşmiş Milletler, NATO ya da ABD bayrakları yerine, Suudi Arabistan ve Türkiye bayraklarını dalgalandırdıklarını anlatır ve böylelikle Boşnakların Müslüman kardeşleriyle aynı çizgide olduklarını gösterdiğini söyler. Huntington, bu tablonun, "dünyanın, küreselleşmek yerine, farklı geleneksel medeniyetleri temsil eden bölgesel bloklar temelinde bölgeselleştiği" tezinin bir göstergesi olduğunu savunmaktadır. Ona göre,

1. Kemal Derviş'in konuşmaları www.worldbank.org sitesinden alınmıştır. Yukarıdaki yazı Kemal Derviş'in 1997 yılında "Ahmet Dalı Bankacılık Ödülü" töreninde yaptığı konuşmanın metnidir. Aslında Türkçe yapılan bu konuşma, İngilizce çevirisinden Türkçeye aktarılacak zorunda kalındı. Çeviren: Deniz Sezer.

ortak bir medeniyetten gelen ülkeler işbirliği yapacak ve birbirleriyle aynı çizgiyi izleyeceklerdir; buna karşılık farklı medeniyetler arasındaki rekabet ve mücadeleler, ortaya çıkan yeni dünya düzeninin temel bir özelliği olacaktır. Dünyanın bütünüyle Batılılaşmasından çok, özellikle Batı ile İslam ya da Batı ile Çin arasındaki mücadeleler tarafından şekillenecek olması söz konusudur.

Yeni dünya düzeninde siyaset, ekonomik ve sosyal ihtilaflara dayanmayacaktır. Siyaset, yerel düzeyde etnik farklılıkları yansıtacak; küresel düzeydeyse medeniyetler arasındaki farklılıklar tarafından belirlenecektir.

Huntington'ın tezleri, Türk dinleyicilere çok da sıcak gelmeyebilir. Huntington kitabında Türkiye hakkında da çok şey söylüyor, ama yaptığı analizler, Türk okuyucusuna olumsuz görünecektir. Huntington, Kemalizm'in yenilgisinden bahsetmektedir. Ancak Kemalizm'i, aslında Türkiye'de olduğundan çok daha yaygın bir söylem olarak tanımlamaktadır. Huntington için Kemalizm, modern, seküler ve bağımsız bir devlet fikrini benimseyen basit bir ideoloji değildir. Kemalizm, Avrupa ve Amerika medeniyetleri ruhunun ihracına güvenen uluslararası bir ideolojidir; bu ruhu hâkim medeniyet olarak tanımlar. Bölgesel ve geleneksel medeniyetler için, buna dayanan tek bir küresel düzen arayışı içindedir. Örneğin Huntington, Çin'deki komünizm öncesi cumhuriyetçilik hareketlerini de, Kemalist hareket olarak tanımlamaktadır. Benzer biçimde Tito'nun dini ve kültürel farklılıkların üstesinden gelen bir Yugoslavya kurma niyeti de, Kemalist ideolojiye dayanan bir çaba olarak yorumlanmaktadır. Mısır'daki Nasırcılığın da Kemalizm ile birçok ortak noktası bulunmaktadır. Ve Huntington'a göre; gelişmekte olan ülkelerin tek bir küresel medeniyetin üyesi olma süreç ve çabaları olarak tanımladığı Kemalizm, 1990'lardan itibaren sonuna yaklaşmış bulunmaktadır. 1990'larda meydana gelen gelişmelerin –Orta Doğu'da ve Türkiye'de siyasal İslam'ın güçlenmesi (Türkiye'de Kemalizm'in kalesi olan hükümete bir dini partinin girmesi), dini sebeplere dayanan çatışmalar sonucunda "Kemalist birlik"ın Bosna'da çökmesi ve Uzak Doğu'da güç odağı olarak yükselen Çin– Kemalizm olarak tanımladığı küreselleşmeci tez ve paradigmanın sonuna işaret ettiğini savunmaktadır.

Huntington daha da ileriye giderek, iki ya da üç farklı medeniyetin bir arada yaşadığı kendine özgü ülkelerin "parçalanan" toplumlar olduğunu öne sürmektedir. Bu analize göre, Türkiye, Meksika ve Avustralya ile birlikte "dağılan" bir ülkedir. Huntington, "ne İsa'ya ne de Musa'ya yarana-

mayan" bu tür ülkelerin geleceklerini parlak görmemektedir.

Huntington ayrıca, nüfusunun yüzde 99'u Müslüman olan Türkiye'ye, Batı blokunda veya Batı ittifakında yer olmadığını da savunmaktadır. Ona göre, Soğuk Savaş sonrasında, Türkiye artık bir NATO ülkesi olarak kalmaz. Çünkü NATO, Amerika ve Avrupa ekseninde, Katolik ve Protestan Hristiyan ittifakını temsil etmektedir. NATO bu ittifakın kalesidir ve burada, yaklaşık 70 milyon Müslüman nüfusuyla Türkiye'ye yer yoktur. Huntington'a bakılırsa, Hırvatistan'ı Bosna ve Sırbistan'dan ayıran sınır, aslında NATO'nun sınırıdır; Doğu Ortodoksları'nın ve güneyli Müslüman ülkelerin üye olması halinde, NATO verimli biçimde faaliyet gösteremeyecektir.

Huntington, Türkiye'nin "Batılı" olamamakla birlikte, Kemalizm ile ülkeye giren Batı medeniyetinin güçlü ama parçalayıcı bir etki gösterdiğini de iddia etmektedir – bu etki, İslam medeniyetini yok edememiş ama sarsmış, Türkiye'yi iki medeniyet arasında "sıkışmış" bir ülke haline getirmiştir. Bu durumdaki ülkeler, tehlikeli bölgede yer almaktadır: Medeniyetleri birbirinden ayıran sınırdır durmakta ve tek bir medeniyetin üyesi olamamaktadırlar. Medeniyetler arası çatışmalar, genellikle bu tür ülkelerde meydana gelmektedir ve bu tür ülkeler, tek bir medeniyetin hâkim olduğu ülkelerden çok daha fazla kaos riskiyle karşı karşıyadır.

Huntington benzer biçimde –Batılı Hristiyanlar, Doğulu Hristiyanlar ve Müslüman medeniyetlerin kesiştiği– Balkanlar'ı bu türden çatışmalar yaşamaya mahkûm bir bölge olarak görmektedir. Kafkaslar da aynı durumdadır. Ve Türkiye, İslam medeniyetinin Batılı ve Doğulu Hristiyan medeniyetleriyle çatışmalar yaşayacağı bu coğrafi bölgenin tam ortasında yer almaktadır. Huntington'a göre, bu çatışmalar, Türkiye'yi de taraf olmaya zorlayacaktır.

Huntington'ın dünya görüşüne biraz fazla zaman ayırdığımı düşünebilirsiniz. Ancak yazar sıradan bir akademisyen değildir. Batı'nın en ünlü siyasetbilimcilerinden biridir. Harvard Üniversitesi'ndeki Stratejik Araştırma Enstitüsü'nün müdürü olmasının yanı sıra, Amerika Ulusal Güvenlik Konseyi'nin stratejik başkanlığını yapmakta ve kurucusu olduğu etkili bir dergi olan "Foreign Policy"nin editörlüğünü yürütmekte ve Amerikan Siyaset Bilimi Birliği'nin başkanlık görevini sürdürmektedir. Ve açıkçası onun görüşlerini paylaşan başka siyasetbilimciler de vardır. Avrupa Komisyonu'nda yıllarca yöneticilik yapmış olan Jacques Delors, benzer bir tezi daha ılımlı ifadelerle ileri süren bir kitap yazmıştır. Delors, Avrupa'yı Hristiyan medeniyetinin merkezi, Hristiyan medeniyetine mensup toplulukları bir araya getiren tarihsel bir yapı olarak görmektedir.

Huntington'ın modeli entelektüel bir paradigmadır. Günümüzdeki önemli bir entelektüel eğilimi ve onun tarih anlayışını yansıtmaktadır. Huntington'ın yaklaşımı, aynı zamanda gerçeklere dayanan ve duygusal formülasyonlardan kaçınan tarafsız bir model olma iddiasındadır. Ancak diğerleri o kadar tarafsız değildir. Örneğin Fransa'nın aşırı sağ kanat lideri Jean-Marie Le Pen, Rusya'daki aşırı sağ partinin başkanı olan Vladimir Jirinovski ile iki yıl önce bir görüşme gerçekleştirdi. İki lider, kendilerini Batılı ve Doğulu Hristiyanlar olarak, birbirine muhalif iki bölgesel blokun liderleri olarak takdim ettiler. Bu sıfatlarla birbirlerini destekleyip tebrik ettiler. Fransa ve Rusya'nın kendilerini bir savaşın içinde bulabilecekleri ve bunun da bölgedeki doğal düzenin bir parçası olabileceği hipotezini yarı şaka yarı ciddi bir biçimde tartıştılar. Ancak her şeyin ötesinde, kozmopolit, uluslararası ve küresel medeniyet kavramını benimsemiş olanları bozguna uğratma konusunda ortak karara vardılar. Bölgesel bloklar ya da birbirinden farklı medeniyetler tezine dayanan fikir akımlarının, kolaylıkla bir tür "medeniyet şovenizmi" veya 1930'larda olup bitenleri hatırlatan bir dünya görüşüne dönüşebileceği olgusu, oldukça katı bir gerçek olarak karşımızda durmaktadır.

Dünyamız gerçekten de bölgesel bloklara doğru mu gitmektedir? Soğuk Savaş sonrası 21. yüzyıl dünyası gerçekten de farklı medeniyetlere dayanan ve birbirleriyle savaşacak olan altı ya da yedi blok etrafında mı organize olmaktadır? Huntington'ın sunduğu reçeteyi meydana getiren gözlüklerle mi dünyaya bakmalıyız? Ve sonuç olarak, Türk kimliğinin iki medeniyet arasında sıkıştığına mı inanmalıyız? Eğer öyleyse, bunun çözümü nedir? Türkiye, bir medeniyeti diğerine dayatmalı mıdır? Demokratik bir toplumda bunu yapmanın imkânı var mıdır?

Çok şükür böylesine karamsar bir dünya görüşüne sahip değilim. Huntington'ın gözlükleri bize çarpık bir dünya tablosu sunmaktadır. Bu elbette ki, günümüzdeki bölgeselleşme eğilimlerinin inkârı anlamına gelmemektedir. Evrensel Marksist ideolojinin düşüş ve çöküşünden sonra—ya da Marksizm'in Leninist versiyonunun çöküşünden sonra—evrenselcilik önemli bir ideolojik desteğinden mahrum kalmıştır. Din daha güçlü bir hale gelmiş ve pek çok toplumda geleneğe olan bağlılık artmıştır. Bu gerçekleri göz ardı etmek mümkün olmadığı gibi, bütün alternatif küresel senaryo analizlerine dahil etmek de kaçınılmazdır.

Ancak bana göre, 2000 yılında yaşadığımız ve gelecekte yaşayacağımız dünyanın belirleyici özelliği, ne birbirine muhalif bölgelerin oluşumu, ne de birbirinden farklı medeniyetlerin köklerine dönmesi olacaktır. Belir-

leyici özelliği, küreselleşmenin yayılma, büyüme ve derinleşme gücü teşkil edecektir. Küreselleşme dinamiğinin, bölgeselleşme dinamiğinden çok daha güçlü olduğuna inanıyorum: Üstelik bu dinamik, dünyamızı ve Türkiye'yi temel tartışma, çatışma ve savaşlardan kurtarma kapasitesine sahiptir. Bu tezi telaffuz etmenin ve ayrıntılı olarak düşünmenin önemli olduğuna inanıyorum. Çünkü ideolojilerin ve fikirlerin önemli olduğuna inanıyorum. Eğer dünyada yeterli sayıda insan Huntington'ın penceresinden bakmaya başlarsa, yaklaşım ve davranışları onun sunduğu reçete tarafından kullanılacak ve uzlaşmaz bloklar dünyası, geçici bir süre için de olsa gerçek olacaktır.

Ancak farklı bir reçetenin, Huntington'ın yoğunlaşmamızı istediği noktalardan başka yönleri algılamamıza izin veren bir başka reçetenin penceresinden bakarsak, olayların akışına daha olumlu bir etkiye bulabiliriz. Bu anlamda Türkiye'nin örnek alınabilecek bir rol üstlenebileceğini düşünüyorum. Daha basit bir ifadeyle söylersem, eğer Huntington'ın tezini burada, Boğaziçi'nde çürütürsek ve kendimizi, kaçınılmaz olarak ayrılacağını ve çatışmaya gireceğini ileri sürdüğü medeniyetler arasında güçlü bir köprü haline getirebilirsek, o zaman hem Türkiye'ye, hem de bütün dünyaya yardım etmiş oluruz.

Konuşmamın kalan kısmında, küreselleşmenin Huntington'ın düşündüğünden çok daha kuvvetli bir güç olduğunu ve dünyanın bu zamana kadar yaşadıklarından çok farklı olan birleştirici bir süreci şekillendirdiğini ileri süreceğim. Bu sürecin bazı özelliklerinden bahsederek başlamak istiyorum.

İletişim Teknolojisi

Küreselleşmeye katkıda bulunan etmenlerden biri teknolojidir; iletişim ve işitsel-görsel teknolojiler en önemli unsurların başında gelmektedir. Dünya tarihinde daha önce hiçbir zaman bu kadar insan birbirleriyle iletişim kuramamış ve 1990'larda olduğu gibi, birbirlerini hiç bu kadar sık görmemiştir. Bunun anlamı o kadar açıktır ki, üzerinde ayrıntılı biçimde düşünölmeye bile gerek yoktur. Ancak radikal biçimde yeni olan bu olaylar insanları, medeniyetleri ve ülkeleri birbirine yakınlaştıracak mı? Bugüne kadar yaşadığımız örnekler her ne kadar karmaşık da olsa, ben şahsen yakınlaştıracığına inanıyorum. Bugün "küresel köy"den bahsettik, fakat komşu olmak, insanların birbirlerine düşmanlık beslememesini garanti altına almaz. Bosna'da aynı köyde yaşayan insanlar birbirlerini öldüröbil-

mişlerdir. Naziler, gayet yakından tanıdıkları Yahudileri öldürmüşlerdir, tanımadıklarını değil. Yakınlık, suçun panzehiri değildir.

Diğer yandan, internetin barış ve bütünlüğün sağlanmasında potansiyel bir güç olarak oynayacağı rolü düşünün. Birliğin artırılmasını garanti edememesine rağmen, uluslararası bir kültür yaratmanın şüphesiz önemli bir araçtır. İnternet, sadece bilgiye ve çok sayıda farklı hizmete ulaşımı mümkün kılmaz, uluslararası pazarda rekabet etmek için gerekli olan evrensel değer kümelerini ve hayata bakış açılarını da kazandırır. Bugün Afrika'nın küçük bir köyünde çalışan bir doktor, ihtiyaç duyduğu her türlü bilgiye, Atlanta'daki sağlık veri bankasından ulaşabilir. Bizler Dünya Bankası'nda bu bilgi ağlarının geliştirilmesine katkıda bulunmak için çalışıyoruz. ABD'de, komşunun oğlu sadece birkaç dolar harcayarak Hindistan'daki arkadaşlarıyla her akşam iletişim kurup şakalaşabiliyor.

Bu tür bir iletişimin varolduğu dünya, uzlaşmaz medeniyetlerden oluşan bölgesel bloklar dünyası haline mi gelecek, yoksa küresel ve birleştirici bir medeniyete sahip bir dünya mı olacak? Ben ikinci şıkkın birincisinden daha mümkün olduğu inancındayım.

Ticaret ve Üretim Sistemleri

Elbette ki küreselleşmenin itici güçleri, sadece iletişim teknolojisinde yaşanan patlamaya dayanmamaktadır. Küreselleşmeye hız kazandırdığı düşünülen bir diğer faktör de, dünya ticaretinin son dönemlerde yaşadığı büyük patlamadır. Örneğin 1980'lerde birçok bilim adamı, hem ticaretin artan yoğunluğuna, hem de gayri safi milli hasıladaki artan payına dikkat çekmişlerdir. Bu gözlem, 1960 ve 1970'lerdeki rakamlarla kıyaslandığında, gerçekleri yansıtıyordu şüphesiz. Halbuki, Paul Krugman ve bazı başka ekonomistler, üretim bağlamında ticaret yoğunluğunun ancak 19. yüzyıldakine benzer bir oran yakaladığını bize hatırlatmışlardır.²

Uluslararası ticaret, ülkelerin kendilerini dünyaya açmalarına ve ekonomik anlamda birbirlerine daha bağımlı hale gelmelerine sebebiyet veren dinamik bir faktör olmakla birlikte, yeni bir olgu değildir. Ayrıca küreselleşmeyi hızlandıran tek faktör olduğu da söylenemez. Şüphesiz başka güçler de bu süreçte rol oynamaktadır.

Bu güçlerin en önemlisi, üretimi düzenleyen çok sayıdaki yeni mekanizma ve üretilen mallardaki ek değerlerin yeni yapısıdır. Bu olgular, iletişim

teknolojisiindeki devrimle yakından ilişkilidir. Ne demek istediğimi açıklamama izin verin.

Eskiden toprak ve hammadde, üretim için çok büyük önem taşıyordu. Toprağın artı değerdeki ve hammaddenin fiyatın belirlenmesindeki payı oldukça büyüktü. Dünya Bankası araştırmaları, hammadde fiyatlarının nihai ürün fiyatlarına bugünkü oranının, yüzyılın başındaki oranın sadece yüzde 25-30'u olduğunu göstermektedir. Ve toprağın artı değerdeki payı, –ki bir zamanlar bu pay yüzde 50-60'a kadar çıkmıştı– bugün OECD ülkelerinde yüzde 5'in de altında, gelişmekte olan ülkelerdeyse yüzde 10-15 civarındadır.

Huntington analizinde, bu önemli ekonomik gelişmelerin hiçbirine değinmemektedir. Halbuki bu gelişmelerin yarattığı dünya, önceki tarihsel deneyimlerin yarattıklarından çok farklıdır. Bu durumun en çarpıcı örneklerini, General Motors ile Microsoft gibi büyük anonim şirketlerin sermaye yapılarını kıyasladığımızda görebiliriz. General Motors üretim için muazzam bir tesis, bina ve makine birikimine sahipken, Microsoft sadece bilgi ve organizasyona sahiptir. Ancak bugün Microsoft'un piyasa değeri, General Motors'un piyasa değerinin fazlasıyla üzerindedir! (1996'da GM'nin değeri yaklaşık 40 milyar dolarken, Microsoft'unki yaklaşık 60 milyar dolardı.)

Bugün bilgi ve bilgiye dayanan üretim planlama sistemlerine ulaşabilmek, mümkün olduğu kadar fazla toprak ve hammadde kontrol etme kapasitesinden çok daha büyük önem taşımaktadır. Bu durum, üretimin uluslararası entegrasyonunu her geçen gün daha da kolaylaştırmaktadır. Ve bugün üretimin üçte birine, dünyaya tek bir küresel ekonomi olarak yaklaşan üretim sistemleri temelinde el konulmaktadır. Hiç şüphesiz, bu yeni sistemler, yerel koşulları ve bu koşulların getirdiği sınırlamaları göz önüne almaktadır – ancak, genel eğilim, su götürmez bir şekilde, üretimi gerçekten evrensel olan bir mantık çizgisinde planlama yolundadır. Bu durum, küreselleşmenin tamamıyla yeni bir yönünü göstermektedir. Bölge veya medeniyetler bağlamındaki sınırlamalar, ekonomik etkinliğin her geçen gün daha fazla dahil olduğu küresel perspektifin itici güçlerine kıyasla önemini yitirmektedir.

Sermaye Dolaşımı

Küreselleşmeyi hızlandıran bir diğer önemli etmen de uluslararası sermaye dolaşımının yayılmasıdır.

Sermaye dolaşımları, sadece banka kredilerinin geleneksel mekanizmaları taratından hızlandırılmamaktadır. Yeni ve etkili güçler uluslararası finans piyasalarına girmekte ve küreselleşmeyi desteklemektedir. Örneğin, yaşlı Amerikalılar'ın tasarruflarını idare eden kuruluşların, Uzak Doğu'daki bu kıymetlerin beste birine yatırım yapması beklenmektedir.³ Eğer yabancı yatırım bu yönde ilerlemeye devam ederse, kaçınılmaz olarak ABD ile Uzak Doğu arasında derin bağlantılara dayanan bir ilişki kurulacaktır – tıpkı Amerikan sermayesinin 1950 ve 1960'larda Amerika ve Avrupa arasında bağlantı kurması gibi. Ve bu süreç, bölgeselleşmeyi değil küreselleşmeyi teşvik edecektir. Küresel açıdan entegre olmuş yeni üretim organizasyonları gibi, sermaye piyasaları gelişiminin dinamiği de, bölgeselleşen değil, küreselleşen bir dünya için güç oluşturmaktadır.

ABD'nin Özel Önemi ve Dünya Üzerindeki Etkisi

Huntington, ABD'de birçok farklı kültürün bir arada yaşamasının Batı medeniyeti için ciddi bir tehdit oluşturduğunu düşünmekte ve ABD-Avrupa kapalı birliğine, yani Batılı Hristiyan blokuna zarar vermesinden endişelenmektedir. Ben ise bu yaklaşıma muhalif bir görüşü savunmaktayım: Bir toplumun birçok kültürü içinde barındırması, hem dünya, hem de küreselleşme açısından çok büyük değer taşımaktadır.

ABD'nin muazzam bir demografik çeşitlilik gösterdiği aşîkârdır. Bugün Amerika'nın birçok güney eyaletinde İngilizce'den çok İspanyolca konuşulmaktadır. Ayrıca Uzak Doğu kökenli Amerikalılar'ın hem sayıları, hem de ekonomik güçleri ABD'de yaşayan bütün etnik gruplardan çok daha hızlı bir biçimde büyümektedir. Başkan Clinton'ın, ikinci kez seçildikten sonra gerçekleştirdiği ilk denizaşırı gezisi Batı Avrupa'ya değil, Uzak Doğu'ya olmuştur. Musevi Amerikalılar, Amerikan toplumunda çok önemli politik ve ekonomik roller oynamaktadır. Bütün bunların yanı sıra, ABD 6 milyon Müslüman nüfusa sahiptir ve bildiğimiz kadarıyla, Amerika'da yaşayan 18 milyon Afrika kökenli Amerikalı, Amerika demografisinin çok önemli bir özelliğini teşkil etmektedir. Etnik köken itibarıyla Afrikalı olan eski Genelkurmay başkanının gelecekte başkanlığa aday olacağı tahmin edilmektedir.

3. Son dönemlerde Asya'da gerçekleşen "borsa düşüşü," bu projeleri değiştiremeyecek gibi görünüyor. Tam tersine, Amerikalılar'ın "bütün hisseleri alması" için yeni fırsatlar yaratmıştır. Eğer bu durumun çok haksız olduğu düşünülürse, politik ve sosyal bir direnmeyle karşılaşabilirler; ancak genel eğilim değişmeyecek gibi görünüyor.

Daha önce değindiğim küreselleşmenin ekonomik güçlerinden bağımsız olan bu faktörler, ABD'yi dar bir Atlantik blokuyla sınırlanmış olarak görmemizi zorlaştırmaktadır. Bu yeni Amerika, Avrupa'nın daha muhafazakâr ve dar görüşlü bazı entelektüellerinin zaaf ve kaygılarını paylaşmamaktadır. Okyanusun iki yakasındaki ülkelerin yaşadıkları problemlerden-endişe duyarak zamanını geçiren çok az Amerikalı vardır. Ancak Teksas ve Florida'da İspanyolca konuşarak büyüyen çok sayıda Amerikalı veya Kaliforniya'da yaşayan Japon ve Çin kökenli insanlar ya da New York'taki Afrika kökenli Amerikalılar için, merkezi Avrupa dünyanın herhangi bir yöresinden daha fazla dikkat ve ilgi çekmesi gereken bir yer değildir. Bugün Los Angeles için Tokyo ve Şanghay, Paris ya da Viyana'dan çok daha büyük önem taşımaktadır ve demografik etmenler bu eğilimi güçlendirecek gibi görünmektedir.

Sonuç olarak, gelecek 10-15 yıl içinde ABD, sadece küresel askeri gücün tartışmasız hâkimi değil; bütün dünyayla olan ilişki ve bağlantılarını güçlendirme ve bu ilişkilerin getirdiği avantajları en iyi şekilde değerlendirme eğiliminde olan tek ülke haline gelecek gibi görünüyor. Diğer bir açıdan ABD'nin sahip olduğu güç, küreselleşmeyi koruyacak ve hızlandırılmasına imkân sağlayacaktır. Ve küreselleşme de Amerikan ekonomisi için hayırlı olacaktır. Çünkü dinamik ve rekabetçi Amerikan ekonomik aktörleri için çok geniş fırsatlar sağlamaktadır.

Buraya kadar açıklamaya çalıştığım bütün ekonomik ve kültürel/demografik nedenlerden ötürü, Amerika 21. yüzyılda bölgesel değil, küresel bir güç olacaktır. Bir yandan Avrupa ile olan ilişkileri devam ederken, bir yandan da Afrika, Asya ve Ortadoğu ile olan ilişkileri çok daha güçlü bir hale gelecektir. Amerika'nın bu bölgelerle gerçekleştirdiği temaslarının artması, Amerikan toplumunun önemli bir özelliği olan kültürel sentez ve evrenselciliği daha da zenginleştirecektir. Aynı zamanda çeşitli bölgesel güçler ve bölgesel "kültürler" in küresel etkisi için gündeme gelecek rekabet ve mücadelenin büyük bir kısmı da "ABD'nin içinde" gerçekleşecektir. Örneğin, eğer Müslümanlar daha güçlü bir küresel etki kazanmak istiyorlarsa, Amerikan düşünce, liderlik ve güç "pazarı" nı göz ardı etmemelidirler.⁴

4. Hem ABD'de, hem de uluslararası arenada yürütülen "yerel" mücadelelerin birçok örneği vardır. Örneğin Edward Said şöyle demektedir: "Johannesburg'da Walter Sisulu'nun bana Afrika Ulusal Kongresi'nin elde ettiği zaferin bir nedeninin, Güney Afrika'daki ırk ayrımcılığına karşı yürüttüğü kampanya olduğunu söylediğini hatırlıyorum." E. Said, "Decolonizing the Mind," *El Hayat*, 16 Eylül 1994.

Şimdi tekrar Türkiye'ye dönelim. Küreselleşme ve bölgeselleşme tartışmalarında, Türkiye'nin tarihi gerçeklerini ve Türkiye'nin sahip olduğu potansiyel rolü anlamak çok büyük önem taşımaktadır. Türkiye'ye baktığım zaman, Huntington'ın tersine, diğer pek çok ülke için örnek teşkil edebilecek güçlü, kültürel açıdan zengin, sentez oluşturan bir süreç görüyorum. Tarihsel açıdan Türkiye, hem İslam dünyasında, hem de Ortadoğu ve Doğu Akdeniz Bölgesi'nde neredeyse bin yıl önemli bir rol oynamış bir medeniyetin mirasçısıdır. Atalarımızın Haçlı Seferleri'nde gösterdikleri çaba, halifeliğin sahip olduğu iktidar ve "meşruiyet" Osmanlı İmparatorluğu'nun İslamiyet'in Balkanlar'a ve sonra da Avrupa'ya taşınmasında oynadığı rol son derece önemlidir. Bütün bu tarihi, kendi kolektif bilinçaltımızdan ya da başkalarının kolektif bilinçaltından silip atamayız. Saraybosna bombalandığı zaman, bizim bölgemizde yaşayanların çoğu kendileri de bombalanmış gibi acı çektiler. Bu durum, bombalanan tüm Müslüman topluluklar için geçerlidir. Yaşanan acıları kendi yüreklerimizde hissettik. Bugün Kahire, Amman ya da Tunus'u ziyaret ettiğimizde, kentlerin renk ve sesleri, müzikler, dükkânlar ve yemekler hep ortak kültür ve mirasımızı, tarihsel bağlarımızı açığa vurmaktadır. Bütün bunları, yani bu bölgelerde bir yabancı olmadığını hissetmek, Türk turistleri mutlu etmektedir. Bu kentlerden İstanbul, Bursa ya da Konya'ya gelen ziyaretçiler de aynı mutluluğu yaşamaktadırlar. Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerini gezen herhangi bir kimse, bölgesel gelenek ve duyguların yarattığı bu bağlılığı, bu birlikteliği hissetmekten kendini alamaz. Bu duygular, İslam sanat ya da mimarisindeki fiziksel dışavurumlar kadar güçlü ve gerçektir.

Ancak Türkiye ve elbette ki İstanbul –sadece Mustafa Kemal zamanından değil, en azından Fatih Sultan Mehmet devrinden bu yana– aynı zamanda Avrupa'nın da bir parçası durumundadır. İstanbul yüzyıllardır Güneydoğu Avrupa'nın başkenti olma özelliği taşımaktadır. Sovyetler Birliği'nin çökmesinden sonra da yine, Güneydoğu Avrupa ve Karadeniz Bölgesi'ndeki en önemli ekonomik merkez haline gelmiştir: Yaklaşık 20 milyar dolarlık ithalat bu şehrin üzerinden geçmekte ve belki de yarısı Doğu Avrupa'ya gitmektedir.

Atatürk'ün gerçekleştirdiği devrimin, çağdaş dünyaya uyum sağlama kapasitesini kaybetmiş bir dizi kurumsal yapıyı –yani Osmanlı İmparatorluğu'nu– modernizmi yakalamak için yeni yapılarla değiştirmesi, çok başarılıdır ve dünya tarihinde bir benzerini görmek mümkün değildir. Bu

nokta kesinlikle çok önemlidir: Kemalist devrimin özünde yatan ruh ve gerçek fikir, Türkiye'yi *Batılılaştırmak* değil, *modernleştirmek*, çağdaş dünyanın bir parçası haline getirmektir. Eğer Kemalizm'e bu açıdan bakarsak, Huntington'ın bozguna uğramış bir hareket olarak gördüğü Kemalizm'in, olağanüstü bir başarı olduğunu ayırt edebiliriz.

Hiç şüphesiz Türkiye kuruluşu itibariyle çağdaş bir toplumdur. Bugün tanık olduğumuz tartışmalar çeşitliliğin ve modernliğin bir yansımasıdır. Bunu söylerken iki tehlikeye, iki hataya düşmekten kendimizi korumamız gerektiği inancındayım. İlk olarak modernlik kavramı, belli bir kültür ve medeniyeti (örneğin sadece Batı Avrupa) takip etme ya da kendini onunla özdeşleştirme anlamına gelmemektedir. Onun yerine, moderniyi yakalama fikrini, evrensel bir kültüre katılımı güçlendirme süreci; çeşitli kültür, inanç, din ve gelenekleri çağdaş bilgi ve teknolojiyle uyum içinde bir araya getirme süreci olarak düşünmeliyiz. Çağdaş olmak, Batılı olmakla aynı şey değildir.

Ancak ikinci olarak –ki bu da çok önemlidir– ABD ve Avrupa tarihinin, açıklamaya çalıştığım evrenselci sentezde çok özel bir öneme sahip olduğu gerçeğini de göz ardı etmemeliyiz. Bugün bu konuda daha ayrıntılı olarak konuşma fırsatım ne yazık ki yok. Kısaca şöyle diyebilirim: Çağdaş olmak, Batılı olmakla aynı şey değilse de, Batı'nın başarıyı yakalamak için gerçekleştirdiklerinin –yani insan aklının özgürleştirilmesinin, inanç ve bilim alanlarının birbirinden ayrılmasının, bireysel girişim ve inisiyatifin desteklenmesinin– ilerlemenin itici gücü olduğunu reddederek modern olmak da mümkün değildir. Modern olabilmek için Batılı olmak gerekmiyor. Ama aydınlanma çağıının, Fransız ve Amerikan devrimlerinin ve Batı'nın yönetim, demokrasi ve bireysel insan hakları alanındaki başarılarının yarattığı değerli katkıları reddeden bir toplumun başarılı ve modern olabileceğinden de şüphe ederim.

Bugün Türkiye'nin, sürecin içindeki bütün güçlüklerle rağmen, tarihi, coğrafyası ve gelenekleriyle uyumlu bir modernleşmeyi başarabilmek için büyük çabalar sarf ettiği inancındayım. Bana kalırsa bu sürecin sonucu, Huntington'ın yanlış yorumlarının tersine, Kemalizm açısından, modernliği Türklükle bağdaştırmaya çalışanların hedefi doğrultusunda önemli bir zafer olacaktır. Bu tür bir örnek, Müslüman nüfusa sahip ülkelere, ekonomik ve sosyal yapılarındaki dönüşümde daha kolay başa çıkabilmeleri için de yardımcı olacaktır. Eğer eşzamanlı olarak hem güçlü, hem de gelenek ve coğrafyayla uyum içinde olan bir modernlik elde edebilirsek; çağdaş yaşamın yeni güçlerini kapsayan, birçok farklı kültür ve

geleneği bünyesinde barındırmayı amaçlayan küreselleşen dünyanın gelişimine önemli bir katkıda bulunmuş oluruz. Ki bu dünya, Huntington'ın farklı medeniyetleri karşı karşıya getirip çatışma yaratan bölgesel blok görüşünü etkisiz hale dönüştüren çokkültürlü, ama birbirine kaynaşmış bir dünyadır.

—

Yeni Bir Yüzyılın Eşiğinde Kalkınma Politikaları: Dersler ve Beklentiler⁵

Öncelikle, yirminci yüzyılın ikinci yarısında kalkınma tasarısı ve uygulamalarını şekillendiren etmenlerin bazılarını hızlı bir göz atmanın yararlı olacağı inancındayım. Böylelikle geçmişte nerelerde hata yaptığımızı görebilir, yarının dünyasında amaçlarımızı nasıl daha iyi gerçekleştirebileceğimize dair önemli birtakım dersler çıkarabiliriz.

Eski Kuramlar...

1950 ve 1960'larda kalkınma ekonomisi ve kalkınma teşvikleri sistemli bir şekilde yürütülürken, kaynakların yatırımlar için nasıl en iyi şekilde kullanılacağı ve büyüme için gerekli olduğu düşünülen malların ve taşınabilir "maddeler"in –yol, elektrik enerjisi ağları vb.– nasıl çoğaltılacağı gibi hususların en temel meseleler olduğu düşünülmekteydi. Bu yaklaşımın altında yatan temel bakış açısı, daha yüksek yatırım oranlarının, otomatik olarak daha hızlı büyümeye yol açacağı sabit girdi-çıkı katsayısına sahip bir büyüme modeli üzerinde temellenmekteydi. Prensip, bu modelin bütün ekonomilerde benzer bir biçimde işleyeceği düşünülüyordu, ufak-tefek farklılıklara rağmen tek bir evrensel büyüme tipi öngörülüyordu. İhtiyaç duyulan şeyin açıklıksızlığı olduğuna inanılıyordu; öngörülen tipin nasıl en iyi biçimde uygulamaya konacağı ise temel soruydu.

Bu çerçeve içerisinde, büyük miktarda ekonomik "artığa" el konulmasına izin veren ya da yol açan sosyal ve ekonomik organizasyon modellerinin, büyümeyi destekleyebilecek en iyi modeller olduğuna inanılması, son derece mantıklı gibi görünüyordu.

İdeolojik tayfın en uç noktalarında iki sistem tanımlanmıştır: Totaliter kapitalizm ve totaliter sosyalizm. İlk sistemde, ayrıcalıklı bir kapitalist sınıf sermaye birikimi sürecini yönlendirir ve "sosyal" haklar bastırılır. Sistemin dezavantajı, yaratılan artığın bir bölümünün kapitalist sınıfın kendi lüks tüketimi için israf edilmesidir. İkinci modelde yani totaliter sosya-

5. Kemal Derviş'in, 1999 yılının Şubat ayında Lübnan'da "EDI Araştırma Ağı" konferansında yaptığı konuşma. Çeviren: Deniz Sezer.

lizimde ise devlet, toplumun bütün kesimlerinin büyük miktarda artığına el koyar ve bu miktarın hepsiyle, yatırımın yönlendireceği büyüme potansiyelini azaltan hiçbir lüks harcamaya meydan vermeden yatırım yapar.

Bugünün bakış açısıyla, yüzyılın ortalarında tartışmanın esas itibarıyla bu entelektüel çerçevede yer aldığını söylemek çok da kolay değil. Birçok ekonomistin daha farklılaşmış ve daha karmaşık yaklaşımları vardı. Ancak temel mesaj, genellikle aynıydı. Nobel ödüllü Robert Solow bile, 1960'ların başında çok yüksek yatırım oranlarına sahip Sovyetler Birliği'nin, yatırımların daha düşük olduğu Batı demokrasilerine en sonunda yetişeceğini öngörmüştü. Ve gerçekler –ya da en azından gerçeklerin bazı yönleri– bu görüşü makul gösterecek şekilde yorumlanabilir. Her şey bir yana "Sputnik"i uzaya gönderen ABD değil Sovyetler Birliği'ydi. Çünkü, arzu ettiği hemen her kaynağı belli bir projeye aktarabiliyordu.

Nitelik yerine niceliğe yapılan vurgu, sonradan yaygınlaşan teknolojilerle birlikte, aslında 1950 ve 1960'larda birçok ülkede meydana gelen büyüme şekli için geçerliydi. Gerçekten de, bir an için bir toplumun yaptığı bütün yatırımların büyümenin temel belirleyicisi olabileceği düşünülebilirdi. Bu kesinlikle kalkınma uzmanları arasında yaygın olan bir görüştü ve gerçeklerle de büyük ölçüde uyum gösteriyordu.

...Ve Yeni Gerçekler

Ancak, hem dünya, hem de kalkınma kuram ve uygulamaları geçtiğimiz çeyrek yüzyılda çarpıcı biçimde değişmiştir. Özellikle, totaliter sosyalist model hemen hemen bütün dünyada terk edilmiştir. Bu da göstermektedir ki, Sosyalist Blok'taki büyüme önce yavaşlamış, daha sonra da durmuştur. Yani, büyük miktarlarda kaynak seferber eden ama yenilik ve verimliliği en iyi şekilde kullanacak yollara kanalize edemeyen hantal ve çarpık ekonomik sistemin ağırlığı altında ezilmiştir.

Sosyalist Blok'un çökmesi, totaliter sosyalist modelin başarısızlığının en çarpıcı göstergesi olsa da tek etmen değildir. Hem kuram, hem de gelişmekte olan dünyadaki büyüme deneyimleri bugün göstermektedir ki, yüksek yatırım oranları, arzu edilir olmasına rağmen, iyi bir performans garantilemek için yeterli unsur değildir.

Bundan niteliğin de önemli olduğu ve bir ülkenin yaptığı yatırımların niteliğinin, enformasyon ve organizasyona ciddi biçimde bağlı olduğu dersini çıkarıyoruz. Ayrıca, yatırımın bilgi ve yeniliğe, ekonominin önemli bir bölümünde verimliliğin artırılmasına koşullanmış nitelik ve kapasitesi-

nin, bireysel girişim ve açık toplum –yerel bağlamda çoğulcu "sesler"e ve çok sayıda gayri resmi *yatırımcının* katılımına, entelektüel ve ekonomik açıdan dış dünyaya açık olan toplum– gibi diğer başka etmenlere de ciddi biçimde bağlı olduğunu öğrenmekteyiz. Bu elbette ki, bu bağlantıların iyi anlaşıldığı ya da belirli bir tür "demokrasi"nin daha iyi ekonomik performansla yol açacağını gösterilebileceği anlamına gelmemektedir. Ancak, bugünün teknolojileri ve verimliliğin belirlenmesinde bireylerin davranışlarının rolü göz önüne alındığında, bireysel özgürlükle ekonomik performans arasında güçlü bir ilişki bulunduğunu söyleyebilirim.

Son olarak, "kalkınma"yı salt GSYH'nın büyüme hızıyla veya ne kadar kilovat elektrik üretildiği ya da diğer maddi çıktı verileriyle ölçmenin, amaçlarla araçların birbirine tehlikeli bir biçimde karıştırılmasına yol açabileceğini de öğrendik. Ayrıca, gel-git sırasındaki bir yükselmenin bütün gemileri kaldıramayacağını da öğrenmiş bulunmaktayız (ya da kendi kendimize hatırlatmak zorunda bırakıldık). Gerçekten de, eşitsizlik, kendiliğinden GSYH ile birlikte artabilir. İnaniyorum ki, "maddeler" birikimi olarak kalkınmayla, toplumun dönüştürülmesi olarak kalkınma –ki yerinde bir tespitle, bunlardan ilkinin cömert ellerde ikincisini desteklediği ama kesinlikle garanti altına almadığı düşünülür– arasındaki ayrımı daha belirgin hale getirecek şekilde algılayacağımız ve uygulamaya koyacağımız yeni bir döneme girmektedir.

Toplumun dönüştürülmesi anlamındaki kalkınma kavramı, aşırı derecede güçlü bir kavramdır. Kalkınma girişimi sürecine katılmış olan herkesin ahlâki kökenlerine, savaşın ve sivil mücadelenin en azından ekonomik temelini derece derece ortadan kaldırdığı, yoksulluğun kökünden sökülmesi söyleminin basit bir slogandan çok daha fazla şey ifade ettiği adaletli ve insancıl bir dünya beklentilerimize hitap etmektedir. Ayrıca, yeni bir yüzyılın eşiğindeki dünyanın –her şeyden önce benzeri görülmemiş hızlı değişimlerle karakterize olmuş bir dünyanın– pratik gerçeklerine de hitap etmektedir. Bütün ihtimaller, eğer bazı küresel felaketler gerçekleşmezse, değişim sürecinin –ki bu süreç, bilim ve teknoloji alanını, ekonomik üretim sistemlerini, mal ve hizmetlerin küresel pazarını, sosyal davranış ve arzuları kapsamaktadır– gelecek yüzyılda daha da fazla hızlanacağını göstermektedir. Değişimin yaratacağı sorunlara hazırlıklı olmak için, toplumlar kendilerini çok yönlü biçimde dönüştürebilmelidir.

Ve son olarak, dönüşümsel kalkınma görüşü, temelde olumlu bir yaklaşımdır –yenilenmenin, yeni umutların ve daha iyi şekillendirilmiş etkinliğin temelidir. Dönüşüm modelinin sunduğu manzarayı tasvir etmek için

meslektaşım Joe Stiglitz'in 1998 Prebisch Konferansı'nda söylediği birkaç cümleyi aktarmak istiyorum. Stiglitz kalkınmayı şu cümlelerle açıklamıştı: "Geleneksel ilişkilerin, geleneksel düşünme biçimlerinin, sağlık ve eğitim sorunlarıyla geleneksel başa çıkma yollarının, geleneksel üretim metodlarının terk edildiği ve daha 'modern' yollar izlendiği an." Örneğin geleneksel toplumların ayırt edici bir özelliği, dünyayı olduğu gibi kabul etmeleridir. Modern bakış açısı ise örneğin, çocuk ölümlerini azaltan, hayat süresini ve verimliliği artıran etkinliklerde bulunabileceğimizin bilincinde olmayı öngörür.

Bu dönüşümsel kalkınma görüşünün somut olarak nasıl uygulanabilir bir biçime sokulabileceğine geçmeden önce şunu da kısaca belirtmeliyim ki, dönüşümü ve "modern"i benimsemek, "Batı"yı benimsemek anlamına gelmemektedir. Özellikle, bir toplumun tarih ve kültürünün, kökenlerin, ilhamının ve kimliğinin taşıdığı onurun alçaltılması ya da terk edilmesi anlamına da gelmemektedir. Bütün bunların korunması, son yıllardaki teknolojik devrimin olumsuzlukları sonucu, "Batılı" değerlerle uyumsuz bir kültürel özdeşleşmeyi de engelleyebilecektir. Toplumların önemini ihmal ettiği ya da yozlaşmasına izin verdiği yeri doldurulamaz ulusal mirasın taşıdığı önemin azalma tehlikesi, bu durumda daha büyük bir önem taşımaya başlamıştır.

Kalkınma Politikası İçin Geniş Kapsamlı Bir Çerçeve

Şimdi, toplumun bütünüyle dönüşümü anlamındaki kalkınma görüşünün pratik sonuçlarına yani "kalkınmayı nasıl gerçekleştireceğimiz"e dönelim. Bu model, kalkınma stratejisine yeni, çok kapsamlı ve bütünsel bir yaklaşımı –ki bu konu Dünya Bankası başkanı Jim Wolfensohn'un birkaç ay önce Banks Board of Governors'a yaptığı konuşmasının ana konusunu oluşturur– sunmakta, hatta mecbur etmektedir. Bu tür bir çerçeve, öncelikle bir toplumun iyi işleminin kurumsal, sosyal ve yapısal gerekliliklerini –*iyi yönetim* (şeffaflık, bilginin serbest dolaşımı, rüşvetle mücadele amacı ve etkili bir kamu hizmeti de dahil olmak üzere); hem yasal, hem de ekonomik hak ve sorumlulukları büyütme amacıyla hazırlanmış *kurumsal ve düzenleyici bir çerçeve* ile pazar ekonomisinin getirdiği zararları asgariye indirirken, yararları desteklemek; *sosyal katılımı* artıran politikalar (özellikle eğitim, sağlık ve sosyal güvence alanlarında); hem ekonominin verimli işlemesi, hem de vatandaşların iyi ve kaliteli bir hayata sahip olmaları için gerekli *kamu hizmetleri ve fiziksel altyapının* hazırlanması;

çevre koşullarının sağlanması ve doğal ve kültürel kaynakların korunması gibi– bütününü ele alan analiz ve faaliyet önerilerine dayanmalıdır.

Bu yapısal ve sosyal konular genellikle unutulur ya da politikacılarla danışmanlarının bütün ilgilerini tekeline alan makro-parasal krizlerin ortaya çıkardığı talepler tarafından tartışma dışına itilir. Makro-ekonomik analizi, yapısal ve sosyal olayları daha uzun vadeli bir açıdan bakan geniş kapsamlı bir çerçeveye dahil etmek ve bu çerçeveye bütünleştirmek gerekmektedir.

Stratejik çerçevede, ilerisi için öngörülen geniş çaplı amaçların, hedef ve amaçlar bağlamında varolan durumun daha detaylı analizleriyle, bu hedef ve amaçların farklı etkinlik ve öncelikler arasındaki kritik bağlantılarını göz önünde tutan tutarlı bir tarzda zaman içinde gerçekleştirilmesi için sunulan belli önerilerle desteklenmesi zorunludur.

Daha genel olan iki noktanın da tartışılması gerektiğine inanıyorum. İlk olarak, kalkınma politikaları amaç ve gerekliliklerin daha tutarlı ve entegre olmuş stratejik bir bakış açısı sunan bir çerçevede ele alınması gerekirken, hiçbir şekilde merkezi planlamanın engeli haline dönüştürülmemelidir. Tam tersine uyarlanabilir, canlı ve holistik bir ilerleme –ve süreç– temelli bir araç olmalı, amaçlarının en iyi şekilde gerçekleştirilebileceği yollar bağlamında da düzenli tekrar ve yenilemelerden geçirilmelidir. Bilgi devrimi, birlikteliğin kuvveti ve önceliklerin belirlenmesine yardım eden araçlar bağlamında, bir yandan nihai hedeflerle tutarlı olmayı garantilerken, bir yandan da esnek ve pozitif bir yapısal ve sosyal değişim için gündem oluşturmalıdır.

Ortaklık Zorunluluğu

Gelecekte iyi bir kalkınma politikasının ikinci ve önemli bir boyutu da, kompozisyon ve uygulamasının ortaklık kavramına dayanması gerekliliği olacaktır –ancak burada söz konusu olan geçmiştekinden daha kapsamlı bir ortaklıktır. Bu ortaklık, bütün aktör ve yatırımcıları kapsamaktadır. Çünkü, daha önceki kalkınma çabalarının başarı ve başarısızlıklarından öğrendiğimiz şeylerden biri de, mülkiyet ve katılım arasındaki farkın sonuçları büyük oranda değiştirmekte olduğudur.

Kalkınma politikası, ortaklık kavramının bizim Dünya Bankası'nda son birkaç yıldır tartıştığımız eleştirel yönünü de içermelidir. Ortaklık, samimi koordinasyon, işbirliği ve gelişimin desteklemesi içinde çalışan bütün yabancı aktörler arasında makul bir çaba ve uzmanlık bölüşümünü vurgula-

yan bir kavramdır. Ne Dünya Bankası'nda çalışan bizler, ne de başka bir kurum "bu işi tek başına sürdürebilir veya sürdürmemelidir." Bu tür kurumlar, kalkınmanın desteklenmesi konusunda her şeyi yapamaz veya yapmamalıdır. Eğer WHO (Dünya Sağlık Örgütü) veya UNDP –ya da uluslararası NGO (Sivil Toplum Örgütü)– bir işin gerektirdiği deneyim, uzmanlık ve kaynağa bizden daha çok sahipse, o zaman o işi biz değil, onlar yapmalıdır.

Bu alandaki geçmiş deneyimlerin –AB ailesinde yaşananlar da dahil olmak üzere– her zaman kolay ve evrensel açıdan başarılı olduğunu söylemek anlamsız olacaktır. Ancak, kalkınma çabalarının formülleştirilmesi sürecinde, (ülke içinde veya dışında) kimin, hangi unsurların veya alt unsurların gerçekleşmesinden sorumlu olabileceğini belirlemeye dayanan gerçek bir işbirliği içinde harekete geçirmek için yeni ve sistemli fırsatlara yoğunlaşmanın zamanı gelmiştir.

Konuşmamı bitirmeden önce, ortaklığın son bir unsuruna daha değinmek istiyorum. Bilgi, her geçen gün başarılı bir kalkınmanın temel belirleyicisi olarak algılanmaya başlamıştır. Dolayısıyla, kalkınma çalışmalarına holistik bir yaklaşım getirilmesi konusunda, ülkeler ve uluslararası gelişme kurumlarıyla tartışılması gerekliliğini öne sürmenin yanı sıra, Dünya Bankası'nın bütün kaynaklarını bir "bilgi bankası" olarak ülkemizin ve yabancısı ortaklarımızın hizmetine sunmayı da planlıyoruz.

Bu, belli bir düşünce biçimini başkalarına dayatma çabası olarak algılanmamalıdır. Elbette ki, kalkınma girişimleri konusundaki bütün hususlarda tek uzman olma iddiasında değiliz. Ancak elli yıllık bir birikime sahibiz, kalkınma sorunlarının çoğuna getirilebilecek pratik yaklaşımlar külliyatını –ki bu küllivat başarılarımız kadar, başarısızlıklarımızdan da çıkardığımız dersleri içermektedir– ortaya koyduk. Ayrıca, veri ve analizden tutun da uzmanlığa kadar, başka hiçbir kurum ya da kuruluşun sahip olmadığı kaynaklara sahibiz ve bu kaynakları bir ya da iki yıl içerisinde iletişim teknolojisinin izin verdiği ölçüde küresel anlamda ulaşılabilir yapmak amacındavız. Kendimizi tamamen açık bir kurum olmaya hazırlıyoruz. Örneğin, hakkında deneyim sahibi olduğumuz kalkınma konularının bütününe ortakların *on-line* erişebilmesi, hangi yolun işleyebileceğinden haberdar olması ve Dünya Bankası'nda kimin hangi konularla ilgilendiğini ve onlarla nasıl doğrudan temasa geçilebileceğini öğrenebilmesi için hazırlıklar yapmaktayız.

Bilginin yetki verme gücüyle donattığına ve anlamlı bir ortaklığın en önemli unsurunun –ister ulusal düzeyde, geniş kapsamlı programlar ge-

liştirme sürecinde; isterse ye ülkelerde devlete ait olduğu kadar, ait olmayan veya yerel grupların (rneğin belediye geliri veya temel sağlık tedbirleri ya da tarım kredisi üzerinde çalışan bır grubun) alışmalarını desteklemek için olsun– bilginin paylaşılması olduğuna inanıyoruz. Ve son olarak bir "bilgi bankası"nın aynı zamanda bir "ğrenme bankası" olması gerektiğine de inanıyoruz. Bilgi dolaşımının, hem bizim ortaklarımızdan bir şeyler öğrendiğimiz, hem de onlar için bilgi sunduğumuz çift yönlü bir dolaşım olması gerektiğini düşünüyoruz.

Liberalleşme, Hızlandırılmış Büyüme ve Sosyal Bütünlük:

21. Yüzyılda Fas'ı Bekleyen Sorunlar⁶

Sayın Başkan ve Değerli Ecole Polytechnique mezunları,

Bugün burada sizlerle olmaktan çok memnunum. Bu gibi anların, hem Fas, hem de Fas'ın dostu olan ülkeler için heyecan verici olduğunu düşünüyorum. Fas hükümeti, Avrupa Birliği ile Serbest Ticaret Anlaşması'nı (STA) imzalayarak uluslararası arenadaki rekabetçi küresel ekonomiye katılmaya önemli ölçüde kendini adanmış bulunmaktadır. Bu kararın temelinde yatan mantığı, bugün burada bulunan katılımcılara ayrıntılı olarak tekrarlama gereğini duymuyorum. Ticaretin hem endüstrileşmiş, hem de gelişmekte olan ülkeler için, gittikçe artan oranda refahın lokomotif olduğu gerçeği ortadadır. Ekonomilerini liberalleştiren ve kendilerini hızlı biçimde küresel ekonomiye ve üretim sistemine entegre eden ülkelerin, ekonomik büyüme bağlamında, yavaş entegre olanlarla kıyas kabul etmeyecek bir başarı yakaladığı açıktır. Fas'ın, dünya ticaretinin yüzde 40'ını elinde tutan AB ile gelecek on yılda ya da daha uzun vadede küresel rekabete dayalı bir ekonomi inşa etmek için anlaşma imkânı yakalamakla elde ettiği kazanç, sayılamayacak kadar çoktur.

Bugün burada bulunan herkes, Fas'ın 1980'lerin sonunda elde ettiği ekonomik performansı, 1990'ların başında yakalamasının hayli zor olduğunu da biliyor. 1991'den bu yana makro-ekonomik dengeler bozulmakta, ihracat genişlemesi ve ticaret entegrasyonu hızı (geleneksel ihracat sektörlerindeki rekabetin aşınmasını, ticaret rejimindeki ihracat karşısı önemli meyli ve reel döviz kuru artışını yansıtarak) yavaşlamakta, yerli tasarruf ve yatırımlar hızlı büyümeyi desteklemek için gerekli olan düzeyin çok altında kalmakta ve yatırımın verimliliği de düşük bir seyir izlemektedir. Hem bu etmenler, hem de baş gösteren şiddetli kuraklıklar yüzünden, GSYH büyüme hızı 1990'larda çok keskin biçimde yıldan yıla dalgalanmıştır. Büyümenin yönü, sosyal ve ekonomik bağlamda çok büyük önem taşıyan yüksek işsizlik oranını ve yeniden baş gösteren yoksulluğu —ki bu konular 1980'lerin ortasından itibaren yeniden ivme kazanmıştır— çözüme

6. Kemal Derviş'in 11 Mart 1997 tarihinde Fas'ın Kazablanka kentindeki konferansta yaptığı konuşma. Çeviren: Deniz Sezer.

kavuşturmak için ihtiyaç duyulan düzeyin çok altında kalmıştır.

Dolayısıyla, Fas'ın başarısını önceki yıllardakine benzer çabaların üzerinde temellendirerek, hem AB ile kurduğu birliğin sunduğu fırsatların çoğunu kullanmak, hem de bu fırsatların etkisini bozabilecek –ya da daha kötüsü, ölü doğmalarına sebep olabilecek– sorunlarla başa çıkabilmek için, geniş kapsamlı yerli ekonomik reform stratejileri benimsemesini olumlu ve olumsuz açıdan gerekçelendirmek mümkündür. Söz konusu program ve etkinliklerin alanı oldukça geniştir ve bugün burada hepsine değinmemiz gerektiğini düşünmüyorum. Sanırım, Fas'ı STA'nın da merkezinde yer aldığı endüstriyel malların serbest ticaretine hazırlamak konusunda herkes hemfikirdir. Bunun yerine, endüstriyel gümrük vergisi indirimi, kamu teşebbüsü reformu ve özelleştirmenin hazırlık safhaları, özel sektör gelişimi ve Faslı şirketlerin AB pazarına etkin biçimde katılımlarını sağlamak için "mise à niveau" (düzey sağlama) programlarının getirilmesi, finans sektörü reformları, dış yatırımların desteklenmesi ve benzer konular üzerine yapılan tartışmaların yarattığı heyecan içinde göz ardı edildiğine inandığım çok önemli bir konudan kısaca bahsetmeyi uygun görüyorum.

Tüm bu sorular elbette ki önemli ve biz Dünya Bankası olarak süregelen diyalog politikalarımız çerçevesinde hükümetle bu konuları müzakere ediyoruz. Ancak bugün burada değinmek istediğim farklı bir konu var: Sosyo-ekonomik açıdan bağlılık arz eden Fas'ı, yeni bir çağda ve hepimizi çevreleyen yeni bir ekonomik düzende, en iyi bir biçimde nasıl koruyabiliriz?

"İki Fas"ın Mücadelesi

Konuyu birkaç örnekle izah edeyim. Bugün aslında "iki Fas" olduğunu söyleyerek, sanırım Ecole Polytechnique mezunlarının hazırladığı bu toplantıdaki katılımcıları şaşırtmayacak ya da kızdırmayacağım: Bir tarafta görece gelişmiş, kentleşmiş, diğer modern toplumlarla karşılaştırıldığında, maddi ve teknik kapasitesi ve yaşam standardıyla endüstrileşmekte olan ya da oldukça mantıklı nedenlerle öyle olacağı düşünülen bir toplum; diğer taraftan da, neredeyse nüfusun yarısını geçindiren ve vatandaşlarının büyük bir çoğunluğunun mevcut yaşam düzeyinin tamamen kötüleşmesine sebep olan ve ilerisi için çok daha büyük sorunları beraberinde getirebilecek bir köy ve tarım ekonomisi. Bu iki toplum arasında ki farklar oldukça çarpıcıdır. Örneğin:

13.5 milyon olan kent nüfusunun ancak bir milyonunun yoksulluk sınırında yaşadığı düşünülürken, aynı orandaki köy nüfusunun (12,5 milyon civarı) yaklaşık dört milyonu bu sınırdan aşağıda yaşamaktadır;

– Kentsel bölgelerdeki hanelerin yüzde 80'inden fazlası elektrik ve içme suyu hizmetlerinden yararlanırken, bu oran kırsal kesimde yüzde 10 ila 14 arasında değişmektedir;

– Kentsel nüfusun okuma yazma oranı yüzde 60'ın üzerindedir. Bu oranın kendisi aslında önemli bir ıslahın gerekliliğini gözler önüne sermektedir. Ancak, sadece yüzde 25'i okuma yazma bilen köy nüfusuyla karşılaştırıldığında, kentlerdeki oranın hayli yüksek olduğu da bir gerçektir;

– Özellikle kırsal bölgelerde, kadınların yaşam koşullarının çok zor olduğunu biliyoruz. Kentli kadınlar, hamilelikleri boyunca, köylerde yaşayan kadınlara kıyasla üç kat daha fazla doğum öncesi bakım alabilmektedirler (yüzde 65'e karşılık yüzde 24). Ayrıca, kentsel bölgelerdeki kadınların okuma-yazma oranı yüzde 51'in altında seyrederken, bu oran kırsal bölgelerde şaşırtıcı biçimde sadece yüzde 11'dir.

Bu örneklerle yerleşim koşullarından sağlık hizmetlerine kadar daha başka pek çok unsur da eklenebilir. Sadece tek bir çarpıcı gösterge –ki bu da kırsal bölgelerde yüzde 10 civarındayken kentlerde yüzde 20'nin üzerinde olan işsizlik düzeyidir– diğerlerinin işini kolaylaştırmaktadır. Ancak kabaca yapılan istatistikler, yüksek düzeydeki mevsimlik kırsal işsizliğe (yaklaşık yüzde 25) ve kentlerdeki işsizlik oranının üçte birinden fazlasını oluşturan binlerce eğitimsiz köy göçmeninin her sene kentteki işsizlik oranına eklenmesine işaret etmemektedir. Böylelikle de, geçiş sürecindeki ekonomiyi uluslararası alanda rekabetçi yapmanın önkoşulu olan ekonomik dönüşüme katkıda bulunmak için gerekli yeteneklerden yoksun bir kent alt sınıfı yaratılmaktadır. Bu alt sınıfın, yaklaşık aynı oranda kadın ve erkek tarafından gerçekleştirilen köy-kent göçünü kapsadığı da göz ardı edilmektedir. Bir başka deyişle, kentleşmiş, modernleşmiş, liberalleşmiş olan Fas; ekonomik açıdan yaralı ve fırsatlar bağlamında yoksul köy sektörüne tutsak olma tehlikesi ile karşı karşıyadır.

Sorunun sadece birkaç sosyal yönünü gözden geçirerek, bu sorunun neden büyük bir önem teşkil ettiğini açıkladığımı umuyorum. Bu nedenlerden ilki ahlâkidir. Milyonlarca köylünün ezici yoksulluk içinde yaşama-ya devam etmesi; özellikle kadınların, sadece geçinebilecek bir para kazanabilmek için günde 12 saat çalışması durumunun vicdansızlığını göstermektedir. Ancak, ahlâki ve vicdani rahatsız eden bu görüntü, biraz önce

değindiğim göç akışını da göz önünde bulundurduğumuz takdirde, konuyla bağlantılı ikinci bir soruyu da beraberinde getirmektedir: Sosyo-politik yapı, yaşam koşullarındaki ve sunulan fırsatlardaki büyük farklılıkların yarattığı baskıya daha ne kadar dayanabilir? Fas, yirmi yıldan fazla bir süredir, en azından 1976'da yerel topluluklar arasında sorumluluğun dağıtılmasından beri, politik açıklık ve demokrasi yolunda önemli adımlar atmaktadır ve geçen yıl gerçekleştirilen anayasal reformlar –halk meclisi için evrensel oy hakkına sahip iki meclisli yasama organı ve yerel yönetimlerin güçlendirilmesini içeren reformlar– bu durumun en büyük kanıtıdır. Ancak gerçekleştirilen politik reformlar; köy ve kent refahı arasındaki büyük uçurumun ortaya çıkardığı büyük sorunlar dolayısıyla engellenme tehlikesi ile yüz yüzedir. Hızlı ekonomik reform gerçekleştiren eşitsiz sosyal gelişme koşullarındaki diğer ülkeler, karşılaşılabilecek tehlikelerin üstesinden gelmek için son derece faydalı dersler sağlamaktadır.

Göz Önüne Alınması Gereken Bazı Ekonomik Faktörler

Yabancı yatırım konusu bizi ekonomi alanına getirmektedir. İnaniyorum ki, "iki Fas" arasında varolan uçurumu daraltarak sosyo-ekonomik bütünlüğü geliştirmek, hem ahlâk, hem de vicdan temelinde çok şey ifade edecektir. Ancak, köy ekonomisini dönüştürerek, daha büyük sosyo-ekonomik bütünlükler elde etmeyi sağlayacak zorunlu ekonomik tedbirler de vardır. Şimdi kısaca bunlar üzerinde duralım.

Öncelikle dünyadaki küresel ekonomiye entegre olmayı ve ekonomik büyümenin dinamik oranlarını elinde tutmayı başaran her ülke, bu başarısını, verimli tarım sektörü ve köy ekonomisi temelinde gerçekleştirmiştir. Her biri kendi yolunda ilerleyen Kore Cumhuriyeti, Tayvan (Çin), Tayland, Malezya ve Endonezya gibi ülkeler; tarımsal verimliliği artıran, kırsal bölgelerdeki istihdamı ve üretimi çeşitlendiren, fırsatları çoğaltıp köy-kent arasındaki eşitsizliği azaltarak sosyal bütünlüğü destekleyecek farklı politikalar –toprak reformu, köylerin altyapı gelişimi, yoğun araştırma programları, kurs ve eğitim, kentlerde olduğu kadar köylerdeki küçük çaplı işletmelerin desteklenmesi, köylere yapılan bireysel yatırımlar vb.– geliştirerek köy toplumunu dönüştürmeye çalışmaktadırlar. Ekonomik büyüme ve kalkınma süreci bir bütün olarak ilerledikçe, hem sermaye, hem de emek tarım sektörünün dışına taşmıştır. Ancak, bunu ümitsizliğe dayalı toplu göçler yoluyla değil, ekonominin başka alanlarında daha iyi fırsatlar yakalama amacıyla gerçekleştirmişlerdir. Uluslararası deneyimler gös-

termektedir ki, küresel ekonomideki başarının, güçlü ve verimli bir tarım sektörüne bağlı olduğu gerçeğinden kaçmanın yolu yoktur.

İkinci olarak, Fas'taki köy ekonomisi, kapsamlı bir çıktı büyümesi için çok büyük bir önem taşımaktadır. Çünkü tarım kesimi, bilimsel tarım endüstrileri ve balıkçılık da dahil olmak üzere, GSYH'nın yaklaşık yüzde 25'ini, ihracat kazançlarının yüzde 30'unu ve işgücünün yüzde 40'ını oluşturmaktadır. Ve tarımın büyük bir bölümü, gittikçe yoğunlaşan tarıma dayalı endüstrinin yüzde 30'una olduğu kadar; yağmura dayalı tarımcılıktan elde edilen ek değerlerin yaklaşık üçte birine zarar veren ve ortalama her üç yılda bir meydana gelen kuraklığa tutsak durumdadır. Daha önce kuraklığın yıllık GSYH genişlemesi üzerinde yarattığı etkilerden bahsetmiştim. Şimdi bu etkileri, Dünya Bankası için geçen ay hazırlanmış olan iki küme istatistiksel serinin yardımıyla daha somut terimlerle açıklayalım. 1991'de, ki iyi bir yıldır, tarımsal büyüme hızı yaklaşık yüzde 22, GSYH artışı ise yine yaklaşık yüzde 7'ydi. 1992 kuraklıkla geçen bir yıldır ve tarımsal büyüme negatifken (eksi yüzde 36), GSYH artışı yüzde 4'ün altına düştü. 1993'te tarımda daha ılımlı bir düşüş –yüzde 5 oranında– yaşandı ve bu da GSYH'nın yaklaşık yüzde bir oranına kadar inmesine sebep oldu. 1994 yılında tarım sektöründe büyük bir patlamaya yaşandı ve büyüme hızı yüzde 65'e çıktı ve GSYH, son on yıldaki en hızlı yükselişini yaşayarak yaklaşık yüzde 12'ye tırmandı. Bunu 1995'te bir diğer kuraklığın neden olduğu çöküş ve 1996'da hem tarım, hem de GSYH'daki büyüme artışı izledi. Bu rakamlar, sadece gösterdikleri ilişki bağlamında değil, aynı zamanda gerçekleşen dalgalanmaların bolluğu açısından da oldukça çarpıcıdır. Köy ekonomisinin Fas'ın refahı üzerindeki etkisi güçlü olduğu kadar, büyük oranda geçicidir de. Bu da, hava şartlarının değişkenliğinin ve tarım sektörünün bu şartlara bağımlılığının, ekonomik yönetim sürecinin tamamının dengesini şiddetli bir biçimde bozabileceği anlamına gelmektedir.

Üçüncü olarak, hükümet tarım politikalarındaki ağırlığı, yiyecek tüketime kendi kendine yeterlilikten, karşılaştırmalı avantaja dayanan ve yiyecek teminatı arayan politikalara yöneltmiştir. Buna rağmen, bugünkü tarımsal üretimin çoğu –tahıl, şeker ve yağ tohumları gibi– karşılaştırmalı avantaja az olan yerel "stratejik" mallar üretiminin büyük oranda korunması şartına bağlı bulunmaktadır. Üretim giderleri yüksek ama verimlilik düşüktür. Eğer Fas tarımı ve bilimsel tarıma dayalı yiyecek endüstrileri, dünya pazarlarındaki rekabete ortak olmak istiyorlarsa, alınan verimin bugünkü maliyetinden daha fazla bir verim elde edilmesi zorunludur. Bunu bir kenara koysak bile, tarımsal üretimdeki su kullanımı da –ki su kul-

lanımı bütün ekonomi için çok önemli ve stratejik bir kaynaktır— oldukça verimsizdir. Çünkü, daha yüksek ekonomik değere sahip endüstri ve hane amaçlarına öncelik tanınmaktadır. Fas'ın gelecek on ya da otuz yıl içerisinde ciddi bir yenilenebilir tatlı su sıkıntısıyla karşı karşıya kalacağı zaten öngörülmüş bulunmaktadır. Faslı uzmanlar, Dünya Bankası'nın da desteklediği su kaynakları yönetimi için, daha geniş stratejiler geliştirdikçe, tarımsal su kullanımı parametrelerinin yeniden incelenmesi kaçınılmaz olacaktır.

Dördüncü ve son olarak, daha önce de değinmiş olduğum bir konuya, köy ekonomisindeki sosyal ve beşeri sermaye yetersizliklerinin, Fas'ın bütün ekonomisi için çok zararlı olduğu gerçeğine dönmek isterim. Bu yetersizlikler, üretim sürecine katılan nüfusun büyük bir bölümünün hayat koşullarını kötüleştirmektedir. Ayrıca, kent sektöründeki gelişimi geciktirerek, değerli ulusal kaynakların boş yere harcanmasına ve gelişim sürecine bir engel oluşturulmasına da yol açmaktadır. Bu nedenle, meslek ve gelirlerin daha eşit bir biçimde dağıtılması ve daha fazla entegre olmuş bir emek pazarı bağlamında kent ve köy arasındaki uçurumun daraltılması, daha yüksek bir büyümeyi de destekleyecektir. Verimdeki büyük dalgalanmalara daha az maruz kalan, büyüyen ve çeşitlenen sağlam bir köy ekonomisi, ekonomik talebi ve dolayısıyla da yerli pazarı genişleterek, tarımsal satın alma gücünü devamlı bir biçimde yükseltecek ve bunun sonucunda, kentteki iş imkânlarını da destekleyecektir. Bunun yanı sıra, daha güçlü bir yerli pazar, uluslararası pazarlarda rekabet edebilen dinamik bir özel sektör için geliştirilmiş ekonomik bir temel sağlayacaktır.

Tarafların Buluşması

"İki Fas"ı birleştirecek bütünlüklü bir sosyo-ekonomik ortam yaratmak oldukça zor bir iştir. Ancak Fas'ın AB ile yaptığı işbirliğinin sunacağı fırsatların birçoğunu kullanabilmesi için, böyle bir ortam yaratılabilmesinin çok büyük bir önem taşıdığına inanıyorum. Ayrıca bu işin gerçekleştirilmesinin mümkün olduğuna da inanıyorum. Fas ve Dünya Bankası yetkililerinin son dönemlerdeki yoğun çalışmaları, bu amacın yerine getirilmesi için, benim de bugün sizlerle genel başlıklarını paylaşmayı istediğim muhtemel bir stratejik yaklaşım ve hareket planı belirlenmesine yardımcı olmaktadır. Bu stratejinin temel özelliklerinin, Fas'taki yetkililer ve bizler tarafından tartışıldığını belirtmeliyim. Burada bulunan katılımcıların yorum ve önerilerini de kendilerine iletmek amacındayım.

Öncelikle şunu söylemeliyim ki, birlikte geliştirdiğimiz bu yaklaşım, ister istemez çok yönlü bir yaklaşımdır ve çok sayıda ayrıntılı müdahaleyi de içinde barındırmaktadır. Bu müdahaleler yatırımın geniş bir alana yeniden tahsis edilmesini içermekle beraber, yatırımın da ötesinde birtakım uygulamalar öngörmekte, özellikle teşvik ve kurumsal düzenlemelerin geliştirilmesine dayanmaktadır. Bu yaklaşım, bugün Dünya Bankası'nda tarımsal gelişimin dünya çapında nasıl desteklenebileceğine dair yaptığımız çalışmalarla uyum içindedir.

Sunulan yaklaşım dört temel unsuru içermektedir: (i) verimli bir köy ekonomisi kurmak, (ii) kırsal kalkınma için yapılan kamu harcamalarına yeniden yoğunlaşmak, (iii) geçiş sürecinde zarar görmesi mümkün alanları desteklemek, (iv) kurumsal düzeyde yetkilerin dağıtılması. Konuşmanın kalan kısmında bu unsurların her birinin temel özelliklerinden bahsedeceğim.

Verimli Bir Köy Ekonomisi Kurmak

Tarımsal verimliliği artırmak, önemli ölçüde teşviklere bağlıdır. Endüstri ürünlerindeki serbest ticaretin, fabrikatörlere, rekabet ortamında üretim yapabilmek için ihtiyaç duydukları teşvikleri sağlaması gibi; daha önce değindiğim stratejik malların korunmasının azaltılması da benzer süreci ortaya çıkartacaktır. Yüksek giderli, rekabet yaratmayan mallar yerine; Fas'ın verimli bir biçimde rekabet edebileceği mallarla üretimini çeşitlendirmesi için köy sektörünün ihtiyaç duyduğu teşvikler verilecektir. Bu sürecin çok dikkatli biçimde yönetilmesi gerekmektedir. Ben bugün kaybedenlerin, kaçınılmaz biçimde ortaya çıkacak bozukluklardan korunması için de birkaç şey söylemek istiyorum. Ancak, şu da bir gerçektir ki, hem tarımın, hem de imalatın liberalleştirilmesinden daha verimli bir alternatif yoktur. Su kullanımından da bahsettim. Yine burada da su fiyatlarının kendi ekonomik değerlerine yakın bir değere yükseltilmesi, kıt ve stratejik su kaynaklarının ekonomiye daha uygun biçimde tahsis edilmesi açısından önemli bir teşvik olacaktır.

İmalat sektörü için de verimli tarımsal ve tarıma dayalı endüstriyel üretimin desteklenmesi, ihracat açısından büyük önem taşımaktadır. Çünkü, çiftçi gelirlerinin artmasına yol açmaktadır. Yerli pazardaki tarımsal ürün talebinin, köy refahına somut bir temel teşkil etmeye yetecek kadar güçlü biçimde artmayacağı tahmin edilmektedir. Ancak, tarımsal ürün ihracatının atağa kalkması için, ihracat karşıtı eğilimin azaltılması

gerekmektedir. Bu ise değişim oranlarının bugün aşırı biçimde değerlendirilmesi, vergiler ve ithal girdiler, tarım ürünleri (taşıma monopolleri de dahil olmak üzere) pazarlaması için yapılan verimsiz düzenlemeler ve hem bugünkü düzenleme rejiminin basitleştirilmesi, hem de tarıma dayalı pazarlamaya güçlü ve uygun biçimde uygulanacak kural ve standartların (sağlık standartları da dahil) getirilmesi gibi çeşitli konulara işaret etmek anlamına gelmektedir.

Verimli bir köy ekonomisinin, çiftçilerin geçimlerini ve hayatlarını devam ettirmek için gereksindikleri yiyecek arzlarını eş zamanlı olarak tehdiden ve hükümete büyük mali yükler getiren kuraklığa daha az duyarlı olması zorunludur. Soruna yeni bir yaklaşım bütünlüğü getirmek gerekmektedir. Köylerdeki haneler, yağmur suyuyla yapılan tarımcılık ve onunla ilgili etkinliklerden kaçınmaları için teşvik edilmelidir. Hükümet, kuraklığın sebep olduğu kayıpları karşılamak yerine, kuraklığa sebep olan tehlikeleri azaltarak köylüye yardım edebilir –örneğin uzun vadeli kuraklık tahminlerinde bulunarak, çiftlik hayvanları düzenlemesini daha esnek hale getirerek, tarımsal teknoloji gelişimine katkıda bulunarak (mesela kuraklığa dayanıklı ürün çeşitleri araştırması yapmak yoluyla) ve tarla kullanımını ve ürün seçimini teşvik ederek.

Tüm bu değişimler zaman alacak ve stratejinin diğer üç unsurunca desteklenme ihtiyacında olacaktır. Bu unsurların ikincisi olan, kamu harcamalarına yeniden yoğunlaşmak, bu süreçte çok büyük bir öneme sahiptir.

Kamu Harcamalarına Yeniden Yoğunlaşmak

Fas, kırsal kalkınma için halihazırda GSYH'nın yüzde yedisini harcamaktadır. Bu nedenle, harcamaları değil, varolan harcamaların etkisini artırmak gerekmektedir. Getirilecek yeni öncelikler üç yönlü olmalıdır: Kırsal bölgelerdeki altyapıyı (özellikle yol, su kaynakları ve elektrik) geliştirmek; yağmura dayalı tarıma yönelik araştırma çalışmalarını güçlendirmek (yağmura dayalı tarımın, tarımsal ek değerinin dörtte üçünü karşıladığını hatırlayın); ve köylerde harcamak için beşeri sermayeye yoğunlaşmak. Çok az eğitime sahip ya da hiç eğitim görmemiş –dolayısıyla da oldukça kısıtlı iş potansiyeli bulunan– köylü göçmenlerin kent istihdam düzeyinde yarattığı olumsuz etkilerden daha önce bahsetmiştim. Eğer bu durum tersine çevrilmek isteniyorsa ve eğer bilgiye dayanan tarım ekonomisi yaratmak amaçlanıyorsa, temel eğitim düzeyinin, ülkenin herhangi bir ye-

rinde bugün sürmekte olan görece ılımlı uygulamaların bile gerisinde kalmasına izin verilmemelidir. Kırsal bölgelerin temel sağlık tedbirlerine sahip olabilmesi için çalışmalar yapılmalı, çocuk ve anne ölüm oranları düşürülmeli, ortalama ömür uzatılmalıdır. Ve Faslı çocukların yaklaşık yüzde 20'sinin aşırı derecede zayıf kalmasına veya büyümesinin durmasına ya da her ikisine de neden olan sağlıksız beslenme sorunu acilen ortadan kaldırılmalıdır.

Kırsal refahın artırılması adına yapılan kamu yatırımlarını finanse etmek için, muhtemelen birtakım ek harcamalar gerekli olacaktır. Bu ise oldukça pahalı olan yiyecek harcamalarının daha iyi planlanması, kademe kademe azaltılması ve daha önce bahsettiğim gibi "stratejik" mallar üzerindeki korumanın daha alt bir sınıra indirilmesiyle yapılabilir.

Ancak, kırsal bölge gelişimi için yapılan kamu harcamalarından daha iyi sonuçlar elde etmek her ne kadar büyük bir önem taşısa da, sadece birinci derecedeki önceliklere yeniden yönelme ve daha sıkı biçimde yoğunlaşma ile karıştırılmamalıdır. Bu durum, merkezdeki harcamaların daha iyi planlanmasını da gerektirmektedir. Bakanlıkların köylerin altyapı gelişimi, sağlık ve eğitim hizmetlerinin genişletilmesi gibi etkinlikler için düzenlediği planlar mevcuttur. Ancak, bu planlar, genellikle kullanılabilir olan gerçek bütçe kaynakları miktarı hesaba katılmaksızın geliştirilmektedir. Harcamaların önceden oluşturulduğu dönemsel programların gerçekçiliğini garantilemek için, kamu harcamalarının görece uzun vadeli bir çerçevede geliştirilmesi büyük önem taşımaktadır. Böylelikle, planların bütçe tasarılarına uygunluğu ve gerekli paranın mevcudiyeti garanti altına alınmış olacaktır.

Zarar Görebilecek Alanları Desteklemek

Ekonomik kalkınmanın paradokslarından biri, sokaktaki insan (bu durumda Fas'ın yoksul çiftçi haneleri) için daha iyi bir yaşam sağlamak amacıyla getirilen uygulamalarla, uzun vadede yardım etmeyi hedeflediği öncelikli kesimle yakından bağlantılıdır. Fas'taki kırsal gelişim örneğinde, halihazırda korunan ve yağmurla beslenen mahsullerin çeşitlendirilmesi gerekliliği, küçük işletme sahipleri (özellikle de bugün yağmur suyuyla tahıl yetiştirenler) ve onların gelirleri için geçiş sorunları yaratacaktır. Bu küçük işletme sahiplerinin yeni rekabet ortamına uyum sağlayabilmeleri için, muhtemelen özel yardımlarda bulunmak gerekecektir.

Fas'ta, yoksulları desteklemek için hazırlanmış bulunan iki program,

eğer uygun biçimde geliştirilirse bu duruma yardımcı olabilir. *Promotion Nationale*'in (Ulusal Teşvik) emek yoğun iş programları, bir yandan yoksul aileler için iş imkânları ve gelir sağlayabilir, öte yandan da kırsal bölgele- re gerekli altyapıyı oluşturabilir. Ancak, bu programlar bir geçiş süreciyle genişletilmelidir. Aynı zamanda ikinci emniyet ağı, *Entraide Nationale* (Ulusal Yardımlaşma), ihtiyaç duyan yoksul köylülere, daha iyi hedeflen- miş yardım hizmetleri sağlamak amacıyla yeniden gözden geçirilmeli ve geliştirilmelidir.

Elbette ki, görece uzun vadede, güçlü bir ekonomik büyüme, kuraklı- ğın sebep olduğu periyodik krizlere daha az maruz kalan çeşitlendirilmiş ve desteklenmiş tarım sektörü genişlemesini de besleyecektir. Bu ise kırsal bölgelerdeki yoksulluk sorununun ve uyum güçlüğüyle ilintili yoksul- luğun çözümüne yarayacaktır. Kırsal bölge etkinliklerine getirilecek yeni kaynaklar da, yeni gelir fırsatları yaratacaktır. Ancak, geleneksel ekim bi- çimlerinin yenilenmesine ve tarım uygulamalarının yenileriyle değiştiril- mesine uyum sağlayamayanlara verilecek teşvikler konusunda hassas olmak gerekir. Bu durumda sadece gelir desteği değil, yeni tarım teknik- lerinin öğretilmesi ve gelir kaynaklarını çeşitlendirmeyi amaçlayan mikro düzeydeki girişimlerin gelişimi söz konusudur.

Kurumsal Düzeyde Yetkilerin Dağıtılması

Sağlam temeller üzerine kurulu sürekli bir kırsal kalkınmayı amaçlayan her stratejinin dördüncü unsuru, yetkilerin kurumlar arasında dağılımıdır. Bütün dünya ülkeleri, yerel karar alma mekanizması ve popüler katılımın hem psikolojik –taşradaki seçmenlerin dışarıdan getirilen tepeden inme programlardan daha fazla güvenini sağladığı için-, hem de mali açıdan –yerel yöneticiler kendi ihtiyaçlarına merkezde yer alan hükümet bürok- ratlarından daha az masraflı çözümler ürettiği için- işe yaradığını düşün- mektedir. Bakanlar ve uzmanları, köy yolları ve su temin sistemleri ya da hastane ve okul gibi kamu binaları için projeler oluşturmaya çalışmakta- dırlar. Daha basit çözümler, genellikle hem işi daha ucuza yapar, hem de bu hizmetleri halka daha çabuk ulaştırır.

Söylemek istediğim şeyi daha iyi açıklamak için sizlere iki kısa anek- dot –ki bunlardan biri olumlu, biri olumsuzdur ve her ne kadar olumsuz olanı dünyanın pek çok bölgesindeki (endüstrileşmiş ülkeler de dahil ol- mak üzere!) benzer hikâyelerle paralellik gösterse de, ikisi de Fas'ta ya- şanan deneyimlerin ürünüdür– anlatmak istiyorum. Birinci anekdota gö-

re, Ouarzazate yakınlarında Sağlık Bakanlığı tarafından bir sağlık kliniği yaptırılmıştır. Klinik kullanıma hazırdır, fakat hem elektrik, hem de su tesisi –her ne kadar bu hizmetler hemen yakınındaki yerlerde bulunuyorsa da– henüz tamamlanmamıştır. Çünkü tesisat için gerekli bütçe, planlamaları gerçekleştirmeyen diğer iki bakanlıkça hazırlanmaktadır. Yerel yöneticiler projenin bütçesinden ve tamamlanmasından sorumlu olsaydı, muhtemelen böyle bir durumla karşılaşmazdı. Olumlu örneğe gelince, çok yakın bir tarihte yetkilerin dağıtılmasının ve Fas'taki yerel toplulukların güçlendirilmesinin, nasıl büyük sermaye tasarruflarına yaradığını ve önemli bir projenin verimli biçimde tamamlanmasına yol açtığını anlatmıştım. Bu örnek, 1983 ile 1995 arasında yerel kurumlarda çalışan yerel halkın, 331 km. uzunluğundaki yol inşaatı giderinin yarısını topladıkları Tiznet ilindendir ki, bu durum, Çalışma Bakanlığı'nın (ÇB) sunduğu fonlarla örtüşmektedir. Daha da şaşırtıcı olan şudur: Yerel halkın programa katılımı ve yerel/ÇB işbölümü, halkın katılmadığı durumlardaki ÇB deneyimlerine kıyasla, yüzde 30 daha fazla sermaye tasarrufuna neden olmuştur.

Bu örnek, Fas'ın gerçekleştirmiş bulunduğu yetki paylaşımı meselesine halkın verdiği desteği göstermektedir. Bu destek, nelerin başarılabilceğinin de somut bir göstergesidir. Ancak, bu bağlılığın çok daha iyi yerlere taşınabileceğine inanıyorum. Kırsal bölgelerdeki yerel toplulukların, bütçe oluşturma ve karar alma yetkilerinin daha fazla artırılması; hem yerel bağlılığın kuvvetlendirilmesini, hem de hükümetin parasının korunmasını sağlayacaktır.

Sonuç

Fas'ın tarım ekonomisinin yeniden canlandırılmasına yol açacağına inandığım birkaç yolu, üst başlıklarla özetlemeye çalıştım. Sizi burada ayrıntılı bir planlamaya maruz bırakmaktansa, daha geniş bir noktayı vurgulamak amacındayım. En geniş ve en temel anlamında sosyal bütünlük, her ülkenin kamu refahının devamlı biçimde artırılması için büyük önem taşımaktadır. Sürekli gelişimin söz konusu olduğu durumlarda, Fas örneğinde olduğu gibi, sosyo-ekonomik liberalleşme ve dönüşüm macerasına girmek için hiçbir grup ya da sektörün dışarıda bırakılmaması veya büyüme sürecinde atlanmaması özellikle çok önemlidir. Bu tür bir dönüşümün altından kalkmayı başarabilen ülkeler, göze aldıkları büyük riske sadece pasif biçimde teslim olmak yerine, samimi ve geniş çaplı talepler geliştirmeyi tercih eden ülkelerdir. Bir başka ifadeyle, yerinde ve etkili politika-

lar üretmek suretiyle, ulusal amaç ve stratejilere eklemelenmiş söylemleriyle; sadece sesi yüksek çıkanların değil, bütün insanların refahını artırmayı amaçlamaya büyük özen göstermişlerdir.

Böyle yaparak, hem fedakârlığı paylaştırabilmiş, hem de yönetime dinamik ve gerçek bir bağlılık sağlayarak, ortak bir amaç etrafında toplanabilmişlerdir. Fas tarımını, ulusal riske entegre etmek için yapılan bütün ekonomik ve ahlâki tartışmalardan sonra, günlük hayat koşullarının iyileştirilmesi amacıyla, bütün vatandaşları sosyal açıdan birbirine bağlayan ulusal bir sözleşme etrafında toplamak, gerçekten büyük önem taşıyan öncelikli bir konudur.

—

Birlikte Büyüme: Bölgesel Komşuluğun Ortadoğu ve Kuzey Afrika için Taşıdığı Önemin Nedeni⁷

Böylesine önemli bir oluşumda sizlerle yeniden birlikte olmaktan çok memnunum. Ortadoğu ve Kuzey Afrika (MENA) ülkelerinin ekonomik beklentilerinin yakın geçmişe kıyasla oldukça ilerleme kaydettiği bir dönemde sizlerle burada toplanmış bulunmaktayız. 1965 ve 1980 yılları arasında yaşanan hızlı ekonomik büyüme sürecinin ardından (bölgesel GSYH genişlemesinin yıllık ortalama 6.7 olduğu ve bu oranın o dönemde sadece Ortadoğu'nun 7.3 oranıyla bastırıldığı yıllarda), MENA bölgesi 1985'ten 1995'e kadar neredeyse duraklama süreci geçirmiştir –ki bu durum, 1980'lerin başından bu yana süregelen petrol fiyatlarındaki düşüşle birlikte, bölgedeki ülkelerde daha önceleri iyi işlemiş olan devlet enflasyonu büyümenin artık sınırına gelindiğinin bir göstergesidir. Ancak bugün ekonomik performans ve bölgesel büyüme hızı, bölgedeki pek çok ülkenin makro-ekonomik istikrarlılığın ve geniş çaplı ekonomik reformların gerekliliğine olan inancı sayesinde yeni bir canlılık sergilemektedir. Bu çabaların sonucunda mali zararlar büyük oranda azaltılmış, dış dengeler geliştirilmiş, borçlar günden güne kontrol altına alınmış, enflasyon, içinde bulunduğumuz on yıl içerisindeki bütün dönemlere kıyasla azaltılmış ve bölgedeki ülkelerin ekonomileri artan oranda dış dünyaya açılmaya başlamıştır.

Elbette ki temel problemler hâlâ mevcuttur. İlerleme her zaman aynı şekilde gerçekleşmemiştir ve ekonomik genişleme bütün MENA ülkelerinin başına bela olan yüksek işsizlik oranı üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Bütün bölge, hâlâ petrol ithalatına bağımlıdır ve dolayısıyla da petrol fiyatlarındaki dengesiz hareketliliklere maruz kalmaktadır. 1970-1995 yılları arasındaki yirmi beş yıllık süre zarfında MENA ithalatının satın alma gücü, diğer bölgelere kıyasla çok daha kısa sürelidir –ki bu durum hem ithal edilen bütün petrol miktarının, hem de o dönemdeki petrol fiyatlarının dengesizliğini göstermektedir. Büyüme hızını artırıp üretim yapısını çeşitlendirirken, makro-ekonomik istikrarı da sağlamak gerekir. Bir yandan

7. Kemal Derviş'in, 16-18 Kasım 1997 tarihleri arasında düzenlenen Ortadoğu ve Kuzey Afrika Ekonomik Konferansı'nda yaptığı konuşma. Çeviren: Deniz Sezer.

yerli tasarruf ve yatırımları yükseltirken, bir yandan da denizaşırı ülkelerden verimli yatırımları çekmek şarttır. Küresel ekonomiye daha çok ve daha hızlı entegre olmak, bütünüyle ve kesinlikle daha çok iş imkânı ve daha iyi gelir yaratmanın, dinamik ve daimî bir refah için sağlam bir temel oluşturmanın ön koşuludur. Biz Dünya Bankası olarak MENA ortaklarımızın bu yöndeki çabalarını desteklemeye hazırız.

Ancak amacım bugün burada sizlere geleneksel bir "bankacı" konuşması yapmak ya da her ülkenin elde ettiği başarıların ve yaşadığı sorunların çetelesini vermek değil. Onun yerine daha geniş bir portre çizmek ve ekonomik büyüme dinamiklerinin bölge çapındaki önemi hakkında birkaç düşüncemi sizlerle paylaşmak istiyorum. Ekonomik "komşuluklar" üzerine son dönemde yapılmış analitik bir çalışmanın bazı ilgi çekici bulgularının ana hatlarını vererek başlayacağım. Daha sonra kısaca bu bulguların MENA bölgesinde ne dereceye kadar uygulanabileceğini tartışacağım ve nelerin yapılması gerektiğine dair birtakım önerilerde bulunarak konuşmamı bitireceğim.

A. Ekonomik "Komşuluklar" Önemlidir

Ekonomistler son zamanlarda "komşuluğun etkileri" ya da "yayıma" olarak farklı farklı tanımlanan bir dizi kavramla ilgilenmeye başladılar. Bu çalışma, belli bir bölgede yer alan ülkelerin büyüme sonuçlarının, ülkelerin bireysel olarak geliştirdikleri yerli politikalarla basitçe açıklanamayacak bir benzerlik gösterdiği pratik gözleminden hareket etmektedir. Anlatmak istediğim şeyi netleştirmek için birkaç küçük örnek sunmama izin verin. 1950 ve 1960'larda Avrupa, büyümenin büyük oranda paylaşıldığı, hatta yerli politikaları optimalin çok aşağısında olan ülkeleri bile etkileyecek biçimde dinamik bir komşuluğu bünyesinde barındırıyordu. Latin Amerika'da 1980'li yıllarda, iyi ve öncelikli ekonomik özellikler taşıyan ülkelerin dahi belli başlı birtakım ülkelerde borçların yol açtığı krizlerin yayılma etkilerinden dolayı—ki bu krizler bölge çapındaki güven ve akışkanlığın sona ermesine neden olmuştur—zor durumlarda kaldığı "kötü" bir komşuluk hâkimdi. Doğu Asya uzun yıllar boyunca "iyi" komşuluk ilişkileri içinde olmuştur—ve inanıyorum ki, son zamanlarda bölgedeki bütün gemileri, iyi ya da daha az iyi olan gemicileri benzer biçimde sarsan finansal tayfuna rağmen öyle olmaya da devam edecektir. Aslında hem iyi olan, hem de o kadar iyi olmayan uygulayıcıların da bu tayfundan etkilenmesi, "komşuluk" ya da "yayıma" faktörünün, bugün Doğu Asya'da mey-

dana gelen mali krizin açıklayıcı değişkeni olduğunu göstermektedir --ki bu kriz Doğu Asya'nın 1997'nin ikinci yarısında çok da iyi bir "komşu" olmadığını ortaya koymaktadır.

Komşuluğun etkileri, ister olumlu, ister olumsuz olsun, bir başka ortak özellik taşımaktadır: Tek bir ülke, genellikle, sayılan etkilerin başlamasına neden olabilir. Dolayısıyla Almanya'nın "Wirtschaftswunder"i (ekonomik mucizesi), tartışmasız biçimde, Avrupa'nın 1950 ve 1960'larda gösterdiği ekonomik performansın ardında yatan itici güçtür. Ekonomik ağırlığı ve güçlü bir örnek oluşturma özelliğiyle Japonya, Doğu Asya dinamiğini ateşleyen kuvvettir. Komşuluğun 1995'te Latin Amerika'da ve son birkaç aydır Doğu Asya'da yayılan olumsuz etkileri, sırasıyla Meksika ve Tayland'da meydana gelen ülke bazındaki muhalif gelişmeler tarafından fitillenmiştir. Konuşmamın ilerleyen bölümlerinde bu eğilimin taşıdığı anlamlara tekrar döneceğim.

Meraklı insanlar olan ekonomistler, bu etkinin önemini sistematik bir biçimde değerlendirmeye çalışmaktadırlar. Bugün burada sonuçta ortaya çıkan literatürün⁸ ayrıntılarına inmeyeceğim, ancak bir dizi deneye dayalı yeni araştırmadan sadece bir tanesine dayanan bulguların verdiği tadı sizinle paylaşmak istiyorum. Afrika'daki Büyük Sahra'nın büyüme performansı üzerine son zamanlarda yapılan bir çalışmaya göre⁹, Afrika ve Doğu Asya arasındaki "büyüme uçurumu"nın dörtte biri, başlangıçtaki koşullar ve zaman içinde geliştirilen politikalarındaki farklılıklar tarafından izah edilemiyor. Bu bölgede, dünyanın diğer bölgelerinden daha düşük büyüme oranlarına yol açan ve izlenen politikalardan bağımsız olan bir tür "kıtasal" etmen söz konusu olabilirdi. Ancak araştırmada, böyle bir çıkarımın, sonuçları anlamlandırmak için doğru yol olmadığı öne sürülüyor. Aslında izah edilemeyen bu farklılığı, bölgedeki komşu ülkelerin büyüme performansını bir küme potansiyel açıklayıcı etmene ekleyerek, bir "komşuluk etkisi" olarak adlandırmak mümkündür. Peki nedir bu etki?

"Komşuluk etkisi" mefhumunun ardında yatan fikir basitçe şudur: Bir ülkedeki uygun ya da uygun olmayan politika ve performanslar, o ülkeye

8. Birkaç ilginç çalışma için bkz. Easterly, William ve Levine, Ross, "Trouble With the Neighbours: Africa's Problem, Africa's Opportunity," *World Bank*, 1997. Chua, Hak, "Regional Spillovers and Economic Growth," *Center Discussion Paper No: 700*, Economic Growth Center, Yale University, 1993. Calvo, Sara ve Reinhart, Carmen, "Capital Flows to Latin America: Is There Evidence of a Contagion Effect?", *World Bank/IMF mimeo*, 1995.

9. Easterly, William ve Levine, Ross, "Trouble With the Neighbours; Africa's Problem, Africa's Opportunity", *World Bank*, 1997.

komşu olan ülkelerin performansını, beklediğimizden daha hızlı veya daha yavaş biçimde etkileyebilir Ülkeler, komşularının iyi (ya da kötü) performans sergilemesine göre, öngörülenden daha iyisini (ya da daha kötüsünü) yaşayabilir. Eğer Afrika'da yeterli sayıda ülke müspet politikalar geliştirseydi, Afrika'daki farklılıklar olumlu bir etmen olarak karşımıza çıkabilirdi.

Bu sürecin tam olarak nasıl işlediği hâlâ tartışma ve uygulamalı araştırma konusudur. Bir hipoteze göre, araştırmacıların –özellikle de deniz aşırı yatırımcıların- bölgesel olarak koşullanmış olumlu (ya da olumsuz) algıları, ülkelerin kendi şartlarından ziyade, *bütün olarak bölge* hakkındaki kanaatlere dayanarak yatırım yapma (ya da yapmama) kararlarını belirlemektedir. Bu yaklaşımın bir başka biçimine göre, yatırımcılar paralarını A ülkesine yatırmakla işe başlıyorlar ve bu ilk yatırımda edindikleri deneyimler, diğer komşu ülkelere de yatırım yapma (ya da yapmama) isteklerini olumlu veya olumsuz anlamda belirliyor. Muhtemel başka açıklamalar komşu ülkeler arasındaki ticari ilişkilere dayanmaktadır –yani bir ülkedeki iyi ya da kötü performans, ticaret yoğunluğundaki değişimler nedeniyle komşu ülkeleri de etkilemektedir. Üçüncü bir hipotez, beşeri sermaye ve emek dolaşımından hareket etmektedir: Eğer bir ülke başarılı bir beşeri sermaye altyapısı kurarsa ve iyi hazırlanmış işgücü komşu ülkelere göç ederse, bu durum komşu ülkelerin verimliliğini olumlu biçimde etkileyecektir. Dördüncü bir açıklama, politik rekabet olgusuna dayanmaktadır: Eğer bir ülke geçerli kabul edilen bir dizi politika benimsiyorsa, komşu ülkeler de bu politikalara uyum gösterir ve bu durum bölgesel çarpan etkisine yol açar (ve bu etken yerinde olduğu kadar yerinde olmayan politikalara da uygulanabilir –örneğin yabancı yatırımcılara ani vergi ve kredi düşüşü getirmek için "komşu"ların yıkıcı rekabetinden ya da ticarete gümrük vergisi engelini getirildiğinden söz edilebilir).

Ancak ne tür mekanizmalar geliştiriliyor olursa olsun, hem küresel ekonomik arenanın gözlemcileri sıfatıyla sahip olduğumuz sezgilerimiz, hem de ekonomistlerin yaptığı araştırmalar, "komşuluk etkisi"nin gerçek ve çoğunlukla da devamlı olduğunu göstermektedir. Ve bu yaklaşımın, bugün burada bulunan (ve işlerini nasıl büyütecekleri konusunda hem bölgesel hem de küresel terimlerle düşünen) işadamlarını, araştırmalarının merkezine ulus devleti koyan geleneksel kalkınma ekonomistlerinden daha az şaşırtacağı konusunda şüpheliyim.

B. Bir Komşu Olarak MENA

Eğer komşuluk gerçekten önemliyse, bir komşu olarak MENA bölgesi hakkında ne söyleyebiliriz? Bu bölge bazı açılardan dünyanın herhangi bir yerindekinden –en başarılı olanları da dahil olmak üzere– çok daha "doğal" bir ekonomik komşuluk sergilemektedir. Örneğin Avrupa'nın –çeyrek asır içinde korkunç derecede yıkıcı iki dünya savaşının patlak vermesiyle sonuçlanan bin yıllık ulusal zaferler tarihine sahip olan; keskin kültürel ve dini farklılıkları, birbirinden hayli farklı politik ve yasal gelenek ve kurumları, farklı dillerin bir araya gelmesinden oluşan dil karışımlarını barındıran Avrupa'nın– bugün bildiğimiz Avrupa Birliği haline geleceğini elli yıl önce kim tahmin edebilirdi? Benzer bir biçimde, Doğu Asya'nın, ülkelerarası bağlantılara ve bugün endüstrileşmiş Japonya'nın büyüme performansını gölgede bırakan ekonomilere sahip önemli bir ekonomik bölge haline gelmesi, otuz yıl önce gerçekleşmesi imkânsız bir hayal olarak görülüyordu ¹⁰

Bütün bunların tam tersine, MENA ülkelerinin çoğu dil, din ve kültür bağlamında zengin kimlikleriyle ve en azından tarihsel olarak ticaret ve nüfus hareketlilikleri konularındaki bağlantılarıyla ayırt edilmektedir. Bu etmenler, birbirine bağlı ekonomik komşuluk ilişkilerine katkıda bulunmalıdır. Ancak MENA'nın, bugün olması gerekenden daha alt düzeyde bir komşuluk ilişkisi gösterdiğini kabul etmek zorunda olduğumuza inanıyorum –aslında bu durum, sömürgeci rejimlerle rekabet zorunda bırakılma mirasının ve bağımsızlığını yeni kazanan devletlerin izledikleri "devletçi" politikaların bir göstergesidir. Bugün bölge içinde yapılan ticaret aşırı biçimde sınırlıdır ve bölge ticaretinin geçirdiği genel evrim "eşitsiz ve genelde bütün dünyada görülenden daha yavaş"tır.¹¹ Emek hareketlilikleri de, son derece hassastır, çünkü siyasi kaynaklı engellemelere maruzdur. Buna rağmen; düzenleyici ve kurumsal planlamalar büyük ölçüde değişmektedir. Özel sermaye dolaşımı, aslında bölge dışında gerçekleşmekte-

10. Bölgesel entegrasyon ve bir bölge olarak MENA'nın farklı yönleri konusunda oldukça önemli bir literatür mevcuttur. Bkz. de Melo, Jaime ve Panagariya, A. (der.) *New Dimensions in Regional Integration*, Cambridge University Press, 1993. El-Erian, Mohamed A. ve Fischer, Stanley, "Is MENA a Region: The Scope of Regional Integration," *IMF Working Paper* No: 96/30, Nisan 1996. Havrylyshyn, Olch, "A Global Integration Strategy for the Mediterranean Countries: Open Trade Market Reforms", *IMF*, Middle East Department, 1997.

11. Havrylyshyn, Olch, "A Global Integration Strategy for the Mediterranean Countries: Open Trade Market Reforms," *IMF*, Middle Eastern Department, 1997.

dir. Altyapı bağlantıları ise her ne kadar büyüyorsa da, hâlâ yetersiz düzeydedir.

Ancak bazı MENA ülkeleri geçtiğimiz beş ya da altı yıl içerisinde büyük ölçüde değişim göstermiştir. Reformlar gerçekleştiren bir grup Orta-doğu ve Kuzey Afrika ülkesinde, hızlı büyümenin stratejik önemi ve bu büyümenin devamlılığını sağlamanın temeli olarak makro-ekonomik istikrarı sağlamlaştırmanın gerekliliği, kamu sektörü ve özel sektör arasındaki dengenin, ikincisi lehine değiştirilmesi zorunluluğu artık kavranmıştır. Kavranan bir başka şey de, büyümenin yakıtı olan dış ticaret ve yatırımlara açılma gerekliliği konularında geliştirilen *politikalar bağlamında bir uzlaşma* sağlanması zaruretidir. İnanıyorum ki, bu politik uzlaşma, bölgedeki bütün ülkelerde olumlu etkiler gösterecek, ortak bir ekonomik yaklaşımı sürekli hale getirme kararlılığını gözler önüne serecektir. Sonuç olarak şu söylenebilir: 1990'ların ikinci yarısına geldiğimiz şu dönemde, MENA bölgesinde, kıymşuluk etkilerini olumsuz bir faktör olmaktan çıkartıp performansın belirlenmesinde olumlu bir faktör haline dönüştürmek için yeterli olan "eleştirel reformcular topluluğu" söz konusudur.

Ancak komşuluk etkileri konusunda yapılması gereken iki uyarıdan bahsetmezsem, sanırım çok da gerçekçi bir tablo çizmemiş olacağım. Bunlardan ilki, *çarkın yukarı olduğu kadar aşağı doğru da işlemesidir*. Doğu Asya'nın son zamanlarda yaşadığı deneyimlerin de gösterdiği gibi, uluslararası sermaye piyasalarının ticaret ve üretim sistemlerinin günden güne küreselleşen doğası, yatırımcıların bir ülkenin politikaları ya da performansı konusundaki fikirlerinin o ülkenin ekonomik komşuluğundaki bütün ülkeleri de –ve hatta başka komşuları da– çabucak etkileyebildiği anlamına gelmektedir. Dolayısıyla bu yılın başında bir ya da iki Doğu Asya ülkesindeki temel mallar hakkındaki ilgiler, iyi mallara sahip (Malezya gibi) diğer ülkelere de hızlı bir biçimde yayılmıştır –ve daha sonra tüm dünyadaki finans piyasalarına nüfuz etmiştir. Buradan politikacıların çıkarması gereken tek ders, bir ülkedeki yanlış politikaların hızlı ve şiddetli bir biçimde cezalandırılması olmasa gerektir. Önemli olan nokta şudur: Komşuluk etkisi, komşu ülkelerin birbirlerinin politikalarını teşvik etmesi –ve hatta uluslararası topluluğun, bu tür politikaları desteklemede geçmişe kıyasla çok daha güçlü bir etken olduğu– anlamına gelmektedir. Her iki nokta da, uluslararası koordinasyon ve istikrarlılığın artırılması mekanizmaları bağlamında geniş çaplı anlamlara sahiptir ve ben bu anlamların, bugünkü gibi bölgesel bir ekonomik konferansta kesinlikle üzerinde düşünülmesi gerektiği inancındayım. Farklı bölgelerdeki etkili ekonomiler

hakkında değindiğim noktaları bir kez daha hatırlatarak konuyu somutlaştırmak istiyorum. Mısır'ın en merkezi biçimde konumlanmış ülke olması ve satın alma gücü bakımından MENA ülkeleri arasında ilk sırada yer alması, Mısırlı politikacıların salt ulusal değil, aynı zamanda bölgesel bir sorumluluk yüklendikleri anlamına gelmektedir. Bugün bütün bölge, politikacıların bu başarılarından faydalanmaktadır –ancak şu da bir gerçektir ki, eğer ileride önemli bir hata yaparlarsa, bütün bölge bu hatanın acısını da çekecektir.

Değirmek zorunluluğunu hissettiğim ikinci uyarı, politik istikrarlılıkla ilişkilidir. Son dönemlerde yapılan araştırmalara göre¹², komşu ülkelerden birindeki *politik istikrarsızlık ya da çatışma*, diğer ülkelerin büyüme beklentilerini de büyük oranda etkilemektedir. Konuşmamın daha önceki bölümlerinde, komşuluk etkilerindeki belirleyici bazı mekanizmaları saymıştım –yatırımcıların algıları, ticaret bağlantıları ya da emek dolaşimleri. Her açıklayıcı etmenin (ya da etmenler kombinasyonun), olumlu komşuluk etkileri bağlamında nedensel olduğu düşünülebilir. Politik istikrarsızlığın veya belirsizliğin (silahlı çatışmanın olmadığı durumlarda), bu etkileri zayıflatabileceği açıktır. Ve elbette ki politik belirsizlik, kalkınma için kullanılabilir kaynakları askeri harcamalara –ki en sofistike ekonomiler pahalı ve verimsiz ithalat biçimini alırlar- aktarma eğilimindedir.

MENA bölgesi trajik bir biçimde politik ve askeri çatışmalara maruz kalmaktadır. Arap-İsrail çatışması bunların en görünür olanıdır ama elbette ki tek örnek değildir. Hem yerli, hem de yabancı *yatırımcıların* karar alma süreçlerinin bu gelişmelerden önemli ölçüde etkilenmemesi ya da bölge içindeki sınırlı *ticaretin*, Doğu Akdeniz yoluyla Körfez'e kadar yaşanan aktif rekabetle bir ilgisinin bulunmaması oldukça ilgi çekicidir. Politikanın ne dereceye kadar *emek dolaşımını* belirlediği ise –Körfez'deki göçmen işçiler veya İsrail'de çalışan Filistinliler bağlamında– müşterek kayıtlarla ilgili bir durumdur. Bu ve benzeri pek çok örneğe tanık oluyoruz hiç kuşkusuz, ama politik etmenlerin yararlı komşuluk bağlantılarını ne kadar azalttığını ya da ortadan kaldırdığını da ortaya koymak gerektiği kanısındayım.

12. Bkz. Ades, Alberto ve Chua, Hak, "The Neighbours Curse: Regional Instability and Economic Growth," mimeo, 1993.

C. Olumlu Komşuluk Etkilerini Artırmak

Zamanım kısıtlı, ama MENA ülkelerinin olumlu komşuluk etkilerini ulusal ekonomilerin ve bölge çapındaki büyümenin yararına artırmak için izleyebileceği bazı yollara değinerek konuşmamı noktalamak istiyorum. Dört farklı yoldan söz edilebilir. Bunları sırasıyla, komşuluk etkilerini *derinleştirme*, komşuluğu *genişletme*, komşuları *bağlantılandırma* ve komşuluğu bütün dünyaya *açma* olarak tanımlayacağım.

Komşuluk etkilerinin derinleştirilmesi, her şeyden önce hızlı, devamlı ve geniş çaplı büyümeyi mümkün kılan zorunlu ulusal politikaları devam ettirmeyi ve güçlendirmeyi içermektedir. Bu da, *makro-ekonomik istikrarlılığın sağlanmasını* ve *güçlü politik reformlarla*, özellikle reforma geçiş sürecinin maliyetleri dolayısıyla cezalandırılmış yoksul kesimin desteklenmesini gerektirmektedir. Söz konusu reformlar, yeni ürünün ve istihdamın kaynağı olarak özel girişime güven duyulması gerekliliğini vurgulamalı; *beşeri sermaye gelişimine* daha fazla önem vermeli; kamu yönetiminin verimli, şeffaf, adaletli bir hale gelmesini temin etmeli; yatırımcılara ve bütün olarak sivil topluma duyarlı olmasını sağlamak için tasarlanmış *kurumsal düzenlemeleri güçlendirmeyi* hedeflemeli ve büyüme sürecinin dışında kalabilecekleri de içeriye *dahil etme politikalarını* barındırmalıdır.

Yatırım teşvikleri, bölge içindeki ticaretin artırılması ve emek hareketliliği gibi konularda, ülkelerüstü *politik koordinasyon* potansiyeli tartışmasının ucunu açık bırakıyorum. Ancak ulusal hükümetlerin, bunları gerçekleştirmek için politik isteğe sahip olduğunu kabul ediyor ve bütün bu alanlarda çeşitli girişimler için yer olduğuna inanıyorum. Ne var ki, hatırdan çıkmaması gereken önemli bir nokta vardır: Ulusal politikalar iyi tasarlandığı, verimli biçimde uygulamaya konulduğu ve ülke düzeyinde devamlı büyümeyi desteklediği sürece, daha önce bahsettiğim yararlı komşuluk etkilerinin birbirini takip etmesi beklenebilir. Örnekler, ulusal "haneler" için yararlı olanın, aynı zamanda bölgedeki "komşular" için de yararlı olduğunu göstermektedir –ancak aynı sebeple bu ulusal "haneler"den bir ya da iki tanesinde iyi politikalardan sapma, bütün komşuların büyüme beklentilerini de altüst edebilir.

Komşuluğun genişletilmesi hususunda öncelik, nüfus başına düşen gelir, politik reform ya da her ikisi bağlamında da geri kalmış olanlara sağlanacak yardıma verilmelidir. Bu yöndeki girişimler, dayanışma ve altruizm (diğerkâmlık) sorunu değildir; bu girişimler, başlangıçta daha başa-

rılı olanların da çıkarlarına hizmet etmektedir. Aslında MENA bölgesi, bu sürecin hızlanmasına neden olacak *bölgesel danışma ve yardım mekanizmalarının* çoğunu gerçekleştirme yolundadır. Ancak, daha çok şeffaflığın ve reformun gerekli olduğu yeni çevrede bu işlevler geliştirilmelidir.

Komşuluğun bağlantılandırılması, ülke içi ve ülkelerarası düzeyde *altyapı hizmet ve bağlantılarının* geliştirilmesiyle ilintilidir. Bölgenin altyapısı, kullanıcılara (özellikle iş alanındakilere) yapılan hizmet bağlamında hem uygun değildir, hem de (kimi istisnalar olmakla birlikte) yeterince tamamlanmamıştır. Ülkeler, yerli ve yabancı özel sektörün, yeni yatırımları planlama aşamasında büyük önem verdiği güç kaynaklarını, taşıma ağlarını ve telekomünikasyon hizmetlerini geliştirme yolunda ilerledikçe, bölgesel bağlantı göz ardı edilemeyecek kadar dikkat çekici bir hale gelecektir. Dolayısıyla, örneğin ulusal sınırları kesen yol bağlantılarının tamamlanması, varolan ve planlanan elektrik şebekesi projelerinin daha fazla genişletilmesi ve bütünlüklü (ya da en azından birbiriyle uyum halinde olan) haberleşme ağlarının yaratılması, politikacı ve mühendislerin planlama ajandalarında ön sıraya geçmelidir. Komşu ülkeler arasında kurulacak daha iyi bağlantılar, bütün bölgenin yatırım verimliliği ve ekonomik performansını geliştirebilir.

Son olarak şuna değinmek istiyorum: MENA bölgesinde birbirine "komsu" olan ülkelerin, *dış dünyaya açılma* sürecini devam ettirmeleri ve hızlandırmaları gerekmektedir. Son yıllarda birçok ülke bu yolda önemli adımlar atmıştır. Bu süreci ve sürecin sunduğu ekonomik fırsatları hızlandırma beklentileri, geçtiğimiz iki yıl içerisinde AB'nin Güney ve Doğu Akdeniz kıyısındaki ülkelerle bir serbest ticaret alanı ve ortaklığı için geliştirdiği *Avro-Akdeniz Girişimi* ile birlikte büyük oranda artmıştır. Avrupa ile daha yakın ilişkiler kurmanın getirdiği yararlar, gümrük vergisinin kaldırılmasından ziyade, MENA ülkeleri için *"ithalat ve ihracat" avantajları* olarak adlandırılan olguyla ilişkilidir. *"İhracat"* açısından MENA ülkelerinin, teknoloji transferini ve ev sahibi ülkelerin yaparak öğrenme sürecini destekleyecek yatırımcıların gelişmiş sezgilerinden ve dolaysız yabancı yatırım (DYY) girdilerinden kâr edecekleri söylenebilir, tabii ki DYY'nin doğru yol olduğunun düşünülmesi şartıyla. *"İthalat"* açısından ise AB ile ilişki halinde olmak, MENA ülkelerinin AB pazarı *know-how*'ına ve satış olanaklarına ulaşımını sağlayacak dış kaynaklı ve stratejik anlaşmaların desteklenmesine yardım edecektir.

Avrupa ile kurulan yakın ilişkiler, daha geniş küresel pazarlara ve rekabete *genel bir açılıma* tamamıyla uygun olabilir (ve aslında olması da

gerekir). Yakın ilişkiler geliştirmek, daha geniş açılım yolunda atılan bir adımdır. Komşuluğun geliştirilmesi, avantaj sağlayan bir basamak olarak düşünülebilir –"Bugün Avrupa, yarın bütün dünya." Ve son olarak, daha önce ayrıntılarıyla açıklamaya çalıştığım çabaları ("derinleştirme," "genişletme," ve "bağlantılandırma") artıran "dahili" komşuluk, eğer iyi planlanır ve uygulamaya konulursa; bölgeyi dünya ekonomisine "açmak" için dışarıdan yönlendirilen stratejilerle birbirlerini destekler tarzda işleme imkânı bulacaktır.

D. Sonuç

Bana ayrılan sınırlı zaman diliminde birçok konuya değinmek için elimden geleni yaptığımı inanıyorum. Açıklamaya çalıştığım üç ana konuyu kısaca özetleyerek konuşmamı bitirmek istiyorum. İlk olarak, hem bilgilendirilmiş sezgilerimiz, hem de sistemli deneye dayalı araştırmalara göre bölgesel "ekonomik komşuluk" koşulları, ulusal ekonomiler için önem taşımaktadır. Komşu ülkelerin faaliyetleri, ulusal büyüme beklentilerinde (olumlu ya da olumsuz anlamda) bir çarpan etkisi yaratabilir. İkinci olarak, MENA bölgesi, "doğal" ekonomik komşuluğun altında yatan özelliklerin çoğuna sahiptir. Bağımsızlık sonrası dönemde, yararlı komşuluk gelişmelerinde baş gösteren birtakım sorunlar, ekonomik öncelikler konusunda bölge çapında sağlanan politik uzlaşmayla birlikte ortadan kalkmaktadır. Bu durumun, bölgenin dört bir yanına yayılmış bir grup ülkede istikrar, reform ve büyüme hususlarında verdiği meyveler açıkça görülebilmektedir. Üçüncü ve son olarak, bölgedeki ülkeler, komşuluğu herkese yarar sağlayacak biçimde derinleştirme, genişletme, bağlantılandırma ve açma gücüne sahiptir.

Konuşmama bölge beklentilerinin geçmiş yıllardakine kıyasla bugün çok daha iyi durumda olduğunu belirterek başlamıştım. Yararlı komşuluk etkilerinin güçlendirilmesi ve kapitalize edilmesi, bu etkileri daha da canlandıracaktır. Geniş çaplı araştırmalar ve başka bölgelerin deneyimlerinden çıkarılan dersler, "biri için iyi olanın herkes için iyi olduğu" bir ekonomik komşuluğun benimsendiği MENA bölgesi için umut vaat eden bir vizyon sunmaktadır. Bu vizyonu desteklemeye ve gerçekleşmesi için hep birlikte çalışmaya elbette ki hazırız.

- 12 DİRENİŞ VE İTAAT**
İKİ İKTİDAR ARASINDA İSLAMCI KADIN
Ruşen Çakır
Kasım 2000
- 13 EYMÜR'ÜN AYNASI**
ESKİ MİT YÖNETİCİSİ ANLATIYOR
Ferhat Ünlü
Şubat 2001, 2. Basım
- 14 DERİN HİZBULLAH**
İSLAMCI ŞİDDETİN GELECEĞİ
Ruşen Çakır
Mart 2001
- 15 ERBAKAN'IN KÜRTLERİ**
MİLLİ GÖRÜŞ'ÜN GÜNEYDOĞU POLİTİKASI
Fehmi Çalmuk
Nisan 2001
- 16 HORTUM**
EGEBANK NASIL SOYULDU?
Murat Kelkitlioğlu
Mayıs 2001
- 17 AMİRAL BATTI**
CAN ATAKLİ'NİN TANIKLIĞIYLA
Serkan Seymen
Mayıs 2001
- 18 BATMAN'DA KADINLAR ÖLÜYOR**
Müjgân Halis
Mayıs 2001
- 19 RESMEN İŞKENCE**
TBMM İnsan Hakları Komisyonu Raporları
Devrim Sevimay
Haziran 2001